

ภูมิปัญญาไทย
เพื่อชีวิตสังคมไทย ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ

371.1 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
ส 691 ก ภูมิปัญญาไทย เพื่อชีวิตสังคมไทย ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ. กรุงเทพฯ : 2552.
134 หน้า
ISBN : 978-974-559-628-3
1. ภูมิปัญญาไทย-การศึกษา 2. ภูมิปัญญาไทย-อาชีพ
3. ชื่อเรื่อง

ภูมิปัญญาไทย เพื่อชีวิตสังคมไทย ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ

สิ่งพิมพ์ สกศ. ที่ 18 / 2552
พิมพ์ครั้งที่ 1 มกราคม 2552
พิมพ์ครั้งที่ 2 มีนาคม 2552
จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม
จัดพิมพ์เผยแพร่ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ
ถนนสุขโขทัย เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300
โทร. 02-668-7123 ต่อ 2513, 2517
โทรสาร 02-243-1129
Web Site : <http://www.onec.go.th>
พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น
32/99 ซอยรามอินทรา 65 ถนนรามอินทรา
แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพฯ 10220
โทรศัพท์ : 0-2509-4499
โทรสาร : 0-2509-4546

คำนำ

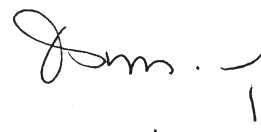
คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2542 ให้กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (เดิม : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี) นำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาของชาติ ซึ่งสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้ดำเนินการในเรื่องดังกล่าวด้วยการดำเนินการสรรหาและยกย่องผู้ทรงภูมิปัญญาในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ที่ได้ดำเนินการอนุรักษ์ สืบสาน สร้างสรรค์ และพัฒนาภูมิปัญญาสืบเนื่องมาแต่บรรพบุรุษหรือจากชุมชน ถ่ายทอดความรู้สู่อนุชนรุ่นหลังผ่านการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นครุภูมิปัญญาไทยเพื่อถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาไทยเข้าสู่การศึกษาของชาติ จนถึงปัจจุบัน จำนวน 5 รุ่น รวม 282 คน

ปัจจุบัน ครุภูมิปัญญาไทยได้ดำเนินการจัดตั้งสมาคมครุภูมิปัญญาไทย เพื่อร่วมเป็นพลังขับเคลื่อนการศึกษาในการนำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษา และเผยแพร่ความรู้ด้านภูมิปัญญาไทยต่อสาธารณชน เพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน โดยได้ร่วมกับสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจัดสัมมนาเพื่อถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทย 9 ด้าน ได้แก่ ด้านเกษตรกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญาศาสนาและประเพณี และด้านโภชนาการ ในภูมิภาคต่าง ๆ

ในปี พ.ศ. 2552 ซึ่งเป็นวาระครบรอบ 1 ทศวรรษ ของการนำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาของชาติ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ร่วมกับสมาคมครุภูมิปัญญาไทย กำหนดจัดสัมมนาครุภูมิปัญญาไทย 4 ภูมิภาค ครั้งที่ 4 ในเรื่อง การนำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาขั้นพื้นฐานและท้องถิ่น ระหว่างวันที่ 20 - 22 มกราคม 2552 ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา จังหวัดสงขลา

เพื่อเป็นการนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยเข้าสู่การศึกษาขั้นพื้นฐานและท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้ร่วมกับสมาคมครุภูมิปัญญาไทย จัดพิมพ์หนังสือ ภูมิปัญญาไทย เพื่อชีวิตสังคมไทย ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ ขึ้น โดยรวบรวมกรณีศึกษาภูมิปัญญาไทย จำนวน 20 เรื่อง ของครุภูมิปัญญาไทย เพื่อเป็นฐานองค์ความรู้ที่จะนำไปปรับประยุกต์ใช้ทั้งด้านการศึกษา อาชีพ และในวิถีชีวิตประจำวันสืบเนื่องต่อไป

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา หวังว่า หนังสือ ภูมิปัญญาไทย เพื่อชีวิตสังคมไทย ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ เล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการนำภูมิปัญญาไปพัฒนาการศึกษาของชาติ และการนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในวิถีชีวิตไทยต่อไป

รองศาสตราจารย์รชทอง จันทรางศุ

เลขาธิการสภาการศึกษา

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
สารบัญ	
1. รongเงิ่ง	1
2. หัวใจของการเรียนหนังสือ	6
3. พิธีตัดผม	10
4. พิธีตัดจุกผูกผ้า	15
5. ประเพณีกินผักจังหวัดภูเก็ต	22
6. จากบทกลอนถึงบทกวี	27
7. ศิลปะการผูกเรื่อง	34
8. การทำบายศรี	42
9. การทำผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าว	60
10. การทำผลิตภัณฑ์หญ้าแฝก	62
11. ผ้าทอเกาะยอของดีเมืองสงขลา	67
12. ยาสมุนไพรพื้นบ้าน	72
13. สมุนไพรไทยกับความงามในชีวิตประจำวัน	76
14. สมุนไพรกับความสมดุลของธาตุ	80
15. การเตรียมสมุนไพรเพื่อใช้เลี้ยงสุกร	84
16. การทำกองทุนสวัสดิการภาคประชาชน	99
17. แนวทางการพัฒนาธุรกิจชุมชน การเลี้ยงปลาอุกผสมในท่อซีเมนต์ และกบคอนโด	104
18. เพื่อนแร่ดีบุก	112
19. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฉบับครูภูมิปัญญาไทย	116
20. การทำน้ำบูดูและซีอิ๊วน้ำปลา	126

บันทึกบรรณาธิการ

คณะผู้จัดทำ

รองเง็ง

นางสาวนพมาศ พรหมนุชาธิป

ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านศิลปกรรม

30 ถ.อานาหารู ต.อานาหารู อ.เมือง จ.ปัตตานี 94000

โทร. 086 9668669

ประวัติย่อ “รองเง็ง”

ความเป็นมาของรองเง็งในจังหวัดภาคใต้ตอนล่าง คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล แรกเริ่มการเล่นมีแต่ ซีละ มะโย่ง หนังสือไทย-มลายู หนังสือละมุลายุนั้นโดยมากเล่นเรื่องอิเหนา อันเป็นเรื่องราวของชาว คือ อินโดนีเซียในปัจจุบัน ส่วนรองเง็งตามประวัติที่ ขุนจารุวิเศษศึกษากร (ขุนจารุวิเศษศึกษากร, ม.ป.ป.) ได้เล่าไว้ มีว่า

“รองเง็ง” มีขึ้นเมื่อพ่อค้าชาวโปรตุเกสได้เข้ามาติดต่อทำการค้าในแหลมมลายู ซึ่งอยู่ในราว ๆ พ.ศ. 2061 ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา พวกพ่อค้าชาวโปรตุเกส ได้นำเอาแบบฉบับการเล่นรำของตนมาแสดงให้ชาวพื้นเมืองได้เห็นกัน คือเมื่อวันนักขัตฤกษ์ เช่น วันขึ้นปีใหม่ จะจัดงานรื่นเริง มีการสังสรรค์และเต้นรำกันเป็นคู่ ๆ ชาวพื้นเมืองเห็นเข้าก็เกิดความสนใจจึงพยายามจดจำแบบอย่าง และนำไปเต้นบ้างในคราวมีงานรื่นเริงของตน ไม่มีหลักฐานยืนยันแน่นอนว่าจุดเริ่มต้นของรองเง็งนั้นมาจากที่ใด บ้างก็ว่ากำเนิดครั้งแรกที่เมืองมะละกา บ้างก็ว่าที่เมืองตรังกาฐ และบ้างก็ว่าที่เมืองปัตตานี ทั้งนี้เพราะชาวโปรตุเกสเคยเข้ามาตั้งหลักแหล่งค้าขายที่เมืองเหล่านี้มาก่อน การเต้นเพลงคลาสสิก คือ เพลง “ลาชูคูวอ”

ต่อมายังมีการรำ “ลาชูอินนัง” ทำเพลงมะอินนังนี้ได้เพลงมาจากท่ารำกิมมั่งจินา ความเป็นมาของท่ารำนี้ เนื่องจากในสมัยแหลมมลายูกำลังเจริญรุ่งเรือง แต่ก็ไม่มีใครรู้ว่าใครเป็นคนคิด ในขณะนั้นคนที่เจริญที่สุดในแหลมมลายูก็มีนครมาจาปहित นครมาลากา ทางเมืองจีนได้มีไมตรีกับสองประเทศนี้และเกิดความใกล้ชิดสนิทสนม ดังนั้น จึงส่งสาวชาววังมามอบให้แก่ผู้ครองในแหลมมลายู นางเหล่านี้เก่งในทางด้านรำและร้องเพลง ทำเพลงหรือท่ารำกิมมั่งจินา นี้ต่อมาเลยกลายเป็น “ลาชูอินนัง” ทั้งนี้ เนื่องจากครั้งหนึ่ง ราชธิดาของเจ้าผู้ครองนครมีความประสงค์จะไปเที่ยวสนุกในสวนหลวงก็นำอาหารไปรับประทาน เพื่อให้เกิดความสนุกสนานยิ่งขึ้นก็เลยมีการเล่นรำทำเพลงกิมมั่งจินา พวกที่เลียดราชธิดาก็เลยรำกับคนใช้ชาย ดังนั้น ฝ่ายชายที่รำกันนั้นจึงรำอย่างนอบน้อม อันเป็นเกียรติแก่ฝ่ายหญิง ท่ารำกิมมั่งจินา จึงกลับกลายเป็นชื่อทำเพลง “มะอินนัง” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ส่วนรองเง็งในประเทศไทย คงมาจากการที่ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับสืบทอดมาจากมาเลเซียอีกต่อหนึ่ง ทั้งนี้เพราะอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกัน จึงสามารถสืบทอดศิลปะนี้ถึงกันโดยไม่มีความขัดแย้ง รองเง็งในภาคใต้เดิมนิยมเต้นกันเฉพาะในรั้วในวัง สมัยก่อนปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดินประมาณ พ.ศ. 2439 – 2449 เช่น ในวังของพระยาพิพิธเสนา มาดาธิบดี ศรีสุรสงคราม (เจ้าเมืองยะหริ่ง) ได้มีการเล่นรองเง็งต้อนรับแขกที่มาในงานพิธีหรืองานเลี้ยงต่าง ๆ ซึ่งในวังจัดขึ้นเป็นประจำ ต่อมารองเง็งได้แพร่หลายไปสู่ชาวบ้านซึ่งมุ่งแต่ความสนุกสนาน ไม่รักษาแบบฉบับที่สวยงาม ซ้ำยังนำเอาจังหวะเดินรำอื่นเข้าไปปะปนทำให้คนที่เคยเล่นรองเง็งมาแต่เดิมเห็นว่า รองเง็งได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ควร จึงพากันเสื่อมความนิยมไปชั่วระยะหนึ่ง ต่อมาท่านขุนจารุวิเศษศึกษากรได้มีการรื้อฟื้นรองเง็งขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งได้คิดท่ารำและทำเดินให้เป็นระเบียบแบบแผนขึ้น

เพลงประกอบทำรอรองเง็ง

ปัจจุบันเพลงทำรำและทำเต้นรอรองเง็งที่นิยมใช้แสดงมี 8 เพลง คือ

1. เพลงลาขลุ่ยควอ	2. เพลงจินตาทายัง
3. เพลงปู้โง๊ะปี่ซัง	4. เพลงมะอีนังชวา
5. เพลงมะอีนังลามา	6. เพลงเลนัง
7. เพลงนุหงารำไพ	8. เพลงอาเนาะดีดี

การแต่งกายการทำรอรองเง็ง

นอกจากนี้ผู้สอนยังต้องเข้าใจเรื่องของการแต่งกายที่ต้องแต่งให้เหมาะกับการแสดง ดังนี้

1. ชุดราชสำนัก สำหรับผู้หญิงและชาย จะใช้ผ้ายกดอกสีเงินและสีทองเหมือนกัน
2. ชุดชนชั้นกลาง ผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าซอเกาะ ส่วนผู้ชายสวมชุดสลิเน สวมหมวกสีเหมือนชุด หรือ หมวกสีดำ
3. ชุดชาวบ้าน ผู้หญิงจะนุ่งผ้าปาเต๊ะ ส่วนผู้ชายจะแต่งกายสุภาพ สวมหมวกสีดำ สำหรับสื่อ ผู้หญิงที่สวมใส่เรียกว่า เสื้อบานงหรือบันดง

การแสดงรอรองเง็ง

1. แสดงแบบผู้มีตระกูล การแสดงข้อมมีกิริยาสุภาพเรียบร้อย อ่อนช้อย นุ่มนวล ผู้ดูเกิดความประทับใจ
2. แสดงแบบชนชั้นกลาง ผู้ดูด้วยความเพลิดเพลิน ดังคติที่ว่า “ศิลปะเป็นสิ่งที่สูงส่ง ละเอียดอ่อน สำหรับปัญญาชน”
3. แสดงแบบกรรมกร การแสดงมีกิริยาหยาบคาย อวดดี ลำพองใจ ลืมตัว โดยมีได้คำนึงถึงแบบฉบับดั้งเดิม

กฎเกณฑ์ที่พึงควรแก่การปฏิบัติ

กฎเกณฑ์ที่พึงควรแก่การปฏิบัติ

ซึ่งผู้ฝึกจะพึงยึดเป็นหลักสำหรับปฏิบัติ ดังนี้

- การเดินต้องให้นุ่มนวลให้สมกับศิษย์ที่มีครู
- ต้องก้าวเท้า แกว่งมือ ให้ถูกกับจังหวะดนตรี
- จิตใจปราศจากอารมณ์ด้นเดิน ยิ้มแย้มแจ่มใส
- สายตาต้องว่องไว อย่าล้าหน้าหรือล้าหลัง

ขณะที่รำหรือเต้นเป็นหมู่

- อย่าให้เกิดมีน้ำใจริษยาในบรรดาเพื่อนที่เล่นด้วยกันที่แสดงได้สวยงามกว่า

- อย่าแสดงกิริยาหยิ่งผยอง เป็นที่มาแห่งความ

รังเกียจของบรรดาผู้ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา โดยเฉพาะ

ผู้ที่เริ่มฝึกใหม่ ๆ ข้อมเหมือนเพชรน้ำดีที่ยังไม่ได้เจียรระไน

ภาพที่ 1 ครุฑพามาศ พรหมนุชาธิป กับลูกศิษย์

วิธีการสอนรำรองเง็ง

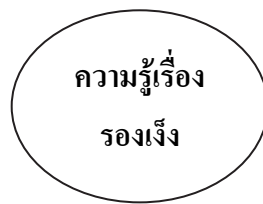
1. สำหรับนักเรียน นักศึกษา มีขั้นตอนในการสอน ดังนี้

ภาพที่ 2 สอนนักเรียนฝึกท่าแบบจับคู่

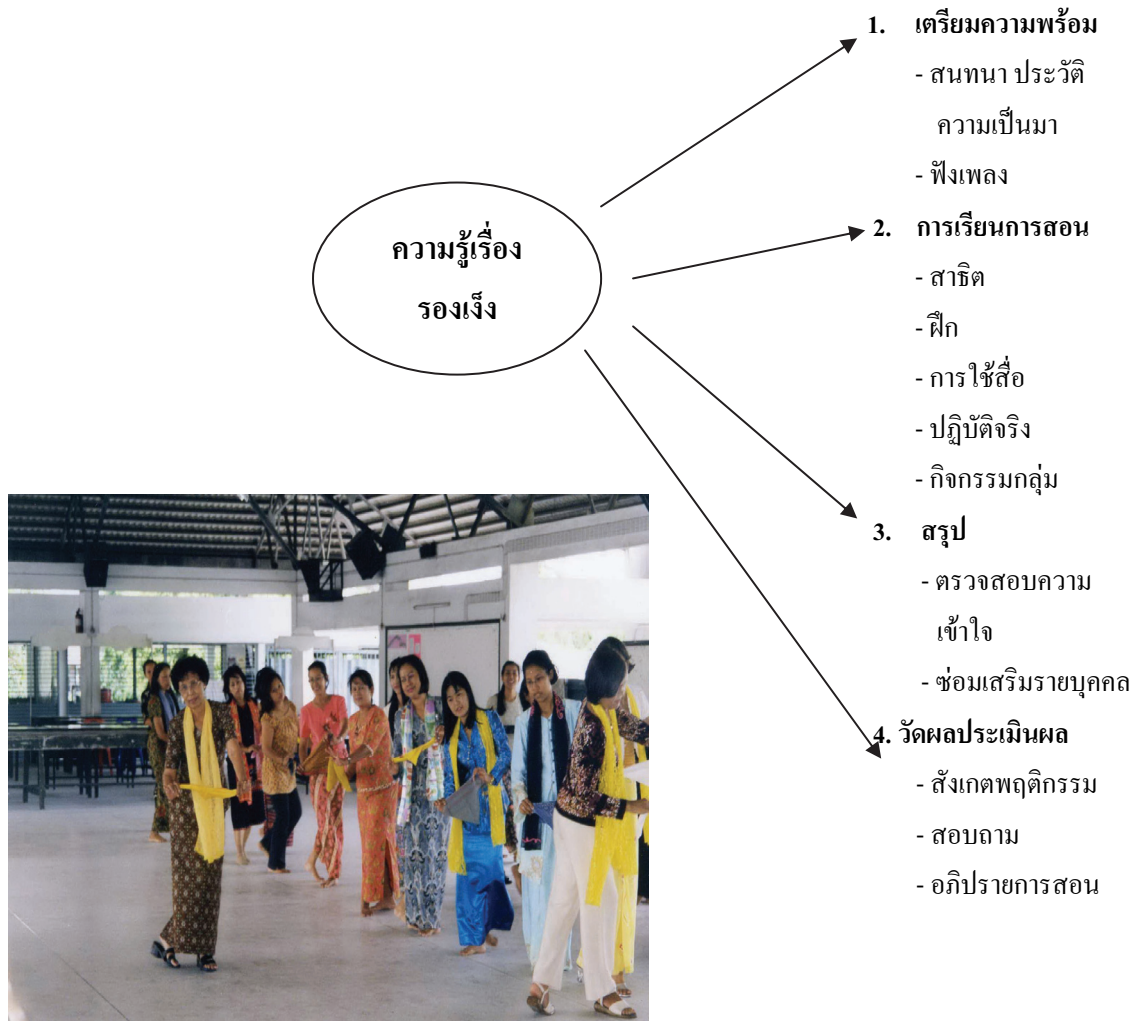

ภาพที่ 3 นักเรียนฝึกท่าทำต่างๆ

1. ขั้นตอนแรก
เตรียมความพร้อม
นำเข้าสู่บทเรียน
- ฟังเพลง
- สนทนา
- ประวัติความเป็นมา
- อภิปราย การสอน
2. ขั้นตอนที่สอง
กิจกรรมการเรียนรู้
- สาธิต
- สอน
- การใช้สื่อ
- ฝึกทดลอง
- ปฏิบัติจริง
- กิจกรรมกลุ่ม
3. ขั้นตอนที่สาม
- สรุป
- ตรวจสอบความเข้าใจ
4. ขั้นตอนที่สี่
วัดผล ประเมินผล
- สังเกตพฤติกรรม
- สอบถาม สัมภาษณ์
- ทดสอบภาคทฤษฎี
- การปฏิบัติจริง
- ผลงานการปฏิบัติ
รายบุคคลหรือกลุ่ม
- ช่อมเสริมเป็นราย
บุคคลเพื่อให้เกิด
ความชำนาญ
- นำไปศึกษาต่อชั้นสูง
- นำไปประกอบอาชีพ

2. กลุ่มสนใจ หน่วยงานต่าง ๆ ที่อยู่นอกระบบการศึกษา มีขั้นตอนการสอน ดังนี้

ภาพที่ 4 และ 5 สอนผู้สนใจภายนอกหัตถ์รื่องเง็ง

หัวใจของการเรียนหนังสือสูง

นายพัฒน์ เกื้อสกุล
ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 2 ด้านศิลปกรรม
20 หมู่ที่ 3 ต.เขาหัวควาย อ.พุนพิน จ. สุราษฎร์ธานี 84130
โทร. 077 294254
นายธีระวุฒิ คงศรี (ครูผู้ช่วย)
65 หมู่ที่ 3 ต.เขาหัวควาย อ.พุนพิน จ. สุราษฎร์ธานี 84130
โทร. 089 7265147

การฝึกหนังตะลุง ตามวิธีสอนที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูหนังจันแก้ว หลักสำคัญของการฝึกมี 5 อย่าง คือ

1. ฝึกมือ
2. ฝึกปาก
3. ฝึกสมองความคิด
4. ฝึกความจำ

5. ฝึกปัญญาให้ความรู้เรื่องของโลก ของธรรม ของสังคม ของบ้านเมือง ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทั่วไป ให้รอบรู้แต่ละอย่างมีความสำคัญทั้งสิ้นเอามารวมกันในตัวของผู้ฝึก มีรายละเอียดดังนี้

1. **ฝึกมือ** วิธีจับรูป ทั้งสองมือ จับไว้ให้แน่น บิดไปบิดมาตามจังหวะลีลา ของกิริยาที่ทำ เช่น เวลาเดิน นวด เหาะ ระบาย ฯลฯ คือลีลาให้เป็นของจริงทุกประการ แต่ละรูปไม่เหมือนกันทำตามจังหวะของเครื่อง หรือ กิริยานั้นๆ ตลอดไป เช่น เดินรูปนาง เดินรูปยักษ์ หรือเวลารบ เวลาเหาะ ให้พร้อมกับปากว่าบท มือเชิดรูปไปให้คนดูนึกว่ารูปหนังทำเอง เป็นเรื่องสำคัญ จะตบจะตีจะเดินมีลีลาพร้อมกัน ทุกกิริยาบท

2. **ฝึกปาก** คือพูด หรือว่าบทร้องบทกลอน หรือใช้เสียงในสำนวนบทกลอน ใช้สำนวนพูดให้กิน (เหมือนตัวจริง) ทุกรูปเช่นพูดพระ พูดนาง พูดโจร พูดยักษ์ พูดคนแก่พูดฤๅษี พูดครัสพระราชา พูดพระมเหสี พูดพระธิดา ต้องประกอบสรรพนามอะไรบ้าง ต้องเปลี่ยนเสียงให้ทัน ตามกิริยาของทุกรูปทุกเวลา หรือพร้อมบทกลอน เสียงที่ออกมาต้องชัดเจนและให้ไพเราะด้วยรูปปากหรือตัวตลก พูดคนละเสียงทั้งสิ้น เช่น ยอดทอง สีแก้ว เจ๊กจิ้ง สม้อ ขวัญเมือง

แล้วแต่จะพูดโดยเอาเรื่องอะไรมาพูด หรืออะไรมาแสดง

ภาพที่ 1 สอนลูกหลานแสดงหนังตะลุง

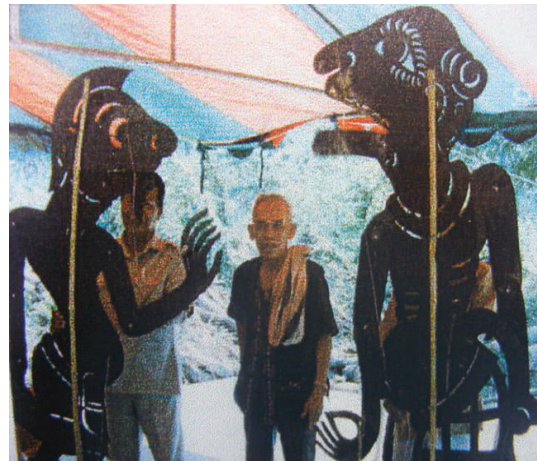
ให้ถูกตามลีลานั้นๆ ต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญให้ทันการเวลาที่ใช้ วิธีว่าบทกลอนก็สำคัญ เพราะเป็นหัวใจของการแสดงศิลปะแบบนี้ มีสาระมีคติในบทกลอนทั้งสุภาษิต ทั้งทางโลกและทางธรรม บทกลอนการขับแสดงหนังมีหลายจังหวะ เช่น ว่าบทเดินเรื่อง ว่าพระเกี่ยวนาง ว่าบทเข้าพระเข้านาง ว่าธรรมชาติ ว่าพระสูตรธรรมะต่างมากมายแล้วแต่ประดิษฐ์เอาเอง ดังนั้น เสียงเป็นหัวใจของหนังตะลุงจึงต้องฝึกปากให้มาก พร้อมจังหวะพูดจังหวะกลอน รวมแล้วทั้งปากทั้งมือ ทั้งสมองด้วยต้องไปพร้อมกัน

3. **ฝึกสมอง** หรือความคิด คิดว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร เรื่องที่จะนำมาแสดงเพื่อให้กับสังคมนั้น หมู่บ้าน นั้น หรือชุมชนนั้น ๆ เป็นเรื่องที่คุณฟังกำลังสนใจฟัง สูงขึ้นไปในการพูดคือให้ถูกกับยุคในการพูดการแสดง ตามยุคตามสมัยที่คุณฟังจะฟังจะรู้ตามโอกาส รวมของห้าอย่างนี้ไว้ในจุดเดียวกัน เป็นประโยชน์ของผู้ฟัง เช่น พูดเสียดสีสังคมบ้าง เสียดสีการเมืองบ้าง เสียดสีบุคคลบ้าง และทุกเรื่องในโลกที่เกิดขึ้น เพื่อให้คนฟังรู้และเกิดความสนใจให้ได้ พร้อมเรื่องตลกขบขันรื่นเริงทุกเวลา เป็นการสนุกครื้นเครงไปในตัว แต่ต้องหลีกเลี่ยง การสกปรกลามกทั้งปวงเพราะไม่ดีต่อสังคมต่อเด็ก ๆ ทั่วไป และต่อผู้ฟังทั่วไป

สมองคิดปากมือทำไปพร้อม ๆ กัน ระวังการพูดที่ไปกระทบใครในทางลบไม่ให้เกิดขึ้น นอกจากพูด อ้อมหรือเปรียบเทียบไม่ให้คุณฟังละเอียดหรือโกรธได้ อยู่ที่สมองต้องคิดต้องทำให้สมกับศิลปินที่ดี และเป็นตัวอย่าง สืบต่อกันมา เพื่อเป็นข้อควรปฏิบัติของศิลปินต่อไป

4. **ฝึกความจำ** ต้องเป็นหนึ่งใน 5 อย่างนี้

จำหมดทุกสิ่งที่คุณเรียนมาตั้งแต่ต้นจนปลาย จำในคิด จำในธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลง จำเรื่องในบ้าน ในเมือง จำเรื่องประวัติศาสตร์ จำเรื่องพระสงฆ์เทศนา จำเรื่องวรรณคดี จำสุภาษิตที่เป็นบทกลอนสาระคดี จำราชาศัพท์ จำเรื่องที่คุณฟังสังคมที่ดี ที่เป็นประโยชน์ ต่อประชาชนในบ้านเมือง จำเรื่องศีลธรรม จำเรื่อง ชาวบ้านทั่วไปทั้งดีและชั่ว จำเรื่องพระไตรปิฎก จำเรื่องนรกสวรรค์ จำเรื่องนิยายต่าง ๆ เพื่อคัดเลือก เอามาเป็นประโยชน์แก่ตัวเอง คำกลอนที่เป็นสาระ

ภาพที่ 2 สร้างทำหนังตะลุงตัวใหญ่

คดีของนักปราชญ์ทุกท่าน เพื่อเป็นองค์รวม ได้เอามาสอดแทรกในสมองของเราว่าจะดีหรือชั่ว บนโลกบนอากาศ ในสัตว์ทุกชนิด ในรอบจักรวาลนี้มีจักราคืออะไรที่ไหน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง ความจำคือคลังปัญญาเพื่อจะเอามาผสมผสานเข้ากับสิ่งอะไรก็ได้หากเราต้องการทำ ต้องการคิดพูดให้ทันกาล ความจำจึงสำคัญมากทุกกรณี เพื่อจะแก้ปัญหาได้เพราะปัญหาไม่มีตัวเรา มีตลอดเวลา จึงมีความจำไว้เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี สมมติว่าเราว่าบทกลอนหรือพูดไปซ้ำ ๆ กันกับของคนอื่น เรารู้ปัญหาแล้วจะแก้ได้ทันที

5. **ความรู้รอบรู้** คือปัญญา ก่อนจะเกิดปัญญานั้นต้องฝึกหัด ต้องใช้ความเพียรพยายาม ตามหลักอิทธิบาท 4 หนังตะลุงต้องศึกษาเรียนรู้มาก เช่น ฐาทกลอนในกลบทต่าง ๆ ในคำกลอนนั้น ๆ ต้องสอดแทรกสิ่งสำคัญลงไป ให้สะกดใจผู้ฟัง เช่น สาระธรรมต่าง ๆ คติต่าง ๆ นิทานต่าง ๆ ที่ชวนฟัง ผสมด้วยคำไพเราะเพราะพริ้งและรัดกุม ทันใจ ใช้ศัพท์ให้ถูกต้องซึ่งเปรียบว่ามีในโลกอีกโลกหนึ่ง เอามาแสดงให้เข้ากันกับเสียงสำเนียงภาษา แยก ไทย จีน ฝรั่งเศส หรืออะไรก็ตามแล้วแต่เห็นสมควร ตลอดถึงขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ของคนในชุมชนนั้น หลักใหญ่คือโลกกับธรรม ต้องรู้ให้มากให้จำให้มาก เพื่อเป็นประโยชน์ในการแสดง

สรุป 5 อย่างนี้ ครูสอนมาเป็นการสืบทอด ให้หนังตะลุงยืนหยัดอยู่ได้ เคียงคู่สังคม ที่ดำรงไว้ได้ตลอดมา โดยยาวนานเพราะเหตุนี้ จึงทำให้สังคมรับการสืบทอดมาตลอด เพื่อยาวชนศึกษาและรับเป็นมรดกตกทอดเสมอมา

ข้อควรรู้ 5 อย่าง คือ

1. ความรักศิลปะประเภทนี้
2. ไม่ปล่อยให้เวลาให้เปล่าประโยชน์
3. ใช้หลักอิทธิบาท 4 เข้าประจำคือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ถือมั่นให้ประจำใจไว้

4. บังคับตัวเองให้อยู่ในกรอบ ขอบเขตตามศีล 5 และธรรมะทุกชั้นตอน
5. เคารพในวิชา ฟังปฏิบัติตัวดี เว้นจากอบายมุข ทุกประการ

ศิลปินต้องสืบทอดทางครูทางอาจารย์ผู้สร้างผู้ทำมาก่อนและทุกท่านที่แสดงให้เห็นของดี ๆ ของเขามากมาย เราเรียกว่าครูพักลักจำ จึงต้องเคารพนับถือหนังสือโบราณทุกท่าน เช่น ผู้วาดรูป ผู้จับทอออกพระฤๅษี ออกรูปพระอิศวรทรงโค สืบทอดกันมา จนถึงเวทมนต์คาถาเพื่อป้องกันตัวคุ้มกันอุบาทว์ต่าง ๆ ตามที่รู้ที่ถือมา

คำครูสอน

1. ครูสอนมาของอาจารย์หนังจันแก้ว (หนังสามเปียบ) สอนว่า ถ้ารักจริง ๆ เล่นได้แน่ ท่านพูดว่า ถ้ารักเป็นโจรก็ทำแบบโจร เที้ยวแอบคุ่มชุ่มช้อน ลักวัวลักควาย ได้เป็นโจรแน่ๆ จนติดคุก ถ้ารักผู้หญิงก็เป็นผู้หญิง เพราะต้องพูดคิดพันเรื่องๆ ไปก็ได้ ถ้ารักทำนาทำสวนก็ต้องหมั่นตากกลาง ขุดดิน บำรุงสวนไปเรื่อย ๆ ก็ได้สวนแน่ ถ้ารักวิชาหนังสือต้องรักศึกษาเรียนรู้ฝึกฝน เอาใจใส่ ฝ่าฝืนคิดตลอดไปได้แน่

2. ครูสอนมา พระอาจารย์พุทธทาส วัดสวนโมกข์สอนว่า หนังสือลึงสืบทอดมายาวนานเพราะหนังสือลึงมีสาระคติทางธรรมะคนฟังคล้ายกับฟังธรรมะของพระเทศน์คนไม่เบื่อเพราะมีธรรมะ มีคติ มีสาระ สอนใจคนตลอดไปเหมือนแม่ครัวนั้นแหละ ถ้าเค็มเกิน จืดเกิน เผ็ดเกิน กินไม่ได้ ต้องให้พอดี ๆ ในทุกเรื่อง

3. ครูสอนมา หนังสือทองหล่อ ว่าเป็นบทกลอน ดังนี้

นั่งกราบร่มรุกขโนไหว้พระโพธิ์พฤษภา ธรรม์ร้อนอยู่ริมแม่น้ำนั้นชะรา ที่สาสดาบริกรรม เสด็จทำพิธี ดึกเสียดเปรียบสังคี่ท่านศรีสรู ประเสริฐสู้อรรถมคหลักวิถี ถึงที่สุดพุทธะ ผู้ที่ละ โลกิ ประเสริฐที่โมฆกรรม กลายเป็นองค์พระสัมมา พระพบทิพนิพพานวิมานแก้ว ให้ผ่องแผ้ว เมื่อข้ามห้วงบ่วงตัณหา เป็นปฐมร่มโพธิ์ที่คู่กับโลกา ศาสนาพุทธจักรยังเป็นหลักพยาน อนุภาพชาบซึ่งตรงไปทุกทิศ ยังประจักษ์ศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐาน นั้งกราบร่มรุกขโนของพระโพธิญาณ คลบัลคาลให้ปัญญาเหมือนกับเกลียววารี

ของหนังสือศรีพัฒน์ ประพันธ์เอง เขียนสำนวนเก่า เพลงกลบทষบัตสบึง

เมื่อครั้งนั้นร้อนไปในไกรลาส สะเทือนอาสน์อัมฤทธิ สถิตสถาน เทโสไหลล้นอาบวนอาบวาน เกิดสะท้อนเหมือนแยกทะเลแตกละลาย ดอนกาโหร โคทานู นูรพิธิ ช่างร้อนจึ่งเหง้อไหลลงเป็นใสเป็นสาย เคยหอมหวานชวนกลืนดอกมินดอกไม้ มาสูญหายกลืนอับมานับมานาน เมืองมนุษย์สุดร้อนเป็นฟอนเป็นไฟ เขมรไทยแย่งชิงเขาพระวิหาวิหาร สามจังหวัดภาคใต้เกิดร้ายเกิดราน คิดเผาผลาญฆ่าคนดีไม่ผิด คิดผิดคิดใฝ่หรือเพราะ โกรธรัฐบาลทำปานทำไป ให้คนไทยแตกแยกกระแฉกกระจาย น้ำมันแพงแหล่งกันไม่แยงไม่หยุดหรืออิสลามกับพุทธ จะแยกฝืดแยกฝ้าย เหมือนฝักหญ้าฆ่ากันถึงตันถึงตาย ไม่คิดไม่อายสัตว์ป่าในด้าในดง

ข้อสำคัญของหนังสือลึงต้องมีสาระ คติ ทางโลกทางธรรม บทกลอนที่ว่าออกมา ต้องให้สวยงาม และมีน้ำหนักในการฟัง ฟังแล้วคิดออกจิตใจ ฟังแล้วรื่นหู เป็นเสน่ห์ของผู้ฟัง มีราคามากในหนังสือลึงตรงจุดนี้ ศิลปะวัฒนธรรมที่แข็งแรงด้วยตัวอย่างบทกลอน เช่น

- อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก แต่ลมปากหวานหูไม่รู้หาย (สุนทรภู่)
- รื้ออะไรไม่สู้วิชา สูรักษาตัวรอดเป็นยอดดี (สุนทรภู่)
- ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน (สุนทรภู่)
- อันความจริงไม่น่าทิ้งให้เป็นหม้าย เหมือนนาฬิกาตายที่แขวนไว้ริมฝา (หนังละมุน สงขลา)
- สังฆารูปผู้ขึ้นหรือคือความตาย จุดสลาย คือ ประมาทขาดคุณธรรม (พุทธทาส)
- ความประมาทนั่นหรือคือความตาย จุดสลาย คือ ประมาทขาดคุณธรรม (หนังก้นทองหล่อ สงขลา)

○ มีเคหาสญาตีพี่น้องต้องพร้อมพริก มีมิตรรักไพร่พรั่งดั่งประสงก์ ได้ยืนอยู่ปากตูรั้ว ท่วม่นคง ได้เวียนวง
ป้องกันอันตราย (หนังสือจันแก้ว)

○ อันความจริงเป็นสิ่งที่ไม่ตาย แต่วันนี้สองตายายต้องตายเพราะความจริง (หนังสือประทีป บัวทอง)

นี่คือภาพของศิษย์ของนารัก ของเป็นเสน่ห์ห่มหानीยมของสังคม คนผู้ฟังยังจำไว้จนทุกวันนี้เหมือนกับลูกไม้
มีรสดี มีคุณค่า ต้องสืบทอดสงวนพันธุไว้กลายเป็นวัฒนธรรมสืบมารักษามาจนวันนี้

สรุปว่า ผู้ที่เข้ามาในวงการนี้ ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องในธรรมเกือบทุกข้อ เช่น ศีล 5 สติสัมปชัญญะ ขันติ
สัจจะ หิริโอตตปปะ ความเพียรการประพฤติมีกัลยาณมิตร การประหยัด การอภัยกันและกัน เคารพอ่อนน้อมถ่อมตน
ต่อผู้อุปการะ มีพระคุณมีเมตตาทั่วกัน ตามที่สืบทอดกันมาด้วยความจริง คือ สัจจะ รักจริง ทำจริง คิดจริง ปฏิบัติจริง
เรียนจริง ฝึกจริง ก็คงสำเร็จ ห้ามอบายมุขทุกประเภทไม่ให้เกี่ยวข้องกับพัวพันเป็นเด็ดขาดกับศิลปินประเภทนี้
แล้วแต่ยุคแต่ละสมัยของการเปลี่ยนแปลง

พิธีตัดเหมรุษ

นายนครินทร์ ชาทอง
ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 4 ด้านศิลปกรรม
(การแสดงพื้นบ้านหนังตะลุง)

66 ถนนบ้านพรุธานี ต.บ้านพรุ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90250

โทร.074 210307, 083 5330480

ครูประเสริฐ รัชชวงศ์ (ครูผู้ช่วย)

2 ซอย 7 ถนนคลองเรียน 2 ต.หาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110

โทร. 074 237327, 084 3969332

พิธีตัดเหมรุษ¹

หนังตะลุงเป็นการแสดงพื้นบ้านที่มีการสืบทอดกันมาช้านานและยังคงเป็นที่นิยมของชาวบ้านจนถึงปัจจุบัน จนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า หนังตะลุงเป็นการแสดงพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวไทย แม้ว่าวันเวลา เปลี่ยนไป สังคมเปลี่ยนไป การแสดงพื้นบ้านหลายอย่างก็ปรับเปลี่ยนไปจนแตกต่างไปจากเค้าเดิม แต่หนังตะลุง ก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นหนังตะลุงไว้เป็นส่วนใหญ่ ถึงจะเปลี่ยนไปบ้างก็เฉพาะส่วนปลีกย่อยเท่านั้น

หนังตะลุงและการแสดงพื้นบ้านของภาคใต้หลายอย่างจะมีพิธีกรรมต่าง ๆ ประกอบอยู่มากมาย โดยเฉพาะการแก้บนเกือบจะเป็นพิธีกรรมหลักที่อยู่ในการแสดงพื้นบ้านของภาคใต้ ในส่วนของหนังตะลุงนั้นมี พิธีกรรมตัดเหมรุษเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่นายหนังตะลุงควรศึกษาเรียนรู้ไว้ ซึ่งตามความเชื่อที่นายหนังผู้ที่จะทำพิธี ตัดเหมรุษได้นั้นจะต้องเป็นนายหนังที่ผ่านพิธีครอบมือหรือพิธีครอบครูเสียก่อนมิฉะนั้นจะตัดเหมรุษไม่ขาด

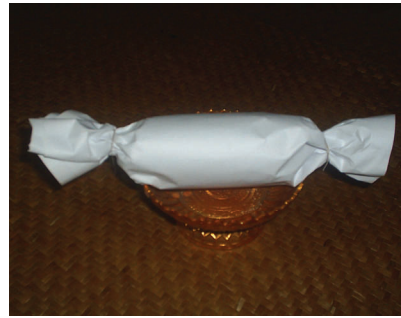
การแสดงหนังตะลุงแก้บนเป็นความเชื่อของชาวบ้านในภาคใต้ที่มีความเชื่อเรื่องเทวดาอารักษ์ เช่นเดียวกับชาวบ้านในภาคอื่น ๆ ฉะนั้นเมื่อเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย ตกทุกข์ได้ยาก หรือปรารถนาในลาภยศก็มักจะบน บานเทวดาอารักษ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ เมื่อประสบผลตามที่บนบานไว้ก็ต้องทำพิธีแก้บน ซึ่งชาวบ้าน เรียกกันว่า “แก้เหมรุษ” บางครั้งในการบนบานจะบนไว้ว่า เมื่อบรรลุผลตามความปรารถนาแล้วจะรับหนังตะลุงมา แสดงถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงมีการแสดงหนังตะลุงแก้บนขึ้น

ประเภทของเหมรุษ มีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. เหมรุษปาก คือ ข้อตกลงที่ให้ไว้ด้วยวาจา หรือการบนบานไว้ด้วยปากเปล่า
2. เหมรุษห่อ คือ วัตถุขานที่ใช้หมากพลู ดอกไม้ เทียนและข้าวสาร ห่อผ้าขาวประกอบคำตกลง ผู้บนจะบนในลักษณะที่ตนป่วยหรือญาติป่วย ผู้บนจะต้องจัดหิ้งไว้เหนือศีรษะที่ตนนอน การบนนิยมบนในวันเสาร์ วันอังคาร วันพฤหัสบดี และวันอาทิตย์ สิ่งของที่ผู้บนจะต้องเตรียม มีดังนี้

¹ เหมรุษ คือ พันธะสัญญาที่บุคคลให้ไว้ต่อสิ่งที่เร้นลับเหนือธรรมชาติ เช่น ผีปู่ย่าตายาย สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เพื่อขออำนาจคุ้มครอง ขอความแคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่าง ๆ ให้พ้นจากความวิบัติและเภทภัยที่ประสบอยู่ โดยมี พันธะสัญญาว่า ถ้าการสำเร็จดังประสงค์จะตอบแทนด้วยการเช่นพลีบวงสรวงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น มีการจัดมหรสพ จัดสำรับเครื่องสังเวย บางทีถึงขนาดพลีตนเข้าบวงสรวง เช่น มีการบวช ออกพรรษา รำถวาย ก็มี หากการบนบาน เป็นการกระทำ เหมรุษก็คือ รูป และ นาม ของการกระทำ

1. เทียน 2 เล่ม
2. รูป 3 ดอก
3. ข้าวดอก
4. ดอกไม้
5. หมากพลู 3 คำ
6. กระดาษห่อเหมมรุย
7. ด้ายขาวใช้ผูกหัวท้ายห่อเหมมรุย
8. เล็บมือ เล็บเท้า เส้นผม ผ้านุ่ง ผ้าห่ม ของผู้บน
9. วันเดือนปีเกิด ข้างขึ้นข้างแรมของผู้ป่วย

ภาพที่ 1 ห่อเหมมรุย

พิธีกรรมเล่นหนังตะลุงตัดเหมมรุย

ในการตัดเหมมรุยมีพิธีกรรมเล่นหนังตะลุงดังนี้

1. เครื่องประกอบพิธีตัดเหมมรุยประกอบด้วย

เทียน 9 เล่ม จุด 8 เล่ม อีก 1 เล่ม ไว้ทำเทียนชัย สำหรับจุดตอนตัดเหมมรุย

2. เรื่องที่ใช้แสดงตัดเหมมรุย จะใช้ตอนใด ตอนหนึ่งของเรื่องรามเกียรติ์แสดงในพิธีตัดเหมมรุย

ภาพที่ 2 ชั้นหมากแก่นบน

ขั้นตอนการแก้เหมมรุย

ในการแก้เหมมรุยมีขั้นตอนดังนี้ (ตั้งแต่เบิกโรง

ออกฤกษ์ พระอิศวร หน้าบท ถึงแก่นบน) การแสดงหนังตะลุงในพิธีตัดเหมมรุยจะเริ่มต้นเหมือนกับการแสดงหนังตะลุงในงานทั่ว ๆ ไป กล่าวคือเมื่อคณะหนังถึงโรงหนังแล้ว ลูกคู่จะจัดเตรียมอุปกรณ์การแสดงให้เข้าที่เข้าทางพร้อมที่จะแสดง เมื่อทุกอย่างพร้อมแล้วคณะหนังจะรับประทานอาหาร ต่อจากนั้นนายหนังจะทำพิธีเบิกโรงและตามด้วยการโหมโรงของลูกคู่

1. เบิกโรง เป็นการทำพิธีเอาฤกษ์เพื่อขอที่ตั้งโรงและปัดเป่าเสนียดจัญไร เริ่มจากการแก้แพงเก็บรูปหนัง นำรูปหนังออกจากแพง จัดปักวางรูปหนังให้เป็นระเบียบ นายหนังจะทำพิธีเบิกโรงโดยเอาเครื่องเบิกโรงที่เจ้าภาพจัดให้มาทำพิธีเบิกโรง ซึ่งพิธีเบิกโรงนี้มีอยู่ 3 ลักษณะ คือ

1.1 เบิกโรงที่แสดงงานทั่ว ๆ ไป คือ การเบิกโรงโดยทั่ว ๆ ไป เครื่องเบิกโรงจะประกอบไปด้วย หมากพลู 5 คำ เทียน 2 เล่ม รูป 3 ดอก ดอกไม้ตามสมควร ถ้าเป็นช่อใช้เพียง 1 ช่อ ก็พอ และเงิน 12 บาท

1.2 เบิกโรงที่แสดงงานแก่นบนเหมมรุยห่อ เครื่องเบิกโรงจะประกอบไปด้วย หมากพลู 9 คำ เทียน 9 เล่ม รูป 9 ดอก เงิน 109 บาท (เงินยกครู) ห่อเหมมรุยที่เจ้าภาพเก็บไว้ต้องนำมาพร้อมกับเครื่องเบิกโรง หม้อน้ำมนต์ ซึ่งหม้อน้ำมนต์นั้นจะพันด้วยด้ายดิบที่ค่อหม้อ 1 รั้ว ในหม้อมีน้ำสำหรับทำน้ำมนต์ใส่ไว้ก่อนครึ่งหม้อ มีใบไม้ที่มีความเชื่อในการทำน้ำมนต์กันเสนียดจัญไร คือ ใบเฉียงพร้าว ใบมะกรูด ใบหมากผู้ นอกจากนี้มี เสื่อกระจูด ผ้าขาวหมอน สำหรับใช้เป็นที่คลุม มีที่สับสองโดยนำอาหารใส่ถ้วยเล็ก ๆ 12 อย่างวางรวมกันไว้ในถาด และมีเพดานผ้าขาวมีหมากพลู 1 คำ วางไว้บนใจกลางของเพดาน สำหรับเชิญครูหนังมาประจำบนเพดาน

1.3 **เบ็กรอกที่แสดงงานศพ** ต้องมีชั้นหมาก 2 ชั้น เหมือนเบ็กรอกแสดงงานทั่ว ๆ ไป เครื่องเบ็กรอกก็เหมือนกัน แต่ต่างกันที่เงินยกครูในชั้นแรก 12 บาท ชั้นที่สอง 32 บาท (ครูคนก่อน ๆ แนะนำไว้อย่างนั้น ไม่ได้บอกรายละเอียดว่าทำไมต้องจำนวนเท่านั้น) มีเสื่อกระจูด หมอน ผ้าขาว มีเพดานข้างบนเหนือศีรษะที่นายหนังนั่ง บนเพดานมีหมากจุกอกหนึ่งคำ สำหรับเชิญเทวดาและครูหนังมาสิงสถิตอยู่เพื่อเป็นมงคลคุ้มหัวอยู่ มีหมอน้ำมันต์เหมือนกับกำปั่น มีข้าวสาร 1 ถ้วย สำหรับเสกขับไล่สิ่งชั่วร้ายหลังจากเสร็จพิธีอื่น ในส่วนของกาถาที่ใช้เบ็กรอกนั้นจะใช้เหมือนกันทั้ง 3 อย่าง ดังนี้

“พุทชังเบ็กรอกทีศะวันออก ธรรมมังเบ็กรอกทีศะวันตก
สังฆังเบ็กรอกทีศะวันออก นะจิมจิม สองระลึกในใจ พระพาย
พัดไปเข้าในหัวใจ มนุษย์สันติ สัตถาสีเฒ่า ยามะ พรหม
โลกานัง อะวิ วิจิตะวานะ มะโฮสิ พุทชังเบ็กรอก
ธรรมมังเบ็กรอก สังฆังเบ็กรอก เบ็กรอกพระภูมิเจ้าที่ เบ็กรอกทั้งนาง
กรรม เมขลา พระพุทธรักษา นะเบ็กรอก มะเบ็กรอก อะเบ็กรอก
อุเบ็กรอก เบ็กรอกด้วย มะอะอุ”

ภาพที่ 3 จุดเทียนบูชาหมอรวยพิธีเบ็กรอก

2. **ทำน้ำมันต์** การทำน้ำมันต์ ประกอบด้วยชั้นหมาก 1 ชั้น เสื่อ 1 ผืน หมอน 1 ใบ ผ้าขาว 1 ผืน ด้ายดิบ 1 ไร่ และหมอน้ำมันต์ ใบมะนาวหรือใบเฉียงพร้าวสำหรับใช้ประพรมน้ำมันต์ และมีดหมอ ซึ่งก่อนการแสดงหรือทำพิธีกำปั่นนายหนังจะทำน้ำมันต์ประพรมในโรงหนังเพื่อกันเสนียดจัญไร

ภาพที่ 4 หมอน้ำมันต์

3. **ออกฤกษ์** เป็นขั้นตอนการเล่นหรือการเชิดเพื่อการระงับและปิดเป่าเสนียดจัญไร โดยขออำนาจจากพระพรหม พระอิศวร พระนารายณ์ และเทพอื่น ๆ ตลอดจนพระรัตนตรัย

4. **ออกพระอิศวร** เนื่องจากพระอิศวรทรงโคอุสุภราชซึ่งมีความสัมพันธ์กับศิลปะการแสดงหนังตะลุง การเชิดรูปพระอิศวรจึงถือเป็นศิลปะชั้นสูงของการเชิดรูปหนังตะลุง นายหนังมักจะอวดลีลาการเชิดรูปพระอิศวรอย่างสุดฝีมือ

5. **ออกหน้าปรายบท** รูปปรายหน้าบทเป็นรูปผู้ชายถือดอกบัวซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของนายหนังใช้เล่นเพื่อไหว้ครู ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และผู้ที่นายหนังเคารพนับถือ ตลอดทั้งร้องกลอนปรารภฝากเนื้อฝากตัวต่อผู้ชม

6. **แสดงเรื่องรามเกียรติ์** จะใช้เรื่องรามเกียรติ์ตอนหนึ่งตอนใดแสดงในพิธีตัดหมอรวย ดังตัวอย่าง

บนจอ ฤกษ์ ทศกัณฐ์ พาลี

สัมมาสัมพุทธัสสะท้าวสักกะจอมเทวัญ	ต่างพร้อมกันบูชาพระรัตนตรัย
วันทิตวา ลิริสาพุทชัง	บุชิตัง เทพรักันย์ หลักอาชัย
สักเค กามะ ศาลเจ้าเทพไท	ถึงทั่วไปคันธเทพคนธรรพ์
จตุโลกบาลทั้งสี่ผู้มีฤทธิ์	ทั้งสี่ทิศพิทักษ์ หลักแข็งขัน
เชิญศักดิ์สิทธิ์ติคหมอรวยเคยพัวพัน	นี้ถึงวันคืนดีพลีกรรม
ขึ้น(แรม).....ค่ำ วันเสาร์กำลังสิบ	ปวงเทพทิพย์ทำนุอุปถัมภ์
ขึ้น(แรม).....ค่ำ วันพฤหัสบดี	ประสิทธิเทพทำนุอุปถัมภ์

ขึ้น(แรม).....ค่ำ วันอังคาร
ครูของหนังสือสถิติศปประจำ

เทพบัณฑิตทำนุอุปถัมภ์
ขนบธรรมเนียมครูบูรพาจารย์

ภาพที่ 5 การปักรูปแก่นบนบนหยวก

ภาพที่ 6 นายหนังตั้งจิตอธิษฐานกาศเหมรุ่ย

ถอนบท
ยกนิทานการบูชาเรื่องรามเสวี
ประวัติความรามเกียรติ์จำเนียรกาล
เรื่องทวยยันกับอารยชาติ
จอมกวีเปรี๊ยะปราชญ์ราชนิพนธ์
พระศิวะคือพระผู้เป็นเจ้าของ
องค์รามาวตารวิจารย์เจิม
จับเอาตอนพาลีมีราชบุตร
กระแสนายพระโลหิตของบิดา
มิ่งมงกุฎกุมารเศษเมืองขีดจีน
คิดไสกันต์โกนจุกพิธีการ
บัดนั้นทศกัณฐ์จอมยักษ์
นิมิตกายกลายเป็นปูแอบอยู่ใต้วาริ
พระอังคตฤาษีมีเมตตา
ด้วยพรหมธรรมสัมมาพุทธานุชาจารย์
อย่าเคืองคิดริษยาพยายาม
สร้างแต่กรรมเสพแต่กามความร้อนใจ
หลงกิเลสลาภโลกโมบลามก
จงจับมือสามัคคีอารีกัน
สิ้นพยศหมดความหาญนะ
หมคมลทินสิ้นมาละประสิทธิ์
พุทธรังษัมมังสังฆัสตต์จักษามิ
สิทธิกิจจิงสิทธิกำลังสิทธิลาภสิ้นกังวล

ศักดิ์เดชพร้อมพระลักษมณ์ศักดิ์ดาหาญ
บรรพ์โบราณแจ่มจงดพจน์นิพนธ์
แย่งอำนาจทำสงครามตามนุสนธิ์
นำเหตุผลจากจริงอิงความเดิม
สร้างโลกเหล่ามนุษย์สัตว์ประวัติเสริม
แล้วส่งเสริมสร้างสมพรหมชาติ
ก็แสนสุครักราชโอรสสา
ให้ชื่อว่าองค์พระกุมาร
เลือดพระยาพานรินทร์แก้วกล้าหาญ
มาสร่งสนานในยมนามหานที
ยังเคืองคาเค้นขัดความบัดสี
แต่พาลีจับได้ย้ายตัวการ
เทศนาช่วยชีวิตคิดสงสาร
ว่าจะรุกรานฆ่าฟันกันทำไม
จึงหึงสาอาฆาตกันไปถึงไหน
ต่อตายไปลงนรกตกโลกันตร์
โมโหหกหยามหายาบบาปหันต์
โลกจะสันติสุขปลูกไมตรี
น้อมกายาสาธุสะกับองค์พระฤาษี
เจ้าจึงมีสุขยิ่งมิ่งมงคล
มีสิริสุขสวัสดิ์ที่พิพัฒน์ผล
ก็จบสิ้นสิ้นบนล้างมลทิน *เชิด*

ตอนนี้เครื่องดนตรีกำลังเชิดให้เตรียมเทียนชัยไว้ 1 เล่ม นายหนังนำไปเองเป็นเทียนพิเศษ ถ้าเป็นเหมรุ่ยห่อให้นำ
ห่อเหมรุ่ยมาวางบนหยวกข้างหน้าฤาษี แล้วจับมีดหม้อขึ้นมาอธิษฐานว่า

“บุญที่ข้าพเจ้าได้เคยเอาไม้ที่หักขวางทางออกไปจากทาง บุญที่เคยเอาก้างออกจากคอก บุญที่ข้าพเจ้าเคยทำบุญให้ทาน บุญที่ข้าพเจ้าเคยช่วยเหลือสังคม หรือช่วยเหลือผู้อื่นทุกเมื่อ บุญที่ข้าพเจ้าได้เป็นผู้สืบทอดวิชาหนังตะลุงมาจนทุกวันนี้ ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ข้าพเจ้านับถือหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เจ้าภาพ หรือผู้บนนับถือมารับรองเรื่องเหมรยุบน ขอให้เหมรยุบนจงขาดคั้นขาดปลายตั้งแต่คั้นนี้ อย่าได้เป็นเหมรยุหน้าเหมรยุหลัง เหมรยุรั้ง เหมรยุเรือ ตั้งแต่คั้นนี้เป็นคั้นไป”

“ขอเชิญครูทั้งหลายมานั่งเป็นประธาน ป้องกันอันตราย อย่าให้มีเสนียดจัญไรกับข้าพเจ้า ขอให้ข้าพเจ้าจงประสิทธิเกิด” แล้วว่าคาถาเป่าไปที่มีดหมอ ว่า “พุทชังกันจักขามิ ธรรมมังกันจักขามิ สังฆังกันจักขามิ” แล้วเป่าไปที่มีดหมอ แล้วว่ารับรองเรื่องเหมรยุบน ขอให้เหมรยุบนจงขาดคั้นขาด

ภาพที่ 7 นายหนังกำลังตัดเหมรยุ

ปลายตั้งแต่คั้นนี้ อย่าได้เป็นเหมรยุหน้า เหมรยุหลัง เหมรยุรั้ง เหมรยุเรือ ตั้งแต่คั้นนี้เป็นคั้นไป”

“ขอเชิญครูทั้งหลายมานั่งเป็นประธาน ป้องกันอันตราย อย่าให้มีเสนียดจัญไรกับข้าพเจ้า ขอให้ข้าพเจ้าจงประสิทธิเกิด” แล้วว่าคาถาเป่าไปที่มีดหมอ ว่า “พุทชังกันจักขามิ ธรรมมังกันจักขามิ สังฆังกันจักขามิ” แล้วเป่าไปที่มีดหมอ แล้วว่า

“โอมธรรณีสาร ผลาญจัญไร อุบาทว์เสนียดจัญไรอยู่ที่เพชรหนูกัน” เป่าที่มีดหมออีก 1 ครั้ง แล้วเอามีดจ่อเข้าที่ห่อเหมรยุพร้อมเทียนชัยแล้วว่า “พุทชังตัดจักขามิ คิหิติมังธารณะ ธรรมมังตัดจักขามิ คิหิติมังธารณะ สังฆัสตัดจักขามิ คิหิติมังธารณะ” แล้วตัดห่อเหมรยุให้ขาดสองท่อน ท่อนทางซ้ายจุดไฟเผาแล้วขว้างไปทางข้างซ้ายของโรงหนังแล้ว ว่า “จิ” ท่อนทางขวาจุดไฟเผาแล้วขว้างไปทางขวามือของโรงหนังแล้ว ว่า “จะ” แล้วกลับมานั่งเอารูปทศกัณฐ์และรูปพาลีเข้าจอ เหลือรูปฤาษีไว้รวมเทียนทั้ง 8 เล่ม รวมกับเทียนชัยรวมแล้ว 9 เล่ม แล้วจับไม้ชี้ฤาษีเหาะไปทางด้านซ้ายเพียงครั้งเดียว ไม่ต้องเหาะกลับ แล้วดับเทียนด้วยมือหรือลมจากจมูก เพราะมือและจมูกไม่โกหก จากนั้นให้นำน้ำมันดีที่ทำไว้ประพรมไปที่จอหนังซ้าย ขวา หน้า หลัง เป็นอันจบการแสดงหนังแก้เหมรยุ

ภาพที่ 8 ขั้นตอนสุดท้ายเจดฤาษีเหาะไปทางด้านซ้าย

ส่วนการแก้บนเหมรยุปากนั้น ใช้หมากพลูในขัน หมาก 3 คำ พลู 3 ใบ เทียน 1 เล่ม นำมาคำรวมกันใช้แทนห่อเหมรยุ แล้วตัดสองท่อนทำเช่นเดียวกับการแก้บนเหมรยุห่อ เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีกรรมตัดเหมรยุแก้บน จากนั้นคณะหนังจะออกรูปบอกเรื่องเพื่อกล่าวทักทายกับผู้ชมและบอกเรื่องที่จะแสดงในคั้นนั้น และเริ่มแสดงหนังตะลุงไปจนสว่าง

พิธีตัดจุกผูกผ้า

นายจวบ พันธุ์ศิริ

ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5 ด้านศิลปกรรม

(การแสดงโนราแบบโบราณ)

97/1 หมู่ที่ 1 ต.บางกล้า อ.บางกล้า จ.สงขลา 90110

โทร. 085 8921120

นางสาวอารมย์ สุขชาญ (ครูผู้ช่วย)

โรงเรียนบ้านบางกล้า ต.บางกล้า อ.บางกล้า จ.สงขลา 90110

โทร. 086 2888323

พิธีตัดจุกผูกผ้า

โนราโรงครูเป็นการละเล่นพื้นเมืองที่สืบทอดกันมานานและนิยมเล่นกันอย่างแพร่หลายในภาคใต้ เป็นการละเล่นที่มีทั้งการร้อง การรำ และประกอบพิธีกรรม เพื่อเชิญวิญญาณบรรพบุรุษที่เป็นโนรา ซึ่งเรียกว่า “ตายายโนรา”¹ หรือ ตาหลวง หรือ ครูหมอ-ตายาย มายังโรงพิธีเพื่อรับการเช่นสังเวทเพื่อรับของแก้บนและเพื่อครอบเทริดตัดจุก ผูกผ้าแก่โนรารุ่นใหม่ ด้วยเหตุที่ต้องทำการเชื้อเชิญครูมาเข้าทรงหรือมา “ลง” ยังโรงพิธี จึงเรียกพิธีกรรมนี้ว่า “โนราโรงครู”

โนราโรงครูจึงเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตและสังคมของชาวภาคใต้โดยเฉพาะผู้ที่เป็นโนราและผู้มีเชื้อสายโนรา โดยมีฐานความเชื่อว่าพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่ตายไปแล้วนั้นแท้จริงยังไม่ได้ไปไหนยังอยู่คอยปกป้องรักษาชีวิตของลูกหลานไว้ให้อยู่รอดปลอดภัยดี มีความมั่งคั่งมีนคง ตายายเหล่านี้จะมีโอกาสมาพบลูกหลานได้โดยมีโนราโรงครูเป็นพิธีกรรมที่ทำหน้าที่เปิดประตูพรโลกกับปัจจุบันให้บรรจบกันภายในโรงพิธี พิธีกรรมจะถือเอาตายายของตนเป็นเป้าหมายหลัก

ภาพที่ 1 ครูจวบ พันธุ์ศิริ กำลังทำน้ำมันต์ในพิธีเบิกโรง

มีราชครูโนรา² เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมและจัดการละเล่นเพื่อเอาอกเอาใจการเล่นรำรำโนราในโรงพิธีนี้เชื่อว่ามี ความศักดิ์สิทธิ์สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บหรือขับไล่เคราะห์ต่างๆ ออกได้ โดยการปกป้องรักษาจาก “ครูหมอตายาย”

¹ “ตายายโนรา” หรือ “ตายาย” ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่ คำว่า ตายายนี้รวมถึงการเอยถึงบรรพชนในระดับนามธรรมวัฒนธรรมนี้ก็คือธิบายว่าบรรพชนต้นทางหรือ “ครูต้น” ที่ทุกสายตระกูลร่วมกันคือ “ครูหมอ” คือ บรรพชนต้นทางที่มีคำเรียกว่า เป็นทั้งครูต้นทั้งครูหมอ สะท้อนให้เห็นการยึดเหนี่ยวในหมู่พวกแควดวงว่าผู้ที่สอนสั่งปลูกฝังความรู้ของตนที่แท้จริงคือบรรพชนของตนเอง ทั้งสั่งสอน ปกป้อง รักษาและดูแล ดังคำเรียก “ครูหมอ” คำนั้น

² “ราชครูโนรา” คือ นายโรงโนรา หรือ หัวหน้าคณะโนรา เป็นผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมและเป็นผู้บริหารคณะโนรา

พิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับการเอาใจจงใจบรรพชนนี้มี “เหมรุย”³ ซึ่งเป็นพันธะสัญญาทางใจและวาจาเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จเสร็จสิ้นพิธีกรรม “เหมรุย” มีความหมายทั้งรูปธรรม นามธรรม เป็นสัญลักษณ์สำคัญในภารกิจของพิธีกรรมตั้งโรงว่าจะต้อง “ขาดเหมรุย” อันเป็นพันธะสัญญาระหว่างลูกหลานผู้ยังมีชีวิตกับตายายในปรโลก

พิธีกรรมโนราโรงครู เป็นพิธีกรรมที่มีการรวมหมู่รวมพวกปรองดองกันในกระบวนการสร้างพิธีกรรมเพื่อให้คนทั้งชุมชนรับรู้เรื่องในสายตระกูลตนเอง นอกเหนือจากการเลี้ยงดูปู่เสื่ออย่างเต็มที่แล้ว พิธีโนรานี้ยังเปิดพื้นที่ให้หญิงชาวบ้านได้มาแลกเปลี่ยนแรงงานและการครัว ให้ผู้ชายรวมตัวเป็นหมู่เป็นพวกในการสร้างโรงโนราโรงครู โนราโรงครูจึงเป็นทั้งการละเล่น พิธีกรรมความเชื่อ จนถึงระบบปกครองท้องถิ่นในวัฒนธรรมภาคใต้

พิธีกรรมแบ่งเป็น 3 วัน คือ เริ่มงานวันพุธและไปสิ้นสุดในวันศุกร์ หากศุกร์ใดตรงกับวันพระ จะต้องเลื่อนไปส่งครูวันเสาร์ พิธีกรจะเริ่มตั้งเต่ากรไหว้พระภูมิ แล้วเข้าโรงในวันพุธตอนบ่าย จะทำพิธีเบิกโรง ลงโรง กาศครู เชิญครู กราบครู รำถวายครู แล้วแสดงในคืนแรก วันที่สองวันพฤหัสบดีจะถือเป็นวันครูจะทำพิธีใหญ่ เริ่มตั้งแต่ตอนเช้า มีการลงโรง กาศครู เชิญครู เช่นไหว้ครูหมู่ตายายทั่วไป โนราใหญ่หรือราชครูโนราจะ“แต่งพอก”⁴ จับบทตั้งเมือง การทำพิธีตัดจุก ครอบเทริด หรือผูกผ้าใหญ่ ทำพิธีแก้บนด้วยการรำถวายครูและออกพราน ตกกลางคืนมีการรำทั่วไป และจะเชิญตายาย “เข้าทรง”⁵ พบปะลูกหลาน วันศุกร์เป็นวันสุดท้ายของงานเริ่มตั้งแต่เช้า จะมีการกาศครู เชิญครู รำถวายครู การรำบทสิบสองก่าปลัดและบทสิบสองบท บางครั้งจะทำพิธีเหยียบเสน⁶

การทำพิธีตัดผมผีซ้อ⁷ การรำบทล่องหงส์ แล้ว

ทำพิธีส่งครู เป็นอันเสร็จพิธีกรรมของโนราโรงครู พิธีตัดจุกผูกผ้า เป็นพิธีกรรมของโนราโรงครูที่ใช้สำหรับผู้ที่ได้ฝึกฝนการรำโนราจนครบกระบวนการทำ ในทั้งด้านการรำโนราหรือด้านการประกอบพิธีกรรม เมื่อครูโนราหรือราชครูโนราเห็นว่าศิษย์มีความรู้ความสามารถ ผ่านเกณฑ์การประเมิน

ภาพที่ 2 ครูจวบ พันธุ์ศิริ กำลังทำพิธีเบิกโรง

³ “เหมรุย” คือ พันธะสัญญาที่ออกปากบนบานไว้กับตายาย หากการบนบานเป็นการกระทำ เหมรุยก็คือ รูปและนาม ของการกระทำ

⁴ “แต่งพอก” คือ การแต่งตัวของนายโรงโนราด้วยชุดใหญ่เต็มยศ เพื่อไปเชิญครูมาร่วมในพิธีทำขึ้นในเช้าวันพฤหัสบดีซึ่งถือว่าเป็นวันครู

⁵ “เข้าทรง” คือ การเชื้อเชิญให้ครูหมอหรือตายายมาจับทรงหรือเข้าทรง เมื่อตายายเข้าทรงแล้วจะถามชื่อเสียงและถามว่าเครื่องเช่นไรวินนี้ถูกต้องหรือไม่ ตายายในร่างทรงลูกหลานจะตรวจสอบเครื่องเช่นไรวินบนพาไล หากมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่เหมาะสม ไม่ถูกต้องก็จะเรียกมาให้แก้ไขเดี๋ยวนั้น หลังจากนั้นตายายจะคุยกับลูกหลานถึงเรื่องการบนบานสานกล่าว การเล่นโรงครูครั้งนี้ และเรื่องทั่ว ๆ ไป ที่ลูกหลานอยากรู้ เสร็จแล้วก็ออกจากร่างทรงโดยการ “บัด” หรือสะบัดทรง

⁶ “เหยียบเสน” คือ พิธีกรรมอย่างหนึ่งของโนราโรงครูที่สร้างขึ้นเพื่อรักษาอาการผิดปกติที่เกิดขึ้นกับผีเนื้อซึ่งเรียกว่า “เสน”

⁷ “ผมผีซ้อ” คือ ผมที่จับกันเป็นกระจุกมาแต่กำเนิดจะแก้ได้โดยโนราใหญ่เป็นผู้ตัดในพิธีโนราโรงครู

และมีคุณสมบัติถูกต้องตามประเพณีนิยมของโนราโรงครอยู่แล้ว จะทำพิธีตัดจุกผูกผ้าให้ เพื่อจะให้ศิษย์ผู้นี้จะได้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมของโนราโรงครได้ตามประเพณีนิยมของโนราโรงครต่อไป ในพิธีตัดจุกผูกผ้าจะมีความเชื่ออยู่ 3 อย่าง คือ

1. ความเชื่อเรื่องการผูกผ้าใหญ่หรือการครอบเทริด มีความเชื่อว่าผู้ที่จะเป็นโนราโดยสมบูรณ์สามารถเป็นโนราใหญ่ หรือเป็นนายโรงโนราหรือเป็นราชครูโนรา ที่ต้องมาทำหน้าที่ในพิธีกรรมโนราโรงครได้ จะต้องได้รับการครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่เสียก่อน
2. ความเชื่อเรื่องการผูกผ้าปล่อย มีความเชื่อว่าผู้ที่เป็นโนราหรือเชื้อสายโนรา หากมีความประสงค์จะเลิกรำโนรา ตัดขาดจากเชื้อสายโนรา โดยไม่ถูกครุหมอนโนราหรือตายโยนราลงโทษ จะต้องมาให้โนราใหญ่หรือราชครูโนราทำพิธีผูกผ้าปล่อยให้ในพิธีโนราโรงคร จึงจะตัดขาดจากความเป็นโนราและเชื้อสายโนราได้
3. ความเชื่อเรื่องการตัดจุก เมื่อก่อนชาวบ้านนิยมให้บุตรหลานไว้จุก ไม่ว่าจะไว้ตามประเพณีหรือได้บนบานเอาไว้กับครุโนรา เมื่อเด็กย่างเข้าวัยหนุ่มสาว คือ ชายอายุ 13 ปี หญิง 11 ปี จะนำบุตรหลานของตนมาให้โนราใหญ่ตัดจุกให้ในพิธีโนราโรงคร เพราะเชื่อว่าโนราโรงครเป็นพิธีกรรมที่ขลังและศักดิ์สิทธิ์และโนราใหญ่หรือราชครูโนรามีอำนาจเร้นลับ มีคาถาอาคมแก่กล้าจะเป็นสิริมงคลแก่เด็กและตัดขาดจาก “เหมมรุย” หรือ “ทานบน” ที่ไว้ให้ไว้กับครุโนราได้

พิธีตัดจุกผูกผ้า ของครุจวบ พันธุ์คีรี

1. คุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าพิธีตัดจุกผูกผ้า ผู้ที่จะเข้าพิธีตัดจุกผูกผ้าได้จะต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้ คือ เป็นผู้ชายมีอายุ 20 ปี บริบูรณ์ เป็นโสด ไม่กระทำความชั่วทั้งในที่มืดและที่แจ้ง ไม่คิดยาเสพติด

2. โรงพิธี จะเหมือนกับโรงโนราโรงครทั่วไป คือ สร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้าง 9 สอก ยาว 11 สอก มี 8 เสา ไม่ยกพื้น แบ่งออกเป็น 3 ตอน เสาตอนหน้าและตอนหลังมี 3 เสา ส่วนตอนกลางมี 2 เสา ไม่มีเสากลาง หน้าโรงหันไปทางทิศเหนือ หรือ ใต้ เรียกว่า “ลอยหัววัน” (ลอยตะวันออกหรือทิศตะวันตก “ขวางหัววัน” (ขวางตะวันตก) ซึ่งเชื่อว่าเป็นอัมภมถล หลังคาทำเป็นรูปหน้าจั่ว มุงด้วยจาก ตรงกลางจั่วครอบด้วยกระแจะ ถ้าไม่มีกระแจะก็ใช้ใบเคยแทนได้ ด้านหลังของโรงพิธีทำเป็นเพิงพักของคณะโนรา ด้านขวาหรือด้านซ้ายของโรง คาดเป็นร้านสูงระดับสายตา จากเสาโรงออกไปรับกับไม้ชายคาที่ยื่นลงมาเพื่อเป็นที่วางเครื่องบูชา เรียกว่า “ศาล” หรือ “พาล” พื้นโรงปูด้วย “สาตกล้า” แล้วปูทับด้วยเสื่อกระจุย วางหมอน ปูผ้าขาวทับ เรียกว่า “สาตหมอน” บนหมอนวางไม้แตรและไม้กระดานคิดเทียบ เรียกว่า “เทียบครุ” หรือ “เทียบกาศครุ” และที่สำคัญจะมีนักร้อง 4 นัก ซึ่งในโรงโนราโรงครปกติจะมีเพียง 1 นักเท่านั้น ส่วนรอบ ๆ โรงโนราจะมีรั้วไก่อ⁸ ซึ่งในโรงโนราโรงครปกติจะไม่รั้วไก่อ⁹ ซึ่งรั้วไก่อ⁸ นี้จะมีประตูเพียง 2 ช่อง ใช้สำหรับเข้าออก นอกจากนี้โรงพิธีจะมีการตกแต่งธงหางไก่อ⁸ บนแปงูทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านทิศตะวันออกและตะวันตก จะปักธงชาติตรงเสาด้านหน้าทั้ง 3 เสา ส่วนที่เสาทั้ง 8 ต้น จะห้อยด้วยผ้าแพรสีต่าง ๆ หรืออาจตกแต่งบริเวณในงานพิธีด้วยธงราวอีกก็ได้ และที่สำคัญจะต้องมีโรงพระพร้อมชุดโต๊ะหมู่บูชา 1 ชุด สำหรับทำพิธีสงฆ์ โรงพระนี้ส่วนมากจะไม่ทำเป็นเอกเทศแต่จะอยู่ในส่วนที่เป็นที่แต่งตัวของโนรา

3. อุปกรณ์ประกอบพิธี ในโรงสำหรับทำพิธีตัดจุกผูกผ้าจะมีอุปกรณ์ที่สำคัญดังนี้ เทียนชัยยาวเท่าตัวของผู้ตัดจุกผูกผ้า ผ้าแพดานบนศาลหรือพาล ผ้าแพดานใหญ่ในโรงพิธี ที่วางเทริดเท่ากับจำนวนเทริดคือ 7 หรือ 9 ยอด

⁸ นักหรือพนัก คือ ที่นั่งสำหรับให้โนรานั้น

⁹ รั้วไก่อ⁸ คือ ราชวัตร

หอกแทงจระเข้ จำนวน 7 เล่ม สาดหมอน 1 ชุด¹⁰ เครื่องเขียนพิธี¹¹ หม้อน้ำมันต์ ไม้ห้วย มิดหมอ บายศรีเล็ก หรือ บายศรีปากชาม บายศรีใหญ่ หรือ บายศรีห้องโรง ดอกไม้ ฐูป เทียน หยอกกล้วยทำรูปจระเข้ ใบชิง หรือกระแฉง ขันลงหิน หน้าพรานชาย หน้าทาสี เทริด ย่าม ธนู เชือกคล้องหงส์ เครื่องแต่งตัวโนรา หญ้าคา หญ้าครุน ใบเฉียงพร้าว ใบหมากผู้ เหยียดเงิน รวงข้าว มิดโกน หินลับมีด พระขรรค์ หนังสือ หนังสือหมี่ และตรอม¹²

4. เครื่องบูชาประกอบพิธีบนพาไล ประกอบด้วย หมาก 9 คำ เทียน 9 เล่ม เครื่องเขียน 1 สำหรับ¹³ กล้วย 3 หวี อ้อย 3 หรือ 9 ท่อน มะพร้าวอ่อน 3 ลูก หมูรับ 9 หมูรับ¹⁴ สอบหมุกราด 3 ชุด¹⁵ มะพร้าวอ่อน 3 ลูก เครื่องควาหวานหรือที่ 12 จำนวน 12 สำหรับ หรือ 12 ชนิด ไก่ต้มสุก 1 ตัว หัวหมูสุก 1 หัว เหล้าขาว ข้าวสาร เลื่อ 1 ผืน หมอน 1 ใบ ค้ายดิบ 5 ใจ ผ้าขาว 1 ผืน ผ้าคู่¹⁶ แป้งจันทน์มันหอม¹⁷ บายศรีปากชาม 1 ปาก หน้าพราน หน้าทาสี อย่างละหน้า เทริด ตามจำนวนปีที่กำหนดว่าให้ทำพิธีครั้งหนึ่ง เช่น ถ้าทำพิธี 3 ปีต่อครั้ง ใช้เทริด 3 ยอด ผูกผ้า คาดเพดานพาไล ใส่หมากพลู 1 คำ ดอกไม้ 3 ดอก เทียน 1 เล่ม และข้าวตอก 3 เม็ด ได้คาดเพดานปูผ้าขาวบนหมอน วางหัวพราน

ภาพที่ 3 ส่วนหนึ่งของเครื่องบูชาบนพาไล

หัวทาสี ปักเทียนไว้ที่หน้าพราน มีไม้แตรระวางไว้หน้าเทียนวางเครื่องเขียน หม้อน้ำมันต์¹⁸ เทริด เครื่องแต่งพอก¹⁹ บายศรี และเครื่องสังเว

¹⁰ สาดหมอน 1 ชุด ประกอบด้วย เลื่อกระจุย 1 ผืน หมอน 1 ใบ ลูกผ้า(ผ้าเช็ดหน้า) 2 ผืน ผ้าขาวขนาด 2 หลา 1 ผืน ผ้าขาวขนาด 1 ฟุต 1 ผืน เชือกค้าย

¹¹ เครื่องเขียนพิธี คือ เขียนนมที่ครูใช้ลูกถ้วยใส่ข้าวสารใช้ค้ายดิบทำเป็นดินกึ่งใส่น้ำมันเพื่อจุดไฟ ประกอบด้วย ลูกถ้วย 1 ใบ ค้ายดิบ ข้าวสาร สดางค์รุ และน้ำมันพืช

¹² ตรอม เป็นภาชนะสำหรับวางลูกถ้วยใส่ข้าวสาร น้ำมันพืช โดยใช้ค้ายดิบทำเป็นดินกึ่งไว้จุดไฟที่เสากลางหน้าศาล หรือพาไล

¹³ เครื่องเขียน หรือเขียนครู ประกอบด้วย เครื่องเขียนแบบโบราณ ใส่หมาก พลู ปูน ยาเส้น

¹⁴ หมูรับ 9 หมูรับ ประกอบด้วยขนมลา ขนมแดง ขนมขาว และขนมถั่ว

¹⁵ สอบหมุกราด คือ ภาชนะที่ใส่ราดทำด้วยใบเตยหรือกระจุยใส่ข้าวสาร ค้ายดิบ 3 ริว หมากจุกอก 1 คำ เทียน 1 เล่ม พร้อมด้วยเงินราด 3 บาท หรือ 12 บาท เงินราดหมายถึงเงินกำนล

¹⁶ ผ้าคู่ เป็นผ้ายาวสำหรับนุ่ง 2 ผืน ชายหญิง ผ้าห่ม 2 ผืน ใส่พานหรือถาดก็ได้

¹⁷ แป้งจันทน์มันหอม ใช้แป้งเมื่อกับน้ำมันจันทน์ผสมเข้ากันใส่ลูกถ้วยหรือแก้วก็ได้

¹⁸ หม้อน้ำมันต์ ใช้หม้อดินใส่น้ำผูกค้ายดิบที่คอกหม้อ ใช้ใบหมากผู้ หรือใบเฉียงพร้าว หรือใบมะนาว หรือใบมะกรูด ใส่ลงในหม้อน้ำมันต์

¹⁹ เครื่องแต่งพอก ประกอบด้วยผ้าขาวยาว 4 หลา 1 ผืน ค้ายเย็บผ้า เข็มเย็บผ้า เบี้ย 9 สดางค์ หมากพลู 9 คำ ลูกผ้าเช็ดหน้าสำหรับทำลูกพอก 2 ผืน

ที่เป็นของแห้งใส่ล่ำรับวางไว้ตลอด 3 วัน ส่วนอาหารคาวหวานและที่ 12 ต้องเปลี่ยนทุกวัน ทุกล่ำรับปักเทียนเอาไว้ นอกจากนี้ยังมีสอบหมุกราด

5. เครื่องบูชาประกอบพิธีที่ห้องโรง ประกอบด้วย บายศรีใบตอง 9 ชั้น 1 ต้น สาตกล้า 1 ฟืน สาตหมอนราชครู 1 ชุด²⁰ เทียน 1 ห่อใหญ่ ข้าวตอก ดอกไม้ 9 ดอก หมากพลู 9 คำ เล็บ 9 ยอด กำไล 9 วง

6. เครื่องดนตรีและลูกคู่ คือ ทับ 1 คู่ กลอง 1 ใบ ปี่ 1 เลา โหม่ง 1 คู่ ฉิ่ง 1 คู่ ที่ขาดไม่ได้ สำหรับครูคือ แตรระ หรือ ไม้แตรระ

ขั้นตอนการจัดพิธีตัดจุกผูกผ้า

ขั้นตอนการจัดพิธีตัดจุกผูกผ้าจะคล้ายคลึงกับการเล่นโนราโรงครูแต่กระบวนการที่แตกต่างกันบ้างเล็กน้อย กล่าวคือมีการเข้าโรงในวันพุธตอนเย็นและสิ้นสุดในวันศุกร์ตอนเย็น

พิธีกรรมในวันแรก (วันพุธ) โดยเริ่มจากพิธีไหว้พระภูมิ คณะโนราจะเข้าโรงนำอุปกรณ์ต่าง ๆ ไว้ที่กลางห้องโรง เรียกว่า “ตั้งเครื่อง” แล้วจึงทำพิธี “เบิกโรง” เพื่อเชื้อเชิญครูหมอโนราให้มาชุมนุมกันในห้องพิธี กล่าวชุมนุมเทวดา ชุมนุมครู ต่อจากนั้นจะ “ลงโรง” คือ ประโคมดนตรีล้วน ๆ จบแล้วทำพิธีร้อง “กาศครู” กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ครูบาอาจารย์ เทวดาและสิ่งศักดิ์ต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่บทร้อง “ขานเอ”²¹ “บทหน้าแตรระ”²² “บทร้ายหน้าแตรระ”²³ “บทเพลงโทน”²⁴ ฯลฯ เมื่อกล่าวเชิญครูด้วยบทชุมนุมครูและบทเชิญครูแล้ว ราชครู โนราและผู้เข้าร่วมพิธีจะพร้อมกันกราบครู ซึ่งถือกันว่าเสร็จพิธีกรรมในวันแรก ต่อจากนั้นจะมีการรำโนราเพื่อถวายครูและเพื่อความบันเทิงก็ได้หรือไม่มีก็ได้

พิธีกรรมในวันที่สอง (วันพฤหัสบดี) ซึ่งถือว่าเป็นวันตัดจุก จะเริ่มตั้งแต่เวลา 06.00 น. ชุมนุมครู²⁵ ตอนเช้าจากนั้นคณะโนราจะรับประทานอาหารเช้า จนถึงเวลา 07.00 น. ผู้จะทำพิธีต้องเข้ามาผูกจุก²⁶ 3 จุก สวมแหวน 3 วง จุกละ 1 วง โนราที่เข้าร่วมพิธีทั้งหมดแต่งตัว²⁷ ส่วนราชครูโนราหรือโนราใหญ่และผู้ตัดจุกต้องแต่งพอกด้วยส่วนโนราอื่น ๆ ที่เข้าร่วมพิธีไม่ต้องแต่งพอก เวลา 09.00 น. โนราใหญ่จะเชิญครู ไปจนจบไหว้สัพทิส กล่าวชุมนุมเทวดา ขึ้นเช่นไหว้บนพาไลแล้วกลับมานั่งบนนักษ พ่อแม่โนรานำเจ้ามโนราห์มามอบให้โนราใหญ่ ขั้นตอนต่อไปจะมีพิธีสงฆ์ประกอบด้วย คือ จะมีการไหว้พระรับศีล แล้วนำเจ้ามโนราห์ให้พระตัดจุก 1 จุก จากนั้นก็นำมานั่งบนแม่ขันที่ครอบลูกไก่บนหนังสือ หนังสือ เขี้ยวเสือ งาช้าง หากเจ้ามโนราห์เป็นผู้หญิงไม่ต้องครอบลูกไก่ จากนั้นให้ญาติพี่น้องเจ้ามโนราห์ตัดจุกอีก 1 จุก ส่วนจุกที่ 3 นั้น โนราจะเป็นผู้ตัดโดยเริ่มจากอาวุโสและให้โนราใหญ่เป็นผู้ตัดคนสุดท้าย จากนั้นก็จะทำพิธีหย่อนเทริด พระสงฆ์จะสวดชัยมงคลคาถา แล้วตัดด้ายที่ผูกเทริดโดย

²⁰ สาตหมอนราชครู ประกอบด้วย เสื่อกระจูด 1 ฟืน ปูด้วยผ้าขาวขนาด 2 หลา หมอน 1 ใบ เพดานห้องโรงใช้ผ้าขาว 1 ฟืน ขนาด 2 หลา ผูกด้วยเชือกค้าย

²¹ บทขานเอ ว่า รื่นเอ๋ยรื่นรื่น จะไหว้นางธรณีผิงแผน ฯลฯ

²² บทหน้าแตรระ ว่า ถุณย์งามยามดี ปานี้ชอบยามพระเวลา ฯลฯ

²³ บทร้ายหน้าแตรระ ว่า ลูกกาศราชครูเท่านั้นแล้ว ผ่องแผ้วเป็นเพลงพระคาถา ฯลฯ

²⁴ บทเพลงโทน ว่า หัตถ์ทั้งสองประคองตั้ง ยกขึ้นเหนือเศียรรัง ดึงคอกปทุมมา ฯลฯ

²⁵ ชุมนุมครู จะชุมนุม 3 เวลา คือ เช้า เที่ยง เย็น

²⁶ ผูกจุก คือ ผูกผมให้กับผู้ที่จะทำพิธีตัดจุก

²⁷ โนราที่เข้าร่วมพิธี ประกอบด้วย ผู้ที่จะทำพิธีตัดจุก ราชครูโนราหรือโนราใหญ่ ซึ่งเรียกว่า เถระหรืออุปัชฌาย์ โนราอีกอย่างน้อย 5 คน เป็นคู่สวดเสี 2 คน นอกจากนี้จะต้องมี นายพราน 1 คน และสัมหรด 1 คน

แบ่งออกเป็น 3 เส้น คือ พระ 1 เส้น พ่อแม่ญาติพี่น้อง 1 เส้น และโนรา 1 เส้น โนราจะรำนำรำไฟเพื่อตัดค้ำย ต่อจากนั้นจะรำยันต์ลืบทิศ ถ้าเจ้ามโนราห์เป็นชาย จะรำ 3 ยันต์ คือ ยันต์ลืบทิศ ยันต์พระเจ้าห้าองค์ ยันต์เต่าเลื้อน แต่ถ้าเจ้ามโนราห์เป็นหญิงไม่ต้อง รำยันต์เต่าเลื้อน ช่วงนี้สั้มหฺรุดจะทำหน้าที่พระ พรหมนำมนต์ให้เจ้ามโนราห์ แล้วสมมุติให้ผู้ที่ตัดจุกนั้น เป็นเจ้ามโนราห์ โนราที่ร่วมพิธีทั้งหมดเอามือแตะะ บนเทริดเจ้ามโนราห์ โนราใหญ่รับรองว่าเจ้า มโนราห์เป็นคนที่มีบริสุทธิ์ รำถวาย ครูได้ (แต่งพอก) ตัดเหมรยได้ ซึ่งหมายความว่านับตั้งแต่นี้ต่อไป เจ้ามโนราห์สามารถประกอบพิธีกรรมโนราโรงครูได้ เป็นอันเสร็จพิธีตัดจุก ราชครู โนราจะมอบใบสุทริให้แก่เจ้ามโนราห์

ภาพที่ 4 ครูจวบ พันธุ์ศิริ ทำพิธีลับหอกก่อนรำแทงเข้

การรำพิธีตัดจุก

ในการรำพิธีตัดจุกนั้นประกอบด้วย

1. รำกราบครู ยืน 9 ครั้ง นั่ง 9 ครั้ง แล้วขึ้น เช่นไหว้พ่อแม่ตายายทุกคน
2. โนรานั้นนั่งทั้งหมดว่าบทสรรเสริญคุณครู บทครูสอน บทไหว้บุญคุณครู บทสอนรำ บทตั้งต้น ปฐม บทนำสนาม (บทดอกจิกดอกจัก) บทเสียดิ บทฟ้าลั่น บทโสกัง (น้ำมันหลังชายคา) บทไชยชาย บทนกกาน้ำ บทฉนั้นนี้เหวียนุช
3. บทสมเด็จพระน้าหน่อโพธิสัตว์
4. รำคล้องหงส์ เริ่มจากอาวโสจนถึงเจ้ามโนราห์เป็นคนสุดท้าย
5. บทพลาขงาม บทนางนกกอก
6. ว่ากลอนสี่ที่พรรณนาเกี่ยวกับโนราทั้งหมดและเครื่องเช่นตลอดถึงอุปกรณ์ในโรงโนรา
7. บทลืบทองบท โดยเริ่มตั้งแต่เรื่องพระสุชนมโนราห์ไปจนถึงเรื่องไกรทอง แล้วจึงรำแทงเข้²⁸ โดยถือเคล็ดว่า หากแทงเข้วันพฤหัสบดีให้เข้หันหัวไปทางทิศทักษิณ ผู้แทงจะหันหน้าไปทิศพายัพ แพจะอยู่ทางทิศอาคเนย์ และจะต้องแทงหอกไปทางทิศพายัพ แต่ถ้าผู้ตัดจุกเป็นผู้หญิงไม่ต้องแทงเข้
8. จบพิธีตัดจุกที่ทำในโรงโนราเพียงเท่านี้
9. โนราทั้งหมดเข้าบ้านเจ้าภาพลัดเปลี่ยนเครื่องแต่งตัว รับประทานอาหารเย็น
10. เจ้ามโนราห์แต่งตัวใหม่เพื่อรำ 3 วัด 3 บ้าน พร้อมด้วยนายพราน ลูกคู่ และโนราที่เลี้ยง โดยเริ่มจาก วัด บ้าน วัด บ้าน วัด บ้าน แล้วกลับโรง
11. ในภาคกลางคืนของวันพฤหัสบดีจะมีการรำโนราให้ญาติพี่น้องและชาวบ้านชม หลังจากนั้นมีการเรียกครูหมอลงมาเข้าทรง

ภาพที่ 5 ครูจวบ พันธุ์ศิริ รำแทงเข้

²⁸ เข้ หมายถึง จระเข้ โดยแกะสลักจระเข้จากต้นกล้วยพังลา ด้านหน้าใช้ทำหัวจระเข้ส่วนลำต้นทำเป็นตัวจระเข้

พิธีกรรมในวันที่ 3 (วันศุกร์)

ในตอนเช้าของวันศุกร์ พ่อแม่หรือญาติของเจ้ามโนราห์จะพาเจ้ามโนราห์ไปสระหัวเพื่อทำพิธีอุปสมบทที่วัด ในส่วนของทางโรงโนราจะลงโรง ชุมนุมครุ กาศครุ เหยยหมรับ แล้วรำส่งครุ

อนึ่งเจ้ามโนราห์จะต้องบวชให้ครบ 10 เดือน เท่าที่อยู่ในท้องแม่ หากอยู่ไม่ครบเขาจะเรียกว่า หลวน²⁹ เมื่อเจ้ามโนราห์ได้ผ่านพิธีกรรมการตัดจุกผูกผ้าแล้วทางราชครูโนราจะมอบใบสุทธิรับรองให้ โดยมีข้อความว่า

หนังสือสุทธิรับรองเจ้ามโนราห์

ข้าพเจ้า นายจวบ พันธุ์ศรี อยู่บ้านเลขที่ 97/1 ตำบลบางกล้า อำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา
ของรับรองว่า

เจ้ามโนราห์.....

เป็นคนบริสุทธิ์ สามารถประกอบพิธีกรรมโนราโรงครุได้

ราชครูโนราห์ที่เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมจะลงชื่อรับรองในหนังสือสุทธิ

.....

²⁹ หลวน หมายถึง แถ้ง

ประเพณีกินผักจังหวัดภูเก็ต

นายไชยยุทธ ปิ่นประดับ

ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี

35 หมู่ 2 ต.กะทู้ อ. กะทู้ จ. ภูเก็ต 83120

โทร. 076 321246

ประวัติประเพณีกินผักจังหวัดภูเก็ต

ก่อน พ.ศ. 2368 ชุมชนแห่งแรกที่เติบโตเป็นตัวเมืองภูเก็ต ตั้งอยู่ที่บ้านกะทู้ อำเภอกะทู้ เนื่องจากพื้นที่ดินบริเวณนั้นอุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ดีบุก จึงมีผู้คนหลั่งไหลไปขุดค้นทรัพย์ในดินกันอย่างมากมาย แต่ส่วนใหญ่เป็นคนจีน ทั้งที่อพยพมาจากเมืองกลางเดิมและมาจากเมืองจีนโดยตรงโดยการเดินทางผ่านเข้ามาทางมลายู หมู่บ้านกะทู้ในยุคนั้นมีสภาพเดิมเป็นป่าดิบ มีไข้ป่า ตลอดจนภัยอันตรายต่าง ๆ จากสัตว์ป่ามากมาย แต่การที่ผู้คนในหมู่บ้านกะทู้มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เนื่องจากมีแร่ดีบุกอุดมสมบูรณ์นั่นเอง

คนจีนในกะทู้สมัยนั้น มีความเชื่อและศรัทธาในพระจีนอันประกอบด้วยเซียน หรือเทวดาหลายองค์ มาก่อนแล้วตามบรรพบุรุษ โดยการหาวิธีแก้ไขทุกข์ภัยต่าง ๆ ของเขาด้วยการอัญเชิญพระหรือเจ้าแต่ละองค์ที่ตนนับถือกราบไหว้บูชา ให้คุ้มครองปกป้องรักษาตนและท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ ให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน ต่อมาไม่นาน มีคณะจิวเดินทางจากเมืองจีนมาเปิดการแสดงที่บ้านกะทู้และคณะจิวนี้สามารถแสดงอยู่ที่บ้านกะทู้ได้ทั้งปี เนื่องจากเศรษฐกิจของชาวกะทู้ในยุคนั้นดีมาก จึงมีเงินเพียงพอที่จะอุดหนุนชมการแสดงจิวคณะนี้ได้เกือบทั้งปี และในช่วงระยะเวลาที่เปิดการแสดงจิวอยู่นั้นผู้แสดงในคณะจิวเกิดการเจ็บป่วยขึ้น จากการเจ็บป่วยนี้เองทำให้คณะจิวนี้ก็ขึ้นได้ว่า พวกคนไม่ได้ประกอบพิธี

กินผัก ซึ่งได้เคยกระทำเป็นประจำทุกปีที่เมืองจีน จึงได้ตกลงใจกันประกอบพิธีกินผักขึ้นที่โรงจิว นั่นเอง ทั้งนี้เนื่องจากไม่สามารถเดินทางกลับไปประกอบพิธีกินเจที่เมืองจีนได้ทันเพราะใกล้ถึงวันเต็มที่แล้ว ภายหลังจากคณะจิวได้ประกอบพิธีกินผักขึ้นที่โรงจิวเสร็จแล้ว โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ก็หายไปจนหมดสิ้น ซึ่งเรื่องนี้สร้างความประหลาดใจให้ชาวกะทู้เป็นอย่างมากจึงได้สอบถามจากคณะจิว และได้รับคำตอบว่าพวกเขาได้ประกอบพิธีกรรมกินผัก แต่เนื่องจากไม่มีผู้รู้และชำนาญในพิธีการนี้จึงได้ประกอบพิธีกรรมขึ้นอย่างย่อๆ โดยการตั้งจิตอธิษฐานระลึกถึงพระกั๋วอ๋องเอี้ย พวกเขาได้เล่าให้ชาวกะทู้ฟังว่า พิธีการกินผักเริ่มตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ ไปจนถึงวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 (ตามปฏิทินจีน) รวม 9 วัน 9 คืน โดยมี วัตถุประสงค์สำคัญก็เพื่อเป็นการถือศีลปฏิบัติธรรม ชำระร่างกายและจิตใจให้บริสุทธิ์ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่น คณะจิวได้

ภาพที่ 1 ขบวนแห่เทศกาลกินผักที่ จ.ภูเก็ต

แนะนำชาวกะทู้ว่าการอัญเชิญพระหรือเจ้ามาสักการบูชา เพื่อปกป้องตนเองและท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ให้ร่มเย็นเป็นสุขนั้น เป็นสิ่งที่ดีแล้ว แต่ถ้าจะให้ดียิ่งขึ้น ก็ควรจะถือศีลกินผักด้วย และการประกอบพิธีถือศีลกินผักนั้น ไม่จำเป็นต้องกระทำให้ครบ 9 วัน จะกระทำกี่วันก็ได้ ตามแต่ศรัทธาและความเหมาะสม ปรากฏว่าชาวกะทู้ส่วนใหญ่มีความเลื่อมใสและคล้อยตามคำแนะนำของคณะเจ้า จึงเริ่มประกอบพิธีการกินผักในปีต่อมา และพิธีกินผักของจังหวัดภูเก็ตก็เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกที่กะทู้นี่เอง

ภายหลังที่ชาวกะทู้ ได้ประกอบพิธีการกินผักได้ 2-3 ปี ปรากฏว่าโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ก็ค่อย ๆ ลดลงและหายไปที่สุด ทำให้ชาวกะทู้มีความเลื่อมใส และศรัทธาในการกินผักมากขึ้น ก่อนที่คณะเจ้าจะย้ายสถานที่แสดงไปแสดงที่อื่น คณะเจ้าดังกล่าวได้มอบรูปพระเล่าเอี้ย พระลิ่วลิ่วเซี้ย และคำแนะนำเกี่ยวกับการประกอบพิธีกินผักโดยย่อ ๆ แก่ชาวกะทู้ด้วย ต่อมาไม่นานได้ปรากฏมีท่านผู้รู้ท่านหนึ่ง (ไม่ปรากฏนาม) ซึ่งอาศัยอยู่ที่มณฑลกังไส ประเทศจีน ได้เดินทางมาประกอบอาชีพที่บ้านกะทู้ และได้เห็นการประกอบพิธีกินผักของชาวกะทู้ซึ่งยังไม่ถูกต้องสมบูรณ์ตามแบบของมณฑลกังไส เลยแจ้งให้ชาวกะทู้ทราบว่าตนเองยินดีรับอาสาเดินทางกลับไปมณฑลกังไส ประเทศจีนเพื่อไปอัญเชิญเหยี่ยวเอี้ยน (ผงรูป) แต่ไม่สามารถเดินทางไปได้ เนื่องจากขาดทุนทรัพย์ ชาวกะทู้จึงได้ร่วมมือกันรวบรวมทรัพย์ให้ท่านผู้รู้ท่านนี้ สำหรับค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปมณฑลกังไส และชาวกะทู้ได้รอคอยการกลับมาของท่านผู้รู้เป็นเวลาประมาณ 2-3 ปี ก็ยังไม่กลับมา ต่างคิดว่าตนเองถูกหลอกหลวงแน่แล้ว จนกระทั่งวันขึ้น 7 ค่ำ เดือน 9 (วันเก้าโง้ยโง้ยซัด) ในช่วงงานถือศีลกินผักในเวลากลางคืน เรือสำเภาจากประเทศจีน ได้เดินทางมาถึงหัวท่าบางเหนียว (สะพานหินในปัจจุบัน) ท่านผู้รู้ได้เดินทางมากับเรือสำเภาลำนี้ด้วย และได้ส่งคนมาส่งข่าวให้ชาวกะทู้ทราบว่าตนได้เดินทางมาถึงหัวท่าบางเหนียวพร้อมทั้ง ได้อัญเชิญเหยี่ยวเอี้ยนมาแล้ว ขอให้ชาวกะทู้จัดขบวนแห่ขบวนใหญ่ไปรับด้วย ดังนั้นในวันรุ่งขึ้นคือวันขึ้น 8 ค่ำ เดือน 9 (วันเก้าโง้ยโง้ยโป้ย) ชาวกะทู้จึงได้จัดขบวนแห่พระไปอัญเชิญเหยี่ยวเอี้ยนมายังศาลเจ้ากะทู้ และนับจากนั้นเป็นต้นมา เมื่อถึงเทศกาลกินเจของทุกปีในวันขึ้น 8 ค่ำ เดือน 9 (วันเก้าโง้ยโง้ยโป้ย) ชาวกะทู้จะต้องจัดขบวนแห่พระไปยังบริเวณหัวท่าบางเหนียว (สะพานหินในปัจจุบัน) เพื่อเป็นการประกอบพิธีกรรมในการระลึกถึง การที่ชาว กะทู้ได้มาต้อนรับเหยี่ยวเอี้ยน ซึ่งเดินทางมาจากประเทศจีนมาถึงภูเก็ตเป็นครั้งแรกในวันนั้น ณ สถานที่นั้นด้วย เหยี่ยวเอี้ยนที่ท่านผู้รู้ได้อัญเชิญมาจากมณฑลกังไสนั้น ได้จุดใส่กระถางรูปติดไฟมาตลอดระยะทางไม่ให้ดับ นอกจากนี้ยังได้นำคัมภีร์ตำราต่าง ๆ รวมทั้งป้ายชื่อที่ใช้ในการประกอบพิธีกินผักอีกมากมายมาด้วยดังปรากฏอยู่ทุกวันนี้ที่ศาลเจ้ากะทู้ เมื่อขบวนแห่ได้อัญเชิญเหยี่ยวเอี้ยนเดินทางมาถึงสถานที่ประกอบพิธีกินผักที่กะทู้แล้ว ท่านผู้รู้ได้อัญเชิญป้ายเต้าบู๊เก็ง (สถานที่ชุมนุมของดวงพระวิญญาณ) และอธิบายให้ชาวกะทู้รู้ถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ในการกินผัก เช่น

- การจัดที่ประดิษฐานกระถางรูป
- พิธีโถ้วโห้ย (ลุยไฟ) ในตอนบ่าย
- พิธีโถ้วห่าน (สะเดาะเคราะห์) ในตอนกลางคืน
- พิธีชั่งเก็ง (สวดมนต์) อ่านรายชื่อผู้ร่วมพิธีกินผัก ฯลฯ

ท่านผู้รู้ได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า ในวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 (วันเก้าโง้ยโง้ยโป้ย) ซึ่งเป็นสุดท้ายของการกินผัก พอถึงเวลาประมาณเที่ยงคืนล่วงไปแล้ว ให้นำตัวกิม (กระดาดทองแผ่นใหญ่) พร้อมกับก้านรูปที่ชาวบ้านนำมาไหว้พระมากองรวมกันไว้หน้าศาลเจ้าหลังจากนั้นจึงประกอบพิธี “ส่งยกอ้องส่งเต” (ส่งเสด็จพระอิศวร) เสร็จพิธีนี้แล้วให้เข้าไปในศาลเจ้าเพื่อกระทำพิธีชั่งเก็ง (สวดมนต์) เพื่อเป็นการอ่านรายชื่อผู้เข้าร่วมกินผักทั้งหมด โดยละเอียดครบถ้วนเป็นครั้งสุดท้าย หลังจากนั้นจึงได้จัดขบวนอัญเชิญเหยี่ยวเอี้ยน (กระถางรูป) ของกิ้วอ้องไต่เต่หรือกิ้วอ้องเอี้ย (ราชาราชทั้ง 9 พระองค์) มายังสถานที่ที่จะส่ง ก่อนจะส่งกิ้วอ้องไต่เต่หรือกิ้วอ้องเอี้ยจะตั้งหน้าตัวกิม (กระดาดทองแผ่นใหญ่) รูปและก้านรูป ที่ประชาชนนำมาสักการะกราบไหว้บูชาพระ มากองรวมกันไว้แล้วกระทำพิธีชั่งเก็ง (สวดมนต์) เมื่อจบแล้วจึงกระทำพิธีเผาตัวกิม พร้อมกับรายชื่อผู้เข้าร่วมกินผัก เมื่อเผาเสร็จแล้วเป็นอันเสร็จพิธี

แล้วกลับมารับประทานอาหารควาได้ตามปกติ และท่านผู้นี้ได้เล่าให้ฟังต่อไปว่า เมื่อตนเดินทางไปถึงมณฑลกังไส ได้เข้ายัง ณ สถานที่ประกอบพิธีกินผักของศาลเจ้าในมณฑลกังไสด้วย ได้พบกับพระสงฆ์ซึ่งได้พำนักอยู่ในสถานที่ประกอบพิธีกินผักแห่งนั้น พระสงฆ์ได้นำไปดูรายชื่อผู้ที่เข้าร่วมพิธีกินผักของศาลเจ้ากะทู้ ซึ่งไปปรากฏอยู่ในศาลเจ้าของมณฑลกังไส รายชื่อที่ไปปรากฏอยู่ที่โน้นเป็นรายชื่อของชาวกะทู้ ที่ได้เข้าร่วมพิธีกินผักมาก่อนแล้ว 2-3 ปี ซึ่งมาจากตอนกระทำพิธีสังกั้อ้องเอี้ยนั่นเอง เมื่อชาวกะทู้ทราบความจากท่านผู้รู้จึงบังเกิดความศรัทธาในพิธีกินผักมากยิ่งขึ้น เนื่องจากศาลเจ้ากะทู้ เป็นศาลเจ้าที่ได้เริ่มพิธีกินผักขึ้นเป็นครั้งแรกของจังหวัดภูเก็ต ประชาชนชาวภูเก็ตเป็นส่วนมาก จึงเกิดความศรัทธาและเลื่อมใสในการกินผักของศาลเจ้านี้เป็นอย่างมาก เมื่อถึงเทศกาลกินผักของทุก ๆ ปี ประชาชนบางส่วนที่มีภูมิลำเนาอยู่ท่าเรือ ถลาง สะป้า ฉลอง เมืองภูเก็ต และป่าตอง จะพากันมาร่วมพิธีกินผักที่ศาลเจ้ากะทู้เป็นจำนวนมากทุกปี นอกจากนี้ศาลเจ้าในต่างจังหวัดและต่างประเทศ ก็ได้มาอัญเชิญเหยวโหยหรือเหยวเอี้ยนจากศาลเจ้ากินเจกะทู้ไปเช่นเดียวกัน คือ ศาลเจ้าจังหวัดพังงา ศาลเจ้าไต้หวัน หรือศาลเจ้าไต้หวัน (ประเทศมาเลเซีย) เป็นต้น มีข้อที่ควรทราบที่ท่านผู้รู้ได้อธิบายไว้เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมของศาลเจ้ากะทู้ ตำราและคัมภีร์ต่างๆที่ใช้ในการประกอบพิธีกินผักห้ามนำออกมาเปิดเผย สามารถนำมาใช้ได้เฉพาะในระหว่างพิธีกินผักนั้น เมื่อเสร็จจากพิธีแล้วให้นำเก็บไว้ที่เดิมในศาลเจ้ากะทู้ทันที

การประกอบพิธีกรรมต่างๆในงานกินผัก

ช่วงพิธีของการกินผักตลอด 9 วัน 9 คืน จะมีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งกลางวันและกลางคืนและในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นั้นจะมีการทรงเจ้าหรือทรงพระด้วย การทรงเจ้าหรือทรงพระเป็นพิธีอันเชิญเจ้าองค์ต่าง ๆ มาประทับทรงในร่างของคนทรงหรือที่เรียกว่า “ม้าทรง” จุดประสงค์เพื่อให้เจ้ามาช่วยขจัดทุกข์ภัยและเพื่อความ เป็นสิริมงคล คนที่จะเป็นคนทรงหรือม้าทรง มีสาเหตุ 2 กรณี คือ

1. เป็นบุคคลที่ชะตาขาดกำลังจะดับ แต่อายุยังไม่ครบเกณฑ์ที่จะต้องตาย พระหรือเจ้าก็จะเข้าร่างประทับช่วยเหลือต่ออายุให้

2. บุคคลที่สมัครใจเป็นม้าทรงหรือคนทรงเองและพระยอมรับว่าเป็นผู้ที่เหมาะสมที่จะเป็นม้าทรงหรือคนทรงได้ เนื่องจากพระหรือเจ้าเป็นคนจีน จึงเป็นที่น่าประหลาดมากในขณะที่เจ้าเข้าประทับทรง ม้าทรงหรือคนทรงที่พูดภาษาจีนไม่เป็นกลับพูดภาษาจีนได้ เขียนหนังสือจีนไม่เป็นก็เขียนได้โดยตลอด ขณะที่เจ้าเข้าประทับทรง ม้าทรงจะไม่รู้สึกตัวเลย การกระทำใดๆ เป็นการกระทำของเจ้าทั้งสิ้น

ก่อนงานกินผักในเวลากลางคืนจะมีพิธี โก้ยเง้งเหยว คือ การมเครื่องหอมทั่วสถานที่ต่างๆในบริเวณศาลเจ้ากะทู้ จนถึงเวลา 12.00 น. จึงประกอบพิธีอัญเชิญองค์เทพยกอ้อส่งเต้ หลังจากนั้น จึงประกอบพิธีอัญเชิญองค์เทพกั๋วอ้อไต่เต้ ในวันแรกของพิธีกินผัก จะมีการชงแก๊ง (สวดมนต์) และการทักส้อ (การอ่านรายนามผู้เข้าร่วมพิธีกินผักเพื่อรายงานต่อเทพกั๋วอ้อไต่เต้ เมื่อกินผักมาได้ 3 วัน ก็ถึงวัน “เก้าโง้ยไชยสำ” (วันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 9) ผู้ที่กินผักจะ “เซ้ง” (สะอาดบริสุทธิ์) ในตอนบ่ายจะประกอบพิธี “ป้างกุ้น” (พิธีจัดกำลังทหารพร้อมแม่ทัพนายกอง ให้ออกแวดล้อมศาลเจ้าทั้ง 5 ทิศ เพื่อตรวจตราระวังป้องกันมิให้สิ่งแปลกปลอมฝ่ายตรงข้ามคือภูตผีปีศาจเล็ดลอดเข้ามาทำลายพิธีการอันอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้เข้าร่วมพิธีกินผัก) ในพิธีป้างกุ้นกำลังทหารพร้อมแม่ทัพนายกอง ที่ปล่อย ออกรักษาการแวดล้อมศาลเจ้าทั้ง 5 ทิศมีดังนี้

1. ทิศตะวันออก มีทหาร 99,000 นาย ชงประจำสี่เหยว มี กั๋วอ้อกุ้น เป็นแม่ทัพ
2. ทิศใต้ มีทหาร 88,000 นาย ชงประจำสีแดง มี ปัดบ้านกุ้น เป็นแม่ทัพ
3. ทิศตะวันตก มีทหาร 55,000 นาย ชงประจำสีขาว มี ลกหย่องกุ้น เป็นแม่ทัพ
4. ทิศเหนือ มีทหาร 55,000 นาย ชงประจำสีดำ มี หงอเด็กกุ้น เป็นแม่ทัพ
5. กองกลาง มีทหาร 33,000 นาย ชงประจำสีเหลือง มี ซำจิ้นกุ้น เป็นแม่ทัพกองกลาง

ในตอนเย็นของวันเดียวกันนี้ เสร็จจากพิธีป้างกุ้นแล้วจะเป็นพิธี “ ไข้กุ้น ” (พิธีเลี้ยงทหารที่มารักษาการ และผู้ช่วยเหลือศาลเจ้าที่ล่องลับไปแล้ว เช่น คนทรง ฮวดแก้ว เป็นต้น) และตอนกลางคืนของวันเดียวกันนี้ จะมีการประกอบพิธีอันเชิญ “ ลำเต้า ” (ผู้ถือบัญชีคนเกิด) และปักเต้า (ผู้ถือบัญชีคนตาย) มีการจัดขบวนแห่ไปพร้อมเครื่องไหว้บูชาต่างๆ ซึ่งสถานที่รับ ลำเต้า- ปักเต้า อยู่ห่างจากศาลเจ้ากะหู้ ประมาณ 800 เมตร ในวันโง้ยไชยซัด (วันขึ้น 7 ค่ำ เดือน 9) ในตอนกลางคืนเวลาประมาณ 20.00 น. จะมีการประกอบพิธี “ ใกัยซัดแซ่ ” (พิธีการบวงสรวงดวงดาวพระเคราะห์ 7 ดวง) ที่หน้าศาลเจ้า โดยกระทำพิธีอัญเชิญ “ อิมโป้มาเหนียว ” (แม่สื่อเจ็ดพระองค์) ซึ่งมี 7 วันด้วยกัน ใส่สี่ส้นแต่ละวันแตกต่างกัน สถานที่ประกอบพิธีใกัยซัดแซ่จะต้องสร้างโรงพิธีขนาดกว้าง 7 สอก ยาว 7 สอก สูงจากพื้น 7 สอก มีตะเกียง 7 ดวง ผ้า 7 ผืน 7 สี แป้งจันทน์ มันหอม ด้าย เชือกแดง มีตัว (กระจ่างไม้กลม) วางไว้ตรงกลางโรงพิธี ในตัวให้ใส่ถั่ว งา ต่าง ๆ ซึ่งจะแจกให้ชาวบ้าน (ในสมัยก่อน) นำไปเพาะปลูกหลังจากเสร็จพิธีแล้ว นอกจากนี้ในเต้ายังมี “ เหนียวลั่ว ” (ร่มจำลองขนาดเล็ก) ไม้บรรทัด ดินสอดัด มีดโกน เข็ม และดาชั่งขนาดเล็ก เพื่อไว้สำหรับให้เทวดาแต่งกาย “ พิธีใกัยแซ่ ” กระทำโดยการสวดมนต์หรือชงแก๊ง บวงสรวงดวงดาวพระเคราะห์ทั้ง 7 ดวง การกระทำพิธีนี้เพื่อความเป็นสิริมงคล และขอความคุ้มครองให้แก่ผู้ที่เข้าร่วมพิธีกันทั้งหมด ในพิธีนี้จะมีการโปรย “ ฐู่ ” (กระดาษยันต์หรือผ้ายันต์) แจกให้แก่ชาวบ้านด้วย

ในวันเก้าโง้ยไชยโป้ย (วันขึ้น 8 ค่ำ เดือน 9) ในตอนเช้าประมาณ 07.30 น. กระทำพิธีอัญเชิญพระเจ้าทรงเพื่อร่วมขบวนแห่ไปรับเหยี่ยวเอียนที่สะพานหินเพื่อเป็นการระลึกถึงวันที่เหยี่ยวโหยมาจากมณฑลกังไส ประเทศจีนมาถึงภูเก็ตเป็นครั้งแรก ขบวนแห่ไปรับพระที่สะพานหินนี้ จะจัดตั้งขบวนยาวเหยียด ประกอบด้วยธงเล็ก (เทากี้) ธงใหญ่ (ตัวกี้) มีการอัญเชิญตัวเหลียน (เกี้ยวใหญ่) ผู้คนที่เข้าร่วมขบวนแห่จะแสดงการต่อตัวตามย่านชุมชน ตามเส้นทางที่ขบวนแห่ผ่านไปด้วย คนทรงจะมีการแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ไปตลอดเส้นทาง ชาวบ้านจะตั้งเครื่องบูชาไหว้หน้าบ้าน ผู้คนที่อยู่ข้างถนนจะจุดประทัดโยนใส่พระ และขบวนแห่จำนวนมากจนเสียงดังสนั่นแต่ไม่ปรากฏว่ามีใครได้รับอันตรายจากประทัดเลย เมื่อขบวนแห่ไปถึงสะพานหิน จะกระทำพิธีสวดมนต์และปิวะโป้ย (เสียงทาย) ว่ากั้อองได้มาประทับแล้ว ถึงแม้จะต้องกระทำหลายครั้งก็ตาม ขบวนแห่พระจะกลับมาที่ศาลเจ้ากะหู้ในเวลาประมาณเที่ยงวัน (12.00 น.) และในวันเดียวกันนี้เวลาบ่าย 3 โมง (15.00 น.) กระทำพิธีปิวะโป้ย เพื่อหาบุคคลที่เป็น “ ใกัยแซ่ ” (ผู้มีหน้าที่เฝ้าดูแลรูปเทียน และตะเกียงน้ำมัน 9 ดวง มิให้ดับ โดยจัดเวรยามในระยะพิธีกินเจ 9 วัน 9 คืน ในปีถัดไป)

ในวัน เก้าโง้ยไชยเก้า (วัน 9 ค่ำ เดือน 9) ในตอนเช้าเวลาประมาณ 08.00 น. กระทำพิธีอัญเชิญพระเจ้าทรงเพื่อกระทำพิธีก่อกองไฟในเวลาประมาณบ่าย 3 โมงของวันเดียวกันจะประกอบพิธีใกัยโหย (ลุยไฟ) เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ ในการประกอบพิธีนี้ กระทำโดยก่อกองไฟด้วยถ่านไม้จำนวน 36 หรือ 72 กระสอบ จนกระทั่งถ่านไฟลุกแดงแล้วเกลี่ยกองให้กว้าง (ในสมัยก่อนฮวดแก้วจะเป็นผู้กระทำพิธีใกัยโหยก่อนแล้วจึงให้พระใกัยโหยตามมาทีหลัง) และในคืนเดียวกันนี้ เวลาประมาณ 20.00 น. กระทำพิธีใกัยห่าน (สะเดาะเคราะห์) สำหรับผู้ที่ไม่กล้าเข้าร่วมพิธีใกัยโหย ผู้ต้องการใกัยห่าน จะต้องตัดกระดาษเป็นรูปตัวเองพร้อมด้วยเงินจำนวนหนึ่งและต้นกุยช่าย 1 ต้น นำติดตัวไปที่ประกอบพิธีใกัยห่าน ที่ศาลเจ้ากะหู้ แล้วให้พระที่เข้าทรง “ ตะอิน ” (ประทับตราเครื่องหมายซึ่งเป็นชื่อพระทั้งหลาย) ที่บริเวณด้านหลังของตน เพื่อเป็นการแสดงว่าตนได้ใกัยห่านแล้ว

ในเวลาเที่ยงคืนของคืนเดียวกัน จะประกอบพิธีส่งพระ ณ บริเวณหน้าศาลเจ้าเสร็จแล้วจึงทำพิธีสวดมนต์ (ช่งแก๊ง) และอ่านรายชื่อผู้เข้าร่วมพิธีกันทั้งหมดเป็นครั้งสุดท้าย หลังจากนั้นจึงจัดขบวนแห่อัญเชิญกระถางรูป (เหยี่ยวหล่อ) ซึ่งได้นำมาประดิษฐานในงานกินผักมายังที่ที่จะส่งพระ รวมทั้ง ลำเต้า-ปักเต้า สถานที่ส่งอยู่ห่างจากศาลเจ้าประมาณ 1 กิโลเมตร ผู้คนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมถนนจะจัดตั้งเครื่องบูชาเจ้าและจุดประทัดจำนวนมากโยนใส่ขบวนแห่ จนเกิดแสงเป็นประกายวูบวาบ เกิดเสียงดังสนั่นหวั่นไหวควันตลป สร้างความตื่นเต้นและ

สนุกสนานยิ่งนัก เมื่อขบวนแห่มาถึงสถานที่ที่จะส่งพระและลำเต้า – ปักเต้า ก่อนอื่นจะต้องนำกระดาษทองแผ่นใหญ่มากองไว้ แล้วกระทำพิธีสวดมนต์เมื่อจบแล้ว จึงกระทำพิธีเผากระดาษทองแผ่นใหญ่ดังกล่าวพร้อมรายชื่อผู้ที่เข้าไปร่วมพิธีกินผักทั้งหมด เมื่อเผาเสร็จแล้วเป็นอันเสร็จพิธี ตอนจากกลับผู้คนที่เข้าร่วมขบวนแห่จะแยกย้ายกันกลับบ้านอย่างเงียบสงบ หลังจากนั้นก็สามารถรับประทานอาหารควาได้ตามปกติ วันรุ่งขึ้นหรือที่เรียกว่าเก้า โง้ย โขยจับ (วัน 10 ค่ำ เดือน 9) ตอนบ่ายประมาณ 5 โมงเย็นกระทำพิธี “เสี้ยโก้เต็ง” (นำเสาไม้ที่ประดิษฐานตะเกียงหน้าศาลเจ้าลงมา) หลังจากนั้นทำพิธี “ ไข้กุ้น” (เลี้ยงทหารที่ปล่อยออกรักษาการทั้ง 5 ทิศ) เสร็จจากพิธีไข้กุ้นเป็นพิธี “ ไข้กุ้น” (เรียกทหารที่ปล่อยออกรักษาการกลับสู่ที่เดิม) เป็นอันเสร็จพิธีกินผักในปีนั้น

ข้อควรทราบในการกินผัก

การกินผัก อาหารส่วนใหญ่ประกอบด้วยพืชผักต่าง ๆ หรืออาหารที่ทำจากพืชไม่มีไขมันหรือเนื้อสัตว์เจือปน ผู้ที่จะกินผักส่วนใหญ่ จะไปรับอาหารจากโรงครัวของศาลเจ้า เพราะสะดวกรวดเร็วและเชื่อว่ามีคุณประโยชน์ โรงครัวของศาลเจ้ามีขนาดใหญ่มาก อุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการประกอบอาหารก็มีจำนวนมาก ทั้งนี้ก็เพื่อให้การประกอบอาหารต่าง ๆ กระทำได้รวดเร็ว และเพียงพอกับผู้มารับอาหาร อาหารของศาลเจ้าส่วนใหญ่ จะได้จาก การบริจาคจากบุคคลทั่วไป ที่มีความศรัทธาและเลื่อมใสในศาลเจ้า และจากผู้ที่เข้าร่วมพิธีกินผักด้วย ผู้เข้าร่วมพิธีกินผักจะต้องไปก้าวเทียนลื้อ (แจ้งชื่อ จำนวนวัน และจำนวนบุคคลในครอบครัว) กับผู้จัดงานกินผักของศาลเจ้าก่อนเพื่อทางศาลเจ้าฯ จะได้เตรียมอาหารไว้ให้เพียงพอต่อความต้องการ เสร็จแล้วทางศาลเจ้าฯ จะออกบัตรให้ไว้สำหรับใช้รับอาหารจากโรงครัว ภายในครัวจะมีคนมาช่วยหุงอาหารกันมากมายซึ่งอาจจะเป็นคณะกรรมการจัดงานของศาลเจ้า หรือผู้ที่อาสาสมัครมาช่วยเอง การจัดเตรียมอาหารจะกระทำกันทั้งวัน เสร็จจากมือนี่ก็ต้องเตรียมมือต่อไปที่บริเวณโรงครัวจะมีคนพูกพ่่านเกือบตลอดเวลา โดยเฉพาะในช่วงเวลาอาหาร 3 มื้อ จะมีคนจำนวนมากนำภาชนะต่าง ๆ เช่น หม้อข้าว ปิ่นโต เป็นต้น ทอยกันเข้ารับอาหารที่โรงครัว นำไปรับประทานที่บ้าน และมีจำนวนไม่น้อยที่ใส่ถ้วยชามนั่งกินที่โรงครัวกันเลย อาหารที่โรงครัวของศาลเจ้าปรุงขึ้นนั้น เป็นอาหารพื้นๆ ประกอบด้วยข้าว ผักผักต่างๆ แกงจืดผักและแกงเผ็ดซึ่งล้วนแต่ปราศจากไขมันและเนื้อสัตว์ ต่อมาคณะกรรมการได้ปรับปรุงวิธีการในการปรุงอาหารให้มีรสชาติดีขึ้น แต่ถ้าใครเบื่ออาหารที่โรงครัวของศาลเจ้า ในบริเวณของศาลเจ้ามีผู้ทำอาหารจำหน่าย นอกจากกับข้าวที่ปรุงจากพืชผักแล้ว ยังมีก้วยเดียว หมี่และขนมจีนอีกด้วย

ข้อควรถือปฏิบัติสำหรับบุคคลที่จะร่วมพิธีกินผัก

1. บุคคลที่อยู่ระหว่างการไว้ทุกข์ ห้ามเข้าร่วมพิธีกินผักโดยเด็ดขาด
2. บุคคลที่อยู่ในระหว่างตั้งครรภ์ เข้าร่วมพิธีกินผักได้แต่ไปไหว้พระที่ศาลเจ้า หรือไปดูการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในขณะที่พระเข้าทรงที่ศาลไม่ได้
3. บุคคลที่มีประจำเดือน เข้าร่วมพิธีกินผักได้ แต่จะไปไหว้พระที่ศาลเจ้า หรือไปดูการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในขณะที่พระเข้าทรงที่ศาลเจ้าไม่ได้
4. บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกินผัก ห้ามร่วมประเวณีโดยเด็ดขาด
5. บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกินผัก ห้ามดื่มของมึนเมาโดยเด็ดขาด
6. บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกินผัก ห้ามรับประทานอาหารควาโดยเด็ดขาด
7. บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกินผัก ต้องชำระร่างกายให้สะอาดก่อนเข้าพิธีและรักษาความสะอาด ต้องประพุดิชอบทั้งร่างกาย วาจา และใจ

.....

จากบทกลอนถึงบทกวี

นายสาทร ดิษฐสุวรรณ

ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5 ด้านภาษาและวรรณกรรม

116/4 หมู่ 2 ต.ม่วงงาม อ.สิงหนคร จ.สงขลา 90330

โทร. 074 484244, 081 598-2172

จากบทกลอน ถึง บทกวี

กลอน คือ คำประพันธ์ชนิดหนึ่ง ในอดีตจะหมายรวมถึงคำประพันธ์ทุกชนิดว่าคือ “กลอน” โดยรวม หมายถึงถ้อยคำหรือข้อความที่มีสัมผัสคล้องจองกัน ฉะนั้น กาพย์ ร่าย โคลง ฉันท์ ถิ่นนับเป็นกลอนได้ทั้งนั้น รวมถึง เพลง ปฏิพากย์ หรือ เพลงพื้นบ้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็ น เพลงเรื่อ เพลงนา เพลงบอก เพลงพวงมาลัย เพลงอีแซว เพลงปรบไก่ เพลงโคราช เพลงหมอลำ คำฮ่ำ คำกล่าว ฯลฯ จัดเป็นกลอนได้ทั้งหมด

คนบางคนพูดจากคล้องจองกัน ฟังดูไพเราะ จึงเรียกว่าพูดเป็นกลอน บางคนตั้งชื่อลูกก็คล้องจองกัน เช่น สมชาย สมใจ ชัยยุทธ อุษณีย์ ฯลฯ ก็เรียกว่าตั้งชื่อเป็นกลอน คนไทยทั่วประเทศล้วนมีสายเลือดเป็นนักกลอน จึงมักจะเรียกอะไรต่อมิอะไรเป็นกลอนไปเสียหมด ไม่ว่าจะเป็ นราชทินนาม ชื่อประสูติวัดพระแก้ว ชื่อป้อมปราการ ชื่อปืนใหญ่ ไม่เว้นแม้แต่หัวล้านก็ยังอุตสาห์เรียกให้เป็ นกลอน เช่น ทุงหมาหลง ดงช้างข้าม ง่ามเทโพ ชะ โดตีเปลง แร้งกระพือปีก ชิกฟ้าฟาด ราชคลังเครา

ผู้ที่มีปฏิภาณพูดเป็นกลอน คั้นกลอนสดได้ แต่งกลอนได้ จึงได้ชื่อว่า “นักกลอน”

ส่วนบทกวี แท้แล้วก็คือ กลอน หากแต่เป็นกลอนที่ดีกว่ากลอนทั่ว ๆ ไป มี “ศิลปะ” ในการใช้ถ้อยคำ มีโวหารคมคาย มีสัมผัสสระสละสลวย คือดีหมดทุกอย่าง คนที่แต่งบทกวีได้ดี จึงได้ชื่อว่า “กวี” ไม่เรียกว่า “กลอน” กวีมักจะโปรดให้อยู่ประจำราชสำนัก อาทิในอินเดียโบราณ สมัยพระเจ้าชาตศัตรู พระองค์มีกวีที่เก่งมาก ๆ ชื่อ “กาลิทาส” แม้ในประเทศไทยก็มีกวีประจำราชสำนักเช่นเดียวกัน ไม่ปรากฏว่ามีนักกลอนประจำราชสำนัก นอกจากกวีเท่านั้น

ความแตกต่างของนักกลอน กับ กวี จึงมีความชัดเจน นักกลอนคือเก่งเรื่องกลอน แต่ฝีมือยังไม่ถึงขั้นยอดเยี่ยม ต่างกับกวีที่เก่งเรื่องกลอน (บทกวี) ถึงขั้นสุดยอด ว่ากันว่า ในต่างประเทศ เขาให้เกียรติกวีมาก หากกวีนั่งอยู่ ใครเดินผ่านก็ต้องน้อมศีรษะเชียวแหละ เป็นการให้ความเคารพนับถือ

ภาพที่ 1 ครูสาทร ดิษฐสุวรรณ บรรยาย ในโครงการค่ายยุวกวี

ในฐานะที่เป็นครุภูมิปัญญาไทยสาขาภาษาและวรรณกรรม ได้นำความรู้ของตนออกเผยแพร่มานานนับสิบปี ซึ่งก็ทำได้ไม่ยากนักด้วยพื้นฐานทางสังคมของประชาชนทั่วไปก็ซึมซับอยู่กับร้อยกรอง (กลอน/บทกวี) อยู่แล้ว ทั้งนี้ก็เพราะว่าในท้องถิ่นเต็มไปด้วยวรรณกรรมมุขปาฐะ หรือ วรรณกรรมที่ถ่ายทอดส่งต่อกันด้วยปาก รวมไปถึงการเล่นพื้นบ้าน อาทิ หนังตะลุง โนรา นายมนต์ หรือ โตะคริม ลิเกป่า หรือ แหกแดง เพลงพื้นบ้าน อาทิ เพลงกล่อมน้อง เพลงเด็ก เพลงบอก เพลงเรื่อ เพลงนา เพลงตันหยง เพลงที่ใช้ประกอบพิธีกรรมการบวชขนาด (เพลงกล่อมนาค คำตัก) งานศพ (เพลงมาลัย) ประเพณีลากพระ (เพลงเรื่อ) ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นกลอนทั้งสิ้น การได้ยินได้ฟังบ่อย ๆ จึงมีส่วนทำให้ซึมซับเข้าไปโดยไม่รู้ตัว ทั้งนี้ยังไม่รวมเพลงต่าง ๆ ที่ได้ฟังจากเครื่องไฟ วิทยุ โทรทัศน์

กระบวนการและวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้

กระบวนการที่ใช้ถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้รับการถ่ายทอดทำแบบง่าย ๆ คือเริ่มจากชี้ให้เห็นคุณค่าก่อน จากนั้นก็สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นว่า เรารู้จริง ทำได้จริง เมื่อผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้เห็นคุณค่าและเกิดศรัทธาแล้ว ก็ถึงขั้นใช้วิธีการถ่ายทอด ซึ่งทำดังนี้

1. เริ่มจากง่ายไปหายาก
2. การสาธิตให้ดู
3. การแจกเอกสารประกอบ
4. นำเสนอผ่านทางสื่อมวลชน เช่น สถานีวิทยุกระจายเสียง
5. การให้กำลังใจและแรงเสริม

1. เริ่มจากง่ายไปหายาก

การเขียนบทร้อยกรอง (กลอน / บทกวี) ต้องเริ่มจากให้ผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้มีความรู้และเข้าใจในเรื่องของคำและความหมายของคำเสียก่อน ก่อนที่จะเริ่มฝึกเขียนว่า คำและความหมายของคำมีประโยชน์อย่างไร เหลือคณานับต่อการเขียนบทร้อยกรอง เรื่องของคำและความหมายของคำเป็นเรื่องที่สนุกสนาน คำบางคำเราคาดไม่ถึงว่าจะมีความหมายแปลก ๆ พิสดาร ยิ่งรู้จักคำมากและนำมาใช้ให้เป็นจะมีประโยชน์ต่อตัวเรา กล่าวโดยสรุปคือ เราต้องเป็นนายของคำและนำคำไปใช้ให้ถูกต้องตามเวลาและโอกาส อาจจะเริ่มจากคำที่มีความหมายเหมือนกัน คำพ้องรูป คำพ้องเสียง คำซ้ำ คำซ้อน คำประสม ฯลฯ ก็ได้เช่น

คำที่มีความหมายเหมือนกัน

ธาร	หมายถึง	น้ำ
นที	หมายถึง	น้ำ
ชล	หมายถึง	น้ำ
แห	หมายถึง	ดวงจันทร์
บุหลัน	หมายถึง	ดวงจันทร์
ศศิธร	หมายถึง	ดวงจันทร์
พน	หมายถึง	ป่า
ไพโร	หมายถึง	ป่า
ดง	หมายถึง	ป่า
วิหค	หมายถึง	นก
ปักษยา	หมายถึง	นก
ทิวากร	หมายถึง	นก
เวหา	หมายถึง	ท้องฟ้า
นภ	หมายถึง	ท้องฟ้า

คำพ้องรูป

เขา	หมายถึง	สรรพนามบุรุษที่ 3
เขา	หมายถึง	อวัยวะของสัตว์จำพวกวัว/ควาย
เขา	หมายถึง	ภูเขา
เขา	หมายถึง	นกชนิดหนึ่ง
ชั้น	หมายถึง	ทำให้แน่น/ดิ่ง

ชั้น	หมายถึง	อาการส่งเสียงของไก่
ชั้น	หมายถึง	ภาชนะที่ใช้ตักน้ำ
ชั้น	หมายถึง	หัวเราะ/ขบขัน/ขำขัน

คำพ้องเสียง

พัน	หมายถึง	กระหวัด/รัด
พันธ์	หมายถึง	ผูกพัน
พันธุ์	หมายถึง	ตระกูล/เผ่าพันธุ์
พรรณ	หมายถึง	สี/ผิว/ชนิด
กาน	หมายถึง	ทำให้ขาด
การ	หมายถึง	การงาน
กาญจน์	หมายถึง	ทอง
กานท์	หมายถึง	กลอน
กานต์	หมายถึง	ที่รัก

จากนั้นก็ฝึกให้หาสัมผัส ทั้งสัมผัสสระ สัมผัสพยัญชนะ สามารถยกตัวอย่างจากชิ้นงานเก่า ๆ หรือ รังสรรค์ ขึ้นมาใหม่ก็ได้ เช่น

สัมผัสสระ

“นอนเกิดหนายาหิพีจะกล่อม”

หนา	กับ	ยา	เป็นสัมผัสสระเสียง	อา
หิ	กับ	พี	เป็นสัมผัสสระเสียง	อี
“ทั้งเกิดแก้วพิกุลยีสุ่นสี”				
กุล	กับ	สุน	เป็นสัมผัสสระเสียง	อุ

นอกจากนี้ก็ชี้ให้เห็นว่า สัมผัสสระบางเสียงมีเสียงคล้ายคลึงกัน แต่สัมผัสกันไม่ได้ หากนำมาใช้ก็ถือว่า ผิด และก็มักจะพบบ่อย ๆ สำหรับผู้ที่เริ่มฝึกเขียนใหม่ ๆ เช่น

ชาย	กับ	ไค้
ห้าม	กับ	น้ำ

สัมผัสพยัญชนะ

“พ่อจะแจ้งเจ้าจงจำคำโบราณ”

จะ แจ้ง เจ้า จง จำ เป็นสัมผัสพยัญชนะตัว จ

“ชากซ้อนชากซัดเขียวชบชากชุง”

ชาก ซ้อน ชาก ซัด เขียว ชบ ชาก ชุง เป็นสัมผัสพยัญชนะตัว ช

เมื่อเห็นว่า ผู้รับการถ่ายทอด รู้จักคำ ความหมายของคำ สัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะแล้วก็ลองให้ฝึกเขียนตามรูปแบบฉันทลักษณ์ที่กำหนดให้ โดยเริ่มจากฉันทลักษณ์ง่าย ๆ เช่น กลอนสี่ หรือ กาพย์ยานี 11 ทั้งนี้ก็เพราะว่า บทร้อยกรองดังกล่าว ใช้คำน้อย มีข้อบังคับไม่ยุ่งยาก ไม่สลับซับซ้อน เหมาะสำหรับผู้เริ่มฝึกฝน

วิธีการฝึก เริ่มจากให้ดูแผนผังและจุดที่มีสัมผัส จากนั้นก็ให้หาคำมาใส่ลงในฉันทลักษณ์ดังกล่าวให้ถูกต้อง พร้อมทั้งจุดที่มีสัมผัสก็ให้มีสัมผัสตามที่กำหนด เช่น

กลอนสี่ (ดี) จริง ชาย (หญิง) ชอบ (เขียน)
ขยัน (หมั่น) เพียรวน (เวียน) ฝึกเคย

หรือ อาจจะเริ่มต้นให้ แล้วที่เหลือให้เขียนเองทั้งหมด เช่น

* ฝนตกแต่เช้า (แสนเศร้าหนักหนา
น้ำท่วมไร่นา ข้าวกล้าเจาดาย).

เมื่อเขียนกลอนสี่เป็น ต่อไปอาจจะฝึกเขียนกลอนหก เพราะแค่เพิ่มจำนวนคำ หรือ พยางค์เข้าไปแค่ 2 คำ หรือ 2 พยางค์ เท่านั้น และเมื่อเขียนกลอนหก เป็น ก็พัฒนาไปเขียนกลอนแปด เพราะเพิ่มจำนวนคำ หรือพยางค์เข้าไปอีก 2 คำ หรือ 2 พยางค์เท่านั้นเช่นเดียวกัน

2. สาธิตให้ดู

การสาธิตให้ดู เป็นการสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นแก่ผู้เข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ ว่าผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้สามารถทำได้จริง ๆ การสาธิตสามารถนำเอาผลงาน (ของผู้ถ่ายทอด) มาให้ดูประกอบก็ได้ เมื่อผู้รับการถ่ายทอดเกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาแล้ว การจัดกิจกรรมขั้นต่อไปก็จะง่ายขึ้น และถ้าจะให้มั่นน้ำหนักรวมกว่านี้ ก็ควรจะให้การถ่ายทอดฯ โดยกำหนดให้ผู้ถ่ายทอดฯ เขียนให้ดู เช่น เขียน กลอนสี่ เรื่อง **หาดทราย**

หาดทราย

* หาดทรายเสียว ทอดยาวไกลลิบ
งามทะเลทิพย์ ซุบซิบคลื่นครวญ
เปลือกหอยเรียงราย กรวดทรายงามล้วน
สีสนับทิวผด เขี้ยววันนัยนา.)

หลังจากสาธิตให้ดูแล้วก็ให้ทำแบบฝึกหัดเพื่อฝึกฝนและควรจะให้ทำหลาย ๆ ครั้ง เพื่อให้เกิดความชำนาญ ซึ่งแน่นอนว่าผู้รับการถ่ายทอดยังคงต้องการความรู้จากผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้อยู่ จึงจำเป็นต้องมีเอกสารไว้ให้สำหรับศึกษาค้นคว้าต่อไป

3. แจกเอกสารประกอบ

เอกสารสำหรับใช้ประกอบจะเป็นเอกสารสั้น ๆ มีตัวอย่างประกอบ โดยเฉพาะตัวอย่างจะคัดเฉพาะที่ “ดี” ไม่ใช่เอกสารยาว ๆ หนา ๆ เพราะจะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย ภายในเอกสารจะจัดเป็นรูปแบบ เป็นหมวดหมู่ มีตัวหนา หรือ จี๊ดเส้นใต้ข้อความสำคัญที่ต้องการเน้น การแจกเอกสารประกอบจะแจกไปที่ละตอน ๆ ไม่เหมารวมเป็นปึกใหญ่ ๆ เช่น เอกสารหนึ่งว่าด้วยเรื่องการใช้คำและความหมายของคำ เอกสารสอง ว่าด้วยสัมผัสสระ/สัมผัสพยัญชนะ เอกสารสาม ว่าด้วยเทคนิคการเขียน เช่น การเน้นคำ การซ้ำคำ ฯลฯ เอกสารสี่ ว่าด้วยโวหารที่สอดคล้องอยู่ในบทร้อยกรอง เป็นต้น ตัวอย่างในเอกสารประกอบต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เป็นที่เชื่อถือและกล่าวถึงสังคมยอมรับอาจจะปรากฏอยู่ในวรรณคดี หรือ วรรณกรรมร่วมสมัยที่ได้รับรางวัล ต่าง ๆ เช่น

“เจียบสังข์ทั้งวัดป่าเลไลยก์
เจ้าณรน้อยละห้อยให้กะนึ่งนาง
ไอ้พินนิ่มนวลของณเรแก้ว
เจ้าไปแล้วจะรำลึกถึงพี่บ้าง
หรืองามปลื้มแม่จะลืมน้ำใจจาง
แต่กรุ่นครางครวญคิดจนก่อนคืน”
(เสภาขุนช้างขุนแผน)

หรือ “คือเดือนดาวคืนฟ้าจะอาเพศ
อุบัติเหตุเกิดทั่วทุกทิศาน
มหาเมฆจะลูกเป็นเพลิงกัลป์

๑ กุศลกกรรมต้นอุดมสะสมสร้าง
นำ “สุนันท์” “สถิตชั้นสวรรคยา

จึงเป็นทางวิธีสงบสู่ภพหน้า
เสพสุขตามปรารถนาชั่ววันรันคร์

ทร คิษฐสุวรรณ
ร้อยคำ
7 กันยายน 51

ตัวอย่างข้อสอบวิชาภาษาไทย

โรงเรียนสทิงพระวิทยา อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
ข้อสอบวิชาภาษาไทย (ท31171) การสอบวัดผลกลางภาคเรียนที่ 1 ประจำปีการศึกษา 2550
เวลา 1 ชั่วโมง คะแนนเต็ม 10 คะแนน

#####

คำสั่ง 1 ตอบคำถามในช่องว่างให้ถูกต้องสมบูรณ์

1. โคลงโลกนิติ อ่านว่า.....
2. โคลงโลกนิติ มีที่มาจากคัมภีร์ต่าง ๆ ของชาติ
3. โคลงโลกนิติ มุ่งสอน.....
4. นกน้อยทำรังแต่พอตัว มุ่งสอนในเรื่อง
5. ก้านบัวบอกความลึกของน้ำ มุ่งสอนในเรื่อง
6. สุภายิตพระร่วง มีมาตั้งแต่สมัย
7. พระร่วง คือ
8. สุภายิต แปลว่า
9. คุรบาสอนอย่าโกรธ หมายถึง
10. คุณค่าของสุภายิตพระร่วง ได้แก่

คำสั่ง 2 หาที่สะกดในมาตรา แม่กก แม่กด แม่กบ อย่างละ 10 คำ

ก. แม่กก

.....
.....
.....

ข. แม่กด

.....
.....
.....

ค. แม่กบ

.....
.....
.....

ศิลปะการผูกเรื่อง

นายถวิล กำเนิดผล (ถึงแก่กรรม)

ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5 ด้านภาษาและวรรณกรรม

263 หมู่ที่ 2 ต.พะวง อ.เมือง จ.สงขลา 90100

นายประเสริฐ รักษ์วงศ์ (ครูผู้ช่วย)

2 ซอย 7 ถนนคลองเรียน 2 ต.หาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110

โทร. 074 237327, 084 3969332

ศิลปะการผูกเรื่อง

การละเล่นหนังตะลุงเป็นการแสดงเป็นเรื่องราวต่าง ๆ โดยใช้รูปหนังตะลุงเป็นตัวละคร เพื่อมุ่งให้ผู้ชมได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นสำคัญ โดยที่ใช้เวลาในการแสดงเป็นระยะเวลายาวนาน หรืออาจแสดงจนถึงรุ่งเช้า หนังตะลุงจึงเหมาะสำหรับแสดงในงานที่มีการดำเนินกิจกรรมได้รุ่ง ซึ่งทำให้งานนั้นสนุกรื่นเริง ไม่เจียบเหงาผู้มาในงานจะได้ชมและได้พักผ่อนหย่อนใจไปด้วย การละเล่นที่นิยมแสดงจนสว่างหรือได้รุ่งในภาคใต้คือหนังตะลุง เนื่องจากสมัยก่อนสภาพสังคมไม่เหมือนกับทุกวันนี้ การไปมาหาสู่กันเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้นเมื่อมีการจัดงานรื่นเริงหรืองานในลักษณะอื่นใดไม่ว่าจะเป็นงานบ้านหรืองานวัด ก็มักจะมีการบอกข่าวไปยังคนทั่วไป ทั้งที่เป็นคนในท้องถิ่นและคนต่างท้องถิ่น เพื่อให้ญาติหรือเพื่อนฝูงได้มาร่วมงานหรือมาเที่ยวงาน เมื่อมีคนต่างถิ่นหรือคนในท้องถิ่นที่อยู่ไกล ๆ มาในงานเป็นจำนวนมากก็มักจะมีปัญหาในเรื่องที่พักหลับนอน ด้วยเหตุนี้ทางผู้จัดงานจึงมักจะรับหนังตะลุงมาแสดงให้ชมนอกจากเพื่อให้แขกที่มาในงานได้รับความเพลิดเพลินแล้ว บริเวณหน้าโรงหนังตะลุงยังเป็นที่พักผ่อนของคนที่มาในงานจนกว่าจะรุ่งเช้า แล้วจึงเดินทางกลับบ้านได้สะดวกโดยผู้จัดงานไม่ต้องรับภาระในการจัดที่พักให้กับผู้ที่มาร่วมงาน ฉะนั้นหนังตะลุงจึงต้องสร้างความเพลิดเพลินให้กับผู้ชม เพื่อมิให้ผู้ชมง่วงหรือนอนหลับ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่คณะ

ภาพที่ 1 ครูถวิล กำเนิดผล กำลังเจ็ดหนังตะลุง

หนังจะต้องเตรียมความพร้อมในการแสดง โดยการผูกเรื่องที่จะนำมาแสดงในคืนนั้น ๆ ไว้เป็นการล่วงหน้า เพื่อให้การแสดงดำเนินไปด้วยดีไม่ติดขัดและเป็นที่ยอมรับของผู้ชม การผูกเรื่องที่จะนำมาแสดงจึงเป็นศิลปะที่สำคัญอย่างหนึ่งในการแสดงหนังตะลุง

ศิลปะในการสร้างเรื่องหนังตะลุงหรือการผูกเรื่องมีหลายอย่างที่สำคัญคือจะต้องมีความมุ่งหมายเอาไว้ให้ชัดเจนเสียก่อนว่า เรื่องที่จะนำมาแสดงนั้นจะไปไหนไปไหน มีเจตนาจะเสนอความคิดหรือคุณค่าอะไรต่อผู้ชม ผู้ผูกเรื่องจะต้องวิเคราะห์ความต้องการของผู้ชมให้ถูกต้อง ถ้าผูกเรื่องไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ชมแล้วอาจจะทำให้การแสดงไม่เป็นที่ถูกใจของผู้ชม แต่ขณะเดียวกันผู้ผูกเรื่องต้องคำนึงถึงขนบนิยมในการแสดงด้วย เพราะเรื่องที่จะแสดงจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากต้นแบบของการแสดงหนังตะลุงซึ่งอาจทำให้ผู้ชมเสื่อมศรัทธาต่อหนังตะลุงได้ โดยเฉพาะในกลุ่มนักอนุรักษ์ อย่างไรก็ตามเพื่อให้คนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่สามารถชมหนังตะลุงได้จึงจำเป็นที่จะต้องผูกเรื่องแบบร่วมสมัยด้วย ไม่ใช่เพื่อคนรุ่นเก่าหรือคนรุ่นใหม่เท่านั้น การผูกเรื่องหนังตะลุงแต่ละเรื่องจะต้องมีศิลปะอยู่ทุกขั้นตอน ซึ่งสามารถแบ่งขั้นตอนในการผูกเรื่องได้ดังนี้

1. ศิลปะการตั้งชื่อเรื่อง

การตั้งชื่อเรื่องเป็นศิลปะที่สำคัญอันดับแรกที่มีผลต่อการจูงใจให้ผู้ชมอยากชมหรือไม่อยากชม การแสดงหนังตะลุงในคืนนั้น โดยเฉพาะในอดีตซึ่งภาพยนตร์ที่แพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ยังมีอยู่น้อย ไม่แพร่หลายอย่างปัจจุบัน ผู้คนจะนิยมชมชอบการแสดงหนังตะลุงเป็นอย่างมาก หากชื่อเรื่องนิยายเรื่องใดได้สร้างความเร้าใจ ก็จะทำให้ผู้ชมติดตามชมการแสดงหนังตะลุงในคืนนั้นไปจนจบการแสดง การตั้งชื่อเรื่องที่ดีจึงต้องใช้ศิลปะต่าง ๆ ซึ่งพอจะประมวลได้ ดังต่อไปนี้

1.1 การตั้งชื่อเรื่องจากการเปิดเรื่อง เช่น พระอินทร์เรียกเทพบุตรและนางฟ้ามาบอกกล่าวให้ทราบถึงกฎเกณฑ์ของสวรรค์ว่า ใครต้องการมีอิทธิฤทธิ์เหนือเทพดาทั้งปวงก็ให้ลงไปกระทำความดีในโลกมนุษย์อีกเทพบุตรองค์หนึ่งซึ่งเป็นผู้มีคุณธรรมมีความประสงค์ที่จะลงไปเกิดเป็นโอรสของพระราชามือหนึ่ง แต่ปรากฏว่ามีวิญญาณของเทวดาองค์หนึ่งซึ่งเป็นผู้มีนิสัยเกรงกลัวเรื่องจากพระอินทร์ จึงรีบลงไปปฏิบัติในท้องของพระมเหสี ส่วนวิญญาณเทพบุตรองค์แรกก็เกิดในท้องของชาวบ้านคนหนึ่ง ซึ่งทำให้ผู้ชมสนใจอยากติดตามเรื่องราวของการดำเนินเรื่องไปได้ประมาณ 2 - 3 ฉาก นายหนึ่งก็บรรยายเป็นการบอกเรื่องราว เรื่องนี้ให้ชื่อเรื่องว่า “หลงชาติ” อีกตัวอย่างหนึ่ง นางซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่องได้อภิเษกสมรสกับเจ้าชายเมืองหนึ่ง แล้วพระสวามีของนางไปหลงใหลหญิงอื่นซึ่งเป็นลูกยักษ์ ปลอ่ยให้ยักษ์คิดกำจัดนางซึ่งตั้งครุฑ โดยพานางลงเรือกำปั่นไปทิ้งไว้บนเกาะที่มียักษ์กินคน พอไปถึงกลางทะเลนายหนูน้อยและนายเท่งได้แอบเจาะเรือให้รั่ว อาศัยเวลาที่ทหารยักษ์กำลังดื่มสุราและเกิดความชะล่าใจ จนเรือจมนางก็ปลอดภัยไม่ตาย เนื่องจากเทวดาบันดาลให้มีฟองน้ำมารองรับทารก แม่ นายหนูน้อยและนายเท่ง ได้มีบางบททำให้ผู้ชมสนใจเป็นการโน้มน้าวจิตใจให้อยากติดตามชมการแสดง เรื่องนี้ให้ชื่อเรื่องว่า “ฟองสมุทร” เป็นต้น

1.2 การตั้งชื่อเรื่องให้สอดคล้องรับกับบทบาทของตัวละคร เช่น เรื่อง “ผู้ชายไม่จริงผู้หญิงใจเด็ด” โดยเนื้อเรื่องมีอยู่ว่า ชายผู้หนึ่งซึ่งเป็นลูกกษัตริย์ได้ไปหลงรักหญิงสาวคนหนึ่ง มีการให้สัญญากันว่า จะรักเดียวใจเดียว แต่ตนต้องไปศึกษาวิชาความรู้เสียก่อน ขณะเดินทางไปศึกษาวิชาที่มีข่าวลือว่ามีหญิงสาวชาวเกาะผู้หนึ่งสวยงามมาก เจ้าชายจึงว่ายน้ำข้ามทะเลไปยังเกาะ จึงได้พบหญิงสาวสวยผู้นั้น หญิงสาวชาวเกาะคนนี้มีฤทธิ์มากเพราะเธอคือนางอัปสรสวรรค์ที่พระอินทร์ให้มารอเนื้อคู่อยู่ที่เกาะ จนกว่าจะพบกับผู้ชายที่รักนางด้วยความจริงใจ ผู้ชายอื่นหลายคนที่มาเรือไปถึงเกาะได้พยายามลวนลามและจะข่มขืนนาง แต่ก็ถูกนางฆ่าตายทุกคน เมื่อเจ้าชายมาพบ เจ้าชายได้ขอความรักและนางเองก็รักเช่นกัน แต่ต้องมีเงื่อนไขคือ ขอใช้เวลาเพื่อพิสูจน์ว่าเจ้าชายมีคนรักแล้วหรือยัง

ภาพที่ 2 ครูฉวีล กำเนิดผล สอนการเขียนกลอนให้นักเรียน โดยให้เจ้าชายกลับไปรออยู่ที่บ้านเมืองของเจ้าชายก่อน นางจึงพาเจ้าชายเหาะข้ามทะเลไปส่งถึงเมืองแล้วนางจึงกลับ โดยเอาตัวนายเท่งที่คอยติดตามเจ้าชายเป็นตัวประกันไว้ ถ้าทราบว่ามีโกหกนางจะแค้นด้วย ต่อมา เจ้าหญิงคนรักแรกของเจ้าชายมีความคิดถึงเจ้าชาย จึงเขียนจดหมายฝากพระพายไปจดหมายไปตกที่เกาะสมุทร นางสร้อยสมุทรเก็บจดหมายได้ก็โกรธแค้นมากบังคับนายเท่งให้ติดตามไปเมืองเจ้าชาย พอถึงเมืองเทวดาก็เนรมิตเป็นนกแก้วมาขวางทาง แล้วอบรมศีลธรรมนางสร้อยสมุทรจนนางเคารพเหตุผล ในที่สุดนางขอไปบวชช้ไม่ยอมรับรักเจ้าชาย เป็นต้น

1.3 การตั้งชื่อเรื่องแบบอุปมาอุปไมย เช่น เรื่อง “ผิดฝาผิดตัว” เนื้อเรื่องโดยย่อมีอยู่ว่า กรรมบันดาลให้เจ้าชายสุริย ซึ่งเป็นลูกกษัตริย์สุริโยทัย แห่งเมืองแสงโลก ไปศึกษาอยู่สำนักฤาษี ได้รักชอบกับศิษย์สาวของฤาษีจนตั้งครรรค์อ่อน ๆ เมื่อจบการศึกษาก็เดินทางกลับเมือง โดยขออนุญาตฤาษีนำหญิงคนรักที่ชื่อนุชบงไปด้วย เนื่องจากกระยะทางห่างไกลจึงต้องพักแรมกลางป่า กล่าวถึงนางยักษ์ชื่ออัคคี เป็นสาวแก่ออกจากเมืองไปที่ยวป่า พบสุริยกับนุชบงนอนหลับอยู่ใต้ต้นไม้ เกิดนิกรรักสุริย จึงกดสะคมให้หลับสนิทแล้วลักพาตัวสุริยไปภูเขาศรีล้อมนางยักษ์แปลงร่างเป็นหญิงสาวสวย สุริยก็อยู่กับนางยักษ์ พอรู้ว่าเป็นยักษ์สุริยก็หนี ส่วนนุชบงคิดว่าสามีที่เธอก็เดินทางกลับไปคลอดลูกอยู่ที่สำนักฤาษีเป็นผู้ชาย ชื่อสุริยนั้น ฝ่ายนางยักษ์อัคคีก็คลอดลูกเป็นผู้ชาย ชื่อ สุริยา ซึ่งใช้รูปหนังตะลุงที่เหมือนกัน ซึ่งในตอนสรุปหญิงคนรักของสุริยนั้นหลงรักสุริยา ส่วนหญิงคนรักสุริยาก็หลงรักสุริยนั้น ซึ่งทำให้ผู้ชมสนใจอยากดูจนจบเรื่อง

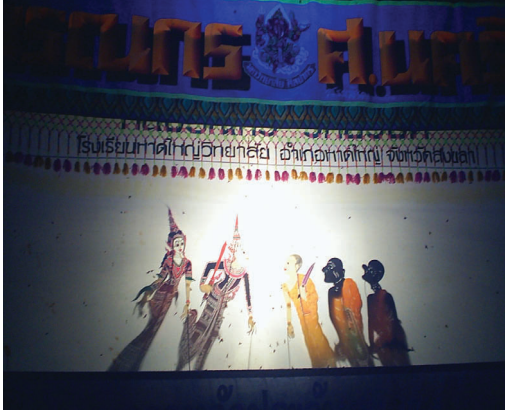
1.4 การตั้งชื่อเรื่องตามความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น “แรงคำสาบาน” เนื้อเรื่องโดยย่อมีอยู่ว่า เจ้าชายชื่อพระทินกรปลอมตัวเป็นสามัญชน ออกออกไปเยี่ยมเยียนชนบท ได้หลงรักหญิงชนบทคนหนึ่งชื่อดวงเขนสาวสวยดวงเขนกล้วชายหนุ่มหลอกลวง ทินกรจึงกล่าวคำสาบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งชนบทแห่งนั้นว่า ถ้าตนลืมสัญญาของให้ร่างกายทุพพลภาพน่าเกลียดน่าชัง หรือให้ถึงซึ่งความวิบัติ พอสิ้นคำสาบานก็ปรากฏการณ์ฟ้าผ่าลงใกล้ ๆ บริเวณนั้น ก่อนเดินทางกลับเมืองบอกพ่อแม่และนางว่าเจาะเตรียมวอซ่อฟ้ามารับเข้าวังให้สมเกียรติ แล้วชวนพี่เลี้ยงเดินทางกลับ พอไปถึงวังพระราชาราชและพระมหาลี้ก็ดูขอหญิงซึ่งเป็นลูกกษัตริย์อีกเมืองหนึ่งเป็นคู่อภิเษกสมรส พอวันแต่งงานก็เกิดมีวาทภัยเกิดขึ้น ชีวิตทรัพย์สินเสียหายสุดจะประมาณได้

1.5 ตั้งชื่อเรื่องให้เกิดแง่คิด เช่น เรื่อง “น้ำใจแม่” เนื้อเรื่องโดยย่อมีอยู่ว่า นางแพรวดาเป็นหญิงบ้านนอกที่มีรูปร่างหน้าตาสวยสง่า พระราชาเสด็จประพาสหัวเมืองรับสั่งให้เข้าเฝ้าเป็นนางบำเรอและสัญญาจะเลี้ยงดูเมื่อเสด็จกลับก็ลืมนางเสียสนิท พระราชาพระองค์นี้ไม่มีลูกก็ทำบุญให้ทานมาโดยตลอด นางแพรวดาดังครรรค์คลอดลูกมาเป็นผู้ชายสองคน พอคลอดลูกนางก็ตาบอดทั้งสองข้าง นางเลี้ยงลูกมาด้วยความยากลำบากเพราะฐานะก็ยากจน ลูกคิดจะหาหมอรักษาตาให้แม่ แม่บอกว่าไม่ต้องเพราะกลัวลูกจะลำบาก พี่คนโตขออ้อแงว่าอย่าห้ามตนนางก็ปล่อยตามใจ ก่อนพี่ชายจากไปสั่งน้องชายให้ดูแลแม่ แต่น้องชายรับปากอย่าง กลับทำอีกอย่าง ในขณะที่ชายไม่อยู่ตนก็แอบไปมีเมีย ซึ่งเป็นลูกสาวเศรษฐีและพามาอยู่บ้านกับแม่ ลูกสะใภ้เกลียดแม่ยายเพราะตาบอด บังคับไม่ให้สามีปรนนิบัติแม่ เช่น เขาเคยอาบน้ำให้แม่ก็ถูกรรยาสั่งห้าม อาหารก็อดมือกินมือ ชาวบ้านสงสารนางแพรวดานางแพรวดาไม่เคยพูดให้ร้ายกับลูกสะใภ้และลูกคนเลย เป็นความคิดรวบยอดให้เห็นว่าแม่เลี้ยงลูกหลายคนได้แต่ลูกหลายคนเลี้ยงแม่คนเดียวไม่ได้

1.6 การตั้งชื่อเรื่องให้เป็นปริศนา เช่น เรื่อง “ปัญหาพรหม” เนื้อเรื่องโดยย่อมีอยู่ว่า พระราชาแห่งเมืองมิลิถานนครชื่อเทพนิกรและพระนางขจรกลิ่น มีพระราชธิดา ชื่อ ผกามาศ ต้องการหาพระราชบุตรเขยที่มีคุณธรรมเป็นเลิศ รับสั่งให้ประชาสัมพันธว่า ใครนำพรหมมามอบให้ถูกต้องจะได้อภิเษกสมรสกับพระราชธิดา จึงแอบส่งสายลับไปโดยทั่วเพื่อสังเกตบรรดาบุรุษ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นลูกคนใหญ่คนโตต่างสนใจ เพราะใคร ๆ ก็อยากได้เป็นพระราชบุตรเขย ได้ระดมความคิดเพื่อแก้ปริศนาโดยขาดความคิดที่ลึกซึ้ง ต่างก็ส่งพรหมพิเศษจากต่างประเทศที่ผลิตเป็นสินค้าออกโดยเฉพาะ บ้างก็นำเอาเทวรูปที่เป็นพระพรหมมาถวาย แต่คำเฉลยจริง ๆ คือผู้ที่ปฏิบัติพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

1.7 การตั้งชื่อเรื่องให้สอดคล้องกับโอกาสหรือสถานที่ที่แสดง เช่น การที่มีผู้รับหนังไปแสดงในวันที่ 12 สิงหาคม ซึ่งถือเป็นวันแม่แห่งชาติ เป็นวันที่ลูก ๆ ทุกคนจะต้องรำลึกนึกถึงพระคุณของแม่และแสดงความกตัญญูตต่อแม่ เพื่อให้เข้ากับโอกาส หนังตะลุงควรจะแสดงนวนิยายที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระคุณแม่และตั้งชื่อเรื่องให้สอดคล้องกับพระคุณแม่ เช่น เรื่อง “พระคุณแม่” หรือถ้าหากหนังได้รับชมมากไปแสดงในงานศพ

ซึ่งเป็นแม่ของเจ้าภาพตลอดจนผู้ชมที่มีความอาลัยอาวรณ์หรือรำลึกถึงพระคุณของแม่ จะทำให้เจ้าภาพและผู้ชมเกิดความประทับใจการแสดงหนังตะลุงมากยิ่งขึ้น และทำให้เกิดความรู้สึกอยากชมการแสดงมากยิ่งขึ้น เพื่อจะติดตามเรื่องราวของแม่ จะได้ระลึกนึกถึงพระคุณของแม่ การไปแสดงในงานวัดซึ่งเป็นสถานที่สำหรับเผยแพร่ธรรมะ หนังก็ควรแสดงเกี่ยวกับเรื่องของหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น เรื่อง “เว่วเสียงพระธรรม” ซึ่งจะทำให้เจ้าภาพรู้สึกพึงพอใจเป็นอย่างยิ่งที่นายหนังตะลุงเป็นผู้เข้าถึงธรรมะ หลักธรรม คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะเจ้าภาพที่รับหนังส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าอาวาสหรือคณะกรรมการวัด ซึ่งบุคคลเหล่านี้มี

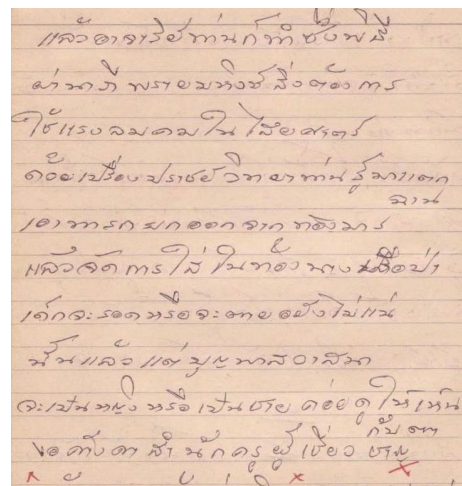

ภาพที่ 3 และ 4 การแสดงหนังตะลุงเรื่องเว่วเสียงพระธรรม

จิตใจเลื่อมใสต่อพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทำให้พวกเขาเกิดความประทับใจในเรื่องที่แสดงเพราะเป็นการเผยแพร่ธรรมะสู่ประชาชน โดยเฉพาะพระภิกษุ นั้น โดยทั่วไปตามกฎของสงฆ์ห้ามดูการละเล่น แต่เมื่อได้ยินชื่อเรื่องก็มักจะหาเหตุผลเข้าข้างตนเองว่า เรื่องนี้พระภิกษุต้องดูได้เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมะ อย่างนี้เป็นต้น อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งเมื่อนำไปแสดงตามที่ต่าง ๆ มักให้ชื่อเรื่องว่า “อามาศย์ผู้ทรยศ” หรือ “เสื่อสิน” ซึ่งในเรื่องมีอยู่ตอนหนึ่งที่ตัวละครตัวหนึ่งบวชเป็นพระภิกษุแล้วได้ครองเมืองทั้งที่เป็นพระภิกษุ โดยสอนให้ชาวเมืองปฏิบัติศีล 5 อย่างเคร่งครัด เมื่อนำเรื่องนี้มาแสดงในวัดนายหนังจะเปลี่ยนชื่อเรื่องเป็น “อานาจศีล 5” ในเรื่องเดียวกันหากนำไปแสดงในหน่วยงานราชการ ซึ่งหนังตะลุงจะต้องมรงค์ในเรื่องการถือราษฎรบังหลวงก็มักให้ชื่อว่า “ขุนพลทรยศ” “ข้าราชการทรยศ” หรือนำเรื่องราวที่เกี่ยวกับการพัฒนาบ้านเมืองของทางราชการเพื่อให้ประชาชนอยู่อย่างสงบสุข เช่น เรื่อง “แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง” “แผ่นดินเดือด” ซึ่งสะท้อนภาพให้เห็นถึงการทำงานของข้าราชการทั้งดีและชั่ว ทำให้เกิดความประทับใจในหมู่ข้าราชการ ในทำนองเดียวกัน เรื่อง อานาจศีล 5 หากนำไปแสดงในงานรื่นเริงสนุกสนาน เฮฮา มีการดื่มสุราก็อย่างแพร่หลายก็มักใช้ชื่อเรื่องว่า “เสื่อสิน” หรือ “จอมใจศีล 4” คือ ละเว้นข้อสุรา ซึ่งหนังตะลุงจะไม่พูดหรือสอนเรื่องห้ามดื่มสุรา เพราะจะทำให้ผู้ชมที่ดื่มสุราไม่เกิดความประทับใจ

2. การวางโครงเรื่อง

การวางโครงเรื่องคือการสร้างเค้าโครงของเรื่องโดยสังเขปว่าจะให้มีการดำเนินเรื่องไปอย่างไร โครงเรื่องนับเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งต่อการแสดงหนังตะลุง เพราะหากไม่มีการวางโครงเรื่องไว้ก่อนแล้ว นายหนังตะลุงก็ไม่สามารถที่จะแสดงได้ การวางโครงเรื่องเปรียบได้กับการเขียนแปลนบ้าน ซึ่งเป็นตัวกำหนดรูปทรงของบ้าน ส่วนการสร้างบ้านนั้นนายช่างจะช่วยกัน

ภาพที่ 5 ต้นฉบับเรื่องแสงพักษณ์

ตกแต่งให้สวยงามอย่างไรก็ได้ ตามความชอบของเจ้าของบ้านและฝีมือของนายช่าง ถ้าหากไม่มีการออกแบบแปลนบ้านไว้ก่อน รูปทรงของบ้านที่ออกมาย่อมแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด การวางโครงเรื่องหนังตะลุงก็เช่นเดียวกัน หนังตะลุงคณะที่นำโครงเรื่องนั้นไปแสดงเรื่องราวของเรื่องที่ออกมาย่อมเหมือนกัน เพียงแต่แตกต่างกันในชื่อของตัวละคร บทกลอน บทเจรจา และบทตลกเท่านั้น ฉะนั้นเรื่องราวหนังตะลุงจะสนุกสนานเป็นที่ถูกใจผู้ชมหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับโครงเรื่องเป็นสำคัญ ซึ่งการวางโครงเรื่องนั้นต้องอาศัยศิลปะหลายอย่าง ซึ่งพอจะประมวลได้ดังต่อไปนี้

2.1 การวางโครงเรื่องเลียนแบบโครงเรื่องของนิยาย ตำนาน หรือวรรณคดีที่กำลังได้รับความนิยมของคนในสังคม นายหนังตะลุงมักจะวางโครงเรื่องบางเรื่องตามแนวของนิยาย ตำนาน หรือวรรณคดีที่กำลังได้รับความนิยมของคนทั่วไป เพราะจะทำให้ผู้ชมที่ชื่นชอบในเรื่องของตำนาน หรือวรรณคดีเหล่านั้นนิยมชมชอบการแสดงหนังตะลุงเรื่องนั้น ๆ ตามไปด้วย นายหนังเองก็ไม่ต้องเสียเวลาในการนึกคิดโครงเรื่อง และไม่ต้องกังวลว่าเรื่องนั้นจะเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมหรือไม่ เพราะโครงเรื่องเช่นนั้นเป็นที่ประทับใจของคนทั่วไปอยู่แล้ว เช่น นิยายหนังตะลุงเรื่อง “สังข์ศิลป์ชัย” วางโครงเรื่องตามโครงเรื่องของนิยายเรื่อง “สังข์ทอง” นิยายหนังตะลุงเรื่อง “แสงพยับไข่มุก” วางโครงเรื่องตามโครงเรื่องของนิยายเรื่อง “พระอภัยมณี” นิยายหนังตะลุงเรื่อง “ขุนศึกเสนาหา” วางโครงเรื่องตามโครงเรื่องของนิยายเรื่อง “ขุนช้างขุนแผน” นิยายหนังตะลุงเรื่อง “จักรกรินทร์” วางโครงเรื่องตามโครงเรื่องของนิยายเรื่อง “แก้วหน้าม้า” เป็นต้น

2.2 การวางโครงเรื่องตามสถานการณ์ที่จะไปแสดง การวางโครงเรื่องตามสถานการณ์ที่จะไปแสดงนั้นนับได้ว่าเป็นศิลปะที่สามารถจูงใจคนในการชมหนังตะลุงได้อย่างดีเยี่ยม และทำให้ผู้ชมประทับใจอย่างไม่มีวันลืม เนื่องจากโครงเรื่องของหนังตะลุงหรือเรื่องราวที่ดำเนินตามโครงเรื่องนั้นสอดคล้องกับความสนใจของผู้ชม หรือใกล้เคียงกับวิถีชีวิตของผู้ชม เช่น เรื่อง “สังข์ครุ” ซึ่งแสดงในงานวันประเพณีศึกษาที่จัดขึ้นโดยคณะครูโรงเรียนต่าง ๆ ซึ่งผู้มาร่วมงานส่วนใหญ่เป็นครูจะนำเรื่องราวต่าง ๆ ที่มักจะเกิดขึ้นกับครูมาเป็นข้อมูลในการวางโครงเรื่อง เป็นต้น

2.3 การวางโครงเรื่องตามค่านิยมของคนในแต่ละสมัย เช่น สมัยหนึ่งประชาชนทั่วไปยกย่องนิยามอาชีพข้าราชการ จนทำให้ข้าราชการบางคนเหิมเกริมและมีการรังแกข่มเหงประชาชน ซึ่งได้สร้างความกดดันให้กับประชาชนเป็นจำนวนมาก ครูจะนำเหตุการณ์ดังกล่าวมาวางโครงเรื่องนิยายหนังตะลุง ให้ชื่อเรื่องว่า “แผ่นดินเดือด” ปัจจุบันคนหลายคนมีค่านิยมที่เงินตรา คือถือว่าเงินเป็นพระเจ้า ก็จะนำมาเป็นโครงเรื่องนิยายหนังตะลุงให้ชื่อเรื่องว่า “อำนาจเงิน” ก็จะได้รับคำชมเชยจากผู้ชมว่าสามารถแสดงได้เข้ากับยุคสมัยเป็นอย่างดี

ภาพที่ 6 การแสดงหนังตะลุงเรื่องแผ่นดินเดือด

2.4 การวางโครงเรื่องโดยนำเรื่องราวของนวนิยายหลายเรื่องให้ผู้ชมนิยมมาผสมผสานกัน ซึ่งเป็นผลดีอย่างหนึ่งคือทำให้ผู้ชมไม่สามารถเดาเรื่องถูก และจะสร้างความประทับใจให้ผู้ชมได้เป็นอย่างดี เนื่องจากนายหนังตะลุงมักจะหยิบยกเอาตอนที่สำคัญและสนุกสนานของแต่ละเรื่องมาผสมผสานกันในการจัดทำโครงเรื่อง จึงทำให้เรื่องที่ออกมาเกิดความสนุกสนานเร้าใจทุกตอน เช่น เรื่อง “ทวิชาติ” เป็นการนำเอาเรื่องราวบางตอนของเรื่อง “ทวิภพ”

เรื่อง “ขอมคำ” และเรื่อง “ห้วงรัก เหวลือก” การวางโครงเรื่องอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง “พลาโยพอม” ซึ่งนำเรื่องราวบางตอนของเรื่อง “นายบุญ” เรื่อง “สังข์ศิลป์ชัย” และ เรื่อง “หลงชาติ” มาผสมผสานกันในการวางโครงเรื่อง

2.5 การวางโครงเรื่องตามแนวคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเรื่องที่มีโครงเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น จะทำให้ผู้ชม โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุมีความนิยมนิยมชมชอบ และนายหนังเองก็จะได้รับการยกย่องด้วยว่าเป็นผู้มีคุณธรรมดี มีความรอบรู้ โครงเรื่องเช่นนี้เหมาะสำหรับการแสดงตามงานวัดหรืองานบุญที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยพุทธศาสนา เช่น งานบวช งานทอดกฐิน เป็นต้น ซึ่งเป็นงานที่ควรจะต้องมีการเผยแพร่ธรรมะการวางโครงเรื่องแนวนี้ นับได้ว่าเป็นศิลปะการครองใจผู้ชมได้ดีอีกแนวหนึ่ง

2.6 การวางโครงเรื่องโดยอ้างอิงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ นายหนังจะต้องศึกษาประวัติศาสตร์ในตอนที่นำมาใช้เป็นโครงเรื่องให้เข้าใจแล้วนำเอาเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์มาเป็นโครงเรื่อง โครงเรื่องในแนวนี้มักจะมุ่งเน้นความรักชาติ ความสามัคคีของคนในชาติ ผลของการทรยศต่อประเทศชาติ เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ผู้ชมมีจิตสำนึกในการรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ นับได้ว่าเป็นศิลปะในการวางโครงเรื่องที่ได้รับการยอมรับจากผู้ชมได้ดีแนวหนึ่ง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีการศึกษา ผู้บริหาร ข้าราชการ และนักปกครอง

3. ศิลปะการเปิดเรื่อง

การเปิดเรื่องเป็นการเริ่มต้นของนิยายที่ใช้แสดงหนังตะลุง มีความสำคัญยิ่งต่อการแสดงเพราะจะดึงดูดใจผู้ชมให้อยู่ชมการแสดงในตอนหนังเริ่มแสดง การเปิดเรื่องที่ดึงดูดใจผู้ชมให้เฝ้าติดตาม สามารถตรึงใจผู้ชมเอาไว้ได้ เปิดเรื่องให้ผู้ชมเกิดความประทับใจ ในการเปิดเรื่องนั้นตามธรรมเนียมการแสดงหนังตะลุงจะต้องเปิดเรื่องด้วยฉากของเจ้าเมืองหรือที่เรียกว่า “ตั้งเมือง” การเปิดเรื่องด้วยการตั้งเมืองถือเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัดของหนังตะลุงในจังหวัดสงขลา แต่เรื่องราวที่เกิดขึ้นภายในเมืองอันเป็นจุดเริ่มต้นในการนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นการเปิดเรื่องนั้นต้องอาศัยศิลปะหลายอย่าง ซึ่งพอจะประมวลได้ดังต่อไปนี้

3.1 การเปิดเรื่องด้วยการเล่าย้อนอดีต การเปิดเรื่องด้วยการเล่าย้อนอดีตนั้นเป็นการนำเอาเรื่องราวที่เป็นอดีตซึ่งเป็นจุดที่ไม่น่าสนใจ ไม่น่าตื่นเต้น มาเสนอ โดยใช้วิธีการเล่าเรื่องอดีตให้ฟังแล้วเริ่มแสดงเรื่องราวตอนที่เป็จุดสำคัญของเรื่อง เพื่อให้ผู้ชมจะได้เกิดความประทับใจอยากติดตามเรื่องราวมากขึ้น เช่น เรื่อง “อำนาจศีล 5” นายหนังจะเล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในเมืองในอดีตว่า โอรสของพระราชาได้หายไปตั้งแต่อายุเพียงหนึ่งขวบ และพระราชธิดาซึ่งเกิดมาเป็นดวงแก้ว โหราธิบดี ซึ่งเป็นบิดาของพระมหาลีฝ่ายซ้ายได้ทำนายว่าอุบาทว์ ได้ถูกเนรเทศออกไปจากเมือง เหตุการณ์เกิดขึ้นมาเป็นเวลา 20 ปี แต่มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์กันว่าโหราธิบดีเป็นผู้คิดคดทรยศ พระราชาจึงเรียกเสนาอำมาตย์มาเพื่อปรึกษาที่จะหาคนผิดให้ได้ จากนั้นก็ดำเนินเรื่องต่อไป

3.2 การเปิดเรื่องด้วยการสร้างปมปริศนา การเปิดเรื่องด้วยการสร้างปมปริศนา ตัวอย่างเช่น ภายในเมืองตั้งแต่อดีตไม่มีเหตุการณ์ร้ายอะไรเกิดขึ้นในพระราชวัง ประชาชนอยู่กินกันอย่างสงบสุขมาเป็นเวลานาน บรรดาเสนาอำมาตย์ก็มีความรักความสามัคคี ในขณะที่บ้านเมืองกำลังมีความสุขอยู่นั้นอยู่ ๆ ก็มีสิ่งอันไม่คาดฝันเกิดขึ้น เช่น มีไอ้โม่งบุกเข้าขโมยของสำคัญในพระราชวัง จึงจำเป็นที่จะต้องติดตามสืบค้นหาตัวคนร้ายว่าเป็นใคร ทำให้ผู้ชมเกิดข้อสงสัยทำให้อยากติดตามเรื่องราว หรือเกิดกลางสังหรณ์ เช่น พระราชาทรงสุบิน ซึ่งจะต้องแก้ความฝันนั้นให้ได้ และจะเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้นต่อไป ทำให้ผู้ชมอยากรู้เรื่องราวยิ่งขึ้น

3.3 การเปิดเรื่องจากจุดจบไปหาจุดเริ่มต้น คือ เริ่มต้นเอาที่จุดจบของเรื่องแล้วเล่าย้อนอดีต ทำให้ผู้ชมอยากติดตามเรื่องราวในอดีตว่าเป็นมาอย่างไร ทำไมถึงได้เป็นอย่างนี้ เช่น เริ่มเรื่องด้วยฉากที่ว่าเจ้าชายศรีธามพระราชธิดา ขณะนี้ตนอายุ 20 ชันษาบริบูรณ์ แล้วจงรักภักดีต่อพระราชบิดามาตลอด เข้าใจว่าพระราชบิดาเป็นพระราชบิดาที่แท้จริง แต่เมื่อออกว่าราชการตามหัวเมืองได้ยินเสียงประชาชนพูดกันว่าตนมิได้เป็นโอรสที่แท้จริงของพระราชบิดา จึงสงสัยอยากถามข้อเท็จจริงและภาพผู้หญิงที่ฝาผนังห้องพระโรงที่ตนเห็นมาตั้งแต่เด็กนั้นเป็นภาพ

ของใคร พระราชาก็เล่าเรื่องอดีตให้ฟัง ซึ่งการเปิดเรื่องแบบนี้เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ชมสนใจที่จะติดตามเรื่องราวการแสดงตั้งแต่ต้นจนจบการแสดง

4. ศิลปะการเดินเรื่อง

การเดินเรื่อง หมายถึง การขยายโครงเรื่องให้ละเอียดถี่ถ้วนขึ้นให้เป็นเรื่องราวที่สามารถเข้าใจได้ง่าย ซึ่งการเดินเรื่องของนิยายที่ดีจะทำให้เกิดความสะดวกในการแสดง ผู้แสดงไม่ต้องเตรียมตัวมาก การเดินเรื่องที่ดี ต้องใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายและสอดคล้องกลมกลืนกันทั้งเรื่อง การเดินเรื่องที่ดีซึ่งต้องอาศัยศิลปะหลายอย่าง ซึ่งพอจะประมวลได้ดังต่อไปนี้

4.1 การใช้บทกลอนในการเดินเรื่อง ซึ่งการแสดงหนังตะลุงโดยทั่วไป การใช้บทกลอนในการดำเนินเรื่องเป็นสิ่งสำคัญยิ่งและเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะการแสดงหนังตะลุง บทกลอนที่ใช้ ส่วนใหญ่จะเป็นกลอนแปด ซึ่งจะต้องแต่งบทกลอนให้สอดคล้องกับเรื่องราวของนิยายที่ใช้แสดง มีการสัมผัสที่ถูกต้อง และมีความไพเราะ บทกลอนที่ดีต้องมีการเล่นคำที่มีการสัมผัสสนอกสัมผัสในที่ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ การใช้บทกลอนดำเนินเรื่องที่ดี บทกลอนจะต้องไม่ซ้ำซ้อนกับบทเจรจาหรือบทบรรยาย และบทกลอนที่ใช้ในแต่ละฉากที่เกี่ยวข้องกันจะต้องมีความสัมพันธ์กัน

4.2 การใช้บทบรรยายในการดำเนินเรื่อง การบรรยายเป็นการอธิบายความเกี่ยวกับเรื่องที่แสดงให้ผู้ชมเข้าใจยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ใช้ในการดำเนินเรื่องแบบสรุปเรื่องให้สั้น และเหมาะสมกับนายหนังตะลุงที่ยังไม่ชำนาญในการขับบทกลอน การใช้บทบรรยายโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ บรรยายก่อนเปิดฉาก ซึ่งมักเป็นการแนะนำสถานที่ แนะนำตัวละคร หรือเล่าความเดิมอย่างสั้น ๆ บรรยายในที่เดินเรื่องในฉากนั้น ๆ เช่น ขณะที่กำลังเชิดรูปเหาะ เชิดรูปรบ บทเสรำโศก และบรรยายในช่วงสุดท้ายของฉาก ส่วนใหญ่จะเป็นการบรรยายพฤติกรรมของตัวละคร

4.3 การใช้บทเจรจาในการเดินเรื่อง ซึ่งบทเจรจาที่เดินนั้นจะต้องใช้คำให้เหมาะสมกับตัวละคร ใช้คำให้เหมาะสมกับยศศักดิ์ของตัวละคร บทเจรจาที่ดีควรจะสอดแทรกสุภาษิต คติธรรม อันเป็นการแสดงออกถึงภูมิรู้ และภูมิธรรมของนายหนังตะลุง บทบาทการเจรจาของตัวละครแต่ละตัวในแต่ละฉาก ควรให้มีบทบาทในการเจรจาที่ใกล้เคียงกัน ไม่ใช่ในฉากที่มีตัวละครหลายตัวแต่เจรจายู่เพียงตัวเดียว ซึ่งผิดวิสัยของความเป็นจริงทำให้ขาดศิลปะการแสดงไป การเจรจาในการเดินเรื่องที่ดีจะต้องไม่เจรจายาวนานเกินไป เพราะจะทำให้ผู้ชมเกิดความเบื่อหน่ายได้

5. ศิลปะการจบเรื่อง

การจบเรื่องเป็นการสรุปเรื่องราวที่แสดงว่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะลงเอยในลักษณะใด การจบเรื่องเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ชมคลายความกังวล ความสงสัย มีความรู้สึกอิ่มเอิบกับเรื่องในนวนิยาย ซึ่งหนังตะลุงในอดีตมักจะนิยมแสดงจบเรื่อง ศิลปะการจบเรื่องมีแตกต่างกันออกไป เช่น ยุติการแสดงโดยยังไม่จบเรื่อง คือทำให้ผู้ชมอยากรู้เรื่องราวอยู่ตลอดเวลา มีความสนใจต่อเรื่องราวว่าจบอย่างไรกันแน่ ซึ่งศิลปะการจบเรื่องที่ใช้กันโดยทั่วไป นิยมใช้กันมีดังนี้

ภาพที่ 7 ฉากจบของเรื่องแสงพยัคฆ์

5.1 การจบเรื่องแบบสมบูรณ์ คือ จบโดยสรุปเรื่องทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เช่น เรื่องน้ำใจแม่เลี้ยงสุริยันต์ ลูกเมียหลวงคือพระมเหสีจันทร์เทวี อัครเทวีฝ่ายขวา แต่พระนางสิ้นพระชนม์ตั้งแต่สุริยันต์เล็ก ๆ นางจันทร์สุมาน้องสาวนางจันทร์เทวีเลี้ยงสุริยันต์ เป็นทั้งน้ำสาวและเป็นแม่เลี้ยง ต่อมาตนก็มีลูกด้วยชื่อ สุริยา

แม้กับลูกคิดเอาเปรียบสุริยันต์ จนสุริยันต์ต้องสละราชบัลลังก์ทั้งที่ประชาชนศรัทธา สุริยาผู้น้องได้ครองราชย์ แต่ประชาชนไม่ต้องการ ต่อภายหลังยักษ์อธรรมยกทัพมาตีเมือง สุริยันต์เป็นกนิเทวดาเนรมิตเป็นยักษ์ธรรมะ มาช่วยตลอดเวลา ยักษ์ธรรมะรบชนะยักษ์อธรรม สุริยาถูกยักษ์จับขังไว้ ก็ถูกทหารของสุริยันต์ช่วยออกมา อย่างนี้ธรรมะย่อมชนะอธรรม

5.2 การจบเรื่องแบบสร้างปม การจบเรื่องแบบสร้างปมเป็นการจบชนิดที่ต้องติดตาม เช่น เรื่องสังข์ศิลป์ชัย พระอินทร์บอกว่าจงเดินทางไปสู่ที่มาจากเจ้าเอ็ด คำว่าที่มาคือที่ไหน หรือออกรูปผีแบกของหนักข้างใน เปิดออกดูไม่ได้ ทำให้คนอยากรู้ว่าของที่แบกอยู่คืออะไร

5.3 การจบเรื่องตามสถานการณ์ของเรื่อง เช่น เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย จบตอนที่ท้าวเทพนิกร รู้ว่านางอมรวดี เสี่ยงพวงมาลัยหาคู่ พวงมาลัยลอยมาคล้องคอสังข์ศิลป์ชัย ทำให้ท้าวเทพนิกร ทรงประชวร คือ วิสัยัญญี (เป็นลม) นายพูนออกมาพูดว่าห้ามการละเล่นทั้งหลาย เพราะท้าวเทพนิกรประชวร หนังสือเล่นอยู่ก็ต้องเลิก ก็ยุติการแสดงลงในเวลานั้น

การนำเสนอเรื่องราวของนิยายหนังตะลุงให้ผู้ชมได้ชม อันเป็นศิลปะการนำเสนอเรื่องราวการแสดงให้เป็นที่ประทับใจผู้ชม เป็นการนำเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหลาย ๆ เหตุการณ์มานำเสนอให้เป็นเรื่องราวให้ผู้ชมรู้เรื่องและเข้าใจได้เป็นอย่างดี รวมทั้งอยากจะติดตามเรื่องราว และมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินกับการนำเสนอทุกขั้นตอน นับได้ว่าการผูกเรื่องการดำเนินเรื่องก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการแสดงหนังตะลุง

การทำบายศรี

นางบุตรีกรณ จุลพล
ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5 ด้านศิลปกรรม
8 ซอย 9 ถนนผังเมือง 4 ต.สะเตง อ.เมือง จ.ยะลา 95000
โทร.084 8541352, 073 203545

การจัดทำบายศรี เป็นงานประเพณีที่ใช้ใบตอง จัดทำขึ้นเพื่อเป็นสิ่งบูชาเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ แต่ในอินเดียไม่มีบายศรีที่ทำด้วยใบตองอย่างไทยเรา ข้าพเจ้าจึงได้รวบรวมขั้นตอนการทำบายศรี ไว้ในเอกสาร ได้แก่

- บายศรีปากชาม
- บายศรีดั้น
- บายศรีพรม
- บายศรีเทพ
- บายศรีอภัยทาน
- บายศรีอ้อมอกแม่
- บายศรีใบพลู (บุหงาชีระ)

ข้าพเจ้าได้ศึกษา ข้อมูลจากเอกสาร หนังสือที่เกี่ยวข้อง และอาศัยประสบการณ์ที่มีอยู่ เขียนเป็นเอกสารนี้ขึ้น ข้าพเจ้าขอขอบคุณผู้เขียน เอกสารต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าได้ใช้ศึกษามา ณ โอกาสนี้ด้วย

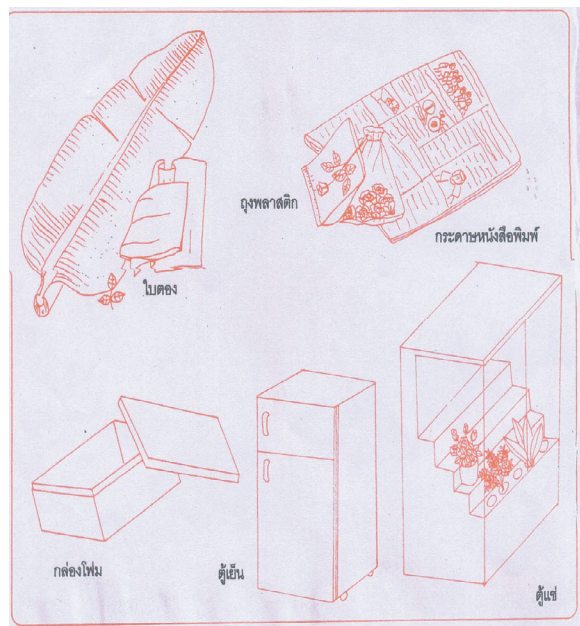

ภาพที่ 1 ครูบุตรีกรณ จุลพล สอนการทำบายศรีให้เยาวชน

อุปกรณ์งานดอกไม้สดและการดูแลรักษา

ในการทำบายศรีดอกไม้สดหรืองานที่เกี่ยวกับดอกไม้สด จะต้องมีอุปกรณ์พื้นฐานที่จำเป็นดังต่อไปนี้

1. ใบตอง ถูพลาสติก ผ้าขาวบางชิ้น ๆ กระดาษหนังสือพิมพ์และกระดาษปรู๊ฟ เป็นอุปกรณ์ที่ช่วยให้ความชื้นของดอกไม้และใบไม้ระเหยให้น้อยที่สุด
2. กล่องโฟม เป็นอุปกรณ์ที่ใช้แช่ดอกไม้และใบไม้แทนตู้เย็นเป็นเวลาชั่วคราว โดยการบรรจุน้ำแข็งหรือน้ำแข็งแห้ง เพื่อช่วยให้ความเย็นในกรณีของการขนส่งดอกไม้ไปต่างจังหวัด หรือต่างประเทศ
3. ตู้เย็น เป็นอุปกรณ์เพื่อใช้รักษาดอกไม้และใบไม้ชั่วคราวภายในครอบครัว
4. ตู้แช่ เป็นอุปกรณ์ที่ผลิตขึ้นมาเพื่อใช้แช่ดอกไม้ในปริมาณที่มาก ด้วยการควบคุมอุณหภูมิ 14-16° C เหมาะกับการทำธุรกิจงานดอกไม้สด

ภาพที่ 2 อุปกรณ์ที่จำเป็นเกี่ยวกับธุรกิจดอกไม้สด

การดูแลและการเก็บรักษาดอกไม้และใบไม้ทั่วไป

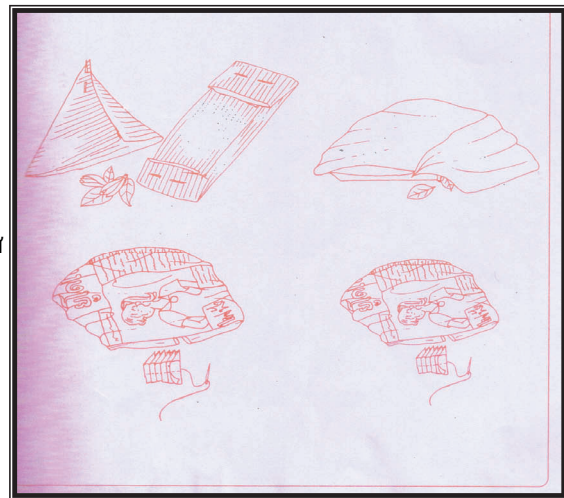
ในการทำงานเกี่ยวกับดอกไม้สด จะต้องคอยดูแลให้ดอกไม้คงความสดไว้นานๆ จึงควรมีการดูแลเก็บรักษาดอกไม้และใบไม้ ดังต่อไปนี้

1. ห่อด้วยใบตอง คลุมด้วยผ้าขาวบาง หุ้มกระดาษหนังสือพิมพ์หรือกระดาษปรู๊ฟ และถุงพลาสติก โดยอากาศและน้ำเข้าไปน้อยที่สุด
2. เก็บไว้ในอากาศเย็น หรือในที่ที่มีอุณหภูมิ 14-16° C จะทำให้ดอกไม้และใบไม้ มีอายุยาวนานยิ่งขึ้น
3. หลีกเลี่ยงการเก็บดอกไม้และใบไม้ หรือผลงานสำเร็จไว้ในที่อับชื้น ห้องที่มีอากาศอบอ้าวร้อนชื้น เพราะทำให้เกิดการเน่าเสียและขึ้นรา เนื่องจากเอ็นไซม์จุลินทรีย์จะทำงานและเจริญพันธุ์ได้อย่างรวดเร็ว

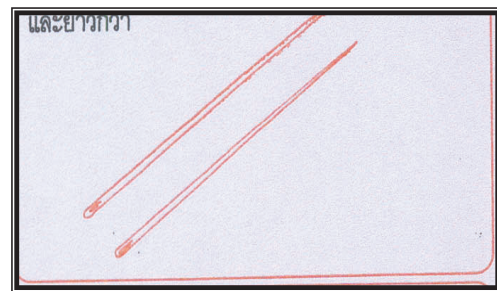
อุปกรณ์ที่ใช้ในงานดอกไม้สด

อุปกรณ์ที่ใช้ในการประดิษฐ์ดอกไม้สด มีดังนี้

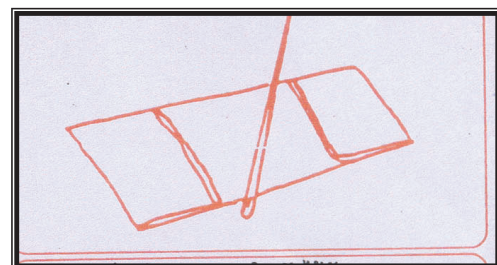
1. เข็มมัลลีย์ มีสองขนาด คือ ขนาดเล็กและขนาดใหญ่ มีความต่างกันไม่มากนัก ควรจะเลือกใช้ให้เหมาะสมกับงาน ถ้างานร้อยดอกไม้เล็ก ๆ หรือ กลีบเล็ก ๆ ก็ควรใช้เข็มมัลลีย์ขนาดเล็ก แต่ถ้างานร้อยดอกไม้ดอกใหญ่ หรือดอกไม้กลีบใหญ่ ๆ ก็ควรใช้เข็มมัลลีย์ขนาดใหญ่และยาวกว่า
2. เข็มสั้น หรือเข็มมือ ปกติมักใช้เบอร์ 8,9 อย่างชนิดยาว เพราะเป็นขนาดที่เหมาะสมที่สุดในการร้อยอุบะร้อยตาข่าย หรือเย็บแบบ
3. ค้าย มี 2 ขนาด คือ ใหญ่ และ เล็ก ขนาดใหญ่เบอร์ 40 หรือ เบอร์ 2 สำหรับร้อยมัลลีย์ ขนาดเล็กเบอร์ 60 สำหรับร้อยอุบะ หรือ มัด ดอกข่า และเย็บริบบิ้นหรือโบว์
4. มีด มีดเล็กบางคม ๆ สำหรับไว้ตัดกรองดอกบานไม่รู้รุ่ยโรย กลีบดอกผลไม้ หั่นหยวกกล้วย เหลาไม้

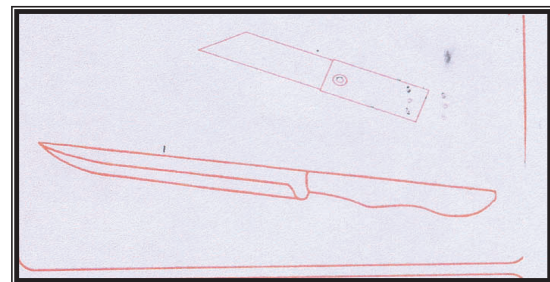
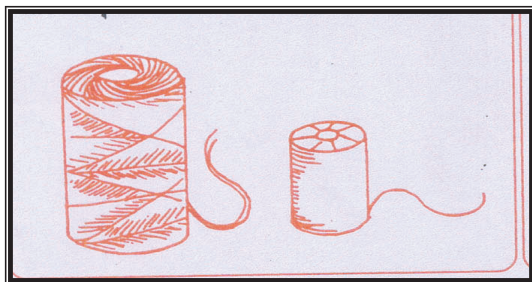
ภาพที่ 3 การดูแลรักษาดอกไม้ให้สดได้นาน ๆ

ภาพที่ 4 เข็มยาวสำหรับร้อยมัลลีย์

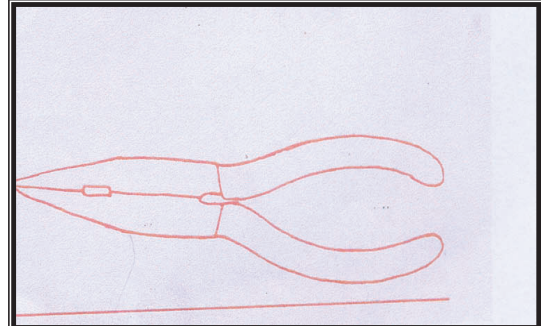
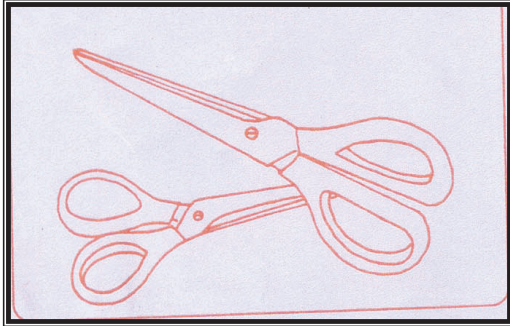

ภาพที่ 5 เข็มสั้นสำหรับร้อยอุบะ

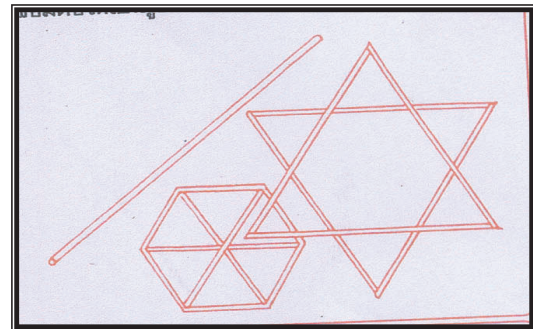
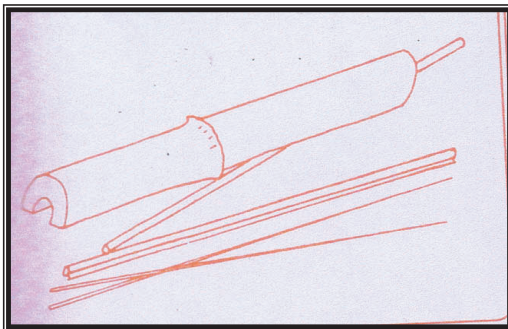
ภาพที่ 6 และ 7 ค้าย และ มีดที่ใช้ในงานทำดอกไม้สด

5. กรรไกร ควรมี 2 ขนาด คือ ขนาดเล็กใช้สำหรับตัดกลีบดอก กลีบใบ ก้านดอก ตัดค้ำย ตัดเชือก ขนาดกลางใช้สำหรับตัดใบตอง
6. คีม ควรเป็นคีมปากจิ้งจก สำหรับไว้จับเข็มมาลัยขณะที่ทำการรูดมาลัยออกจากเข็มและใช้ตัดลวดเล็ก ได้พอที่จะใช้ประกอบในงานดอกไม้สด

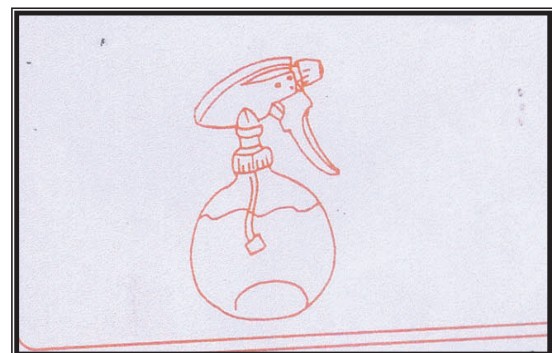
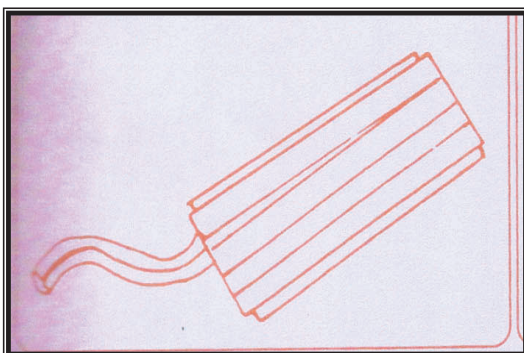
ภาพที่ 8 และ 9 ลักษณะกรรไกรและคีม

7. ไม้ไผ่ หรือ ก้านใบลาน ก้านใบมะพร้าวใช้ทำเป็น โครงของเครื่องแขวนขนาดจู้ ขนาดเล็กและขนาดกลาง หรือใช้ร้อยกรองดอกไม้
8. โครงลวด หรือ โครงเหล็ก ใช้เป็น โครงของเครื่องแขวนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ โดยการตัด เชื่อมต่อให้เป็นรูปร่างโครงที่แข็งแรง

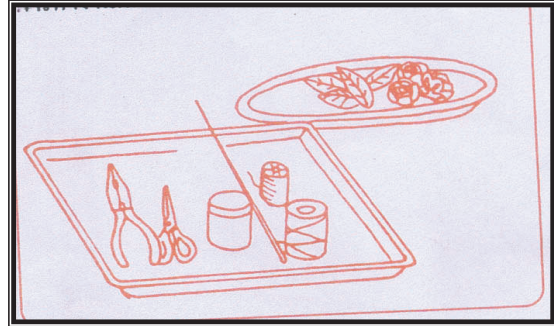
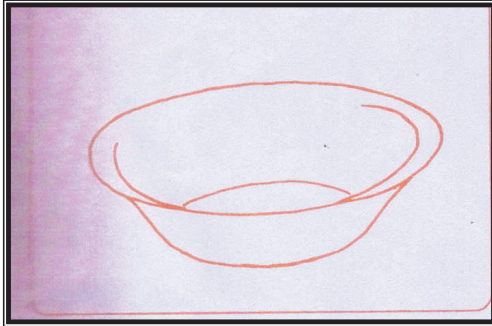
ภาพที่ 10 และ 11 ไม้ไผ่และโครงลวด

9. ผ้าก๊น หรือ ผ้าฝ้าย เนื้อบางสีขาว ใช้สำหรับพันโครงของเครื่องแขวน
10. กระบอกฉีดน้ำ ควรใช้ชนิดที่ปรับให้เป็นละอองฝอยใช้สำหรับพรมน้ำดอกไม้ ใบไม้ให้เกิดความชุ่มชื้น ก่อนใช้งานและขณะใช้งาน

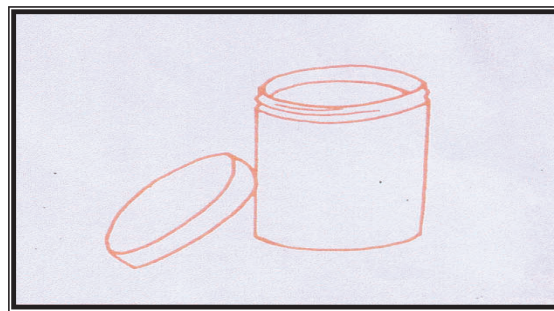
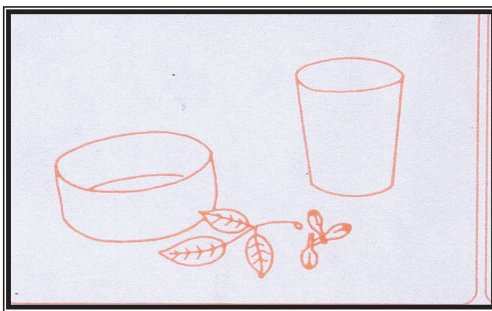
ภาพที่ 12 และ 13 ผ้าก๊น และกระบอกฉีดน้ำ

11. กะละมัง สำหรับไว้พักดอกไม้ ใบไม้ หรือล้างดอกไม้ ใบไม้ที่เปื้อนฝุ่นละออง หรือ ยามาแมลง
12. ถาด สำหรับใส่ดอกไม้ ใบไม้ และอุปกรณ์ในงานดอกไม้สดทุกชนิด สำหรับอำนวยความสะดวกในการทำงานหรือเก็บชิ้นงาน

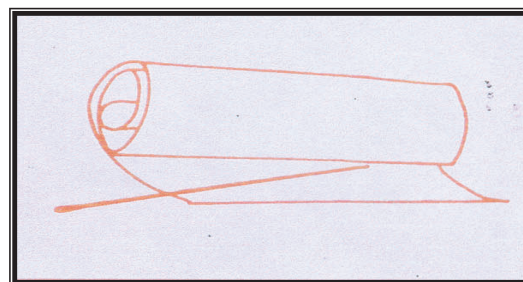
ภาพที่ 14 และ 15 กะละมัง และถาดสำหรับใส่ดอกไม้

13. แก้วน้ำ หรือ ชันน้ำขนาดเล็ก สำหรับใส่น้ำไว้พรมน้ำแช่ดอกไม้ขณะประดิษฐ์ดอกไม้สด
14. น้ำมันวาสลิน สำหรับไว้ทาเข็มมาลัยก่อนร้อยและก่อนรูดมาลัยออกจากเข็ม

ภาพที่ 16 และ 17 แก้วน้ำ และน้ำมันวาสลิน

15. ผ้าขาวบาง สำหรับไว้คลุมดอกไม้เพื่อให้สดอยู่ได้นานขณะปฏิบัติและคลุมงานสำเร็จ
16. กระดาษทราย สำหรับไว้ขัดเข็มมาลัย เข็มมือ เมื่อมีสนิมเกาะ ควรเลือกใช้ เบอร์ 0 เพราะมีความละเอียดที่สุด

ภาพที่ 18 และ 19 ผ้าขาวบาง และกระดาษทราย

การเก็บรักษาอุปกรณ์

อุปกรณ์งานดอกไม้สด จะมีอายุการใช้งานได้นานมากน้อยอย่างไรนั้นต้องหมั่นดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้อยู่เสมอ โดยเฉพาะหลังจากการใช้งานเสร็จแล้วทุกครั้ง ดังนี้

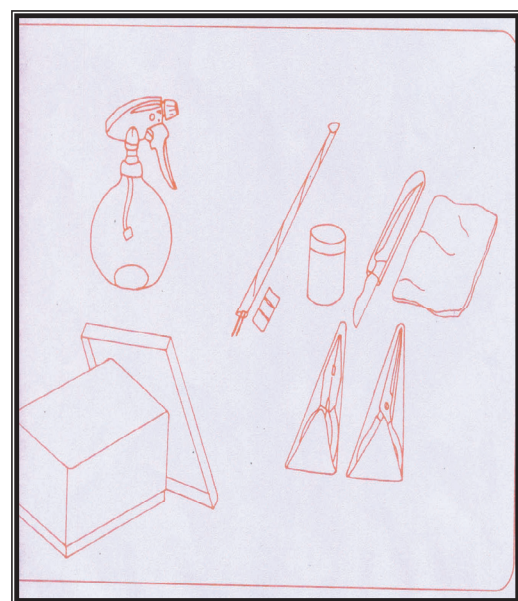
1. เช็ดยางคอกไม้ ยางใบไม้ที่ติดเข็มนาฬิกา เข็มมือให้สะอาด เช็ดให้แห้ง ลูบด้วยน้ำมันวาสลิน หรือน้ำมันพืชเก็บใส่ช่องให้เรียบร้อย ในกรณีที่เข็มนาฬิกาเป็นสนิมขัดด้วยกระดาษทราย เช็ดให้สะอาดและเคลือบไว้ด้วยวาสลิน หรือน้ำมันพืช
2. มีด กรรไกร คีม จะสัมผัสกับน้ำ ยางคอกไม้ ควรทำความสะอาด เช็ดยางคอกไม้ ยางใบไม้ด้วยน้ำมันพืช เช็ดให้แห้ง แล้วเก็บใส่ช่องหรือกล่องอุปกรณ์
3. กระบอกฉีดน้ำ ควรพ่นน้ำทิ้งล้างให้สะอาดทั้งภายในและภายนอก เมื่อต้องการใช้ครั้งต่อไป ก็ค่อยเติมน้ำใหม่
4. น้ำมันวาสลิน น้ำมันพืช เมื่อเลิกใช้ควรปิดฝาให้แน่นสนิทและเช็ดภายนอกให้สะอาด
5. ผ้าขาวบาง ซักผึ่งแดด หรือลมให้แห้ง มิฉะนั้นจะขึ้นรา
6. กล่องโฟม เมื่อเลิกใช้แช่คอกไม้ ควรล้างภายในให้สะอาด เก็บไว้ไม่ให้โดนแดดมากเกินไป

การทำบายศรี

คำว่า “บายศรี” ท่านผู้รู้ทั้งหลายอธิบายว่ามาจากคำว่า “บาย” ในภาษาเขมร แปลว่า “ข้าว” ส่วนคำว่า “ศรี” หมายถึง มิ่ง สง่า ความเจริญ เมื่อนำ 2 คำมารวมกันแล้ว หมายความว่า “โภชนาการอันเป็นมิ่งมงคล”

บายศรี เป็นสิ่งบูชาเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ โดยเฉพาะ แต่ในอินเดียไม่มีบายศรีที่ทำด้วยใบตองอย่างของไทยเรา แม้เขมรเองครั้งโบราณก็ใช้กระทงหรือที่บรรจุอาหารวางซ้อนกัน ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นใช้ใบตองตามแบบไทย

แม้ไทยเราในสมัยโบราณ เช่น สมัยอยุธยาตอนต้น ก็อาจจะทำอย่างเขมรมาก่อน เริ่มมาประดิษฐ์เป็นบายศรีในราวแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศนี่เอง การใช้บายศรีสำหรับประกอบพิธีกรรมจะเริ่มต้นในสมัยอยุธยา

ภาพที่ 20 อุปกรณ์ที่เลิกใช้ต้องทำความสะอาดให้เรียบร้อย ราวแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เพราะปรากฏกล่าวไว้ในมหาชาติคำหลวง กัณฑ์มหาราช ซึ่งคงจะแต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2025 และคงจะเริ่มนำเข้ามาผนวกกับพิธีในพระพุทธศาสนา เช่น พิธีทำขวัญนาค ซึ่งครั้งนั้นจะมีรูปร่างอย่างไรก็ไม่อาจทราบได้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายไว้ในพระราชพิธีสิบสองเดือนตอนหนึ่งว่า “...บายศรีตองก็เป็นกระทงที่สำหรับบรรจุอาหาร แต่เป็นการออกหน้าประชุมคนพร้อม ๆ กันก็คิดตกแต่งให้งดงามมากมาย ชะรอยบายศรีแต่เดิมจะใช้โติะหนึ่งจานเรียงซ้อน ๆ กัน ขึ้นไปจนสูง ๆ เหมือนแจกเขาเลี้ยงที่เมืองกลันตัน ภายหลังเห็นว่าไม่เป็นของที่แน่นหนา และยังไม่สู้ใหญ่โตสมปรารถนา จึงเอาพานซ้อนกันขึ้นไปสามชั้น ห้าชั้น แล้วเอาของตั้งวางบนปากพาน ที่เป็นคนวานสาน้อย ไม่มีโติะไม่มีพานก็เย็บกระทงตั้งซ้อนขึ้นไปสามชั้น ห้าชั้น เจ็ดชั้น ก็เจิมปากให้เป็นกระทงเจิม ให้เป็นการงดงาม...”

ดังกล่าวมาข้างต้นนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า ข้าวหรืออาหารที่เป็นเครื่องสังเวยนั่นเองเป็นตัว “บายศรี” หากใช้รูปร่างอันเป็นที่บรรจุไม่ เมื่อใช้ภาชนะหรือทำกระทงขึ้นบรรจุอาหารแล้วก็น่าจะหาฝาปิดโดยใช้ใบตองเย็บเป็นกรวยครอบเอาไว้ก็ได้ เมื่อของเดิมทำเพียงกระทงบรรจุอาหาร (การทำกระทงนี้ในตำรับนางนพมาศก็ได้กล่าวไว้)

แล้วคิดทำตัวเจมไว้ตรงขอบกระทง จากนั้นก็ทำกรวยครอบอีกชั้นหนึ่ง ต่อมาก็ใช้กรวยเป็นที่บรรจุอาหาร (เรียกว่า “หัวบิณฑ์”) แล้วเย็บตัวเจมให้งามขึ้นเป็นพิเศษ ตั้งกระทงซ้อนกันหลาย ๆ ชั้น เมื่อเป็นดังนี้จึงต้องหาไม้มาผูกขนานไว้ 3 อัน เพื่อกันมิให้โคล่นล้มลง

ภายหลังจึงประดิษฐ์เป็นรองต่างกระทงเป็นการสะดวกขึ้นพลอยให้การเรียกชื่อคลาดเคลื่อนไปอีก แทนที่จะเรียกกรวยที่บรรจุอาหารว่า “ตัวบายศรี” กลับไปเรียกตัวเจมที่ประดิษฐ์ให้งามขึ้นซ้อนกันหลาย ๆ ชั้นเป็น “ตัวบายศรี”

ตัวบายศรีที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่นี้มีรูปยอดแหลมคล้ายกับกรวยเหมือนเดิม และบนยอดกรวยนั้นเดิมน่าจะเป็นข้าวทิพย์ปั้นเป็นก้อน ต่อมาใช้ไข่ต้มปอกเปลือกประดับยอดแทน เห็นจะเกิดจากความคิดย่อความลำบากให้บรรเทาตนเอง

ปัจจุบันมีบายศรีอยู่หลายแบบ อาจเกิดขึ้นตามความจำเป็นหรือดัดแปลงมาใช้ตามหน้าที่ซึ่งจะได้อธิบายถึงความสำคัญในแต่ละชนิด ดังนี้

1. บายศรีปากชาม
2. บายศรีต้น
3. บายศรีพรม
4. บายศรีเทพ
5. บายศรีอภัยทาน
6. บายศรีอ้อมอกแม่

การทำบายศรีจัดเป็นงานออกหน้าออกตาในกลุ่มกุลสตรีในสมัยโบราณ ทุกคนจะต้องฝึกหัดทำให้เป็น เพราะถือเป็นเครื่องพิสูจน์ความสามารถ ตกดมาถึงสมัยปัจจุบัน การที่จะเกณฑ์ให้กุลสตรีไทยทุกคนทำบายศรีเป็นนั้น เป็นไปไม่ได้แน่ เพราะสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตามการทำบายศรีก็เป็นมรดกทางฝีมือของบรรพบุรุษที่ยังแฝงศักดิ์ศรีทางวัฒนธรรมของไทยไว้อย่างสมบูรณ์แม้ว่าจะทำตามความคิดความเชื่ออันนอกเหนือไปจากพระพุทธศาสนาก็ตาม

บายศรีปากชาม

บายศรีปากชาม มีตัวบายศรี 3 ตัว ซึ่งหมายถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในสมัยโบราณ การเย็บบายศรีปากชามน่าจะเย็บกันได้ทุกบ้าน เพราะต้องใช้ในพิธีทำขวัญต่าง ๆ เช่น ทำขวัญเด็กเกิดใหม่ อายุ 3 วัน 1 เดือน การโกนผมไฟ การโกนจุก การทำขวัญนาค สร้างบ้าน ทำขวัญเสาเอก ตั้งศาลพระภูมิประจำบ้าน สักเวพระภูมิตั้งขึ้นปีใหม่ ทำขวัญบ้าน ทำขวัญผู้อยู่ในบ้าน ทำขวัญเรือน และใช้ในงานไหว้ครูเป็นประจำทุกปี ฯลฯ

เมื่อต้องใช้บายศรีกันมากเช่นนี้ คุณย่าคุณยายจะฝึกสอนให้บุตรหลานของท่านเย็บบายศรีจนได้ จะคงงามหรือไม่ ไม่ได้คำนึงถึง ขอเพียงใช้ในงานพิธีได้ ส่วนผู้ที่ไม่มีฝีมือเย็บได้สวยสดงดงามมักจะถูกขอร้องให้ไปช่วยงานเรื่อย ๆ และได้รับคำยกย่องว่าเอาใจใส่พิเศษกว่างานด้านอื่น ๆ

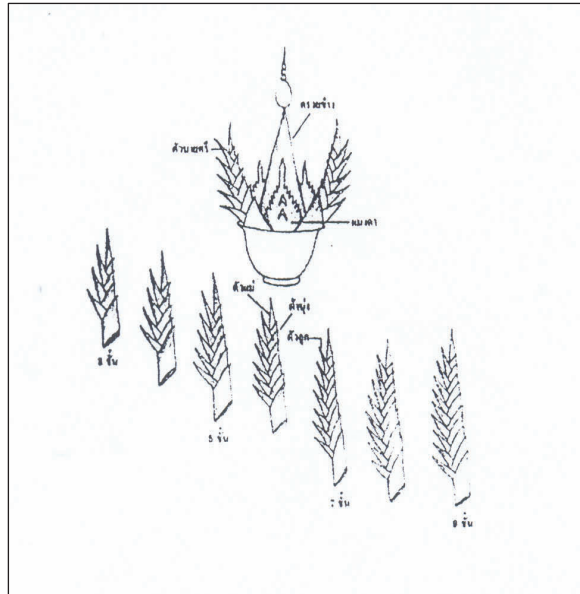
บายศรีต้นหรือบายศรีปากชาม หรือบายศรีอื่นๆ ก็ดี ถือกันนักหนาว่าผู้ฝึกทำจะต้องมี “ครูครอบ” ที่เรียกว่า “ครอบ” ก็คือผู้สอนจะต้องจับมือให้ทำ ยิ่งกว่านั้นแม้ผู้สอนจะเป็นคุณย่า คุณยายก็ตาม ผู้เรียนก็ต้องมีเครื่องเคารพครูตามธรรมเนียม เมื่อถือกันดังนี้แม้ผู้มีใจรักหรือมีเขวามันพอที่จะทำเองได้ จากการที่ได้เห็นก็ไม่กล้าจะทำโดยไม่มีครูครอบ ทั้งประกอบด้วยปัจจุบันบายศรีไม่ค่อยจะมีเรื่องได้ใช้ จึงขาดผู้สนใจฝึกทำ แม้โรงเรียนจะสอนให้ก็ไม่ผู้จะสนใจนัก เพราะเห็นว่ามีประโยชน์น้อย

ปัจจุบันผู้เขียนเห็นว่าสุภาพสตรีควรใช้เวลาว่างฝึกทำ ถึงแม้ว่าไม่ค่อยได้ใช้บายศรีแต่ก็ไม่ควรทิ้งหรือไม่สนใจในการทำบายศรีเลย ซึ่งบางโอกาสอาจจะต้องใช้บ้าง เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เรียกขวัญนาค ไหว้ครู ตั้งศาลพระพุทธรูป พระภูมิ ฯลฯ พวกเราทุกคนจึงควรที่จะได้ช่วยกันอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติไทยเพื่ออนุชนรุ่นหลังได้สืบทอดเจตนารมณ์ต่อไปตราบนานเท่านาน

คำแนะนำในการเลือกบายศรีปากชาม

บายศรีปากชามนิยมใช้ตัวบายศรีเลขคู่ โดยเริ่มจาก 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น และ 9 ชั้น การที่จะเลือกนำบายศรีปากชามขนาดใดไปใช้ในงานพิธีต่าง ๆ ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

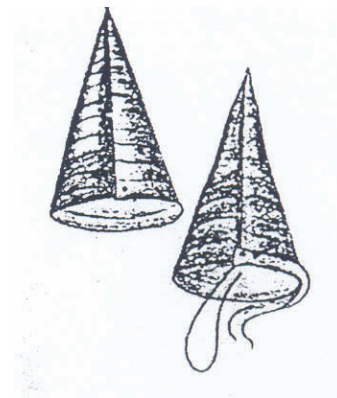
1. บายศรีปากชามที่เป็นบายศรีขนาดเล็กที่มีความศักดิ์สิทธิ์และสำคัญมาก และจะขาดไม่ได้ ในการบวงสรวงเทพยดา ทุกครั้ง เวลาใช้จะต้องใช้ 1 คู่เสมอ
2. งานพิธีที่จะใช้บายศรีปากชาม เช่น ตั้งศาลพระภูมิ ศาลเจ้าที่ทำบุญต่าง ๆ โกงจุก ฯลฯ จะนิยมใช้ 3 – 5 ชั้น ซึ่งเป็นชั้นต้น
3. ผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าพิธีหรือพราหมณ์เป็นผู้เลือก ส่วนมากนิยมเลือกตามที่พราหมณ์ผู้นั้นยกครูของตนไว้
4. เลือกชนิดและขนาดของบายศรีให้เหมาะกับสถานที่จัด

ภาพที่ 21 ส่วนต่าง ๆ ของบายศรีปากชาม

วิธีการทำบายศรีปากชาม (แบบที่ 1)

1. เช็ดใบตองให้สะอาด และ ฉีกใบตอง ดังนี้
 - ทำกรวยข้าวฉีกกว้าง 5½ นิ้ว จำนวน 2 แผ่น
 - เกี๊ยวประกอบกรวยข้าว ฉีกกว้าง 2½ นิ้ว จำนวน 15 แผ่น
 - พันกลีบปิดเกี๊ยวกรวยข้าว ฉีกกว้าง 2 นิ้ว จำนวน 3 แผ่น
 - ตัวยอดบายศรี ฉีกกว้าง 5 นิ้ว จำนวน 3 แผ่น
 - ตัวลูกหรือนมแมว ฉีกกว้าง 2½ นิ้ว จำนวน 15 แผ่น (ใช้ใบตองช่วงสั้น)
 - ฟ้านุ่ง ฉีกกว้าง 2½ นิ้ว จำนวน 42 แผ่น
 - แมงดา ฉีกกว้าง 4 นิ้ว จำนวน 3 แผ่น

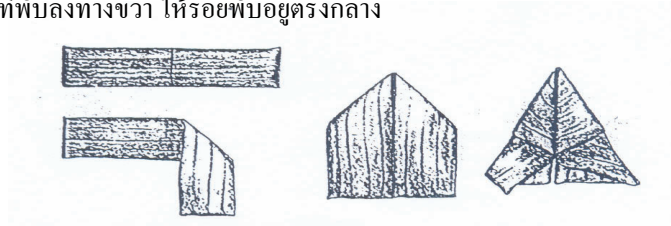

ภาพที่ 22 ลักษณะกรวย

2. การม้วนกรวยข้าว และ ตกแต่งกรวยข้าว

1) นำใบตอง 2 แผ่นที่ฉีกไว้มาประกบกันให้ทางปลายอ่อนทั้ง 2 แผ่น สลับกัน แล้วม้วนให้เป็นกรวยให้ปลายทางอ่อนอยู่ข้างนอก ตัดปากกรวยให้เรียบ สูงจากยอดกรวยประมาณ 5½ - 6 นิ้ว จะได้กรวยมีเส้นผ่านศูนย์กลางปากกรวยประมาณ 2¾ - 3 นิ้ว จากนั้นบีบให้ปากกรวยเป็นรูปสามเหลี่ยม

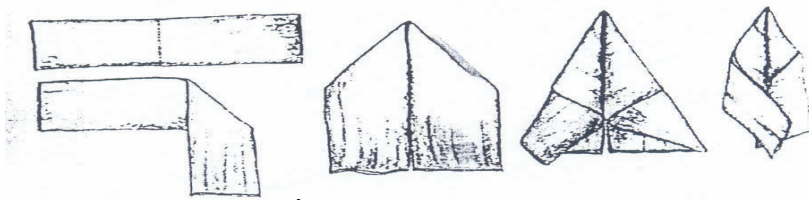
2) นำใบตองที่เตรียมพับเกล็ด ทั้งหมด 15 ชั้น มาพับโดยใช้หัวแม่มือกับนิ้วชี้ข้างซ้ายจับริมใบตองทางอ่อนข้างบนตอนกลาง มือซ้ายตลบริมใบตองทางแข็งลงมาแบ่งเป็น 3 ส่วน มือซ้ายตลบริมข้างซ้ายลงมาให้ชิดริมใบตองข้างขวา แล้วทาบริมที่พับลงทางขวา ให้รอยพับอยู่ตรงกลาง

ภาพที่ 23 ลักษณะการพับเกล็ด

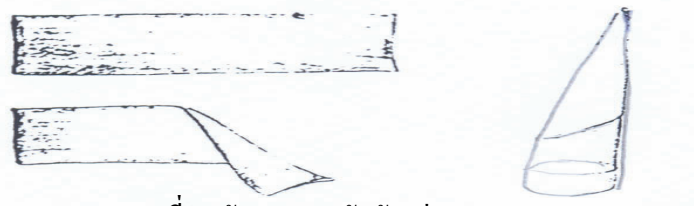
- 3) นำเกล็ดที่พับไว้ทั้งหมดมาเย็บซ้อนกันเป็น 3 ชุด ชุดละ 5 ชั้น แต่ละชั้นยอห่างกัน $\frac{1}{4}$ นิ้ว
- 4) นำเกล็ดที่เย็บแล้วมาติดตกแต่งกรวยข้าว เป็น 3 ระยะ ดังที่ให้แบ่งตัวกรวยไว้แล้ว วางเกล็ดให้ห่างจากยอดกรวย 2 นิ้ว (หมายถึงยอเกล็ดกับยอดกรวย)
- 5) นำใบตอง 3 ชั้น กว้าง 2 นิ้ว ที่ฉีกไว้มาพับวิธีเดียวกับการพับเกล็ด เย็บปิดสับหว่างตัวเกล็ดทั้ง 3 ชั้นที่กรวยให้เรียบร้อย ตัดชายใบตองให้เท่ากับตัวกรวย

3. การพับตัวลูกหรือนมแมว มือซ้ายถือข้างอ่อน จับริมใบตองตอนกลาง มือขวาพับแบ่งเป็นสี่ส่วนแล้วปิดริมซ้ายตลบลงมาให้ทับรอยพับตรงกลาง พับทั้งหมด 15 แผ่น

ภาพที่ 24 ลักษณะการพับตัวลูกแมว

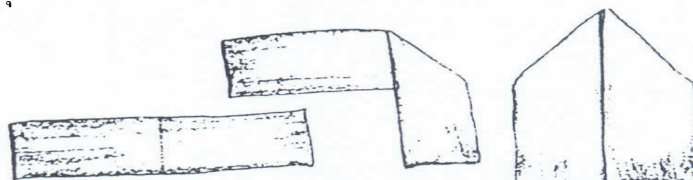
4. การพับตัวแม่ มีทั้งหมด 3 ตัว โดยมือซ้ายจับริมบนตอนกลาง มือขวาม้วนทางด้านแข็งไว้ข้างใน ม้วนให้เรียวย่อพอประมาณ

ภาพที่ 25 ลักษณะการพับตัวแม่

5. การพับผ้าถุง มีทั้งหมด 42 แผ่น

- 1) พับผ้าถุง โดยพับริมสองข้างให้ชิดกับยอดแหลม

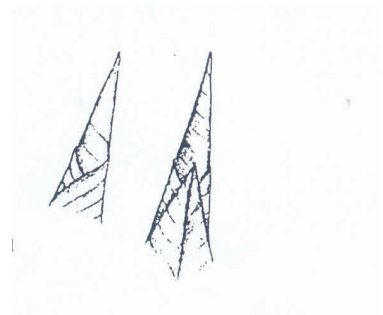

ภาพที่ 26 ลักษณะการพับผ้าถุง

2. นำผ้าถุงที่พับไว้มาห่อตัวบายศรีข้างละแผ่น ให้ยอดแหลมของผ้าถุงต่ำกว่ายอดตัวบายศรี 3 นิ้ว โดยให้ยอดเท่ากันทั้ง 2 ข้าง

6. การตกแต่งตัวบายศรี

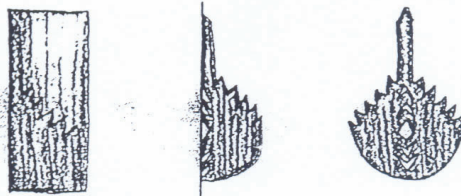
นำตัวบายศรีในข้อ 5.2 ตกแต่งด้วยตัวลูก
โดยวางทับลงบนตัวยอด 2 นิ้ว แล้วนำแผ่นฝ้านุ่งมาหุ้มทั้ง 2 ข้าง
ให้ยอดฝ้านุ่งห่างกัน $\frac{1}{4}$ นิ้ว ชายฝ้านุ่งจะเกยกัน ระยะเวลาทั้ง 2 ด้าน
ให้เท่ากัน (หน้า – หลัง ตัวบายศรี) แล้วเย็บอย่างนี้ไปจนหมดตัวลูก
นุ่งฝ้านุ่งสุดท้ายข้างละ 3 ชั้น เย็บทั้งหมดตัวบายศรี 3 ตัว ตัวลูก
ตัวละ 5 ชั้น

ภาพที่ 27 ลักษณะการตกแต่งบายศรี

7. วิธีตัดตัวแมงดาทะเล มี 3 ตัว ฉีกใบตองกว้าง 4 นิ้ว

- 1) จับใบตองทั้ง 3 แผ่นซ้อนกันให้ทางด้านแข็งเท่ากันแล้วบีบสองข้างทางยาวเข้าหากัน(อย่าให้ใบตองแตก)
- 2) จากทางด้านแข็งขึ้นมา 2 นิ้ว ใช้กรรไกรตัดเฉที่ริมใบตองเข้าไปทางด้านบนประมาณ $\frac{1}{4}$ นิ้วแล้วฉีกใบตองทางด้านอ่อนออกให้ตลอดถึงปลาย ต่อไปตัดบากแฉและฉีกออกต่อ ๆ ไปจนเหลือเพียงพอที่จะเป็นหางแมงดาทะเล
- 3) เขียนสองข้างให้แหลม และเขียนทางแข็งให้มนเหมือนตัวแมงดา แล้วจักตรงกลางประมาณ 3 หลักเหมือนฟันเลื่อย

ภาพที่ 28 ลักษณะตัวแมงดา

8. เครื่องเช่นข้าว หรือบวงสรวงเทพยดาที่จำเป็นต้องใช้ใส่ในบายศรีปากชาม

- 1) ข้าวปากหม้อ
- 2) กล้วยน้ำ 1 ผล (ถ้าไม่มีใช้กล้วยน้ำว้าแทนได้)
- 3) แดงกวา 1 ผล
- 4) ดอกไม้ประดับตกแต่ง
- 5) ดอกบัวสัตตบงกช 1 ดอก (ใช้แทนไข่มุก)
- 6) หมาก พลู 1 คำ หรือ บุหรี่ 1 มวน (ตามความจำเป็นของแต่ละงาน)
- 7) ไข่มุกสุก
- 8) ชามเทพพนม หรือชามลักษณะปากกลม ก้นลึกก็ใช้ได้

9. การจัดบายศรีลงชาม

- 1) ข้าวปากหม้อใส่ในกรวย แล้วตัดใบตองปิดข้าวปากหม้อ ควรใส่ให้แน่น
- 2) ยอดบายศรีตกแต่งด้วยดอกบานไม่รู้โรย สีขาว ดอกกรักขาว ดอกพุดตูม เลือกใช้ชนิดเดียว ใช้ไม้กล้วยหรือ
เข็มหมุดเสียบ
- 3) เกี๊ยวกรวยข้าวใส่ดอกพุดเสียบทุกดอก จะสว่างและสวยงาม
- 4) ไข่มุกปอกเปลือกเสียบไม้ที่ยาวจากยอดกรวยขึ้นข้างบน
- 5) นำตัวบายศรี 3 ตัว วางในชาม หันตัวลูกออกข้างนอก นำตัวแมงดาทะเลวางสลับหว่างระหว่างบายศรี
ทั้ง 3 ตัว ให้หางแมงดาทะเลออกข้างนอก
- 6) วางกรวยข้าวไว้ตรงกลาง

7) กล้วยตัดหัวท้ายออก 1 ผล ผ่าตามยาวของผลเป็น 3 ซีก แล้ววางทิ้งเปลือกคั่นตัวแมงดาทะเล

8) แต่งกวาดตัดหัวท้ายออก 1 ผล ผ่าตามยาวของผลเป็น 3 ซีก แล้ววางคู้กั๊กกล้วย

9) หมาก 1 คำ หรือ บุหรี่วางแอบไว้ด้วย

10) กรณีที่มีพิธีการจัดไหว้ครู หรือ พิธีใหญ่อื่น ๆ หากในงานนั้นงดของควา ควรใช้ดอกบัวสดตบงกช แทนไข่มุได้ โดยใช้ตักแต่งยอดบายศรี ข้าวสวยปากหม้อ (ไม่ต้องใส่กรวย) ให้ใช้เฉพาะกล้วย แต่งกวา หมาก และ บุหรี่เท่านั้น สำหรับดอกไม้ยังคงตักต่างให้สวยงามได้เหมือนเดิม

บายศรีปากชามแบบที่ 1 เป็นบายศรีปากชามที่ใช้ใน พิธีสำคัญ ๆ จึงตกแต่งกรวยข้าวและตัวบายศรีให้ประณีตกว่า ปกติ ถ้าหากจะใช้ทำพิธีภายในบ้านที่ใช้เวลาประดิษฐ์ไม่นาน ควรเลือกใช้บายศรีปากชามแบบที่ 2 จะง่ายกว่า

วิธีการทำบายศรีปากชาม (แบบที่ 2)

1. เลือกใช้ใบตองช่วงกลางเพราะรีวใบตองจะตรง

นำมาเช็ดให้สะอาด แล้วฉีกตามขนาด ดังนี้

- 1) กรวยบายศรี ฉีกกว้าง 9 – 10 นิ้ว จำนวน 2 แผ่น
- 2) ตัวยอดบายศรี ฉีกกว้าง 5 นิ้ว จำนวน 3 แผ่น
- 3) ฟ้านุ่ง ฉีกกว้าง 2½ - 3 นิ้ว จำนวน 24 แผ่น (ใช้ช่วงยาว)
- 4) ตัวลูก ฉีกกว้าง 2½ - 3 นิ้ว จำนวน 18 แผ่น
- 5) แมงดา ฉีกกว้าง 2½ นิ้ว จำนวน 9 แผ่น
- 6) ฉีกกว้าง 1½ นิ้ว จำนวน 30 เส้น

2. การม้วนกรวยบายศรี

นำใบตอง 2 แผ่นที่ฉีกไว้มาวางสลับทางตองด้านอ่อนแฉ่งกัน แล้วม้วนกรวยโดยใช้มือซ้ายจับริมใบตอง อ่อน มือขวาจับด้านแฉ่งห่างจากด้านริมเข้ามาจุดกึ่งกลางตอนบนประมาณ 3 นิ้ว แล้วมือขวาม้วนใบตองเข้ามาให้ แน่นพอประมาณ โดยให้ทางอ่อนอยู่ด้านล่าง กรวยยาวประมาณ 9 นิ้วผ่าศูนย์กลางของปากกรวยกว้าง 3½ นิ้ว ตัดริม ปากกรวยให้เสมอกันแล้วมอบปากกรวยให้เรียบร้อย

3. การพับฟ้านุ่ง พับทั้งหมด 24 แผ่น

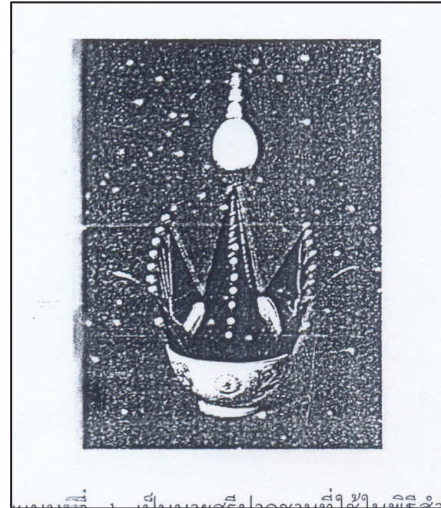
ใช้มือซ้ายจับริมบนทางด้านอ่อน มือขวาจับริมบนทางด้านแฉ่ง พับทางจุดกึ่งกลาง จับริมใบตองพับทาบ เส้นกึ่งกลางทั้ง 2 ด้าน (เหมือนภาพที่ 26) เมื่อเวลาใช้นุ่งตัวบายศรีให้พับฟ้านุ่งสลับทางกัน โดยเปลี่ยนทางด้านนอก และด้านแฉ่งไว้ซ้ายและขวาสลับกัน เมื่อนุ่งผ้าแล้วตัวบายศรีจะมีความเรียบเสมอกันดีกว่าพับทางเดียวทุกตัว

4. การม้วนแม่บายศรี จำนวน 3 ตัว

นำใบตองม้วนตัวแม่บายศรี โดยใช้มือซ้ายจับริมส่วนบนของใบตองด้านอ่อน จับก่อนไปทางด้านนอก ประมาณ 3 ส่วน มือขวาจับริมบนด้านแฉ่งม้วนเข้ามาให้แน่นพอสมควร (เหมือนภาพที่ 25) ทำดังนี้ทั้ง 3 ตัว แล้วตรึง ไว้เป็นตัว ๆ

5. การม้วนลูกทั้งหมดมี 18 ตัว

นำใบตองม้วน โดยวิธีการเดียวกันกับตัวแม่บายศรีทั้งหมด 18 ตัว เย็บตรึงไว้หรือจะใช้แมกซ์เย็บไว้ ก็ได้ (เพื่อความสะดวกรวดเร็ว) การม้วนชนิดนี้สิ่งที่ควรระวัง คือ ต้องม้วนให้ฐานกว้างเท่ากันบายศรีจึงจะสวมส่วน ที่กว้างที่สุดจะกว้างประมาณ 1½ - 2 ½ นิ้ว

ภาพที่ 29 ลักษณะบายศรีปากชามแบบที่ 1

6. การตกแต่งตัวบายศรี มี 3 ชุด ชุดละ 7 แผ่น

- 1) นำตัวแม่บายศรีที่ม้วนเสร็จแล้วมานุ่งผ้าให้มียอดแหลม ผ่ารูอยู่ด้านหลังห่างจากยอดตัวแม่ประมาณ 3-3½ นิ้ว ใช้มือซ้ายกดผ้าด้านหลังให้แหลมไม่ให้ขยับ มือขวาจับริมด้านขวา พับทบห่อตัวแม่บายศรี มือซ้ายห่อตัวแม่บายศรีเช่นกัน ดึงให้เรียบเก็บให้แน่น (ใช้ด้ายเย็บตรงเป็นรูปกากบาท)
- 2) นำตัวลูกมาวางทับลงบนตัวแม่บายศรีที่นุ่งผ้าแล้วให้ยอดตัวลูกห่างจากยอดตัวแม่ประมาณ 1-1 ½ นิ้ว เย็บตรงให้แน่นแล้วห่อด้วยผ้า รยะห่างของยอดแหลมผ้าให้ห่างกัน ¼ นิ้ว ทุกตัว
- 3) นำตัวลูกตัวที่ 2 มาวางทับลงบนตัวที่ 1 นุ่งผ้าแล้วยอดห่างกัน ½ นิ้ว (หมายถึงความห่างของยอดตัวลูก) แล้วนุ่งผ้าทับเช่นข้อ 2) ให้ทำดังนี้ไปจนเสร็จ ตัวบายศรี 1 ตัวและตัวลูกอีก 6 ตัว
- 4) เย็บและตกแต่งตัวบายศรีอีก 2 ชุด ด้วยวิธีทำดังกล่าวข้างต้น
- 5) ขณะนุ่งผ้า การเย็บตัวบายศรีทุกชั้นควรจัดระยะถี่ห่างให้เท่ากัน มือจับให้แน่นตัวบายศรีจึงจะมีรูปร่างสวยงาม

7. วิธีทำตัวแมงดาทะเล (ประดิษฐ์)

บายศรีปากชาม 1 ชุด จะใช้ตัวแมงดาทะเล 3 ตัว กับจำนวนตัวบายศรีซึ่งมี 3 ชุดเช่นกัน เนื่องจากเมื่อเราจัดตัวแมงดาทะเลลงชามบายศรีแล้วต้องสับหว่างตรงกลางตัวของบายศรี

- 1) นำใบตองกว้าง 2½ นิ้ว จำนวน 9 แผ่น มาพับเป็นหางแมงดาทะเล 3 แผ่น และอีก 6 แผ่น ทำตัวแมงดาทะเลได้ทั้งหมด 3 ตัว
- 2) การม้วนหางแมงดาทะเลม้วนเช่นเดียวกับการม้วนตัวบายศรี แต่ม้วนให้แน่นกว่าเล็กน้อย
- 3) การทำตัวแมงดาทะเล นำใบตองที่จักไว้มา 2 แผ่น ต่อ 1 ตัวพับโดยมือซ้ายจับริมด้านซ้ายตั้งใบตองให้ทางแข็งอยู่ด้านล่าง มือขวาจับใบตองด้านซ้ายพับทบแยงเฉียงไปด้านบน (ดังภาพ 28) และแบ่งครึ่งสันทบที่ทบแยงนี้ พันกลับทับสันทบครึ่งเดิมแล้วนำไปเย็บติดกับส่วนหางของแมงดาทะเลห่างจากส่วนแหลมปลายสุดของหาง 2½ นิ้ว แล้วตัดให้เป็นรูปตัวแมงดาทะเลกลมรียาวยาวประมาณ 3 นิ้ว
- 4) การตกแต่งตัวแมงดาทะเล นำใบตองส่วนที่จักไว้กว้าง 1 ½ นิ้ว จำนวน 30 แผ่น มาตัดหัวท้ายออก ใช้ช่วงใบตองที่มีริ้วตรงเหลือส่วนที่ใช้ยาว 3 นิ้ว ใช้ 10 เส้น ต่อแมงดาทะเล 1 ตัว
- 5) นำใบตองขนาดยาว 3 นิ้ว มาพับแบบกลีบกุหลาบแล้วนำไปเย็บติดที่ตัวแมงดาทะเลทั้ง 2 ด้าน ซ้ายและขวาด้านละ 5 แผ่น ทำดังนี้อีกจนหมดใบตองที่เตรียมไว้ จะได้ตัวแมงดาทะเลอีก 2 ตัวรวมเป็น 3 ตัว

8. การจัดตัวบายศรีลงชาม

ใช้วิธีเดียวกับแบบที่หนึ่ง สำหรับการจัดตัวบายศรีลงชาม หากตัวบายศรีตั้งไม่ได้ให้ใช้ไม้แผ่นแหลมๆ เสียบ โดยพับชายตัวบายศรีไปด้านหลังแล้วเสียบไม้จากด้านหน้า

บายศรีต้น

บายศรีต้นเป็นบายศรีขนาดใหญ่ที่ใช้ในงานพิธีสำคัญ ๆ บายศรีต้นที่ใช้มีตั้งแต่ 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น 9 ชั้น ก่อนที่จะลงมือทำบายศรีต้น ควรที่จะเข้าใจถึงข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบายศรีต้น ดังนี้

1. เป็นบายศรีที่นิยมจัดทำตั้งแต่ 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น 9 ชั้น จะเลือกใช้ขนาดใดขึ้นอยู่กับผู้ใช้ และผู้ทำพิธีในแต่ละครั้ง (พราหมณ์)
2. เป็นบายศรีที่ต้องการความแข็งแรง โดยใช้หลักไม้ระแนงเหลาให้กลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 1½ นิ้ว แล้วเจาะรูเป็นระยะเท่า ๆ กัน แต่ละชั้นจะมี 4 รู สำหรับสอดลวดขนาดใหญ่ขนาดเบอร์ 16

3. การตกแต่งกลีบบายศรีแต่ละต้นอาจจะใช้วิธีต่างกัน บางต้นติดกลีบบายศรีทั้งขึ้นและลง บางต้นติดกลีบบายศรีตั้งขึ้นอย่างเดียว (แบบนี้ระยะชั้นจะไม่ห่างกันมาก)
4. ยอดบายศรีต้นชั้นบนสุดใช้สิ่งตกแต่งได้ 3 ลักษณะ คือ
 - 4.1 วางด้วยบายศรีปากชาม
 - 4.2 พุ่มดอกไม้สด
 - 4.3 เทียนชัย
5. การตกแต่งแต่ละชั้นของบายศรีต้นจะใช้งานแกะสลักตกแต่งโดยรอบ เช่น ฟักทอง และเป็นดอกไม้ใบพญานาค ฯลฯ หรือ จะใช้ดอกไม้สดตกแต่งได้ เช่น ดอกบัว ดอกบานไม่รู้โรย ดอกดาวเรือง ฯลฯ
6. อาหารหรือเครื่องเช่น ไห้ววงสรวง เช่น ข้าวต้ม ข้าวตอก ถั่ว งา ขนมหักบัว ฯลฯ ต้องวางทุกชั้น

วิธีทำบายศรีต้น 7 ชั้น

1. เตรียมหลักบายศรี

1) เหลาไม้ระแนงกลมเส้นผ่านศูนย์กลาง $1\frac{1}{2}$ นิ้ว ยาว 75 นิ้ว จากส่วนฐานวัดขึ้นไป 20 นิ้ว แล้วใช้สว่านเจาะไม้ระแนงทุกระยะให้เป็นรูทะลุถึงกันทั้ง 2 ด้าน แล้ววัดจากจุดนี้ขึ้นไปอีก 6 ชั้น ระยะห่างกันช่วงละ 9 นิ้ว

2) ตัดลวดเบอร์ 17 ยาว 15 นิ้ว จำนวน 6 เส้น นำไปสอดใส่ในรูที่หลักชั้นที่ 1 2 3 และตัดลวดยาว 14 นิ้ว จำนวน 8 เส้น นำไปสอดใส่ในรูที่หลักชั้นที่ 4 5 6 7

3) ใช้ตะปูขนาด 2 นิ้ว ดอกที่หลักทุกชั้น ทากรูทับที่ลวดสำหรับเป็นฐานรองโพน

4) นำโพน(เดิมใช้หยวกกล้วยหรือนากกมาสานเป็นวงกลม)ที่มีขนาดกว้าง 2 นิ้ว ชนิดละเอียดเนื้อแน่น มาตัดเป็นวงกลมใส่ที่ละชั้น ตามลำดับ ใช้ลวดที่เสียบไว้กับหลักอเสียบผ่านโพนขึ้นมาข้างบนและพับจิกลงข้างล่างอีกครั้ง เพื่อตรึงโพนแต่ละชั้นให้แน่น

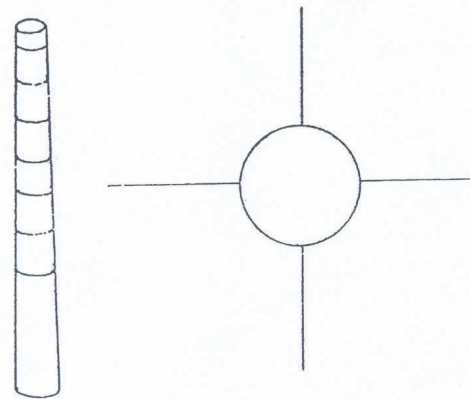
- ชั้นที่ 1 เส้นผ่านศูนย์กลาง 9 นิ้ว
- ชั้นที่ 2 เส้นผ่านศูนย์กลาง $8\frac{1}{4}$ นิ้ว
- ชั้นที่ 3 เส้นผ่านศูนย์กลาง $7\frac{1}{2}$ นิ้ว
- ชั้นที่ 4 เส้นผ่านศูนย์กลาง $6\frac{3}{4}$ นิ้ว
- ชั้นที่ 5 เส้นผ่านศูนย์กลาง 6 นิ้ว
- ชั้นที่ 6 เส้นผ่านศูนย์กลาง $5\frac{1}{4}$ นิ้ว
- ชั้นที่ 7 เส้นผ่านศูนย์กลาง $4\frac{1}{4}$ นิ้ว

5) หลักบายศรีใช้ฟลอร่าเทป(เดิมใช้ใบตอง) สีเขียวพันโดยรอบตลอดทั้งหลัก

6) ใช้กระป๋องนมผงขนาดใหญ่มาทำเป็นฐานสำหรับตั้งต้นบายศรี โดยฉีกด้วยปูนพลาสติก

2. การเตรียมใบตองและเลือกใช้ใบตอง

- 1) ควรใช้ใบตองตานี(เพราะมีความเหนียวและสีสด) ตรงส่วนกลางใบที่มีริ้วตรง เชื้อให้สะอาด
- 2) ฉีกใบตองขนาดกว้าง $2\frac{1}{4}$ นิ้ว จำนวน 630 แผ่น สำหรับม้วนเป็นตัวบายศรีทั้ง 7 ชั้น โดยแต่ละชั้นมีจำนวนไม่เท่ากัน ดังนี้

ภาพที่ 30 ลักษณะการสอดลวดที่หลักไม้

- ชั้นที่ 1 ใช้ 120 แผ่น
- ชั้นที่ 2 ใช้ 110 แผ่น
- ชั้นที่ 3 ใช้ 100 แผ่น
- ชั้นที่ 4 ใช้ 90 แผ่น
- ชั้นที่ 5 ใช้ 80 แผ่น
- ชั้นที่ 6 ใช้ 70 แผ่น
- ชั้นที่ 7 ใช้ 60 แผ่น

- 3) ฉีกใบตองกว้าง $2\frac{1}{2}$ นิ้ว จำนวน 378 แผ่น สำหรับเย็บกลีบผกา
- 4) ฉีกใบตองกว้าง 2 นิ้ว จำนวน 126 แผ่น สำหรับนุ่งผ้าตัวบายศรี
- 5) ฉีกใบตองกว้าง $2\frac{1}{4}$ นิ้ว จำนวน 52 แผ่น สำหรับเย็บตัวบายศรีปากชามเพื่อวางบนยอดบายศรีต้น
- 6) ฉีกใบตองกว้าง $1\frac{1}{4}$ นิ้ว จำนวน 30 เส้น สำหรับเย็บตัวเมงดา 3 ตัว ไว้แต่งบายศรีปากชาม
- 7) ฉีกใบตองกว้าง 8 – 9 นิ้ว จำนวน 2 แผ่น สำหรับม้วนกรวยบายศรีปากชาม

3. การเตรียมดอกไม้ตกแต่งบายศรีต้น 7 ชั้น

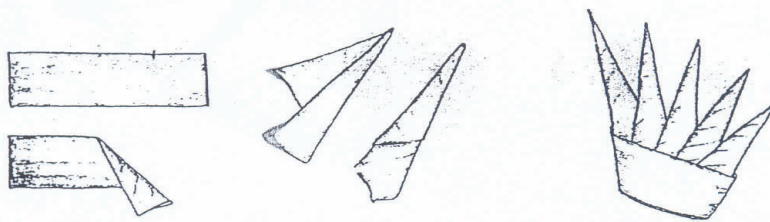
- 1) ดอกบัวสัตตบงกช หรือดอกดาวเรืองจำนวน 29 ดอก (ดอกบัวปักกลีบให้สวยงาม)พวงมาลัยมะลิ 7 พวง
- 2) ดอกพุด ใช้ตกแต่งยอดบายศรีทุกต้น
- 3) ดอกกุหลาบแดง ใบปรัก จัดตกแต่งที่ฐานต้นบายศรี โดยใช้ก้านผักตบชวามัดรอบกระป๋องนมเป็นแกน
- 4) เครื่องจัดบายศรีปากชาม 1 ชุด (คู่มือจัดทำบายศรีปากชาม)

4. การเตรียมเครื่องไหว้บวงสรวง

เครื่องไหว้บวงสรวงที่ใส่ในบายศรีมีกล้วยน้ำว้า ข้าวต้ม ข้าวตอก ถั่ว งา ขนมหักบัว ขนมหักแดง ขนมหักขาว หมาก พลู บุหรี่ ฯลฯ

5. การม้วนตัวบายศรี

นำใบตองที่ฉีกไว้จำนวน 630 แผ่นม้วนโดยมือซ้ายจับริมด้านอ่อน มือขวาจับริมด้านแข็ง ม้วนเช่นเดียวกับวิธีทำบายศรีปากชามแบบที่ 2 จับตัวบายศรีที่ม้วนซ้อนกันทั้งหมด 5 ตัว โดยยอดแผ่นที่ 2 3 4 5 จะห่างจากยอดตัวที่ 1 ประมาณ $\frac{1}{2}$ นิ้ว แล้วนุ่งผ้าครั้งเดียวเย็บติดกัน ทำทั้งหมดที่เย็บตัวบายศรีไว้ 630 แผ่น

ภาพที่ 31 ลักษณะการม้วนตัวบายศรี

6. พับกลีบผกาซ้อนกัน 3 กลีบ ระยะห่าง $\frac{1}{4}$ นิ้ว เย็บเป็น 1 ชุด ให้เย็บใบตองที่ฉีกไว้ทั้งหมด

ภาพที่ 32 ลักษณะการพับกลีบผกาซ้อน

7. จัดทำบายศรีปากชามโดยใช้ใบตองที่ฉีกไว้ (ดูวิธีทำบายศรีปากชามแบบที่ 2)

8. การตกแต่งและประกอบต้นบายศรี

เมื่อเราเตรียมทุกชั้นตอนเสร็จแล้วให้ปฏิบัติดังนี้

1) จับตัวบายศรีเป็นคู่ ๆ ตรงติดกับชั้นบายศรีที่หลักบายศรี โดยเริ่มจากชั้นฐานใหญ่ก่อน แล้วตรงด้วยตะปูขนาด 2 นิ้ว คู่ละ 1 ตัว

ชั้นที่ 1 ใช้ตัวบายศรี 12 คู่ ใช้กลีบผกา 12 คู่

ชั้นที่ 2 ใช้ตัวบายศรี 11 คู่ ใช้กลีบผกา 11 คู่

ชั้นที่ 3 ใช้ตัวบายศรี 10 คู่ ใช้กลีบผกา 10 คู่

ชั้นที่ 4 ใช้ตัวบายศรี 9 คู่ ใช้กลีบผกา 9 คู่

ชั้นที่ 5 ใช้ตัวบายศรี 8 คู่ ใช้กลีบผกา 8 คู่

ชั้นที่ 6 ใช้ตัวบายศรี 7 คู่ ใช้กลีบผกา 7 คู่

ชั้นที่ 7 ใช้ตัวบายศรี 6 คู่ ใช้กลีบผกา 6 คู่

2) เลือกกาบกล้วยที่มีสีผิวสวยมาตัดให้กว้าง $1\frac{1}{2}$ - $1\frac{3}{4}$ นิ้ว ให้มีความยาวเท่ารอบเส้นวงกลม บายศรีแต่ละชั้นเมื่อประกอบตัวบายศรีแล้ว ต้องตรงกาบกล้วยให้แน่นทุกชั้น

3) ตกแต่งด้วยดอกบัว ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย บนกาบกล้วยทุกชั้น

4) ชั้นบนสุดวางบายศรีปากชาม ส่วนมาลัยวางทุกชั้น

5) เครื่องเช่น ไห้ว บวง สรวง วางทุกชั้นให้ครบทุกชนิดตามต้องการ

บายศรีพรม

บายศรีพรม เป็นบายศรีที่จัดลงในพานทอง ควรใช้พานรัฐธรรมนูญ เพราะมีรูปทรงสวยและเหมาะสมกว่าพานชนิดอื่น ๆ บายศรีพรม ใช้ในงานพิธีใหญ่ ๆ นิยมใช้เป็นคู่ เช่นเดียวกับบายศรีปากชาม ถ้าเป็นบุคคลธรรมดาจะใช้ยกชั้น ไห้ว เทพยดาหรือองค์พรมใช้พานเดียวได้ บายศรีพรม ประกอบด้วยตัวบายศรี 9 ชั้น 4 ตัว และตัวบายศรี 16 ชั้น 4 ตัว

1. วิธีทำบายศรีพรม

1) ฉีกใบตองกว้าง $2\frac{1}{2}$ นิ้ว จำนวน 64 แผ่น สำหรับเย็บบายศรี 16 ชั้น 4 ตัว

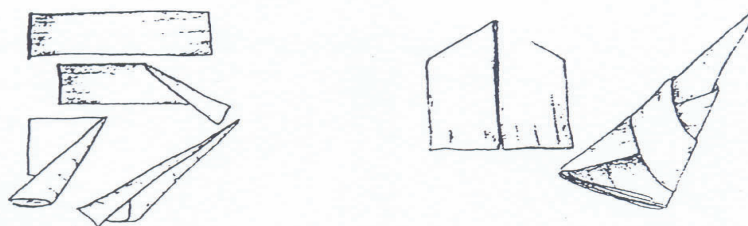
2) ฉีกใบตองกว้าง $2\frac{1}{2}$ นิ้ว จำนวน 36 แผ่น สำหรับเย็บบายศรี 9 ชั้น 4 ตัว

3) ฉีกใบตองกว้าง $2\frac{1}{2}$ -3 นิ้ว จำนวน 100 แผ่น สำหรับทำฝ้านุ่น

4) ฉีกใบตองกว้าง 9-10 นิ้ว จำนวน 2 แผ่น (ใช้ใบตรงช่วงยาว) สำหรับม้วนกรวย

2. การเย็บตัวบายศรี

1) นำใบตองที่เตรียมไว้มาม้วนตัวบายศรีตัวแม่และตัวลูก การม้วนใช้วิธีเดียวกับวิธีทำบายศรีปากชามแบบที่ 2 ม้วนให้หมด 100 แผ่น

ภาพที่ 33 การเตรียมตัวลูก และตัวแม่

2) นำใบตองที่เตรียมฉีกไว้สำหรับพับฝ้านุ่งมาพับตามลำดับ มือซ้ายจับทางด้านอ่อนมือขวาจับทางด้านแข็ง พับริมลงมาให้บรรจบกันตรงกึ่งกลาง พับทั้งหมด 100 แผ่น

3) เย็บตัวบายศรีโดยการนุ่งฝ้านุ่งที่ตัวแม่ก่อน ทำไว้ทั้งหมด 8 ตัว ให้อยอดแหลมของฝ้านุ่งด้านหลังห่างจากยอดแหลมของตัวแม่ 3 นิ้ว

4) หีบตัวแม่ที่นุ่งผ้าไว้แล้วเย็บต่อ โดยการใส่ตัวลูกตัวแรก ทับลงบนตัวแม่ ให้อยอดตัวลูกห่างจากยอดตัวแม่ 1½ นิ้ว และตัวต่อ ๆ ไปห่างกันระหว่างตัวลูก ¼ นิ้ว ใช้ฝ้านุ่งสลับทุกตัวจนเสร็จเรียบร้อย

- เย็บ 16 ชั้น 4 ตัว
- เย็บ 9 ชั้น 4 ตัว

ตัวแม่ ตัวแม่ ตัวลูก ตัวลูก บายศรี 9 ชั้น บายศรี 16 ชั้น

ภาพที่ 34 ตัวแม่ ตัวแม่ ตัวลูก ตัวลูก บายศรี 9 ชั้น บายศรี 16 ชั้น

5) นำใบตองที่เตรียมไว้สำหรับม้วนกรวย 2 ชั้น มาวางสับทางด้านอ่อนแข็งกัน ม้วนกรวยโดยให้ทางอ่อนของด้านล่างกรวยสูง 12 – 14 นิ้ว ปากกรวยกว้าง 3 – 4 นิ้ว 1 กรวย

6) การตกแต่งพานบายศรีพรหม นำตัวบายศรีที่เย็บเสร็จเรียบร้อยแล้วใส่ลงในพาน โดยการวางหันด้านตัวบายศรี 9 ชั้น ทั้ง 4 ตัว สับหว่างกับบายศรี 16 ชั้นที่วางไว้เดิม จะแน่นพานพอดี ใช้พานที่เส้นผ่านศูนย์กลางของปากพานกว้าง 5½ นิ้ว แล้วใช้ไม้เสียบยอดกรวย วางกรวยลงตรงกลางพาน จะตั้งได้พอดี

7) ตกแต่งยอดกรวยด้วยดอกบัวสดตบงกช ตกแต่งยอดบายศรีด้วยดอกพุด โดยใช้เข็มหมุดเสียบดอกพุดก่อน ในพานบายศรีตกแต่งด้วยดอกดาวเรืองและดอกกุหลาบแดง ส่วนดอกบัวสดตบงกชพับให้สวยงามเสียบตกแต่งด้านข้าง 4 ดอก หรือคล้องพวงมาลัยมะลิที่กรวยก็จะดูงดงาม

คำแนะนำ ผู้ที่จะยกบายศรีพรหมไหว้เทพดา หรือองค์พรหม สิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้ คือ ต้องใส่ปัจจัยลงไป ในพานบายศรีด้วย จะเป็นจำนวนเท่าไรก็ได้ไม่ได้กำหนด เมื่อเสร็จสิ้นพิธีมักจะเก็บบูชาไว้ 3 – 7 วัน จึงลาบายศรีแล้วนำไปลอยน้ำฝากแม่น้ำคงคา เพื่อความร่มเย็นเป็นสุข ปัจจัยก็นำไปทำบุญ หรือ ซื้อของใส่บาตร

บายศรีเทพ

บายศรีเทพ มีวิธีการทำและประกอบลงในพานเช่นเดียวกับบายศรีพรหม ต่างกันตรงที่บายศรีเทพใช้ตัวบายศรี 9 ชั้น ทั้งหมด 8 ตัว บางท่านเข้าใจว่าบายศรีเทพและบายศรีพรหมเป็นพานเดียวกัน เลยเรียกว่า “บายศรีเทพ-พรหม” ซึ่งจะเป็นไปได้หรือไม่ยังไม่มีความเป็นที่ยอมรับ

บายศรีอภัยทาน

บายศรีอภัยทานเป็นบายศรีที่ไม่ค่อยมีผู้รู้จัก มักคุ้นดีนัก ผู้เขียนได้รับความรู้นี้จากการสร้างบุญบารมี

กับพระคุณเจ้าผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐรูปหนึ่ง ตั้งแต่ บัดนั้นเป็นต้นมาจะปฏิบัติคือนมัสการขอพร ขอคำอนุมัติ (ไหว้ครู) ก่อนการปฏิบัติงานจะสำเร็จด้วยดีตลอดมา และให้สร้างบุญกุศลในด้านนี้ต่อไปอนาคตจะรุ่งโรจน์แน่นอน

ภาพที่ 35 ลักษณะบายศรีเทพ

5. บายศรีอภัยทาน

วิธีทำบายศรีอภัยทาน

1. ฉีกใบตองกว้าง 2 – 2 ½ นิ้ว จำนวน 45 แผ่น สำหรับทำตัวบายศรี
2. ฉีกใบตองกว้าง 2 ½ นิ้ว จำนวน 45 แผ่น สำหรับทำฝ้านุ่ง
3. ม้วนตัวบายศรีเช่นเดียวกับบายศรีพหุหม่ ทั้งหมด 45 ตัว
4. พับใบตองเป็นฝ้านุ่งสำหรับนุ่งตัวแม่บายศรี ทั้งหมด 5 ตัว
5. ใส่ตัวลูกอีก 8 ตัว นุ่งฝ้านุ่งสลับทุกตัว จะได้ บายศรี 9 ชั้น ทั้งหมด 5 ตัว

ภาพที่ 36 ลักษณะบายศรีอภัยทาน

6. นำตัวบายศรีวางตกแต่งในพาน โดยให้ตัวลูกบายศรีหงายขึ้นทั้ง 5 ตัว จัดเป็น 5 ชั้น หากวางจัดดูไม่สวยหรือรวนให้ใช้ด้ายกล้วยตัดเป็นท่อน กว้างประมาณ 3 นิ้ว วางลงตรงกลาง
7. จัดดอกไม้ปิดท่อนต้นด้วยดอกกรัก ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ดอกบัว สัตตบงกช พันให้สวยงาม
8. วางรูปแพเทียนแพลงบนพาน บนดอกไม้ที่ตกแต่งรูปแพเทียนแพจะอยู่ช่วงกลางตัวบายศรีทั้ง 5 ตัว
9. ยอดบายศรีเสียบด้วยดอกพุด ดอกกรัก ดอกบานไม่รู้โรย ฯลฯ

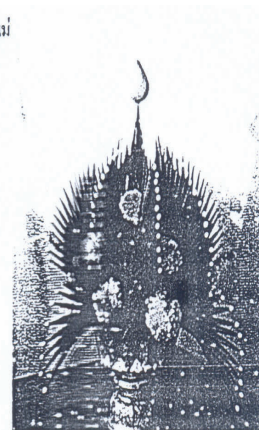
บายศรีอ้อมอกแม่

บายศรีอ้อมอกแม่ ฟังชื่อแล้ว อบอุ่น สุขใจ เป็นบายศรีที่ใช้ได้ในทุกโอกาส นิยมนำไปใช้ในพิธีมุทิตาจิต เกษียณอายุราชการผู้สูงอายุ และเสริมมั่งมั่งคลต่าง ๆ แก่บุคคล ฯลฯ

วิธีทำบายศรีอ้อมอกแม่

1. ฉีกใบตองกว้าง 2½ นิ้ว จำนวน 64 แผ่น สำหรับเย็บบายศรี 16 ชั้น 4 ตัว
2. ฉีกใบตองกว้าง 2½ นิ้ว จำนวน 72 แผ่น สำหรับเย็บตัวบายศรี 9 ชั้น 8 ตัว
3. ฉีกใบตองกว้าง 2½ นิ้ว จำนวน 136 แผ่น สำหรับพับฝ้านุ่งสลับบายศรี
4. ฉีกใบตองที่มีช่วงยาว 10 – 12 นิ้ว สำหรับ ม้วนตัวบายศรี 2 แผ่น นำใบตองที่เตรียมไว้สำหรับ ม้วนตัวลูกบายศรีม้วนทั้งหมด 136 ตัว

บายศรีอ้อมอกแม่

ภาพที่ 37 ลักษณะบายศรีอ้อมอกแม่

5. เย็บเข้าตัวบายศรี โดยเย็บตัวแม่ก่อนแล้วจึงเย็บตัวลูกสลับกับนุ่งฝ้านุ่งทุกชั้นจนเสร็จได้ตัวบายศรี ดังนี้
 - o บายศรี 16 ชั้น จำนวน 4 ตัว
 - o บายศรี 9 ชั้น จำนวน 8 ตัว
- ใช้วิธีการเย็บเช่นเดียวกับการเย็บตัวบายศรีพหุหม่

6. ม้วนกรวยโดยใช้ใบตองที่เตรียมไว้ให้ยอดกรวยสูงกว่าตัวบายศรีประมาณ 1½ นิ้ว เมื่อจัดบายศรีลงพานเรียบร้อยแล้ว

7. จัดบายศรีลงพานเช่นเดียวกับบายศรีพรหม บายศรีอ้อมอกแม่จะมีส่วนเพิ่มจากบายศรีพรหม ก็ตรงที่เพิ่มบายศรี 9 ชั้นอีก 4 ตัว โดยจัดวางให้ปลายยอดของบายศรีพุ่งลงหาฐานพานค้ำให้สวยงาม เสียบฐานบายศรีที่ให้ตัวลูกหงายขึ้นนี้ตรงกับตัวบายศรี 16 ชั้น ที่ปักขึ้นข้างบน

8. จัดและประดับดอกไม้เช่นเดียวกับบายศรีพรหมทุกประการ

คำแนะนำ

ในการจัดและเตรียมงานประดิษฐ์จากใบตองขอแนะนำรายละเอียดบางอย่างที่ควรปฏิบัติอย่างที่ควรปฏิบัติ ซึ่งจะเปรียบเทียบกับคำที่ว่า “เคล็ด” อย่างไทย ๆ

1. การเก็บรักษาใบตอง ส่วนใหญ่จะซื้อจากตลาด ซึ่งจะมีลักษณะซ้อ ๆ กันมาเป็นม้วนเป็นพับใหญ่บ้าง เล็กบ้าง อาจจะต้องผ่านการเก็บมาหลายมือ เมื่อมาถึงเราให้แผ่ใบตองออกจากพับ โดยจับออกทีละแผ่น เพื่อให้ความร้อนคลายทิ้งไว้ประมาณ 10 – 20 นาที จึงนำมาซ้อนกันและม้วนหลวม ๆ ประมาณ 5 – 10 แผ่น จากนั้นชุบน้ำ โดยชุบทางปลายก่อนแล้วสลับไปทางด้านแข็ง แล้วนำมาตั้งในถุงพลาสติกไว้หรือใช้ผ้าขาวบางคลุม จะทำให้ใบตองไม่ถูกลมโกรก ไม่เหี่ยวแห้งง่าย

2. การตัดและฉีกใบตอง อธิบายไว้แล้วในช่วงแรก

3. การเก็บงานใบตอง เมื่อประดิษฐ์เสร็จทีละขั้นตอน เก็บโดยการนำไปแช่น้ำในกะละมังลอยน้ำประมาณ 2 – 3 ชั่วโมง แล้วเก็บใส่ถุงพลาสติกนำเข้าตู้เย็น หากไม่มีตู้เย็นแช่ให้แช่ในถังน้ำแข็งก็ได้ โดยใช้น้ำแข็งก้อนใหญ่ รองพื้นตู้ หากตะแกรงรองบนน้ำแข็งก่อน จึงนำงานประดิษฐ์แช่ในตู้น้ำแข็ง หากไม่มีตู้ทั้ง 2 กรณี ใช้น้ำแช่ได้ แต่เมื่อครบ 12 ชั่วโมง ให้เปลี่ยนน้ำ มิเช่นนั้นงานประดิษฐ์จะมีกลิ่นเหม็น

4. การตกแต่งบายศรี ที่กล่าวไว้ข้างต้นถือเป็นงานธรรมดา หากจะประดิษฐ์ตกแต่งให้หรูหรามากกว่านี้ ควรใช้การประดิษฐ์งานดอกไม้สด ได้แก่ ใช้ดอกทศกัญชที่เป็นแบบการร้อยมาลัยซีกแทนดอกบัว และห้อยอุบะตุ้งติ้ง และเฟื่อง จะทำให้งานเพิ่มความสะดุดตาและมีคุณค่ายิ่งขึ้น

5. งานประดิษฐ์จากใบตอง หากทำความสะอาดใบตองแล้วไม่จำเป็นต้องทาน้ำมันวาสลิน แต่ใช้น้ำมันพืชทาเล็กน้อย เพื่อให้ใบตองเหี่ยวเร็ว และจะช่วยเพิ่มความงามได้ดีกว่าไม่ทาน้ำมัน

6. งานใบตองประเภทบายศรี จะเน้นการใช้คู่ เช่น บายศรีปากชามต้องใช้ 1 คู่ ข้อควรสังเกตขณะจัดบายศรี ต้องให้ทั้งคู่เท่ากัน สังเกตที่ยอดกรวยของบายศรี ว่าขนาดใหญ่ – เล็ก ไปกันได้หรือไม่ ส่วนใหญ่ จะใช้ฝีมือของคนคนเดียวงานจะออกมาสวยสมดุลกัน

บายศรีใบพลู

1. วัสดุ/อุปกรณ์

- 1) โคร่งไม้ไผ่ผ่าเป็นซี่ ๆ ผูกเป็นกระโจม
- 2) เชือกสำหรับมัด / ลวดเส้นเล็ก
- 3) พานทรงสูง
- 4) ใบพลู
- 5) กาบต้นกล้วย
- 6) ดอกไม้/มาลัย ตกแต่ง
- 7) เข็มหมุด

8) ด้าย/เข็ม

2. ขั้นตอนการทำ

- 1) นำโครงไม้ไผ่มาผูกกับพานให้ได้สัดส่วนสมดุล จัดให้สวยงาม
- 2) คัดเลือกใบพลูที่สด จัดแยกขนาด เล็ก กลาง ใหญ่
- 3) นำใบพลูที่คัดไว้มาเรียงซ้อนกัน ให้ลดหลั่นตามขนาดประมาณ 3,5,9 ใบ ตามต้องการ
- 4) นำใบพลูที่วางซ้อนกันหงายใบขึ้น สอดลงในช่อง ของซี่ไม้ไผ่ ปลายใบพลูชี้ออกด้านนอก (จากข้อ 1)

จนครบทุกช่องเป็นชั้นที่ 1

5) นำกาบคั้นกล้วยมาตัดโดยให้ความกว้างประมาณ 1 – 1.5 นิ้ว ยาวเท่ากับรอบของโครงไม้ไผ่ เย็บด้วยด้ายหรือลวด จากนั้นนำมาทับระหว่างชั้นของใบพลู

6) จัดใบพลูตามข้อ 4 และ ข้อ 5 ทำเช่นนี้ไปจนหมดความสูงของโครงไม้ไผ่ นิยมจัดเป็น 3 5 7 9 ชั้นตามความเหมาะสม

7) ตอนปลายสุดของโครงไม้ไผ่ จัดเรียงใบพลูให้หลังชนกัน โดยปลายใบพลูชี้ขึ้นด้านบน ตรงด้วยเข็มหมุดให้แน่น

8) นำดอกไม้ เช่น มาลัยเบน เย็บแบบ ตุ่ม อุบะ หรือ ดอกดาวเรือง ตกแต่งตามความสวยงาม

บรรณานุกรม

นางนพมาศ หรือดำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์. 2513. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา.

มณีรัตน์ จันทนะพะลิน. งานใบตอง มรดกไทย. เล่ม 3 ฉบับปรับปรุง.

เยือน ภาณุทัต. 2509. วิธีประดิษฐ์ใบตองเป็นภาชนะตามแบบเก่าและใหม่. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การพิมพ์.

สะอึงมาศ นวรัตน์, ม.ร.ว. 2517. ตำราจัดดอกไม้สดและประดิษฐ์ของชำร่วย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.

.....

การทำผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าว

นายสาธิต ชูพิทักษณาเวช

ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 4 ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม

นางเรณู ชูพิทักษณาเวช (ครูผู้ช่วย)

215 หมู่ที่ 9 ต.ควนขนุน อ.ควนขนุน จ.พัทลุง 93110

โทร. 074 681217, 086 9607029

ความรู้เกี่ยวกับเรื่องทำผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าว

อันดับแรกจะต้องหาคะลามะพร้าวรูปร่างตามที่เราร้องการ โดยการไปซื้อมะพร้าวที่เขาปอกเปลือกแล้วจากตลาดซึ่งอยู่ใกล้ ๆ บ้าน นำมาตั้งบนเครื่องจับระดับโดยหาศูนย์กลางของกะลาว่าระดับการตั้งตรงของกะลามะพร้าวอยู่ตรงจุดไหน โดยนำกะลาตั้งบนทรงกลมกลวงที่กลึงได้ระดับ หาระดับจนตรง โดยคว่ำกะลาเอาทางก้นของกะลาขึ้นข้างบน คว่ำหัวลงข้างล่าง แล้ววาดด้วยดินสอเคมี ตามขอบเหล็กที่วัด วาดโดยรอบของลูกมะพร้าว ทำอย่างนี้ทุกลูก การทำแบบนี้เพื่อป้องกันความผิดพลาดในการตัด เพื่อให้ได้สัดส่วนตามที่เราร้องการ แล้วนำมะพร้าวมาตัดตามรอยขีดที่ขีดไว้ ด้วยเลื่อยไฟฟ้าวงเดือนจนขาด ทำอย่างนี้ทุกลูก แล้วนำมะพร้าวไปขูดเนื้อออก ด้วยเครื่องขูดมะพร้าว ซึ่งสร้างขึ้นเองโดยเฉพาะ เพราะเครื่องขูดมะพร้าวโดยทั่วไปนั้นขูดมะพร้าวเฉพาะมะพร้าวที่ผ่านออกเป็นสองซีกเท่านั้น การที่เอามะพร้าวมาปาดหัวออกเป็นรูเล็ก ๆ ทำให้ขูดไม่ได้เพราะหัวขูดกะลาเข้าไปไม่ถึง ต้องสร้างขึ้นมาเองโดยสร้างให้หัวขูดกะลายาวกว่าปกติ และหัวขูดบางหัวต้องมีขนาดเล็ก เพราะมะพร้าวบางลูกมีขนาดเล็กมาก หัวขูดเข้าไปไม่ได้ เสร็จแล้วนำมะพร้าวมาขูดจนหมดทุกลูก เอาเนื้อมะพร้าวไปขายตามราคาท้องตลาด เสร็จแล้วนำกะลามะพร้าวมาแบ่งออกเป็นพวก ๆ ตามที่ผลิตภัณฑ์ที่เราจะสร้าง เช่น ลูกโต ๆ ทำโคมไฟฟ้า ทำหม้อข้าว ลูกเล็กทำไฟฟ้าพวง ตั้งโต๊ะ ห้อยเพดาน ดินฝาผนัง ลูกมะพร้าวลูกไหนไม่ค่อยสวยบิดเบี้ยว ผ่าออกเป็นสองซีกทำเป็นทัพพี เข็มขัด นำเข้าเครื่องคว้าน คว้านเป็นรูปต่าง ๆ เช่น คว้านเป็นลูกกระดุมขนาดต่าง ๆ คว้านเป็นวงกลมขนาดต่าง ๆ มาร้อยเป็นโคมไฟฟ้า รูปแบบต่าง ๆ มากมาย ที่เล็กกว่านั้นนำมาทำเป็นสร้อยคอ สร้อยข้อมือ เครื่องประดับตกแต่งต่าง ๆ

ขั้นตอนการผลิต ผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าว โดยเฉพาะโคมไฟฟ้า หลังจากปาดหัวกะลามะพร้าวออกแล้วนำไปขูดเนื้อขายเราแบ่งกะลาออกเป็นส่วน ๆ เช่น ถ้าจะทำโคมไฟฟ้าพวง ดินเพดาน หรือตั้งพื้น เราจะนำกะลาที่คัดแล้วนำมาขูดเนื้อมะพร้าวที่เหลืออยู่ข้างในโดยเครื่องขูดซึ่งสร้างขึ้นมาเองเพราะ ไม่มีขายในท้องตลาด ขูดจนเกลี้ยง แล้วนำมาตัดปากให้ได้ระดับขนาดเท่ากันทุกลูก โดยนำเครื่องตัด ซึ่งสร้างขึ้นมาเองเช่นกัน ตัดไม้ขนาดเดียวกันทุกลูก แล้วนำมาขัดด้วยกระดาษทรายทั้งข้างนอกข้างในจนเรียบ เป็นเงาทั้งข้างนอกข้างใน แล้วนำเข้าเครื่องเจาะเป็นลวดลายต่าง ๆ ตามที่เราร้องการ แล้วนำมาขัดอีกครั้งหนึ่ง เสร็จแล้วนำไปประกอบเป็นรูปโคมไฟฟ้า เพดานตั้งโต๊ะ ดินฝาเพดานที่ต้องการ ขั้นตอนสุดท้ายนำผลิตภัณฑ์ที่ทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว มาพ่นแลคเกอร์เป็นอันเสร็จขั้นตอน ส่วนลูกมะพร้าวที่รูปทรงไม่สวยบิดเบี้ยว หรือไม่ได้ขนาดทั้งลูกเล็กและลูกใหญ่ จะนำตัดเป็น 4 ส่วน ด้วยเลื่อยไฟฟ้า นำเข้าเครื่องคว้าน คว้านเป็นรูปวงกลมขนาดต่าง ๆ ตามที่ต้องการ นำเจาะรู 4 รู หรือ 8 รู นำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ ทำเป็นลูกกระดุม ทำเป็นมันประตู่ ทำอะไรต่าง ๆ ได้มากมายสุดแล้วแต่จะคิด

ความรู้ที่เกี่ยวข้องเรื่อง ทำเครื่องเรือน เครื่องประดับ ตกแต่งด้วยไม้

โดยเฉพาะเรื่องไม้ ได้ดำเนินการมานานตั้งแต่เด็ก ๆ จนกระทั่ง พ.ศ. 2515 ได้ตั้งโรงงานทำเฟอร์นิเจอร์ และประดิษฐ์เครื่องมือใช้มากมาย ซึ่งขณะนี้สามารถถ่ายทอดความรู้ เครื่องไม้ได้ทุกอย่าง เช่น ทำเฟอร์นิเจอร์ทุกชนิด เครื่องประดับตกแต่งทุกชนิด

ความรู้เกี่ยวกับเรื่องสร้างเครื่องจักร

การประดิษฐ์เครื่องจักร เมื่อก่อนการผลิตเฟอร์นิเจอร์ เครื่องมือในการผลิตมีอยู่ไม่กี่ตัว เช่น กบไสไม้ ค้อนมือ เลื่อยมือ สิว ขวาน ฆ้อน เท่านั้นก็สามารถที่จะสร้างเฟอร์นิเจอร์ เครื่องประดับตกแต่งได้แล้ว การผลิตแบบนี้ได้ทำมาตั้งแต่เด็ก ๆ จนชำนาญพอสมควร เห็นว่าเครื่องมือที่ทำไม่ทันสมัย ควรจะหาเครื่องมือที่ทันสมัยกว่านี้ แต่เครื่องมือเครื่องใช้ในท้องตลาด ราคาแพงมาก เพราะคนไทยผลิตเองไม่ได้ ต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ คนรวยเท่านั้นที่ทำเฟอร์นิเจอร์ที่ทันสมัย สวยงาม รวดเร็ว ได้ขนาดมาตรฐาน คนจนไม่มีโอกาส เพราะเครื่องแต่ละตัวราคาแพงมาก ผมจึงได้คิดเครื่องมือขึ้นมาหลายตัว และสามารถถ่ายทอดความรู้ในการผลิตให้แก่เยาวชนและคนที่สนใจ โดยไม่คิดค่าตอบแทนอะไร

การผลิตผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าวก็เหมือนกัน เมื่อมีการสั่งซื้อสินค้าเข้ามา มาก ๆ ไม่สามารถจะสนองตอบความต้องการได้ เพราะผลิตได้ช้า ไม่สวยงาม ไม่ได้มาตรฐาน ผมจึงได้ผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ ไม้มากมาย ซึ่งพอจะสรุปได้ ดังนี้

1. เครื่องคว้านไม้ ให้เป็นรูปต่าง ๆ โดยเฉพาะรูปทรงกลม
2. ไขมีดคว้านไม้รูปแบบต่าง ๆ มากมาย
3. เครื่องคว้านกะลามะพร้าว ให้เป็นรูปต่าง ๆ
4. เครื่องสลักกะลามะพร้าวให้เป็นรูปต่าง ๆ
5. เครื่องเจาะกะลามะพร้าวขนาดต่าง ๆ
6. เครื่องเหลาตะเกียบ เหลาไม้ เหลาขาโคมไฟ
7. เครื่องตัดคงสาประดูหน้าต่าง และตัดคงสาไม้
8. เครื่องเจาะเคียวเหลี่ยม ทำเฟอร์นิเจอร์
9. เครื่องเจาะเคียวกลม ทำประดูหน้าต่าง และเฟอร์นิเจอร์
10. เครื่องตัดวงกบประดูหน้าต่าง
11. เครื่องทำทัพพี ซ้อนส้อม
12. เครื่องทำเก้าอี้หัวล้าน โต๊ะกลมขนาดต่าง ๆ
13. เครื่องเหลาขาเก้าอี้ เครื่องทำกรงนกเขา นกกรงหัวจุก
14. เครื่องกลึงไม้ขนาดต่าง ๆ
15. เครื่องตัดขาโคมไฟฟ้า
16. ไขมีดสำหรับเจาะคว้านไม้ขนาดต่าง ๆ เช่น ไขมีด ทำโคมไฟฟ้าต่าง ๆ ถ้วยชาม ถ้วยกาแฟ หัวธำมรงค์ และไขมีดต่าง ๆ เกี่ยวกับสินค้าโอท็อป

ซึ่งเครื่องมือเครื่องจักรที่กล่าวมานี้ ผมสามารถอธิบายสอนให้ทุกคนที่สนใจฝึกทำ ฝึกจนเข้าใจและสามารถนำไปประกอบอาชีพได้

ประกอบกับเวลานี้ทางศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดพัทลุง ร่วมกับศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานภาค 11 จังหวัดสงขลา เห็นความสำคัญของการผลิตเครื่องจักรขึ้นมาใช้เอง โดยไม่ต้องพึ่งพาคนอื่น จึงได้ขอความร่วมมือมาเป็นทางการขอเปิดศูนย์ขึ้น ณ กลุ่มผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าวและไม้ ขึ้นที่บ้านเลขที่ 215 ม. 9 ต.ควนขนุน อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ชื่อว่า “ศูนย์ช่างประจำชุมชน เทิดไถ้องค์ราชัน 80 พรรษา” เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2550 เพื่อถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชาวบ้านทั่วไปที่สนใจ โดยเฉพาะนักเรียน นักศึกษาและกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ที่อยากเรียนรู้ เพื่อนำความรู้ไปพัฒนาตัวเองให้มีความเป็นอยู่ดียิ่งขึ้น ซึ่งขณะนี้ทางศูนย์ได้ฝึกผู้สนใจไปแล้ว 2 รุ่น และจะเปิดสอนรุ่นต่อไปเมื่อมีผู้ประสงค์ขอเรียนรู้อีก

การทำผลิตภัณฑ์ หญ้าแฝก

นางจินต์ เทพกำเนิด

ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5 ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม

42 หมู่ที่ 5 ต.ไพรวัน อ.ตากใบ จ.นราธิวาส

โทร. 086 9684235

นางอุบลวรรณ ขอบเอียด (ครูผู้ช่วย)

36/2 หมู่ที่ 5 ต.ไพรวัน อ.ตากใบ จ.นราธิวาส

โทร. 081 7675822

การทำผลิตภัณฑ์หญ้าแฝกโดยภูมิปัญญาพื้นบ้าน

เดิมที่ข้าพเจ้าไม่เคยคิดที่จะทำผลิตภัณฑ์หญ้าแฝก เพราะข้าพเจ้าและสมาชิกทุกคนไม่เคยรู้จักหญ้าแฝก เคยคิดที่จะทำผลิตภัณฑ์ด้วยเชือกกล้วย แต่ครูอำนวยการ บัญญัติ ครูผู้สอนการทำหญ้าแฝก จากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ได้ให้คำแนะนำว่า เนื่องจากในหมู่บ้านของเรานั้นกล้วยมีน้อย เราจะต้องสั่งซื้อมาจากที่อื่น ควรจะทำผลิตภัณฑ์ที่วัสดุที่อยู่ในท้องถิ่นของเรา หรืออยู่ใกล้บ้านของเรามากกว่าทุกคนก็เห็นด้วย ตกลงกันว่าจะทำผลิตภัณฑ์หญ้าแฝก

ครั้งแรกที่ข้าพเจ้าได้เห็นใบหญ้าแฝก มีความรู้สึกว่ายากมาก เพราะใบแฝกจะแข็งและริมใบก็คมมาก คิดท้อถอยอยู่เหมือนกัน ครูอำนวยการจะคอยสอนและแนะนำวิธีการทำให้อย่างเป็นกันเองตลอดเวลา ทำให้ผ่านพ้นมาได้ด้วยดี

ขั้นตอนการสานหญ้าแฝกแบบดั้งเดิม

1. ตัดใบหญ้าแฝกที่มีอายุประมาณ 3 เดือนขึ้นไป ทั้งนี้เพราะถ้าใช้ใบหญ้าแฝกที่มีอายุไม่ถึง 3 เดือน จะทำให้สีของผลิตภัณฑ์ไม่แวววาวและไม่สวยงาม
2. นำใบหญ้าแฝกมาตากแดดประมาณ 3 - 5 วัน แล้วคัดเลือกใบหญ้าแฝกที่มีลักษณะใบกว้าง สมบูรณ์ ไม่ฉีกขาด โดยใช้เข็มกรีดริมใบ ซึ่งมีความคมออกตลอดความยาวของใบ
3. นำใบหญ้าแฝกที่กรีดริมใบเสร็จแล้ว มากกรีดให้เป็นเส้นเล็ก ๆ โดยใช้เหล็กที่สุดจนไม่สามารถกรีดได้อีกแล้ว
4. นำหลอดน้ำมาตัดเป็นท่อน ๆ ยาวประมาณ 2 นิ้ว นำใบหญ้าแฝกที่กรีดเป็นเส้นเล็ก ๆ ใส่เข้าไปในหลอดน้ำจนแน่น
5. นำโฟมชนิดหนา มาตัดและกลาให้เป็นแบบหรือหุ่นตามที่เราต้องการ เช่น เป็นทรงกลม ทรงรี ทรงสี่เหลี่ยม ถ้าโฟมหนาไม่พอก็ให้ซ้อนกันหลาย ๆ ชั้น แล้วตัดและกลา ตามที่เราต้องการ เมื่อเริ่มทำครั้งแรกจะทำเฉพาะทรงรีเท่านั้น
6. นำใบแฝกจากหลอดดึงออกทีละเส้นมาวางเรียงบนแบบที่ทำไว้โดยเริ่มจากด้านล่างแบบก่อน นำเข็มสอดหัวมุกมาตริ่งไว้ทีละเส้น เป็นเส้นยืนหรือเส้นตั้ง
7. เมื่อวางเรียงเส้นยืนเรียบร้อยแล้วก็นำเส้นนอนมาสานเป็นลายต่าง ๆ ให้สวยงาม จากด้านล่างขึ้นมา ด้านข้าง รอบ ๆ แบบ จนมีความสูงตามที่เราต้องการจะทำให้เป็นผลิตภัณฑ์ ซึ่งในช่วงแรกจะทำเป็นกระจาดรูปทรงรีเพียงแบบเดียวเท่านั้น
8. เมื่อได้ผลิตภัณฑ์ มากเพียงพอแล้วก็นำผลิตภัณฑ์ไปอบกัมมะถันก่อนนำไปใช้งานหรือจำหน่าย

การดัดแปลงประยุกต์และสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์

ข้าพเจ้าได้ใช้ใบแฝกทำผลิตภัณฑ์เรื่อยมา จนกระทั่งได้มีโอกาสไปดูงานนิทรรศการที่เมืองทองธานี งานเกษตรแฟร์ และงานตามที่ตั้งต่าง ๆ มาหลายแห่ง ได้เห็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ทำด้วยวัสดุต่าง ๆ หลายชนิด ทำให้เกิดประกายความคิดที่จะนำแนวคิดเหล่านั้นมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเอง ก็ลองนำใบหญ้าแฝกมาถักเป็นเส้นเปีย 3 ใบ และม้วนเป็นเกลียวเชือกเล็ก ๆ ก่อนนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์

การคิดค้น พัฒนา ดัดแปลงประยุกต์ สร้างสรรค์ใหม่

การคิดค้น พัฒนาหญ้าแฝก โดยนำมาดัดแปลง ประยุกต์สร้างสรรค์ใหม่ หลังจากที่ได้ทำผลิตภัณฑ์กระดาษมาระยะหนึ่งแล้ว ได้พบว่าเป็นวิธีที่ยากและขั้นตอนมากเกินไป รูปแบบก็มีเพียงรูปแบบเดียว จึงมีความคิดที่จะลดขั้นตอนให้น้อยลง ก็ลองปรึกษากับครูอำนวยการว่า ถ้าเรานำใบหญ้าแฝกมาทำจักสานเลยโดยไม่ต้องกรีดเป็นเส้นเล็ก ๆ ใส่ในหลอดน้ำจะได้หรือไม่ ครูก็บอกว่าได้ และครูก็แนะนำว่าควรเอาใบหญ้าแฝกไปอบกัมมะถันก่อนสัก 12 ชั่วโมง ก่อนนำมาจักสาน ข้าพเจ้าก็ลองทำดู ผลปรากฏว่าทำได้ง่ายกว่าและรวดเร็วกว่ามาก และสามารถที่จะทำได้หลากหลายรูปแบบ และทำมาจนถึงเดี๋ยวนี้ ขั้นตอนการทำผลิตภัณฑ์ในปัจจุบัน พอสรุปได้ดังนี้

ขั้นตอนการเตรียมใบหญ้าแฝกโดยการอบกัมมะถัน

1. คัดเลือกใบแฝกที่สวยและใช้งานได้ นำมากรีดริมใบออกโดยใช้เข็มหมุดกรีดด้านข้างทั้งสองของใบแฝก เมื่อได้มากพอประมาณแล้วนำไปชุบน้ำให้เปียก แล้ววางให้สะเด็ดน้ำ
2. นำใบแฝกที่สะเด็ดน้ำแล้วไปวางลงในโอ่งมังกรขนาดกลาง โดยขดเป็นวงกลมตามรูปโอ่ง ให้มีรูตรงกลาง สำหรับวางกัมมะถัน
3. นำถ่านที่ติดไฟจนแดงแล้วใส่ในกระป๋องนม แล้ววางลงตรงกลางโอ่ง ใส่กัมมะถันลงบนถ่านที่ติดไฟ
4. นำกระสอบปุ๋ยมาปิดปากโอ่งโดยเร็ว เพื่อไม่ให้ควันของกัมมะถันออกมาข้างนอก โดยใช้ยางรัดปากโอ่งให้แน่น ไม่ให้ควันเล็ดลอดออกมาข้างนอกได้ อบไว้ 12 ชั่วโมง
5. เมื่อครบ 12 ชั่วโมง เปิดฝาทิ้งไว้ประมาณครึ่งชั่วโมง แล้วเอาใบแฝกขึ้นมาตากลมให้แห้งก่อนที่จะนำไปทำเป็นผลิตภัณฑ์

ภาพที่ 1 และ 2 ครูจินต์ เทพกำเนิด แสดงการอบหญ้าแฝกด้วยกัมมะถัน

ขั้นตอนการย้อมสี

1. คัดเลือกใบหญ้าแฝกที่มีใบสวยนำไปจุ่มน้ำแล้ววางพักไว้ให้สะเด็ดน้ำพอหมาด ๆ
2. ต้มน้ำให้เดือดใส่สีที่ต้องการลงไป ใส่เกลือประมาณ 1 ช้อนโต๊ะต่อน้ำ 1 ปี๊บเพื่อให้ได้สีที่สดใสแวววาว
3. นำใบหญ้าแฝกที่แห้งพอหมาด ๆ ใส่ลงไปต้มในน้ำสีที่กำลังเดือด ประมาณ ครึ่งชั่วโมง
4. นำใบหญ้าแฝกขึ้นมาล้างด้วยน้ำสะอาดหลาย ๆ ครั้งจนกระทั่งน้ำที่ล้างกลายเป็นน้ำใส
5. นำไปผึ่งลมในที่ร่มให้แห้ง เมื่อแห้งสนิทแล้วจึงนำมาสานเป็นลวดลายตามความต้องการ

ภาพที่ 3 และ 4 แสดงขั้นตอนการย้อมสีหญ้าแฝก

ขั้นตอนการทำผลิตภัณฑ์หญ้าแฝก

1. นำใบหญ้าแฝกที่ผ่านการคัดเลือก ไปชุบน้ำให้เปียกพอหมาด ๆ แล้วใช้กระดาษหนังสือพิมพ์หรือผ้าห่อใบแฝกไว้เพื่อเป็นการเพิ่มความนิ่มและง่ายต่อการใช้จักสาน เพราะเส้นจะไม่หักหรือขาดในระหว่างการจักสาน
2. นำโฟมชนิดหนามาตัดและเกลาให้เป็นแบบหรือหุ่นตามที่ต้องการ เช่น เป็นทรงกลม ทรงรี ทรงสี่เหลี่ยม ถ้าโฟมหนาไม่พอก็ให้ซ้อนกันหลายๆชั้นแล้วตัดและเกลา ตามที่ต้องการ
3. การขึ้นรูป นำใบหญ้าแฝกที่เตรียมไว้มาวางเรียงในแบบเป็นเส้นยืน โดยจะเริ่มจากด้านล่างของแบบก่อน

ภาพที่ 5 และ 6 การชุบน้ำหญ้าแฝกก่อนนำมาใช้ และการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์

4. นำเส้นนอนมาสานกันเส้นยืนที่วางเรียงไว้จากด้านล่างขึ้นมาด้านข้างจนรอบหุ่นหรือแบบจนได้ความสูงตามที่ต้องการแล้วนำไปทำเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ โดยอาจจะใส่ซับใน ใส่zip กระดุม หูหิ้ว ตกแต่งตามลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่จะทำ เช่น กระเป๋ากล่องสี่เหลี่ยม กล่องกระดาศทิชชู ถังขวดไวน์ หมวก เป็นต้น

การทำกระเป๋าด้วยเปียและเกลียวแฝก

1. นำใบแฝก 3 ใบ มาถักเป็นเปียเหมือนกับเปียผมต่อกันให้ยาวแล้วม้วนเก็บไว้ให้มากพอกับความต้องการ
2. นำใบแฝกม้วนเป็นเกลียวเล็ก ๆ ให้แน่นที่ละใบต่อกันให้ยาวและม้วนเก็บไว้ให้มากพอกับความต้องการ
3. การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์จะใช้เส้นเปียเป็นเส้นยืนเส้นเกลียวเล็กเป็นเส้นนอนแล้วสานเหมือนกับการทำด้วยใบแฝกธรรมดา จะได้รูปแบบที่สวยงามแปลกตา

ภาพที่ 7 การสานหญาแฝกเป็นรูปทรงต่าง ๆ

การทำแจกันด้วยเกลียวแฝก

เลือกแจกันเซรามิค หรือแจกันเครื่องปั้นดินเผา มาพันด้วยเกลียวแฝก โดยจะพันไปรอบ ๆ ใช้กาวทากันหลุดจนมิดแจกัน จะได้แจกันหญาแฝกที่สวยงามแปลกไปอีกรูปแบบหนึ่งเศษเส้นเกลียวที่เหลือก็ไม่ทิ้งแต่นำมาทำเป็นดอกไม้ประดับตกแต่งแจกัน หรือดอกไม้ใส่แจกันได้อีกด้วย

ภาพที่ 8 การทำกระเป๋าหญาแฝก

ภาพที่ 9 และ 10 แจกันหญาแฝก และดอกไม้หญาแฝก

ปัจจุบันการทำกระเป๋าค้วยเปียและเกลียวแฝก ได้รับความนิยมไม่แพ้การทำแบบเดิม ต้องสั่งจ้างทำเปีย และทำเกลียวครั้งละมาก ๆ ราคาเมตรละ 3 - 5 บาท บางคนทำได้วันละหลายร้อยบาท และยังส่งขายต่างจังหวัดได้อีก ข้าพเจ้าเคยถามลูกค้าว่า นำเส้นเกลียวเหล่านี้ไปทำอะไร เขาบอกว่านำไปประดับตกแต่งกับวัสดุอื่นได้สวยงาม แปลกตา ทำให้สามารถเพิ่มราคาได้อีกมาก

เดิมใบหญ้าแฝกจะได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง ต่อมาเจ้าหน้าที่ได้แนะนำให้ ทดลองปลูกใกล้บ้าน โดยได้รับการสนับสนุนพันธุ์หญ้าแฝกจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง ปรากฏว่าขึ้นได้ดี ต่อมาทางโรงเรียนได้เข้าร่วมโครงการปลูกหญ้าแฝก ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง และได้จำหน่ายหญ้าแฝก ให้กับสมาชิก และในเวลาต่อมาสมาชิกต่างก็ปลูกใช้เองทำให้สะดวกขึ้น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของข้าพเจ้าจะไม่หยุด อยู่เพียงแค่นี้ ผลิตภัณฑ์ขึ้นต่อไปที่อยากจะทำก็คือการนำผลิตภัณฑ์หญ้าแฝกไปประยุกต์ใช้กับโคมไฟ และจะ พยายามคิดค้น พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สืบทอดต่อไปจนชั่วลูกชั่วหลาน

.....

ผ้าเกายะยอ ของดีเมืองสงขลา

นายกริม สินธุรัตน์

ภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 4 ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม

53 หมู่ที่ 5 ต.เกายะยอ อ.เมือง จ.สงขลา 90100

โทร. 074 450204, 074 591756, 089 6589529

นางสาวจงกลณี สุวรรณพรรค (ครูผู้ช่วย)

โทร. 081 6082756

ความเป็นมาผ้าทอเกายะยอ

ผ้าทอเกายะยอ เป็นผ้าทอพื้นเมืองที่สืบสานตำนานชาวเกายะยอ ชาวไทยเชื้อสายจีนที่ย้ายถิ่นฐานมาจากตำบลน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ และตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ผ้าทอเกายะยอนั้นเดิมเป็นการทอสำหรับใช้ในครัวเรือน ในสมัยนั้นใช้ “กีมือ” เป็นเครื่องมือในการทอ ใช้ “ตรน” แทนกระสวย ผ้าที่ทอในระยะแรกนั้นจะเป็นแบบเรียบ ๆ ไม่มีลวดลาย ต่อมาได้มีการปลูกฝ้ายเพื่อนำมาทอผ้า ย้อมด้วยสีธรรมชาติ และมีการทอเป็นลายดอกชนิดต่าง ๆ เช่น “ลายก้านแย่ง ” ชื่อเดิมคือ “ลายคอนกเขา” ในปี พ.ศ. 2475 ชาวเกายะยอได้นำผ้าทอขึ้นถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้รับพระราชทานชื่อใหม่ว่าลาย “ราชวัตร” แปลว่า “กัจจวัตร หรือ การกระทำ”

ในปีพ.ศ. 2482 ทางกรมการเมืองสงขลา ได้ส่งครูสอนทอผ้าจากเชียงใหม่ 2 คน ชื่อนายยี่หลุ่น และนายพุดคิ่น (ปรากฏหลักฐานรูปภาพที่บ้านครูกริม สินธุรัตน์) มาสอนวิธีการทอผ้าด้วยกี่กระตุกให้ชาวเกายะยอเป็นครั้งแรก โดยใช้สถานที่ของวัดแหลมพ้อ ชาวเกายะยอจึงใช้กี่กระตุกในการทอผ้ามาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาได้เปลี่ยนวิธีการย้อมผ้าจากสีธรรมชาติ มาเป็นสีย้อมผ้าจากตลาด แต่เทคนิคการย้อมสียังไม่ดีพอทำให้สีผ้าตก เนื้อผ้าหยาบเนื่องจากเส้นใยที่ใช้เป็นฝ้ายที่ผลิตในท้องถิ่น มีขนาดใหญ่และแข็งเกินไป ทำให้เนื้อผ้าขยับง่าย ประกอบกับระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ผ้าที่ส่งเข้ามาจากต่างประเทศ ได้รับความนิยมากกว่า ทำให้ผ้าทอเกายะยอไม่สามารถแข่งขันกับผ้าจากโรงงานได้ การทอผ้าเกายะยอจึงซบเซาไปกว่า 30 ปี จนกระทั่งปี พ.ศ. 2516 สมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพ

ภาพที่ 1 กลุ่มทอผ้าเมืองสงขลา

ภาพที่ 2 ครูกริม สินธุรัตน์ สอนลูกหลานให้ทอผ้าเกายะยอแห่งประเทศไทยในพระบรมราชานุปถัมภ์ จังหวัดสงขลา ได้คิดฟื้นฟูการทอผ้าเกายะยอขึ้น โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญมาอบรมการทอผ้า และสอนวิธีการย้อมผ้าที่ถูกวิธีให้กับชาวเกายะยอ ผ้าทอเกายะยอจึงได้รับการฟื้นฟูและพัฒนาให้มีสีสันและคุณภาพดีขึ้น ปัจจุบันผ้าทอเกายะยอเป็นผ้าทอที่มีความประณีต เส้นใยสีสันสดใส ลวดลายวิจิตรงดงาม มีลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น ลายราชวัตร ลายข้าวตอก ลายแมงดา ลายสอง อันเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ลวดลายของผ้าทอเกาะยอ

ผ้าทอเกาะยอเป็นผ้าทอที่มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ เป็นภูมิปัญญาที่ช่างทอคิดค้นขึ้นเพื่อประดิษฐ์ลายผ้าใหม่ ๆ ขึ้น ในสมัยโบราณลายผ้าเกาะยอเป็นลายง่าย ๆ ที่จดจำการทอกันมาจากบรรพบุรุษ ต่อมามีการพลิกแพลงดัดแปลง ทอเป็นลวดลายที่แปลกไปกว่าเดิม ถ้าสวยงามมีผู้นิยมก็จะทอต่อกันมาและตั้งชื่อตามผู้ที่เป็นต้นคิดลาย เช่น ลายโกเถี่ยม หรือเรียกตามลักษณะลายที่คล้ายคลึงกับพรรณพืชพรรณไม้ เช่น ลายดอกขี้ไก่ ลายดอกพยอม เป็นต้น

วิธีการคิดลายใหม่นั้นอาจคิดพลิกแพลงจากแม่ลายเดิม โดยเริ่มจากการคิดลายนั่นว่าจะวางดอกอย่างไร เขียนลงในตำราแล้วลองนำมาคัดลายดู ถ้าถูกต้องสวยงามก็สามารถทอเป็นลายใหม่ต่อไป บางครั้งต้องทดลองใช้ไหมไฟมาสานดูก่อนเพื่อเป็นแนวทางในการทอ ดูลวดลายก่อนว่าจะเป็นไปตามที่คิดหรือไม่ จึงจะนำไปคัดลายผ้าเก็บตะกอก ถ้าออกมาไม่สวยหรือคิดผิดก็ต้องรื้อทำใหม่ นอกจากการคิดลายผ้าแล้วยังต้องคิดถึงการเล่นสีให้สัมพันธ์กันด้วยว่าจะใช้สีอะไรมาตัดกับสีอะไรให้เกิดลายที่สวยงามเพื่อเพิ่มความสวยงามและความเด่นของผ้า

ลวดลายของผ้าทอเกาะยอ ที่ปรากฏอยู่และนิยมใช้ในปัจจุบันได้แก่ ลายราชวัตร ลายดอกพิกุล ลายลูกแก้ว ลายรสสุคนธ์ ลายดอกพยอม ลายดอกกรัก ลายดอกห้าหนึ่ง ลายเทพพนม ลายพริกไทย ลายลูกหวาย ลายหมากรุก ลายบุหงา ลายดอกผกากรองหรือลายดอกขี้ไก่ ลายตาสก๊อต ลายกากบาท ลายชกกริช ลายลูกโซ่ ลายข้าวหลามตัด ลายโกเถี่ยม ลายสีเหลี่ยมหรือลายตะแคง

ภาพที่ 3 ลวดลายต่าง ๆ ของผ้าเกาะยอ

เครื่องมือ-อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า

เครื่องทอ อุปกรณ์หรือเครื่องมือสำคัญในการทอผ้าก็คือเครื่องทอ ซึ่งคนไทยพื้นบ้านในภาคกลาง ภาคเหนือและภาคอีสาน เรียกว่า กี่ หรือ หูก ภาคใต้ เรียกว่า เก กี่ หรือ หูก พัฒนาขึ้นมาจากหลักการเบื้องต้นที่ต้องการให้มีการขัดลวดลายกันระหว่างด้ายเส้นยืนกับด้ายเส้นพุ่ง เป็นจำนวนมากเพียงพอที่จะให้เกิดเป็นผืนผ้าขึ้น

กระสวย ใช้สำหรับพุ่งด้ายเข้าไปขัดกับด้ายเส้นยืนทุกเส้น และพุ่งกลับไปกลับมา จนเกิดเป็นเนื้อผ้าตามลวดลายและขนาดที่ต้องการ

เส้นด้าย เส้นด้ายหรือเส้นไหมซึ่งย้อมแล้วเตรียมม้วนขึ้นก็เป็นด้ายเส้นยืน และเส้นพุ่ง

กระบวนการผลิต

1. การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ เครื่องทอผ้าหรือกี่เส้นไหมหรือเส้นใยประดิษฐ์ สีย้อมผ้า

ภาพที่ 4 ครูกริม สินธุ์รัตน์ กับเครื่องทอผ้า หรือ กี่

2. ขั้นตอนการผลิต

การเตรียมด้าย

ในปัจจุบันเส้นด้ายที่ใช้เป็นเส้นด้ายโทเลและด้ายฝ้ายสำเร็จรูป ย้อมสีให้เรียบร้อย มีหลายสีให้เลือก แต่ในสมัยก่อนนั้นเส้นด้ายที่ใช้เป็นเส้นด้ายฝ้ายดิบ ซึ่งต้องนำมาต้มแยกไขมันก่อน เพื่อสกัดไขมันและสิ่งสกปรกออก หลังจากนั้นจึงเข้าสู่กระบวนการย้อม ด้ายขาวต้องนำไปฟอกขาวเสียก่อนเพื่อให้ได้ฝ้ายขาว หากต้องการด้ายสีอ่อนก็นำด้ายขาวที่ได้มาย้อมสีอ่อน ส่วนถ้าจะย้อมสีเข้ม เช่น สีแดง สีน้ำเงิน หรือสีจัดๆ ไม่ต้องนำด้ายไปฟอกขาวก่อนก็สามารถย้อมสีเข้มได้เลย จากนั้นจึงจะนำไปลงน้ำเบ็งเพื่อคงสภาพสีและทำให้เส้นด้ายเรียบ นำไปผึ่งในที่ที่มีลมพัดผ่านเพื่อให้ด้ายแห้ง

การหันด้าย

การหันด้ายหรือหมุนด้ายเข้าหลอด คือการนำด้ายที่ย้อมสีตามความต้องการแล้ว นำมาหมุนเข้าหลอดพลาสติกที่มีความยาวประมาณหกนิ้ว หมุนด้ายขึ้นตามต้องการลงในหลอด

คันหูก หรือเดินด้าย เป็นการเตรียมด้ายขึ้น โดยนำด้ายที่กรอเข้าหลอดไว้แล้วมาจัดเรียงเสียบไว้กับรางเสียบหูก แล้วดึงด้ายมาพันกับหลักของที่คันหูก กลับไปกลับ มาจนได้ความยาวที่ต้องการ ซึ่งต้องเดินหลายเที่ยวจนครบความกว้างของผ้า

สอดฟันหวี

ต่อมาคือการต่อฟันหวี (นำด้ายไปสอดฟันหวี) โดยใช้คนสองคน คนหนึ่งเสียบเบ็ดผ่านฟันหวี อีกคนคล้องด้ายแล้วดึงมาที่ไม้ ทำทีละช่อง จนครบตามความยาวของฟันหวี (ถ้าผ้ากว้าง 1 เมตร จะมีฟันหวีประมาณ 1200 ช่อง)

ม้วนด้าย

เป็นการนำด้ายไปม้วนเข้าไม้ม้วน โดยมีเครื่องหีบหีบด้ายเข้าม้วน ตามความยาวของด้ายที่เดินไว้

นำเข้าก็่ทอ

นำเข้าก็่ทอ ขมวดเส้นด้ายให้ตึง แล้วพลิกเอาด้านใต้ขึ้น ใส่ฟันปลาให้ตึง

พลิกหูก

คล้องด้ายจากกระทัด ดึงด้ายผ่านไม้ม้วนผ้า ใช้เชือกคล้องไม้รับผ้ากับไม้รับด้าย

การคัดดอกหรือเก็บลาย

การเก็บลาย คือการคัดเส้นด้ายแยกขึ้นลงตามลักษณะของลาย ผ้าสีตะกอกขึ้นไปจะต้องมีการคัดดอกคัดลายไว้ก่อน แล้วจึงเก็บตะกอก ผ้าสีตะกอกนั้นคัดด้ายสองครั้ง หกตะกอกคัดสามครั้ง แปดตะกอกคัดสี่ครั้ง

เก็บตะกอก

ก่อเขาหรือเก็บตะกอก เป็นการใช้เส้นด้ายขนาดใหญ่ผูกเส้นด้ายขึ้นที่เป็นเส้นยก ที่คัดแยกกันไว้กับไม้เรียว เพื่อใช้ยกแยกเส้นสำหรับสอดด้ายพุ่งให้เป็นพื้นผ้าและลวดลายตามต้องการหลังจากเก็บตะกอก เสร็จแล้วจึงโยกลูกกลิ้งผูกเท้าเหยียบ และทดลองทอด้วย ต่อจากนั้นก็ถึงขั้นตอนการทอ

ภาพที่ 5 การผูกด้ายที่เครื่องทอผ้า

ภาพที่ 6 กระสวยที่ใช้ทอผ้า

คำศัพท์ที่ใช้ในการทอผ้าเกาะยอ

เกาะลาย การนับเส้นด้ายยืนในผืนผ้าเดิมแยกเป็นยกเส้นข่มหรือขึ้นลง จากผ้าผืนเดิมเพื่อสร้างลาย โดยจุดเป็นสูตรไว้

เขา หรือตะกอ เป็นอุปกรณ์ที่ทำหน้าที่แยกเส้นด้ายยืนให้ขึ้นลง เพื่อให้เส้นด้ายสอดขัดกัน เกิดเป็นเนื้อผ้า เขามีสองชนิด คือ เขายกดอกและเขาลายขัด วิธีทำใช้เชือกหรือเส้นด้ายเบอร์ใหญ่ เช่น เบอร์ 6 เบอร์ 9 คล้องเส้นด้ายยืน ผูกไว้กับไม้เรียว 2 อัน ประกบกันเป็นโครงยึดด้าย จำนวนเขาที่ผูกต่อ 1 ลาย นับเป็นนัดหรือไม้ ส่วนเขาลายขัดมีสองเขา แยกเส้นด้ายบนล่าง ผูกโยงกับไม้กลม ห้อยไว้ข้างล่าง สำหรับใช้เท้าเหยียบสลับกัน

เขา การนับผ้าทอกำหนดจากการที่คั่นหูกใส่ด้ายชุดใหม่แต่ละครั้ง ใส่ด้ายชุดใหม่ชุดหนึ่งนับเป็นหนึ่งเขา **ตีนเหยียบ** เป็นไม้ผูกโยงกับเขา จะมีตีนเหยียบที่อันขึ้นอยู่กับลายผ้า

เที้ยว การเดินด้ายจนครบความยาวของผ้าที่ต้องการในแต่ละชุด

นัด ไม้ที่ใช้ใส่คั่นระหว่างเส้นด้ายให้ชัดเจนเก็บก้ำมู

การทอดอก การทอผ้าที่ใช้ด้ายพุ่ง 2 ชนิด ชนิดที่ 1 เป็นเส้นด้ายที่ทำให้ปรากฏดอกนูนสูงกว่าสีพื้น ทอตามลายแต่ละนัด ชนิดที่ 2 ใช้ทอลายขัดเพื่อเป็นโครงร่างผืนผ้า และหมุนดอกให้นูนเดินขึ้นจากเนื้อผ้า

สืบหูก การใช้เส้นด้ายที่คิดค้นมาใหม่มาต่อกับเส้นด้ายในกึ่งที่ทอจนหมดเขาและตัดผ้าออกไปแล้ว บางทีเรียกสั้น ๆ ว่าสืบ วิธีนี้ใช้กับการทอลายเดิมไม่ต้องรื้อเก็บลายใหม่

องค์ความรู้เกี่ยวกับการเก็บดอกลายผ้า

สูตรเก็บดอกลายผ้าเกาะยอ เป็นหัวใจของการทอผ้า เป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยความละเอียด อดทน และอุตสาหะพยายามของช่างทอผ้า ผู้มีความสามารถในการทำขั้นตอนนี้มีจำนวนน้อย ปัจจุบันทำได้เพียงไม่กี่คนเท่านั้น

สูตรเก็บดอกลายราชวัตร 4 ตะกอ

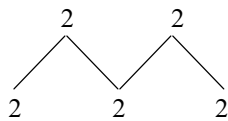
เส้นยืนสองสี : ใช้สีขาวกับสีอะไรก็ได้

วิธีเก็บด้าย เก็บ 2 ครั้ง เป็นสี่ตะกอ

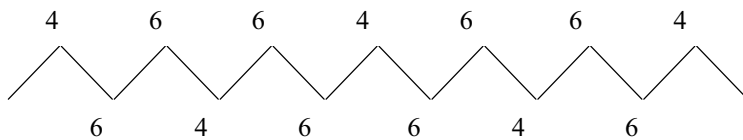
เก็บครั้งที่ 1 จะได้ ตะกอ 1 และ 4

เก็บครั้งที่ 2 จะได้ ตะกอ 3 และ 2

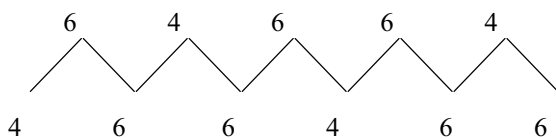
วิธีเก็บริมผ้า ก่อนยกดอกจะต้องเก็บริมผ้าก่อน การเก็บริมมีสูตรดังนี้

ไม้ที่ 1

ไม้ที่ 2

วิธีก่อตะกอเลื่อนตาราง

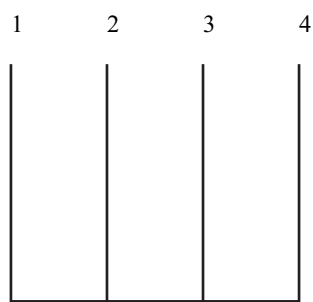
สอดไม้ขนาดที่ 2 และ 3 ก่อตะกอที่ 2 ก่อน
แล้วก่อตะกอที่ 3 เลื่อนไปอยู่บนตะกอที่ 2
ต่อด้วยตะกอที่ 1 และตะกอที่ 4 ก่อคงที่เดิมไว้

การผูกตะกอกับดินเหยียบ

แต่ละตะกอจะผูกเชือก 2 เส้น

ตะกอที่ 1	ผูกดินเหยียบ	2, 4
ตะกอที่ 2	ผูกดินเหยียบ	1, 3
ตะกอที่ 3	ผูกดินเหยียบ	1, 2
ตะกอที่ 4	ผูกดินเหยียบ	3, 4

ดินเหยียบ (จา)

ดินเหยียบที่ 1	ผูก 2 และ 3
ดินเหยียบที่ 2	ผูก 1 และ 3
ดินเหยียบที่ 3	ผูก 2 และ 4
ดินเหยียบที่ 4	ผูก 1 และ 4

วิธีทอ

1213	1213	2323	1213	1213	2
4342	4342	3243	4243	423	

ภาพที่ 7 ผ้าเกาะขอทที่ทอเสร็จเรียบร้อยแล้วพร้อมที่จะวางจำหน่าย

ยาสมุนไพรพื้นบ้าน

นายประกอบ อุบลขาว

ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 2 ด้านการแพทย์แผนไทย

75 หมู่ที่ 2 ต.บ้านนา อ.จะนะ จ.สงขลา 90130

นายเศรษฐกร อุบลขาว (ครูผู้ช่วย)

65 ถนนดำรงพัฒนา อ.จะนะ จ.สงขลา 90130

โทร. 074 206447, 081 7987747

พืช ผัก หนุ่ย ซึ่งเป็นยารักษาโรคต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านนิยมใช้กันสืบเนื่องต่อกันจนทุกวันนี้ เพราะสรรพคุณที่ใช้บำบัดรักษาโรคได้ผลดี จึงเป็นที่นิยมของชาวบ้านที่มีพืช ผัก หนุ่ย อยู่ใกล้ตัว และนิยมปลูกกันไว้ใช้ในครัวเรือน เพราะทุกสิ่งในโลกมีประโยชน์ใช้ในการบำบัดโรค อยู่ที่การศึกษาให้รู้คุณค่าของแต่ละชนิด และมีประสบการณ์ในการใช้ให้เป็นประโยชน์ ต้องเข้าใจสรรพคุณ และสมุฏฐานโรคต่าง ๆ ที่รักษาและกรรมวิธีให้ถูกต้อง ให้รู้ว่ายาอย่างไรรักษาโรคอย่างไร

ตัวยาสุมไพร์ แก้โรคท้องเดิน ท้องร่วง ปวดท้อง อาเจียนลงท้อง

1. ผลละมุดดิบ (ลูกสาว) 3 ผล ตำให้แหลก ผสมกับน้ำปูนใส คั้นเอาเฉพาะน้ำยา ประมาณ 1 ถ้วยรับประทานครั้งเดียว

สรรพคุณ แก้โรคท้องเดิน ท้องร่วง ลงท้อง ให้หายได้ผลดี

2. เกลือทะเล น้ำตาลทรายขาว อย่างละ 1 ช้อนโต๊ะ ผสมกับน้ำสุก 4 ช้อนโต๊ะ กวนให้เข้ากันดี ใช้รับประทานเพียงครั้งเดียวเท่านั้น

สรรพคุณ แก้โรคท้องเดิน ได้ผลอย่างดี

3. ยอดฝรั่ง 7 ยอด ต้มใช้น้ำพอสสมควร เมื่อสุกแล้วรินเอาน้ำใส่ถ้วยประมาณ 3 ช้อนโต๊ะ เติมน้ำปูนใสพอสสมควร รับประทาน

สรรพคุณ แก้โรคท้องเดิน ได้ผลอย่างดี

4. ชั่งข้าวโพด ที่ต้มสุกกินเนื้อหมดแล้ว 1 ฝัก หั่นเป็นชิ้นใส่หม้อ เติมเกลือ 1 กำมือ เติมน้ำลงพอสสมควร ต้มน้ำให้เดือดดี แล้วรับประทานครั้งละ 1 ถ้วยชา

สรรพคุณ แก้โรคท้องเดิน ท้องร่วง ท้องเสียดีนัก

5. ยอดฝรั่งประมาณ 7 ยอดใส่เกลือ 1 ช้อนโต๊ะ ใส่หม้อเติมน้ำต้มให้เดือดนาน 5 นาทีรับประทานครั้งละ 1 ถ้วยชา

สรรพคุณ แก้โรคท้องร่วง ของเด็ก ผู้ใหญ่ ได้ผลดี

6. ใบฝรั่งแก่ 1 กำมือ ตำให้แหลก เติมน้ำล้างไปพอควร คั้นเอาน้ำยา แล้วผสมน้ำผึ้งแท้ 1 – 2 ช้อนโต๊ะ รับประทานครั้งละ 1 ถ้วยชา

สรรพคุณ แก้โรคท้องร่วงได้ผลดี

สมุนไพรรักษา ไฟลวก หรือน้ำร้อนลวก

ยาใช้ทาภายนอกดับพิษน้ำร้อนลวก ไฟลวก

1. น้ำส้มสายชู (อ.ส.ร.) หรือ น้ำมะนาวก็ได้ ชโลมแผลถูกไฟลวก น้ำร้อนลวก

สรรพคุณ ดับพิษ ปวดแสบ ปวดร้อน จากไฟลวก น้ำร้อนลวก ดีนัก

2. ใบเสลดพังพอนตัวเมีย พญาขอ (ชนิดเดียวกัน) ประมาณ 1 กำมือ ตำให้แหลก ผสมด้วยสุราขาว ใช้พอกบริเวณที่ถูกไฟลวก น้ำร้อนลวก

สรรพคุณ ดับพิษปวดแสบ ปวดร้อน ดีนัก

3. ใช้หัวหอมแดง 5 หัว ตำพอกที่แผลไฟลวก น้ำร้อนลวก

สรรพคุณ ดับพิษปวดแสบ ปวดร้อน ดินนํก

4. เคลือบ (เกลือแกง) ละลายน้ำพอกเปลือกพอกแผลที่ถูกไฟลวก น้ำร้อนลวก ทำให้เกิดความเย็นสบาย

สรรพคุณ ดับพิษ ปวดแสบ ปวดร้อน ไม่เกิดอาการพอง ที่แผล

5. ดันหางจระเข้ นำมาคั้นเอาวุ้นเรียกว่าน้ำเมือก วุ้นวุ้นหางจระเข้ ทาบริเวณ ไฟลวก น้ำร้อนลวก ให้ทั่ว

บริเวณแผล

สรรพคุณ บำบัดพิษปวดแสบปวดร้อน ได้อย่างดี

ยาใช้รักษา ไฟลวก หรือน้ำร้อนลวก

1. หัวจุกลูกมะพร้าว 3 จุก ใช้น้ำปูนใสพอสสมควร ต้มกับหม้อดิน รับประทานครั้งละ 1 ถ้วยชา วันละ 3 ครั้ง
2. ดันหญ้าไต้ใบ 7 ต้น (เอาหมดทั้งต้น) ล้างน้ำให้สะอาด หัวหอมโทน 1 หัว ใส่หม้อดิน เติมน้ำ 3 ขัน ต้มให้เหลือ 1 ขัน (ต้ม 3 เอา 1) รับประทานครั้งละ ½ ถ้วยกาแฟ วันละ 3 เวลา ก่อนอาหาร
3. ดันลูกไต้ใบทั้ง 5 (เอาตั้งแต่รากทั้งต้น) ประมาณ 1 กำมือ ล้างน้ำให้สะอาด ตำให้ละเอียดผสมด้วยสุราคั้นเอาเฉพาะน้ำยา ประมาณ 1 ถ้วยชา ใช้รับประทาน
4. ใบมะกาศ 1 กำมือ หญ้าแพรก 1 กำมือ ล้างน้ำให้สะอาด มัดด้วยตอก 3 เปาะ ใส่หม้อดินเติมน้ำให้ท่วมยา ต้ม 3 เอา 1 รับประทาน ครั้งละ 1 ถ้วยกาแฟ เมื่อรับประทานครั้งหนึ่ง แก่ตอกมัดออกเปาะหนึ่ง เว้นระยะห่าง 20 นาที (3 ครั้ง) หายปกติ
5. จันมะพร้าว (ที่ยังไม่บาน) ตัดเอาประมาณ 1 คืบ สับเป็นท่อน ๆ ข้าวสาร 1 หยิบมือ ต้มกับน้ำ 1 ขัน ใช้หม้ออะไรก็ได้ ต้มเคี่ยวให้หนานพอสสมควร ใช้น้ำยารับประทานครั้งละครึ่งแก้ว ห่างกันประมาณ 20 นาที เพียง 3 ครั้งดินนํกแล
6. กะลามะพร้าวใหม่ ชนิดก้นมีรู 1 ซีก (ผ่าออกเป็น 4 ส่วน เอา 3 ส่วน) กับสารส้มเท่านิ้วมือ นำมาใส่หม้อดินเติมน้ำ 3 ส่วน ต้มให้เหลือ 1 ส่วน รับประทานครั้งละ 1 ถ้วยกาแฟ ทั้งระยะห่างกันประมาณ 20 นาที เพียง 3 ครั้งก็หาย
7. ดันข่า 1 ต้น ทั้ง 5 (ข่าอะไรก็ได้) ดันตะไคร้ (แกง) 3 ต้น สับใส่หม้อ เติมน้ำ 1 แก้ว สุราโรง 1 แก้ว ต้มให้หนานพอสสมควร ใช้รับประทานครั้งละ 1 ถ้วยชา
8. ฟาหอยโข่ง ประมาณ 10 ฟา เผาไฟให้ไหม้เป็นขี้เถ้า บดให้ละเอียด ผสมด้วยน้ำปูนใส กรองเอาเฉพาะน้ำยา รับประทานครั้งละ 1 ถ้วยชา ติดต่อกันห่างประมาณครึ่งชั่วโมง 3 ครั้ง

สมุนไพรใช้รักษาโรคต่าง ๆ

รากคนทา รากหญ้านาง รากท้ายยม่อม รากชิงชี รากมะเดื่อชุมพร รากลิ้นจี่ จันทน์แดง
จันทน์ขาว ดันหญ้าลูกไต้ใบ หัวหอมแดง ลูกกระดอม ก้านสะเดา หญ้าแพรก โกศสอ โกศขมา ใบมะกา
เล้าบอระเพ็ด น้ำปัสสาวะ จันทน์เทศ กรุงเขมา

ยาแก้ไข้ ปวดหัว ตัวร้อน

1. เถาบอระเพ็ด (สด) ยาว 1 คืบ ล้างให้สะอาด ตำให้แหลก ผสมกับสายน้ำปัสสาวะส่วนกลางของเด็กเล็กที่ต้มแล้ว คั้นเอาเฉพาะน้ำยา ให้ได้ถ้วยกาแฟ ต้ม
2. แก่นจันทน์แดง แก่นจันทน์ขาว 1 รากยาหม่อม 1 รากชิงชี 1 รากคนทา 1 รากมะเดื่อชุมพร 1 รากลิ้นจี่ 1 รากหญ้านาง 1 เอาหนักสิ่งละ 30 กรัม ใส่หม้อดิน (ถ้าใช้ภาชนะอื่นให้ใส่อิฐแดงลงไปด้วย ใส่น้ำให้ท่วมยา ต้มน้ำ 3 ส่วน เหลือ 1 ส่วน รับประทานครั้งละครึ่งถ้วย ก่อนอาหาร วันละ 3 ครั้ง

3. ต้นหญ้าลูกใต้ใบทั้ง 5 ประมาณ 1 กำมือโต หัวหอมแดง 5 หัว ใ้หม้อต้ม 3 เา 1 รับประทานครั้งละ 1 แก้ว วันละ 3 ครั้ง กินแล้วนอนคลุมโปง ช่วยให้เหงื่อออกเร็ว

สมุนไพร รักษาโรคริม ูสวัด ขยุมตีนหมา

1. ใบน้ำเต้าสด กับดินสอพองขี้วัวแห้ง ผสมกัน ตำให้ละเอียดละลายน้ำ ใช้พอกที่แผล ที่เป็นโรคริมตอนมีอาการ
 2. กำมะถันแดง เอามาพอควร บดให้ละเอียด ผสมเหล้าโรง ทาที่บริเวณเป็นริม
 3. หญ้าวงช้าง 1 ต้น ตำให้ละเอียด ผสมกับน้ำข้าวข้าว เอาน้ำทาตรงบริเวณที่เป็นริม
 4. ใบเสลดพังพอนตัวเมีย 1 กำมือ ตำให้ละเอียดผสมเหล้าโรง ชุบขมิ้นไ้ป่ายแผลริม วันละหลายครั้ง
 5. หญ้าแพรก 1 หญ้าปากควาย 1 ใบบอระเพ็ด 1 ใบน้ำเต้า 1 หญ้าตีนกาสาวยังไม่ออกดอก ตำให้ละเอียด ผสมน้ำข้าวข้าวครั้งที่ 2 คั้นเอาน้ำ ชุบสำลีพอกที่แผลริม อย่าให้แห้ง จะหายปวดแสบ ปวดร้อนทันที
- เฉพาะ โรคริมนี้ให้งดอาหารแสลงโรค ดังนี้ กลัวยทุกชนิด กุ้ง แป้งข้าวหมาก ลูกขุน หายแล้วอาจกำเริบขึ้น ใ้ได้อีก กลัวยพิษงูทั้งปวง ควรรับประทานยาถอนพิษด้วยจึงจะหาย

สมุนไพร ถอนพิษ ผิดสำแดง

1. ใบข่อยป่า ประมาณ 1 กำมือโต ๆ ล้างน้ำให้สะอาด ตำให้ละเอียด ผสมกับน้ำข้าวข้าว กรองด้วยผ้าขาว น้ำยา ประมาณ 1 แก้ว ใ้ใช้น้ำยารับประทานเพียงครั้งเดียว
2. ใบมะขาม 1 ใบหญ้านาง 1 ใบบัวบก 1 เาอย่างละ 1 กำมือเท่า ๆ กันล้างน้ำให้สะอาดตำให้ละเอียดผสมกับน้ำข้าวข้าวแล้วกรองเอาน้ำยาประมาณ 1 แก้ว รับประทาน
3. ผักกะเฉด 1 ผักบั้งไทย 1 ผักตำลึง 1 ผักหวาน 1 บัวบก 1 เาส่วนเท่า ๆ กัน ใ้หม้อเติมน้ำต้ม 3 เา 1 รับประทานครั้งละ 1 ถ้วยกาแฟ
4. รากมะขาม ผ่นกับน้ำข้าวข้าวให้ขึ้น ครั้งที่ 2 ประมาณ 1 ถ้วยกาแฟ รับประทาน ครั้งเดียว

สมุนไพรใช้รักษาโรคลมป่วง

1. หัวข่าแดง 1 หัว ล้างให้สะอาด ตำให้แหลกผสมด้วยน้ำปูนใส แล้วกรองด้วยผ้าขาว เอาน้ำประมาณ ครั้งถ้วยกาแฟ รับประทานครั้งเดียว
2. ตะไคร้ (แกง) 5 ต้น ทูบให้แตก ใ้หม้อต้มด้วยน้ำ 3 แก้ว ใ้เกลือให้เค็มจัด ใ้เหลือ 1 แก้ว รับประทาน ครั้งเดียว
3. มะละกอสุก 1 ลูก มาผ่าแคะเอาเฉพาะเมล็ดมาตำให้แหลกละเอียด ผสมด้วยน้ำข้าวข้าวใ้ผ้าขาวกรอง เอาน้ำประมาณ 1 ถ้วยกาแฟ รับประทาน
4. สากกะเบือหิน ที่ใ้ตำเครื่องแกงและน้ำพริก นำมาต้มกับน้ำใ้เดือดนานพอสมควร รับประทาน 1 ถ้วย กาแฟ
5. กระสอบป่านที่ใ้เช็ดเท้าเข้าประตูบ้าน 1 ชิ้น เท่าฝ่ามือ เผาไฟใ้เป็นขี้เถ้า ผสมด้วยเหล้ากรองเอาน้ำยา ประมาณ 3 ช้อนโต๊ะ ใ้ผู้ป่วยกิน เพียง 1 ครั้ง

สมุนไพร ใช้รักษาเป็นยาแก้พิษงูกัดทุกชนิด ***

1. ต้นกระเพราแดง ทั้ง 5 ล้างน้ำให้สะอาด ตำให้แหลก ผสมกับเหล้า คั้นเอาน้ำดื่ม กากพอกปากแผล
2. รากต้นนุ่น ล้างให้สะอาด ตำให้แหลก ผสมด้วยสุรา คั้นเอาน้ำยา ใ้ได้ 1 ถ้วย กาแฟ กากพอกปากแผล
3. ต้นเสลดพังพอน ทั้ง 5 ตำให้แหลก ผสมเหล้าคั้นเอาน้ำยาครั้งถ้วยกาแฟ กิน เาต้นเสลดพังพอนอีกต้น ตำให้ละเอียดผสมเหล้า พอกปากแผล

4. ยาฉุน (ยาเส้นมวนกับใบจากสูบ) พอสมควร ขยำกับน้ำปัสสาวะ คั้นเอาน้ำให้ผู้ป่วยกิน กากพอกปากแผล
5. ใบต้นลูกใต้ใบ 1 กำมือ โต้ ๆ ตำให้แหลก ผสมเหล้า คั้นเอาน้ำยาให้คนป่วยกิน กากยาพอกปากแผล
6. ผักเสี้ยนผี ทั้ง 5 ล้างให้สะอาด มากพอควร ตำให้ละเอียด ผสมสุรา คั้นเอาน้ำยา กากยาพอกปากแผล
7. ต้นน้อยหน่าไทย ทั้ง 5 (เอาต้นเล็ก) กับต้นก้างปลา ทั้ง 5 (เอาทั้งรากทั้งต้น) มาตำให้แหลก ผสมเหล้า คั้นเอาน้ำยาให้คนป่วยกิน กากพอกปากแผล
8. หัวอุตพิศ ล้างน้ำให้สะอาด ตำให้ละเอียด ผสมเหล้า คั้นเอาน้ำยา ประมาณครึ่งถ้วยกาแฟ กากพอกปากแผล กินครั้งเดียว
9. ต้นฟ้าทะลายโจร ทั้ง 5 ตำให้แหลก ผสมกับเหล้า คั้นเอาน้ำยา กิน ประมาณครึ่งถ้วยกาแฟ กากยาพอกปากแผล

ถ้าผู้ป่วยถูกงูกัดสลบแน่นิ่งไป คางแข็ง ให้เอาหัวหมูนางฝนกับเหล้า ทาตรงขากรรไกร ปากจะอ้าออก เอายากรอกเข้าไปจะฟื้นขึ้นมาทันที หรือใช้ทองแดงฝนกับน้ำ ทาขากรรไกร หรือใช้ใบลำโพงกลั๊ก ขยี้กับปูนกินหมาก ทาขากรรไกรปากจะอ้าขึ้น จะใช้ขนานใดก็ได้ ดีทุกขนาน หายมามากแล้ว มีสรรพคุณดีมาก

.....

***หมายเหตุการรักษาตามตำรับยาดังกล่าวนี้ต้องอยู่ภายใต้การดูแลรักษาของเจ้าของตำรับยา

สมุนไพรไทยกับความงาม ในชีวิตประจำวัน

นางวารภรณ์ คณานุรักษ์

ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5 ด้านการแพทย์แผนไทย
ศูนย์ส่งเสริมสมุนไพรและยาแผนโบราณ จังหวัดยะลา

52 ถนนธนวิถี 4 ต.สะเตง อ.เมือง จ.ยะลา 95000

โทร. 081 2988079

พระราชดำริสภกรมหลวงสงขลานครินทร์

(พระบิดาการแพทย์ไทย)

ขอให้ถือประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่สอง
ประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง
ลาก ทรัพย์ และเกียรติยศจะตกแก่ท่านเอง
ถ้าท่านทรงธรรมะแห่งอาชีพไว้บริสุทธ์

พระราชดำริสภพระบรมราโชวาท รัชกาลปัจจุบัน
เมื่อจะทำงานอย่าหวั่นวิตกเอาความขาดแคลนเป็นข้ออ้าง
จงทำงานท่ามกลางความขาดแคลนให้บรรลุผล
จงทำด้วยความตั้งใจและซื่อสัตย์

พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี

สมุนไพร ไทยนี้ มีค่ามาก
พระเจ้าอยู่หัว ทรงฝาก ให้รักษา
แต่ปู่ย่า ตายาย ใช้กันมา
ควรดูแลสุขภาพ รู้รักษา ใช้สืบไป
เป็นเอกลักษณ์ ของชาติ ควรศึกษา
วิจัยยา ประยุกต์ใช้ ให้เหมาะสม
รู้ประโยชน์ รู้คุณโทษ สมุนไพร
เพื่อคนไทย อยู่รอด ตลอดกาล

ภาพที่ 1 รับประทานรางวัล

สมุนไพรไทยเรามีประโยชน์มาก เป็นทั้งอาหารและยา ควรศึกษาจะเห็นคุณค่าและนำมาใช้ให้เป็น
ประจำในชีวิตประจำวันจะเห็นผล ซึ่งกล่าวในที่นี้คือ การรักษา บำรุง ดูแล ให้ผิวพรรณและเส้นผมสวย สดชื่นเปล่งปลั่ง
“ชะลอความแก่” ควรเริ่มจากอายุกลางคนไปเรื่อย ๆ เริ่มจากการดูแลเส้นผม ผิวหน้า ผิวกาย ดังนี้

เส้นผมและหนังศีรษะ

สมุนไพรที่เห็นมาแต่โบราณก็จะมี ดอกอัญชัญ ผลมะกรูด ว่านหางจระเข้

- ดอกอัญชัญ นำมาตำคั้นเอาแต่น้ำนำมาสระผม ผมจะนุ่มหอมขึ้นเป็นยาหอมผมที่คืออย่างหนึ่ง
- ผลมะกรูดสด นำมาเผาไฟหรือสดก็ได้ คั้นเอาแต่น้ำนำมาสระผมช่วยให้ผมดำสวยมีน้ำหนักมาก

รักษารังแค

○ ว่านหางจระเข้ เอาวุ้นที่ล้างยางสีเหลืองหมดแล้วมาทาท้ายให้ทั่วแล้วล้างออก จะทำให้ผมแข็งแรงไม่แตกปลาย

ผิวหนัง

- หัวผักกาดสด (หัวไชเท้า) หั่นบาง ๆ ทาใบหน้าที่ทิ้งไว้ประมาณ 10 – 20 นาที (เช้า-ก่อนนอน) ฝาค่อย ๆ จางลดลง ควรล้างหน้าด้วยน้ำอุ่นหลังจากใช้หัวผักกาด และล้างหน้าด้วยสบู่อ่อน ๆ จะเห็นผลใน 1 สัปดาห์
- ดินสอพอง+ผงขมิ้นชัน+มะนาว +น้ำผึ้ง ใช้บำรุงดูแลผิวหนัง โดยนำมาผสมอย่างละเท่า ๆ กัน ทาบาง ๆ ให้ทั่วใบหน้า ทิ้งไว้สัก 5 นาที ล้างออกด้วยน้ำอุ่น และล้างด้วยสบู่อ่อน ๆ ควรทำอาทิตย์ละ 2-3 ครั้ง
- แต่งกวา หลังการออกกำลังกายและการเผชิญแสงแดดจัด ให้หั่นแต่งกวาเป็นแผ่นบาง ๆ หรือบดให้ละเอียดแล้วทาให้ทั่ว จะช่วยให้ใบหน้าที่ถูกแสงแดดจัด สดชื่น และนุ่มนวลขึ้น

ผิวกาย

- ผงขมิ้นชันกับน้ำมะขามเปียกใช้ทาทั่วตัวกับขมิ้นขามเปียกขจัดให้ทั่วทิ้งไว้สัก 5 นาที จึงอาบน้ำ ถ้าอยากเห็นผลเร็วควรทำอาทิตย์ละ 2-3 ครั้ง หลังจากนั้นควรทำเป็นประจำอาทิตย์ละครั้งทำให้ผิวกายสดใสไม่หยาบกร้าน
- สำหรับมือเท้าที่หยาบกร้าน ควรใช้เปลือกมะนาวที่เหลืใช้แล้วถูเป็นประจำ จะทำให้มือและเท้าไม่แตกหยาบกร้าน ใช้ที่ข้อศอก ตาตุ่ม หัวเข่า ก็ได้ด้วย
- โยบวบแห้งใช้แทนฟองน้ำขัดผิวกายเป็นประจำ จะช่วยขจัดเซลล์ผิวหนังที่ตายให้ลอกออกและทำให้ผิวสดใส

****ทั้งหมดนี้ควรทำร่วมกับการออกกำลังกายเป็นประจำ จะได้สดชื่นทั้งร่างกายและจิตใจ****

การอบสมุนไพรเพื่อความงาม

ในปัจจุบันการอบตัวด้วยสมุนไพรเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย ในวงการสุขภาพสตรีชั้นนำและสุขภาพบุรุษ เพราะหลังจากการอบตัวด้วยสมุนไพรแล้วจะทำให้ร่างกายสดชื่น กระปรี้กระเปร่า ฉะนั้นในหนึ่งสัปดาห์ควรหาโอกาสอบตัวด้วยสมุนไพรสักครั้งหนึ่ง จะช่วยให้ร่างกายเรามีโอกาสขับเหงื่อและสิ่งในร่างกายไม่ต้องการออกมาทำให้โลหิตหมุนเวียนดีขึ้น การอบตัวด้วยสมุนไพรในสมัยโบราณ รุ่งคุณแม่คุณยายคุณย่า จะอบตัวเฉพาะสตรีที่คลอดบุตรแล้ว (หลังการคลอดบุตร) อบอุ่นเช้าวันละครึ่ง ครั้งละ ครึ่งซั่มประมาณ 15 วัน ทำให้มดลูกแห้งเร็ว และเข้าอุ้งไว้ขึ้น

ประโยชน์ของการอบตัวด้วยสมุนไพร

1. ต่อมเหงื่อทำงานมากขึ้นในการขับเหงื่อ ช่วยให้อุณหภูมิร่างกายลดจำนวนน้ำหนักได้อย่างรวดเร็ว (สำหรับคนอ้วน)
2. ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดของกล้ามเนื้อ
3. ช่วยโลหิตหมุนเวียนดีขึ้น
4. ช่วยลดความเครียดของร่างกายและจิตใจ
5. การอบสมุนไพรสำหรับสตรีหลังการคลอดบุตรทำให้มดลูกแห้งเร็ว และเข้าอุ้งไว้ขึ้น
6. หลังจากการอบตัวด้วยสมุนไพรแล้วจะทำให้ผิวพรรณนุ่มนวล
7. ถ้าสตรีมีตกขาวจะทำให้อาการตกขาวลดลง

8. ทำให้หายปวดเมื่อยและหลับสบาย
9. ผู้ที่เป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต จะช่วยให้เส้นเอ็นคลายเร็วขึ้น
10. สำหรับผู้ที่ไม่มีเวลาออกกำลังกายหรือทำงานในห้องแอร์นาน ๆ จะช่วยขับเหงื่อและสิ่งที่ร่างกาย

ไม่ต้องการออกมา

การอบตัวด้วยสมุนไพรไม่ควรอบในเวลาอากาศร้อนอบอ้าว การอบตัวด้วยสมุนไพรเหมาะสำหรับอากาศหนาว

สมุนไพรและอุปกรณ์ในการอบ

1. หัวไพล (ใช้ได้ทั้งสดและแห้ง)
2. ใบส้มป่อย (ใช้ได้ทั้งสดและแห้ง)
3. ผิวมะกรูด (ใช้ได้ทั้งสดและแห้ง)
4. ตะไคร้หอม (ใช้ได้ทั้งสดและแห้ง)
5. การบูร (ใส่พอประมาณ/ครึ่งช้อน)
6. พิมเสน (ใส่ 1/4 ช้อนชา)
7. เถาวัลีเอ็นอ่อน (ใช้ได้ทั้งสดและแห้ง)
8. ผักบั้งแดง (สด)
9. ขมิ้นอ้อย (ใช้ได้ทั้งสดและแห้ง)
10. ใบมะขาม (สด)
11. ใบหนาด (ใช้ได้ทั้งสดและแห้ง)

ทุกสิ่งทุกอย่างใช้พอประมาณสำหรับการอบแต่ละครั้ง

การถ่ายทอดองค์ความรู้

การเรียนเภสัช จะสอนให้เห็นของจริง ตั้งแต่การเก็บรักษาตัวยา ล้างสมุนไพร ที่จะนำมาทำยา ถ้าเป็นสมุนไพรสดจะต้องล้างให้สะอาด นำมาผึ่งแดด และสับหั่นให้เป็นชิ้น ๆ อบ เพื่อเก็บรักษาไว้ใช้นานและถ้าเป็นยาต้ม ก็จะต้องรู้จักปริมาณของตัวยา และ ชั่ง ตวง ให้ดู ให้ได้ตามสูตรของยาแต่ละโรค ถ้าเป็นยาบดผงก็เหมือนกัน คือต้องชั่ง ตวง วัด ตามขนานแต่ละอย่างของยาให้สูตร และนำมาบดทำเป็นผงก็จะมีขนาดการรับประทานและน้ำกระสายแต่ละตัวยา หรือถ้าทำเป็นเม็ดลูกกลอน ก็จะใช้ผ้าฝ้าย เป็นเครื่องผสม ทำเป็นลูกกลอน หรือจะใส่แคปซูล ก็จะใช้ยาผงที่ทำจากลูกกลอน ที่ยังไม่ผสมน้ำผึ้ง และมีขนาดที่รับประทานเหมือนกัน แล้วแต่โรค และสอนให้รู้จักตัวยาที่ทำให้ฤทธิ์น้อยลง คือการระตุ หรือประสะ คือการฆ่าฤทธิ์ เพราะยาที่มีฤทธิ์ถ้าไม่ระตุจะทำให้ผู้บริโภค (คนเจ็บ) ได้รับอันตราย จึงควรคิดถึงผู้บริโภคเป็นใหญ่ และนำนักศึกษาไปดูของจริงในป่า ให้รู้จักสมุนไพรของจริง (สด)

ถ้าเป็นการสอนผดุงครรภ์ ก็จะบอกเล่าให้รู้ถึงวิธีการคลอด การรักษาตัวระหว่างการตั้งครรภ์ การดูแลรักษาสุขภาพ การตรวจและรู้จักการดูแลอาการของตนเอง ให้หมั่นทำความสะอาดของร่างกายในระหว่างปีสภาวะ และให้ความรู้ว่าการตั้งครรภ์ของมนุษย์ สัตว์ เป็นของธรรมชาติ มิใช่โรคชนิดใดชนิดหนึ่ง เป็นของธรรมชาติให้กำเนิดแก่มนุษย์และสัตว์โลก ทำให้สบาย และข้าพเจ้าก็จะยกตัวอย่างว่าข้าพเจ้ามีบุตร 15 คน เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ และที่สมบูรณ์ดีทั้งแม่และลูกเพราะใช้สมุนไพรเป็นอาหารและยา

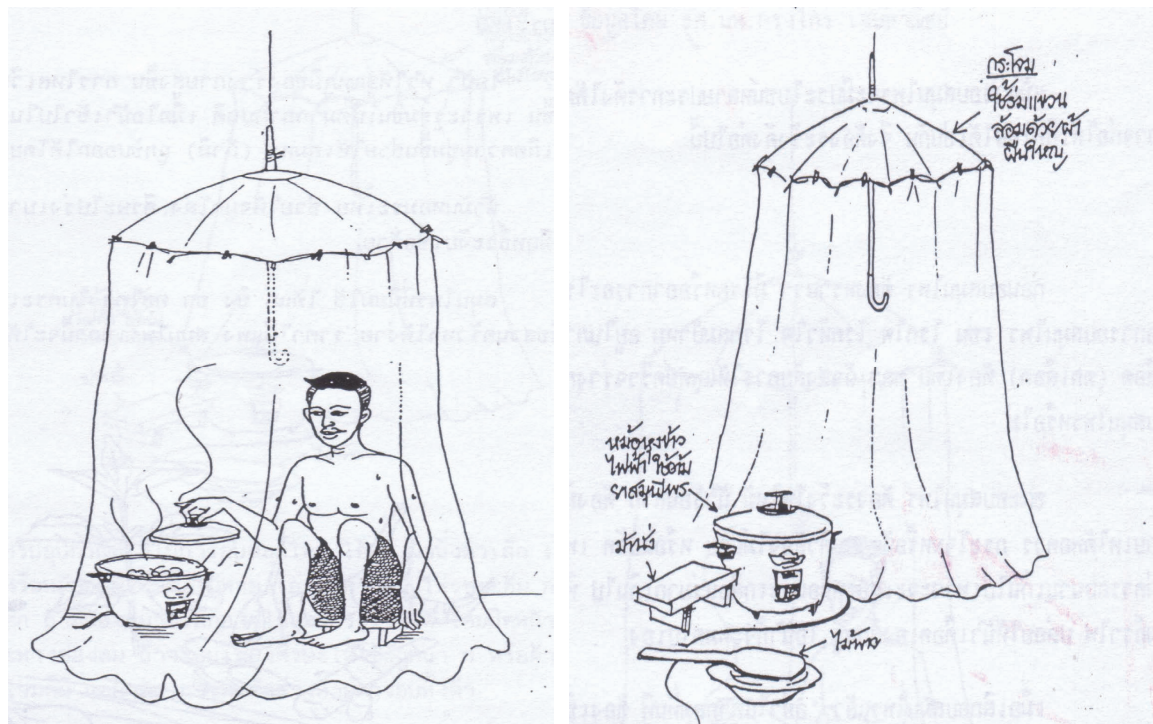
ข้าพเจ้าเรียนสาขาผดุงครรภ์ แพทย์แผนไทย จะสอนให้รู้จักการทำคลอดในสมัยคุณย่า คุณยาย คุณแม่และจะอธิบายคนตั้งครรภ์ให้รู้จักรักษาจิตใจให้สบายเพราะการตั้งครรภ์มิใช่การเป็นโรค เป็นการตั้งครรภ์ตาม

ธรรมชาติที่มนุษย์และสัตว์โลกพึงจะเป็นไปตามธรรมชาติ จะผิดปกติก็แต่ร่างกายเราจะมีสิ่งที่นำถนุถนอมเกิดขึ้น และรอการปฏิสนธิมาถึงเวลาที่ธรรมชาติกำหนด และมีการคลอดปกติก็ช่วยเรามาก คือเราจะมีลมเบ่งเองโดยเมื่อถึงกำหนดคลอดโบราณเรียกว่า “ตกฟาก” เมื่อทารกคลอดตามปกติโบราณมารดาก็ต้องอยู่ไฟ ประคบ นวดเข้ากระโجم ให้ทานยาสมุนไพรจำพวกว่านชักมดลูกเพื่อให้มดลูกแห้งเร็วและเข้าอุ้งไว้ ให้ทานอาหารที่เพิ่ม น้ำนมให้ทารกดูนมมารดา มารดาก็จะดูแลตนเองให้สมบูรณ์ น้ำนมจะได้ดีและลูกจะสมบูรณ์ด้วยและทานยาขับ เลือดเพื่อให้ น้ำคาวปลาออกให้หมดคนโบราณจึงต้องอยู่ไฟ แขน้ำเกลือ และนึ่งถ่าน อบเข้ากระโجمประคบ การ แขน้ำเกลือโบราณจะเอาเกลือละลายน้ำสุกแล้วทิ้งไว้ให้พออุ่น การใส่เกลือก็ใส่พอค่อนข้างเค็มพอเหมาะกับการจะ แขน้ชองคลอด ใส่ น้ำเกลือในอ่างที่ลงไปนึ่งแช่ได้เป็นการรักษาแผล เป็นเวลา 7 วัน วันละประมาณ 10-15 นาที หลังคลอดแล้ว 2-3 วัน

การนึ่งถ่าน เอาแก้อี๊จะเป็นวงกลมคล้าย โถส้วมให้เอาพอดีกับก้นที่นึ่งแล้วเอาเตาอังโล่เล็ก ๆ ใส่ถ่านแต่น้อยพอให้ยาสมุนไพรที่จะใส่สุมนในเตามีควันแล้วนึ่งเอาผ้าถุงคลุมแก้วที่นึ่งเหมือนเราให้นึ่งส้วมแต่ใช้ผ้าถุงมาคลุม แล้วเอาเตาที่มีสมุนไพรควันใส่ไปได้แก้วที่ถนุถนอมนึ่งแต่อย่าให้ไฟมากและมีเปลวไฟให้เป็นควันเพื่ออบชองคลอด การเข้ากระโجمได้เอารูปภาพให้ดู สมัยโบราณไม่มีตู้จึงใช้อย่างในรูปและสมัยใหม่ได้มาประยุกต์ ดัดแปลง จากที่นึ่งถ่าน มาใช้ไฟฟ้อบ การเข้ากระโجمก็มีตู้อบ การอยู่ไฟก็ใช้กระเป๋าน้ำร้อนมานาบบนท้อง ฉะนั้นสตรีสมัยโบราณที่อยู่ไฟ รักษาแบบโบราณจึงแข็งแรง มดลูกแห้งและหน้าท้องแห้ง ไม่มีน้ำคาวปลา และไม่มีมดลูก ระดูขาว

เวลาไปบรรยายหรือเป็นวิทยากรจะพูดให้ดัดแปลงให้เหมาะสมแต่ละสถานที่ และจะปฏิบัติให้ดู ให้เข้าใจ ในการดูแลคนคลอด ตลอดจนให้รู้จักใช้ยากับเด็กแรกเกิด และใช้สมุนไพรใกล้ตัวในครัวเรือนที่แก้ท้องอืด

ภาพเข้ากระโجمโบราณ และเอกสารนี้เคยใช้เป็นเอกสารประกอบการบรรยายที่มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ภาพที่ 2 การอบกระโجمแบบ โบราณ

สมุนไพรกับความสมดุลของธาตุ

นายจ่านิง กาญจนโสภณ
ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านการแพทย์แผนไทย
นางประนอม กาญจนโสภณ (ครูผู้ช่วย)
คลินิกจ่านิงการแพทย์แผนไทย

39 ถ. มหาราช 8 ต.ปากน้ำ อ.เมือง จ.กระบี่ 81000 โทร. 075 611416

บทนำ

สืบเนื่องจากประเทศไทยของเราเป็นประเทศที่ร่ำรวยทรัพยากรจากธรรมชาติมากมาย ซึ่งบรรพบุรุษของเราได้อาศัยอยู่กับและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ บางชนิดต้องอาศัยการเพาะปลูกเพื่อให้เพียงพอกับความต้องการในการบริโภค ถึงอย่างไรก็ตาม การใช้ทรัพยากรทุกอย่างต้องใช้เมื่อมีความจำเป็นและใช้อย่างประหยัด นอกจากนั้นเราจะต้องร่วมมือกันรักษา ป้องกัน ให้ทรัพยากรเหล่านี้เป็นสมบัติคู่แผ่นดินไทยสืบไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชพรรณไม้ต่าง ๆ สัตว์ และแร่ธาตุ ที่บรรพบุรุษได้คิดค้นผ่านการลองผิดลองถูกมา จนได้เป็นทั้งยาและอาหารเพื่อใช้ป้องกันรักษาและส่งเสริมสุขภาพ ตามสภาพธาตุของแต่ละบุคคลและสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตามฤดู ชาติ อายุ และตามกาลนั้น ๆ โดยอาศัยหลักปรับความสมดุลของร่างกายให้เป็นไปตามธรรมชาติ

การใช้สมุนไพรปรับธาตุทั้ง 4 ให้เกิดความสมดุล

ในเบื้องต้นควรศึกษาในเรื่องการรู้จักตัวยา 5 ประการ คือ

1. **รู้จักรูป** ต้องรู้จักรูปร่างลักษณะของพืช สัตว์ แร่ธาตุ เช่น พืชวัตถุ ก็ต้องรู้ว่า เป็นใบ ดอก ผล รากหรือแก่น
2. **รู้จักสี** ต้องรู้ว่ายามีสีอย่างไร เช่น กำมะถันมีสีเหลือง การบูรมีสีขาว
3. **รู้จักกลิ่น** ต้องรู้ว่ายามีกลิ่นอย่างไร กลิ่นสามารถบ่งบอกถึงคุณภาพของตัวยาได้อีกด้วย
4. **รู้จักรส** ต้องรู้รสของสมุนไพรว่ามีรสอะไร เพราะรสของยาจะสามารถทำให้หมอนำยามาใช้รักษา และป้องกันโรคได้โดยใช้รสนั้นเป็นหลัก เช่น จิง มีรสเผ็ดร้อนสามารถใช้บรรเทาอาการจุกเสียดได้
5. **รู้จักชื่อ** ต้องรู้จักชื่อว่ายาชนิดนี้มีชื่อเรียกว่าอย่างไร เพราะในแต่ละพื้นที่อาจเรียกไม่เหมือนกัน

ยา 9 รส

1. **ยารสฝาด** สรรพคุณ สมานแผล แก้บิด แก้ท้องร่วง เช่น ใบฝรั่ง เปลือกลูกทับทิม ใบจิก แผลงกับโรคท้องร่วง พรรคึก
2. **ยารสหวาน** สรรพคุณ ชิมซาบตามเนื้อ บำรุงกำลัง แก้อ่อนเพลีย เช่น รากชะเอมไทย น้ำอ้อย แผลงกับโรคเสมหะ บาดแผล เบาหวาน
3. **ยารสเบื่อเมา** สรรพคุณ แก้พิษดี พิษโลหิต พิษแมลงกัดต่อย เช่น ชุมเห็ดทั้ง 5 ทองพันชั่ง ขันทองพยาบาท แผลงกับโรคหัวใจพิการ น้ำดีพิการ
4. **ยารสขม** สรรพคุณ แก้ไข้ บำรุงโลหิตและดี เจริญอาหาร เช่น บอระเพ็ด ลูกกระดอม ฟ้าทะลายโจร แผลงกับโรคหัวใจพิการ
5. **ยารสเผ็ดร้อน** สรรพคุณ แก้ลม จุกเสียด ขับลม เช่น เมล็ดพริกไทย จิง ดิปลิเชือก แผลงกับไข้ที่มีพิษร้อน
6. **ยารสมัน** สรรพคุณ แก้เส้นเอ็นพิการ บำรุงเส้น บำรุงไขข้อ เช่น เมล็ดถั่วลิสง หัวถั่วพู แผลงกับโรคเสมหะพิการ โรคศิษาน
7. **ยารสหอมเย็น** สรรพคุณ ทำให้ชื่นใจ บำรุงหัวใจ บำรุงครรภ์รักษา เช่น จำพวกดอกไม้ต่าง ๆ ต้นเตยหอม แผลงกับโรคลม

8. ยารสเค็ม สรรพคุณ ชิมซาบไปตามผิวหนัง แก้โรคผิวหนัง เช่น เกลือ โศกกระสุน เปลือกต้นลำพู แผลงับโรคอุจจารธาตุพิการ

9. ยารสเปรี้ยว สรรพคุณ แก้เสมหะ ฟอกโลหิต ระบาย เช่น ใบส้มป่อย ลูกมะดัน แผลงับโรคน้ำเหลืองเสียบาดแผล และท้องร่วง

นอกจากรสยาทั้ง 9 รสแล้ว ท่านเห็นควรให้เพิ่มยารสจืด อีก 1 รส

ยารสจืด สรรพคุณ ขับปัสสาวะ ดับพิษไข้ เช่น ผักกาดน้ำ รากไทรย้อย ขลุ่ ผักกูด

รสยาทั้ง 9 รสนี้มีความสำคัญต่อการรักษาโรคเป็นอย่างยิ่ง ถ้าเรารู้จักการกินให้เหมาะสม ยาทั้ง 9 รส ซึ่งมีอยู่ในสมุนไพรทั้งพืช สัตว์ แร่ธาตุต่าง ๆ จะสามารถป้องกันและรักษาโรคได้ในเบื้องต้น

หลักการใช้อยาสุมุนไพร

ในการใช้สมุนไพรมืออยู่ 5 ประการ คือ

1. ใช้ให้ถูกต้อง ชื่อสมุนไพรชนิดเดียวกันอาจมีชื่อเรียกได้หลายชื่อ เช่น

ต้นเหงือกปลาหมอ	-	แก้้มหมอ, หนามหมอ
ชะเอมไทย	-	ส้มป่อยหวาน, อ้อยช้าง
เลียงผา	-	โคร่า
กำมะถันเหลือง	-	มาดเหลือง, สุพัน

หรือสมุนไพรบางชนิดใช้ชื่อเป็นปริศนาก็มี เช่น

ไซรัจฉณี	-	หัวเห่าหมู
กาบินหนี	-	โศกกระสุน
พาดยอดไม้	-	บอระเพ็ด

จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่หมอจะต้องจดจำรูปลักษณะ ของตัวยานั้น ๆ ให้แม่นยำถูกต้อง

2. ใช้ให้ถูกส่วน การนำส่วนต่าง ๆ ของตัวยามาใช้ จำเป็นต้องรู้ว่าจะต้องเลือกใช้ส่วนใดเป็นสำคัญ เนื่องจากตัวยา ในตัวเดียวกัน บางตัวอาจมีฤทธิ์ไม่เหมือนกัน

เช่น ดอกพิบูล	ใบ	มีรสเบื่อฝาด สรรพคุณ	ฆ่าเชื้อกามโรค แก้หืด
ดอก	มีรสหอมสุขุม	แก้ลม บำรุงโลหิต	
เมล็ด	มีรสฝื่อน	ขับปัสสาวะ	
แก่น	มีรสขมฝื่อน	บำรุงโลหิต แก้ไข้	
กล้วยน้ำว้า	ผลดิบ	-	แก้ท้อง ท้องร่วงได้ดี
	ผลสุก	-	ระบายท้องได้ดี

3. ใช้ให้ถูกขนาด ขนาดของตัวยานำมาผสมปรุงนั้น จำเป็นต้องมีมาตราส่วนตามตำรา เพื่อความปลอดภัยและเพิ่มประสิทธิภาพในการรักษาให้ได้มากที่สุด เช่น ตัวยางบางตัวมีฤทธิ์อ่อนจำเป็นต้องเพิ่มยาบางตัวเข้าไปเสริมฤทธิ์ ส่วนตัวยามีฤทธิ์แรงเกินไปจำเป็นต้องปรับลดฤทธิ์ของตัวยาลงโดยวิธีการฆ่าฤทธิ์ หรือสะตุ เป็นต้น โดยดูกำลังของผู้ป่วยเป็นหลัก เมื่อมีอาการดีขึ้นแล้วควรจะหยุดยา

4. ใช้ให้ถูกวิธี ตัวยางชนิดต้องใช้แบบสด ๆ บางชนิดใช้ดองกับเหล้า บางชนิดต้องต้ม จึงจำเป็นต้องรู้วิธีในการปรุงยาให้ถูกต้อง ทั้งนี้รวมถึงการเลือกใช้ตัวยาด่าง ๆ ที่จะนำมาปรุง เช่น ยาที่ดีต้องมีลักษณะมันวาว เป็นก้อนเปราะแตกหักง่าย ชิมดูจะมีรสขมเย็น ส่วนมหาหิงคุ์ ทำมาจากยางไม้จะมีกลิ่นเหม็นฉุนมากเท่าไรยิ่งดี เพราะเมื่อนำไปผสมกับตัวยากลิ่นของมหาหิงคุ์จะมีสรรพคุณในการขับลมได้ดี

วิธีการปรุงยา 28 วิธี จะขอยกตัวอย่างการต้มซึ่งเป็นวิธีที่ใช้เป็นส่วนใหญ่ โดยเอาตัวยาที่ต้องการ ซึ่งผ่านการล้างตามวิธีแล้วใส่หม้อผสมน้ำต้มให้เดือด แล้วกลั่นจากตามารับประทานตามฉลากยาที่ระบุไว้ การใช้ยาต้มเป็นศิลปะอย่างหนึ่งในการปรุงยา เพราะยาแต่ละขนานประกอบด้วยตัวยาที่มีทั้งพืช สัตว์ และแร่ธาตุอยู่ในขนานเดียวกัน เช่น ตัวยาที่ได้มาจากพืชมี ราก ต้น ผล ดอก ใบ แก่น กระพี้ ส่วนจากสัตว์ เช่น กระดูก เขา เขี้ยว ส่วนที่ได้จากแร่ธาตุเช่น กำมะถัน เหลือง ดีเกลือ สารส้ม ดินประสิว เป็นต้น ในการต้มยาด้วยบางชนิดใช้ความร้อนไม่สูงก็สามารถละลายสารสำคัญออกมาได้แล้ว เช่น ชะมดเชียง หญ้าฝรั่ง ส่วนตัวยาที่เป็นพวกใบไม้หรือดอกไม้มักจะใช้ไฟปานกลาง และส่วนที่เป็นแก่นหรือเนื้อไม้ให้ใช้ความร้อนสูงกว่า นอกจากนี้ตัวยาบางชนิดไม่สามารถนำมาต้มได้ เช่น การบูร พิมเสน เมนทอล ตัวยาเหล่านี้จะต้องผสมลงในน้ำยาก่อนจะรับประทานเท่านั้น เพื่อจะทำให้ตัวยา มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การใช้หม้อต้มยา พยายามหลีกเลี่ยงหม้ออลูมิเนียม เพราะสมุนไพรบางตัวมีสารสามารถละลายสกัดอลูมิเนียมได้ เช่น สารส้ม ดินประสิว จำพวกลูกมะกรูด ลูกมะนาวเหล่านี้ ควรใช้หม้อเคลือบ หรือหม้อแตนเลส ส่วนหม้อดินถ้าจะใช้ก็ได้แต่ต้องไม่ใช่ไฟจากเตาแก๊สในการปรุง เพราะจะทำให้หม้อแตกทะลุ ถ้าจะใช้ให้ใช้ไม้ฟืนหรือถ่านในการต้ม การใช้เวลาในการต้ม เราจะต้องดูว่าตัวยาประกอบด้วยอะไร ถ้าเป็นจำพวกใบไม้ หญ้า ที่สลายตัวง่ายจะต้มใช้เวลาประมาณ 10-15 นาที ส่วนที่เป็นแก่นไม้ โกงฐ เทียน ให้ใช้เวลานานเพิ่มมากขึ้น ส่วนที่จะต้องใช้เวลาในการต้มนานที่สุดคือจำพวก กระดูก เปลือกหอย ส่วนการใช้ไฟต้ม ครั้งแรกสุดใช้ไฟแรงก็ได้ คว้าพอเดือดให้ใช้ไฟอ่อนให้เดือดอยู่ตลอดเวลา การใช้น้ำต้มครั้งแรกให้ใส่น้ำให้ท่วมยาแล้วค่อย ๆ เคี่ยวให้เดือด น้ำจะลดลงเรื่อย ๆ แต่อย่าให้น้ำลดต่ำกว่าตัวยา เพราะน้ำจะเป็นตัวสกัดสารสำคัญของยาออกมา และควรอุ่นยาวันละ 2 ครั้ง เพื่อรักษายาไม่ให้บูด ส่วนการหมักอายุของยาต้มให้เราสังเกตว่ายาจะจืด หมดรสและกลิ่นหรือมีรสฝืดเพี้ยนไปจากเดิมจึงหยุดกินได้

5. ใช้ให้ถูกกับโรค เช่น เมื่อมีอาการท้องผูกต้องใช้ยาระบาย หากใช้ยารสฝาด จะทำให้ท้องผูกมากยิ่งขึ้น โดยใช้รสของยาเป็นเกณฑ์ในการรักษาก็ได้ การใช้ยารักษาโรคแต่ละครั้งเมื่อธาตุทั้ง 4 มีความสมดุลดีแล้ว ควรหยุดยาทันที หากยังคงรับประทานต่อไปร่างกายอาจเกิดความไม่สมดุลของธาตุได้ เช่น เป็นหวัดมีอาการไข้ ตัวร้อน รักษาด้วยการรับประทานฟ้าทะลายโจร จนหายดีแล้วแต่หากยังคงรับประทานติดต่อกันเป็นเวลานาน จะทำให้ร่างกายเย็นลง ธาตุไฟอ่อน อาจทำให้เกิดอาการหัวใจหวิว ความดันโลหิตต่ำได้ แสดงว่าร่างกายไม่มีความสมดุล การจะใช้ยาเป็นเวลานานก็มีข้อควรระวัง เช่น การรับประทานยาอายุวัฒนะที่มีรสไม่จืด เมื่อผสมกันแล้วมีรสร้อน ขม เผ็ด หอมเล็กน้อย ใช้เพื่อเป็นการปรับธาตุไปทีละน้อย ตัวยาจะเข้าไปเสริมสร้างธาตุทั้ง 4 ให้บริบูรณ์ เมื่อธาตุทั้ง 4 บริบูรณ์แล้วร่างกายก็จะเป็นปกติสุขได้

การเกิดความไม่สมดุลของร่างกายในทฤษฎีการแพทย์แผนไทยได้กล่าวว่าร่างกายของมนุษย์ประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 ธาตุทั้ง 4 ที่ว่านี้คือ ที่ตั้งที่แรกเกิดของโรค ได้แก่

- 1. ธาตุดิน** มีลักษณะเป็นวัตถุ สามารถจับต้องได้ เช่น ฟัน เล็บ เส้นผม ปอด หัวใจ เป็นต้น
- 2. ธาตุน้ำ** มีลักษณะเป็นของเหลว อยู่ทั่วร่างกาย เช่น น้ำเลือด น้ำตา น้ำมูก น้ำไขข้อ น้ำปัสสาวะ เป็นต้น โดยอาศัยธาตุดิน เพื่อการคงอยู่ และอาศัยธาตุลมเพื่อการเคลื่อนไหว
- 3. ธาตุลม** มีลักษณะเคลื่อนไหวได้ ทำให้ร่างกายเกิดความเคลื่อนไหว เช่น ลมพัดจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน ลมพัดจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง ลมพัดในลำไส้และกระเพาะอาหาร เป็นต้น
- 4. ธาตุไฟ** มีลักษณะเป็นความร้อน ให้ความอบอุ่น เผาผลาญสิ่งต่าง ๆ ให้แตกสลาย มีอยู่ 4 ประการ คือ
 - ไฟทำให้ร่างกายอบอุ่น
 - ไฟทำให้ร้อนระส่ำระสาย
 - ไฟทำให้ร่างกายทรุดโทรม
 - ไฟย่อยอาหาร

ฤดูกาล

ฤดูกาล คือ ฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงของปี จะมีผลกระทบต่อการปรับตัวของธาตุในร่างกาย หากร่างกายปรับตัวไม่ได้ จะทำให้เกิดเสียสมดุล ส่งผลให้เกิดความเจ็บป่วย เหตุเพราะธาตุทั้ง 4 มีการกำเริบ หย่อน พิการ การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลซึ่งมากระทบต่อตัวเรานี้เกิดจากธาตุไฟเป็นตัวหลัก เช่น ในฤดูร้อน (ธาตุไฟ กำเริบ) โดยปกติ ไฟในร่างกายจะไม่สูงหรือต่ำเกินไปแต่พอเริ่มเข้าในฤดูร้อน ร่างกายของเราดูความร้อนจากภายนอก จึงทำให้ร่างกายที่อบอุ่นอยู่เป็นปกติ เริ่มมีความร้อนสูงขึ้น ทำให้ธาตุไฟกำเริบและส่งผลกระทบให้ธาตุน้ำ และธาตุลมทำงานผิดปกติคลาดเคลื่อน ร่างกายเริ่มไม่ปกติมีอาการไข้

ฤดูร้อน (เดือนกุมภาพันธ์-เดือนพฤษภาคม) ความร้อนจากธรรมชาติภายนอกจะมากกระทบเป็นเหตุให้ธาตุไฟกำเริบ และอาจส่งผลต่อธาตุน้ำและธาตุดินตามลำดับ ความร้อนส่งผลให้ร่างกายมีอาการตัวร้อน ปวดศีรษะ อ่อนเพลีย คอแห้ง ร้อนใน อาการดังกล่าวสามารถป้องกันด้วยอาหารรสขมเย็น รสเปรี้ยว รสจืด เพราะจะทำให้ความร้อนผ่อนคลายลง และไม่ควรรับประทานอาหารรสร้อน รสเผ็ดจัด รสมัน เพราะจะเป็นธาตุไฟในร่างกาย

ฤดูฝน (เดือนมิถุนายน-เดือนกันยายน) ในฤดูฝนความชื้นจากระอบฝนจะเพิ่มมากขึ้น ความชื้นนี้เป็นธรรมชาติของฤดูฝนจะมีผลกระทบต่อธาตุลม ความชื้นที่มีมากเกินไปจะทำให้ธาตุไฟหย่อนจนทำให้เกิดอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นไข้หวัดได้ อาการดังกล่าวสามารถป้องกันได้ด้วยอาหารรสขม รสเผ็ดร้อน

ฤดูหนาว (เดือนตุลาคม-เดือนมกราคม) ความหนาวแห้งจะกระทบต่อร่างกายและส่งอิทธิพลต่อธาตุน้ำ ทำให้เจ็บป่วยได้มากกว่าฤดูอื่น รวมไปถึงความหนาวจะทำให้ธาตุไฟพิการทำให้มีอาการน้ำมูกไหล ขยับเขยื้อนร่างกายไม่สะดวก ท้องอืด อาหารที่เหมาะสมกับฤดูหนาวคืออาหารรสขมร้อน รสเผ็ดและรสเปรี้ยว

ด้วยที่ใช้ปรับสมดุลของร่างกายตามฤดู ได้แก่ ฤดูร้อน คือ พืชผักผลไม้ซึ่งประกอบด้วย สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม ฤดูฝน คือ พืชผักผลไม้ซึ่งประกอบด้วย พริกไทย ดีปลี จิงหั่ง ฤดูหนาว คือ พืชผักผลไม้ซึ่งประกอบด้วย เจตมูลเพลิง สะค้าน ช้าพลู โดยนำตัวยามาต้มหรือบดผงในอัตราส่วนเสมอภาค สามารถกินได้ตลอดฤดูเพื่อการปรับธาตุให้เป็นปกติ

ธาตุเจ้าเรือน

ธาตุเจ้าเรือน หมายถึง ลักษณะที่หมายรวมถึงบุคลิกและอุปนิสัยที่คิดว่ามาตั้งแต่แรกเกิดและอาจเปลี่ยนแปลงได้ภายหลัง ในทฤษฎีการแพทย์แผนไทยเชื่อว่า การเกิดชีวิตใหม่จะเกิดขึ้นได้ต้องมีพ่อแม่ที่มีลักษณะของหญิงชายครบถ้วน โดยให้ความหมายของชีวิตว่า ชีวิตคือขั้น 5 อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ การเกิดรูปครั้งแรกในครรภ์มีขนาดเล็กมากและด้วยอิทธิพลของธาตุไฟก่อน จนเกิดธาตุอื่นตามมาจนครบธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ แล้วจึงเกิดรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ และด้วยอิทธิพลของธรรมชาติ ได้แก่ ความร้อน ความเย็นของฤดูกาล ทำให้ธาตุทั้ง 4 ของแต่ละคนแตกต่างกันไป ลักษณะธาตุเจ้าเรือน มีดังนี้

1. ธาตุดินเจ้าเรือน มีรูปร่างสูงใหญ่ ผิวคล้ำ ผอมคด น้ำหนักมาก อวัยวะสมบูรณ์ รสอาหารที่ควรรับประทานคือ ผาต หวาน มัน เค็ม
2. ธาตุน้ำเจ้าเรือน มีรูปร่างสมบูรณ์ ผิวพรรณสดใสเต่งตึง ท่าเดินมั่นคง ทนเย็นได้ดี เสียงโปร่ง รสอาหารที่ควรรับประทานคือ เปรี้ยว หลีกเลียงอาหารรสมัน
3. ธาตุลมเจ้าเรือน จะมีผิวหยาบแห้ง รูปร่างโปร่งผอม ผอมบาง ขี้จุกจิก ขี้ฉลาด ทนหนาวไม่ค่อยได้ รสอาหารที่ควรรับประทานคือ เผ็ดร้อน หลีกเลียงอาหารรสหวานจัด
4. ธาตุไฟเจ้าเรือน มักขี้ร้อน หิวบ่อย กินเก่ง ใจร้อน กลิ่นตัวแรง ผมหงอกเร็ว รสอาหารที่ควรรับประทานคือ ขม เย็น หลีกเลียงอาหารรสเผ็ดจัด

.....

การเตรียมสมุนไพร เพื่อใช้เลี้ยงสุกร

รศ. ยุทธนา ศิริวิธนนกุล
ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5 ด้านเกษตรกรรม
รศ. ยุพินพรรณ ศิริวิธนนกุล (ครูผู้ช่วย)
ภาควิชาสัตวศาสตร์ และภาควิชาพัฒนาการเกษตร
คณะทรัพยากรธรรมชาติ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90112
โทร.074 211059, 081 8981081

ปัจจุบันการนำสมุนไพรมาใช้ในการเลี้ยงสัตว์ยังไม่ค่อยแพร่หลายเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสมุนไพรที่ใช้ไม่สามารถเก็บไว้ใช้ได้นาน ๆ เหมือนยาแผนปัจจุบัน และพบว่าบางครั้งการใช้สมุนไพรได้ผลดี แต่บางครั้งพบว่าสมุนไพรชนิดเดียวกันให้ผลไม่ดีเท่าที่ควร ซึ่งเป็นไปได้ว่าสารออกฤทธิ์ที่มีอยู่ในสมุนไพรชนิดเดียวกันมีปริมาณและคุณภาพต่างกัน โดยอาจมีสาเหตุมาจากการเก็บเกี่ยวสมุนไพรที่ยังไม่ได้อายุเก็บเกี่ยว หรือมีการเตรียมสมุนไพรที่ไม่ดีเท่าที่ควร ทำให้สารออกฤทธิ์เสื่อมสภาพ หรือลดปริมาณลง ดังนั้นถ้ามีการเตรียมสมุนไพรที่ถูกขั้นตอน ก็จะทำให้สามารถเก็บสมุนไพรไว้ใช้ได้นาน ๆ โดยยังคงคุณสมบัติที่ดีเหมือนเดิมตลอดไป

ชนิดและคุณสมบัติของสมุนไพรที่นำมาเลี้ยงสุกร

โครงการวิจัยการใช้สมุนไพรในสุกร ภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา ได้มีการวิจัยนำสมุนไพรมาใช้เลี้ยงสุกร โดยนำมาใช้ทดแทนยาต้านจุลชีพในการผสมอาหารสุกร เพื่อป้องกันโรค และช่วยเร่งการเจริญเติบโตของสุกร โดยมีการศึกษาสมุนไพร 6 ชนิด ซึ่งแต่ละชนิดมีลักษณะ คุณสมบัติในการรักษาโรค และวิธีการเตรียมสมุนไพรเพื่อใช้ในการเลี้ยงสัตว์ที่แตกต่างกันไป โดยจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

ฟ้าทะลายโจร

ฟ้าทะลายโจรเป็นพืชสมุนไพรที่รู้จักกันแพร่หลายโดยมีข้อมูล ดังต่อไปนี้ (นันทวัน, 2542; ดิสทัต, 2544 ก. และ วิทย์, 2542)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Andrographis paniculata* (Burn.f.) Nees.

ชื่อวงศ์ : Acanthaceae

ชื่อสามัญ : The creat , creyat root, halviva,

kariyat, green chiretta และ kreat

ชื่ออื่น ๆ : ฟ้าทะลาย น้ำลายพังพอน

(กรุงเทพมหานคร) ฟ้าสาบ (พนักสนิม)

หญ้าน้ำหนู ชีกะเฉา(สงขลา) สามสิบดี (ร้อยเอ็ด)

เขยตาย ยายคลุม (โพธาราม) ฟ้าสะท้าน (พัทลุง)

เมฆละลาย(ยะลา) ดิบงฮี ชวงชิมน้อย

เจ๊กเกียงฮี โจงเช่า และ ชีบังกี (จีน)

ส่วนที่ใช้เป็นยา : ใบและต้นใช้ได้ทั้งสด

และแห้ง

สารออกฤทธิ์ : เป็นสารกลุ่ม lactone เช่น andrographolide, neoandrographolide เป็นต้น

ภาพที่ 1 ต้นฟ้าทะลายโจร

ลักษณะทั่วไป : เป็นพืชล้มลุกสูงประมาณ 30-60 ซม. ลำต้นเป็นสี่เหลี่ยม แตกกิ่งเล็กด้านข้างจำนวนมาก ใบมีสีเขียวเข้ม ตัวใบมีลักษณะเรียวยาว ปลายแหลม ดอกมีขนาดเล็กสีขาวประม่วง ฝักคล้ายดอียดึง เมล็ดในสีน้ำตาลอ่อน

รสชาติและฤทธิ์ทางยา : มีรสขม มีฤทธิ์ในการยับยั้งเชื้อแบคทีเรียที่เป็นสาเหตุของโรคท้องร่วง และโรคทางเดินหายใจ

สรรพคุณทางยา : ฟาทะลายโจรใช้เป็นยาแก้อาการท้องร่วง โรคบิด แก้ไข้ หัววัด เจ็บคอ ทอนซิลอักเสบ แก้ปวดอักเสบ ใบใช้รักษาแผลน้ำร้อนลวก แก้ไฟไหม้ มีสารกลุ่ม lactones คือ andrographolide, deoxy andrographolide, neoandrographolide, dehydroandrographolide (คณิต และ ชัยโย 2534 และ สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน, 2541) ซึ่งออกฤทธิ์ต่อระบบทางเดินอาหาร โดยยับยั้งการหดเกร็งของกล้ามเนื้อกระเพาะ (วนิดา และคณะ, 2533) รักษาการเกิดแผลในกระเพาะอาหาร (ศิริมา และคณะ, 2532) มีฤทธิ์ต้านเชื้อ *E.coli* และ *Salmonella typhi* ที่ทำให้เกิดโรกระบบทางเดินอาหาร โรคท้องร่วง และยับยั้งเชื้อ *Staphylococcus* (ชิตารัตน์, 2534) ใช้รักษาโรคท้องร่วงที่เกิดจากเชื้อ *E.coli* ในลูกสุกร ได้ผลดีเท่ากับการใช้ยาปฏิชีวนะ โคลิสติน (colistine) โดยบดเป็นผงละเอียดป้อนให้ลูกสุกรกินวันละ 500 มิลลิกรัม ร่วมกับใบฝรั่งบดแห้ง 1000 มิลลิกรัม ติดต่อกัน 3 วัน (ยุทธนา, 2544) จะทำให้สุกรหายท้องร่วงเป็นปกติ

ฝรั่ง

ฝรั่งเป็นพืชยืนต้นที่รู้จักกันทั่วไปมีหลายสายพันธุ์ แต่ที่จะนำมาใช้เป็นยาได้นั้นเป็นฝรั่งพื้นบ้าน หรือฝรั่งจันทน์ จะไม่ใช้ใบฝรั่งเวียดนามทั้งนี้เนื่องจากใบฝรั่งเวียดนามมีสารออกฤทธิ์น้อยกว่าฝรั่งจันทน์ และการปลูกฝรั่งเวียดนามจะมีการฉีดยาฆ่าแมลงมาก หากนำมาใช้จะมียาฆ่าแมลงปนเปื้อน สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับฝรั่งมีดังต่อไปนี้ (นันทวัน, 2542 ; สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน, 2541 และ วิทย์, 2542)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Psidium guajava* Linn.

ชื่อวงศ์ : Myrtaceae

ชื่อสามัญ : Guava

ชื่ออื่น ๆ : มะก้วย (เชียงใหม่) มะมัน (ลำปาง)

มะก้วยกา มะสีดา (ภาคเหนือ) มะก้วยเปา

(ลำพูน) มะจิน มะปุ่น (สุโขทัย, ตาก)

มะกา (แม่ฮ่องสอน) มะแกว (แพร่) สีดา (นครพนม)

สีดาขาว (อุบลราชธานี) จุ่มโป (สุราษฎร์ธานี)

ชมพู (ปัตตานี สงขลา) มะปุย (นราธิวาส)

ย่ามู ย่ามู (ภาคใต้) ปีกเกี้ยว (จีนแต้จิ๋ว)

ภาพที่ 2 ต้นฝรั่งจันทน์

ส่วนที่ใช้เป็นยา : ใบและผลดิบ (ในสุกรและไก่ใช้เฉพาะใบ)

สารออกฤทธิ์ : ใบฝรั่งมีสาร **แทนนิน(tannin)** 8-15 % และ **น้ำมันหอมระเหย**

ลักษณะทั่วไป : ฝรั่งเป็นพันธุ์ไม้พื้นเมืองของทวีปอเมริกาใต้ เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็กผิวของลำต้นเรียบเกลี้ยง ถ้าเป็นกิ่งที่อ่อนอยู่จะมีลักษณะของกิ่งเป็นสี่เหลี่ยม ใบหนาหยาบรูปรีขอบขนาน ดอกออกเป็นช่อ 2-3 ดอก กลีบดอกสีขาวมีเกสรตัวผู้จำนวนมาก ผลมีหลายรูปร่าง กลมหรือรียาว เนื้อในมีทั้งสีขาวนวล และสีแดง

รสชาติและฤทธิ์ทางยา : ใบฝรั่งมีรสฝาด มีฤทธิ์สมานแผล ลดการระคายเคืองของลำไส้ ช่วยดูดซึมน้ำเข้าสู่ร่างกาย ทำให้ท้องผูก มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อ *Staphylococcus aureus*, *E.coli* และ *Salmonella typhi*

สรรพคุณทางยา : ใบฝรั่งมีสารแทนนินที่ออกฤทธิ์สมานแผลโดยจะทำให้เกิดการตกตะกอนของโปรตีนที่ผนังลำไส้ จึงช่วยรักษาโรคกระเพาะลำไส้ได้ **สารแทนนิน** จะลดการระคายเคืองของลำไส้ได้ ช่วยดูดน้ำจากโพรงลำไส้เข้าสู่ร่างกายทำให้ท้องผูกจึงนำมารักษาโรคท้องร่วงได้ จากการทดลองของแพทย์หญิง ปัจจาจักษ์ ธนังกุล และชัยโย ชัยชาญพิณยุทธ อ้างโดย สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน (2541) รายงานว่า การใช้ใบฝรั่งแห้งบดให้ผู้ป่วยรับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม ทุก ๆ 3 ชม. จำนวน 122 ราย เปรียบเทียบกับการใช้ยา **เตตราซัยคลิน** พบว่า ใบฝรั่งลดจำนวนครั้งของการถ่ายอุจจาระและหยุดถ่ายเหลวได้รวดเร็วกว่ายา **เตตราซัยคลิน** สุริย์ (2529) อ้างโดย สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน (2541) รายงานว่าสารสกัดด้วยน้ำจากใบฝรั่งมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อ *Shigilla dysenteriae* ที่ทำให้เกิดโรคบิด ยุทธนา และคณะ (2543) ได้ทดลองใช้ใบฝรั่งบดแห้งป้อนให้ลูกสุกรท้องร่วงกิน ได้สละ 500, 750, 1000 มิลลิกรัม วันละ 1 ได้ส เปรียบเทียบกับการป้อนยาปฏิชีวนะ **โคลิสติน** พบว่าการป้อนให้ลูกสุกรกินวันละได้ส ๆ ละ 750 มิลลิกรัม ทำให้ลูกสุกรหายท้องร่วงภายใน 3.38 วัน ขณะที่ยาปฏิชีวนะจะหายภายใน 3.63 วัน การใช้ใบฝรั่งปริมาณมาก ๆ เป็นเวลานาน ๆ นั้น สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน (2541) รายงานว่า ความเป็นพิษของ **แทนนิน** จะมีผลต่อตับและไต แต่สามารถลดพิษลงได้ด้วยการใช้ **แคลเซียมไฮดรอกไซด์ (calcium hydroxide)** หรือใช้น้ำปูนใสเป็นน้ำกระสายยา

ไพล

ไพลเป็นพืชล้มลุกที่นำส่วนที่อยู่ใต้ดินที่เรียกว่า เหง้า มาใช้ทำยา ไพลมีหลายชนิด เช่น ไพลขาว ไพลดำ ไพลเหลือง ลักษณะต้นจะคล้าย ๆ กันต่างกันที่เหง้า ไพลขาว เนื้อในจะขาว ส่วนไพลดำ เนื้อในจะออกสีม่วง แต่ที่จะใช้เป็นยาในการเลี้ยงสุกรและไก่คือไพลเหลือง เนื้อในเป็นสีเหลือง และมีพืชอีกชนิดหนึ่งคือ กะทือ ที่มีเหง้าและลำต้นคล้ายไพล แต่เหง้าจะเหลืองอ่อนกว่า และใบจะยาวกว้างกว่า และที่แตกต่างชัดเจน คือ กลีบเลี้ยงของดอกกะทือจะมีสีเขียวปนแดง แต่ไพลจะออกสีเขียวอ่อนไม่มีสีแดงปน (สุนทร, 2535) สำหรับข้อมูลอื่น ๆ มีดังต่อไปนี้ (นันทวัน, 2542 ; คิสัท, 2544 และ สุนทร, 2525)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Zingiber cassumunar* Roxb.

ชื่อวงศ์ : Zingiberaceae

ชื่อสามัญ : -

ชื่ออื่นๆ : ไพล (ภาคกลาง) ปูลอย ปูเลย (ภาคเหนือ)

ว่านไฟ (ภาคอีสาน)

ส่วนที่ใช้เป็นยา : เหง้า บางแห่งเรียก หัว หรือ แง่ง

เป็นส่วนที่อยู่ใต้ดิน

สารออกฤทธิ์ : เหง้าไพลมีน้ำมันหอมระเหย

(*essential oil*) 24% (Baku and Nabney, 1975)

เป็นสารกลุ่ม **เบนซีนอยด์ (benzenoid)**

และมีสารสีเหลืองชื่อ **เคอคูมิน (curcumin)**

0.0075% (Kuroyanagi *et al.*, 1980) นอกจากนี้มีสารกลุ่ม **เทอร์พีน (terpene)** (Pongprayoon *et al.*, 1997) และกลุ่ม **sesquiterpene** ได้แก่ **เซอรัมโบน** (Kishore and Dwinedi, 1992)

ลักษณะทั่วไป : ไพลเป็นไม้ล้มลุก มีลำต้นใต้ดินเรียกว่าเหง้า เหง้ามีขนาดใหญ่มีเนื้อในสีเหลืองมีกลิ่นหอมเฉพาะ มีอายุลงเหง้าได้หลายปี ลำต้นเทียมแทงขึ้นบนดินสูงประมาณ 2-3 ฟุต ลำต้นสีเขียว ใบออกตรงข้ามกัน

ภาพที่ 3 ลักษณะของต้นไพล

ใบมีลักษณะยาวเรียวยาวบางปลายแหลม โคนใบแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ดอกออกเป็นช่อแทงจากใต้ดินบริเวณใกล้โคนต้นดอกออกเป็นช่อซ้อนกันแน่นดอกมีสีเหลือง

รสชาติและฤทธิ์ทางยา : เหง้าไพลมีรสฝาดเย็นและเผ็ด ทำให้รู้สึกชาลิ้นเล็กน้อย มีฤทธิ์ขยายหลอดเลือด ขับประจำเดือน สมานแผล และทาแก้เคล็ดขัดยอก ช้ำบวม ยับยั้งเชื้อ *Staphylococcus sp.* และ *E. coli*

สรรพคุณทางยา : เหง้าไพลสามารถใช้แก้ปวดท้อง บิด ขับลม สมานแผลในลำไส้ ขยายหลอดเลือด รักษาโรคหอบ หืดอ่อนๆ ลดอาการเกร็งของลำไส้ ลดอาการอักเสบ (*anti-inflammatory*) และมีฤทธิ์เป็นยาชาเฉพาะที่ จากรายงานการใช้ผงไพล 260 มิลลิกรัม ให้เด็กอายุ 6-12 ปี ที่เป็นโรคหอบหืดได้รับประทาน ผลปรากฏว่าหลังจากรับประทานผงไพล 30 นาที ถึง 2 ชม. เมื่อทำการตรวจอาการพบว่าผู้ป่วยมีอาการดีขึ้น โดยไม่มีความผิดปกติของหัวใจ ความดันโลหิต และการหายใจ จากการให้เด็กอายุ 9-14 ปี รับประทานผงไพลวันละ 2 ครั้ง ๆ ละ 100 มิลลิกรัม หลังจากรับประทานและเย็นเป็นเวลา 3 เดือน พบว่า คนไข้มีอาการดีขึ้น ไม่มีผลข้างเคียง ทั้งนี้เนื่องจากสาร *เวอร่าโทล (4-4 hydroxy-1-butanil veratole)* (Tuchinda et al.,1982) นอกจากนี้ยังพบว่าในไพลยังมีฤทธิ์เป็น *สารกันหืน (antioxidant)* อีกด้วย

สำหรับความเป็นพิษของไพลจากการใช้สารสกัดไพลด้วย แอลกอฮอล์ โดยคิดเป็นไพลแห้ง 10 กรัม / น้ำหนัก 1 กิโลกรัม ซึ่งเท่ากับที่ใช้ในคน 250 เท่า กรอกให้หนูถีบจักร ปรากฏว่าไม่พบความเป็นพิษ (สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน, 2541)

ขมิ้นชัน

ขมิ้นชันเป็นพืชล้มลุกที่มีเหง้าใต้ดิน เช่นเดียวกับไพล เนื้อเหง้าจะออกสีเหลืองไปทางสีส้ม จะแตกต่างจากขมิ้นอ้อย (ว่านขมิ้น) ตรงที่เหง้าขมิ้นอ้อยจะออกสีเหลืองอ่อน (สุนทร, 2525) สำหรับข้อมูลอื่นๆ มีดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน, 2541 ; ดิสทัต, 2544ก. และ วิทย์, 2542).

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Luriuma longa* Linn.

ชื่อวงศ์ : Zingiberaceae

ชื่อสามัญ : Turmeric และ Curcuma

ชื่ออื่น ๆ : ขมิ้น ขมิ้นทอง ขมิ้นดี ขมิ้นหยวก

(เชียงใหม่) หมิ้น ขมิ้น (ภาคใต้) ขมิ้นไข (ภาคอีสาน)

ส่วนที่ใช้เป็นยา : เหง้าที่แก่จัด

การออกฤทธิ์ : เหง้าขมิ้นชันมีสารสีเหลืองส้มชื่อ

curcumin ประมาณ 1.8-5.4% มีน้ำมันหอม

ระเหย 2-6% น้ำมันสีเหลืองนี้มีสาร *turmerone* ,

zingiberene และ *borneol*

ลักษณะทั่วไป : ขมิ้นชันเป็นพืชล้มลุก

ภาพที่ 4 ลักษณะของต้นขมิ้นชัน

ต้นสูงประมาณ 50-70 ซม. มีเหง้าอยู่ใต้ดิน เนื้อในของเหง้ามีสีเหลืองส้มหรือสีแสดมีกลิ่นฉุนเฉพาะตัว เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว มีก้านยาวใบแหลมเรียว ออกดอกเป็นช่อทรงกระบอกแทงมาจากโคนต้น ดอกย่อยมีสีเหลืองนวล กลีบประดับมีสีเขียวอมชมพูอ่อน

รสชาติและฤทธิ์ทางยา : ขมิ้นชันมีรสฝาดเผ็ด กลิ่นฉุน มีฤทธิ์ในการยับยั้งเชื้อ *Staphylococcus sp.* และ เชื้อ *E. coli*

สรรพคุณทางยา : ขมิ้นชันมี **สารเคอร์คิวมิน** ที่ช่วยในการกระตุ้นให้กระเพาะหลั่ง **มิวซิน (mucin)** มาเคลือบกระเพาะ จึงช่วยรักษาแผลในกระเพาะและบรรเทาอาการปวดแผลในกระเพาะ นอกจากนี้ขมิ้นชันยังช่วยแก้ท้องร่วง ท้องอืด ท้องเฟ้อ โลหิตเป็นพิษ แก้เสมหะ ลดอาการไอ เจ็บคอ ฆ่าเชื้อรา รักษาหนองฝี เนื่องจากขมิ้นชันมีธาตุเหล็ก และฟอสฟอรัสสูง จึงช่วยบำรุงเลือด และบำรุงตับ

มังคุด

มังคุดเป็นไม้ยืนต้นมีความสูง 7-12 เมตร มีใบหนา ผลมีลักษณะรูปทรงกลม หรือ เป็นเล็กน้อย มีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2.5 นิ้ว ได้ชื่อว่าเป็นราชินีแห่งผลไม้เนื่องจากเนื้อของผลมังคุดมีรสหวานเย็น ส่วนที่จะใช้เป็นยาคือเปลือกของผลมังคุดที่แก่แล้ว สำหรับข้อมูลอื่น ๆ มีดังนี้ (วิทย์, 2542 ; สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน, 2541 และ นันทวัน, 2542).

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Garcinia mangostana* Linn.

ชื่อวงศ์ : Guttiferae

ชื่อสามัญ : Mangosteen

ชื่ออื่น ๆ : แมงคุด

ส่วนที่ใช้เป็นยา : ใช้เปลือกของผลมังคุดที่แก่ผิวจะออกเป็นสีม่วง

สารออกฤทธิ์ : เปลือกผลมังคุดมีสารสีเหลืองชื่อ **แซนโทน(xanthone)** อยู่ 0.44% ซึ่งมีส่วนประกอบของสาร **b r-xanthone a,b, garcinone a,b** และ **α -mangostine**

ภาพที่ 5 ผลมังคุด

(Yohikawa *et al.*, 1994) และมีสาร **แทนนิน** 8.75-10.5% (สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน, 2541).

ลักษณะทั่วไป : มังคุดเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางใบหนาเป็นมัน ปลูกมากในแถบภาคใต้และภาคตะวันออก ดอกออกที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่ง กลีบเลี้ยงสีเขียวอมเหลือง กลีบดอกสีแดง ผลหนึ่งมีเมล็ด 5-8 เมล็ด เนื้อผลมีสีขาว

รสชาติและฤทธิ์ทางยา : เปลือกผลมังคุดมีรสฝาด สารสกัดสีเหลืองที่ได้จากการสกัดเปลือกผลมังคุดด้วย **เบนซีน (benzene)** มีฤทธิ์ในการฆ่าเชื้อ *Staphylococcus aureus* ซึ่งเป็นสาเหตุของการเจ็บคอ นอกจากนี้พบว่า สารที่ได้จากการสกัดเปลือกผลมังคุดด้วยน้ำหรือแอลกอฮอล์ต่อน้ำในอัตราส่วน 1:1 จะได้สาร **แทนนิน** ที่ป้องกันโรคท้องร่วงโดยมีฤทธิ์ยับยั้งเชื้อ *E.coli*, *Salmonella typhi*, *Shigella sonnei* และ *Bacillus subtilis* (Chaiyasothi and Rueaksapar, 1975).

สรรพคุณทางยา : เนื่องจากเปลือกผลมังคุดมี **สารแทนนิน** สูง และมี **สารสีเหลืองพวกชัน (resin)** จึงมีความสามารถในการสมานแผล แก้โรคท้องร่วง และโรคบิดมูกเลือด จากการใช้เปลือกผลมังคุดบดแห้ง ผสมกับน้ำปูนใสทาแผลเรื้อรังที่เป็นหนองวันละครั้ง พบว่า ทำให้แผลหายภายใน 3 สัปดาห์ จากการทดลองใช้เปลือกผลมังคุดบดแห้งป้อนให้ลูกสุกรท้องร่วงกินวันละ 500 มิลลิกรัม เปรียบเทียบกับการใช้ยาปฏิชีวนะ **โคลิสติน-พี (colistin-p)** พบว่า สุกรที่รักษาด้วยเปลือกผลมังคุดบดแห้ง หายท้องร่วงภายใน 3.38 วัน ขณะที่สุกรที่รักษาด้วยยาปฏิชีวนะ **โคลิสติน-พี** หายภายใน 3.63 วัน (ยูทธนา และ คณะ, 2543)

หูก้าหวาน

หูก้าหวานเป็นไม้พุ่ม อายุ 3-5 ปี ลักษณะคล้ายต้นกะเพรา มีถิ่นกำเนิดอยู่ในทวีปอเมริกาใต้ มีรสหวานตามธรรมชาติ หวานกว่าน้ำตาลถึง 30 เท่า เคยมีชาวญี่ปุ่นมาทดลองปลูกที่นิคมสร้างตนเอง อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2518 แต่ภายหลังก็เลิกปลูกไป ปัจจุบันมีการปลูกขยายพันธุ์ในแถบภาคเหนือของประเทศไทย สำหรับข้อมูลรายละเอียด มีดังนี้ (ภูมิพิชญ์, 2535 และ นันทวัน, 2529)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Stevia rebaudiana Bertoni*.

ชื่อวงศ์ : Compositae

ชื่อสามัญ : Stevia

ชื่ออื่น ๆ : -

ส่วนที่ใช้เป็นยา : ใบ และ กิ่งแขนง

สารออกฤทธิ์ : สารสตีวิโอไซด์ (stevioside)

ลักษณะทั่วไป : หญ้าหวานเป็น ไม้พุ่มขนาดเล็ก

มีถิ่นกำเนิดอยู่ในประเทศ ปารากวัย และ บราซิล

ในทวีปอเมริกาใต้ เป็นไม้พุ่มขนาดเล็กคล้ายต้นกระเพรา

โหระพา หรือ แมงลัก จัดเป็นพวกเดียวกับต้นเบญจมาศ

ใบมีสีเขียวอ่อน ไม่มีกลิ่น เมื่อขยี้หรือดม เมล็ดคล้ายเมล็ด

แมงลัก แต่มีขนาดเล็กกว่า (พิชัย และ คณะ, 2525 และ

อมอร, 2526) ใบหญ้าหวานมีความหวานกว่าน้ำตาลทราย

30 เท่า และ ถ้าสกัดเอาสารให้ความหวานที่มีชื่อว่า

สตีวิโอไซด์ ได้สารนี้ก็จะมีความหวานกว่าน้ำตาลทราย 300 เท่า (สมพร, 2543) ในการเก็บใบหญ้าหวานเพื่อให้ได้สารหวานสูงสุดควรเก็บในช่วงตอนเริ่มออกดอก หรือก่อนที่เมล็ดจะแก่เต็มที่ โดยใช้การเด็ดใบหรือกิ่งแขนงด้วยมือหรือกรรไกรตัดกิ่งไม้

รสชาติและฤทธิ์ทางยา : ใบหญ้าหวานมีความหวานกว่าน้ำตาลทราย 30 เท่า มีสารให้ความหวานที่มีชื่อว่า **สตีวิโอไซด์** ที่มีความหวานกว่าน้ำตาลทราย 300 เท่า ช่วยกระตุ้นการกินอาหาร ทำให้ชุ่มคอ แก้รสขมได้ดี

สรรพคุณทางยา : สารหวาน**สตีวิโอไซด์** ที่มีอยู่ในหญ้าหวานเป็นสารในกลุ่ม **ไดเทอร์พีนไกลโคไซด์ (diterpene glycoside)** ในใบหญ้าพบว่า มีสารหวานถึง 8 ชนิด คือ **stevioside, rebaudioside a, b, c, d และ e, dulcoside a และ steviobioside** (อรุณพร, 2532 และ ด้วง และ ยุทธศักดิ์, 2533) สารหวาน คือ สารที่ไม่มีกลิ่น มีเฉพาะรสหวาน แผลงวันและมดไม่ตอมเหมือนน้ำตาลทั่วไป เมื่อเข้าสู่ร่างกายจะไม่แตกตัวให้น้ำตาลกลูโคส และไม่ถูกดูดซึมในระบบการย่อยอาหาร มีพลังงานต่ำเพียงแค่ 3% ปัจจุบันนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ 3 ชนิด คือ ชนิดเหลว (stevix-l) มีสารหวาน**สตีวิโอไซด์** 50% หวานกว่าน้ำตาล 75 เท่า ชนิดผง (stevix-p) มีสารหวาน**สตีวิโอไซด์** 50% หวานกว่าน้ำตาล 150 เท่า และชนิดผลึก (stevioside) มีสารหวาน**สตีวิโอไซด์** 95% หวานกว่าน้ำตาล 230 เท่า เนื่องจากผลิตภัณฑ์ดังกล่าวทนร้อน ทนกรด ไม่เกิดการหมัก จึงนำมาปรุงอาหารได้ และเป็นส่วนผสมในหมากฝรั่ง เยลลี่ ซอว์ ฟงเกอร์ ปลายมิกแห้ง ปลาปน ของดอง ยาสีฟัน และ บุหรี่ มีค่า LD50 มากกว่า 8200 มิลลิกรัม ต่อ กิโลกรัม ขณะที่น้ำตาลทรายมีค่า LD50 มากกว่า 3500 มิลลิกรัม ต่อ กิโลกรัม จึงเหมาะที่จะใช้กับคนที่เป็นโรคเบาหวานได้ดี (สมพร, 2542)

จากการทดลองเลี้ยงสุกรหลังหย่านมเป็นเวลา 41 วัน พบว่า สุกรที่เลี้ยงด้วยอาหารสูตรควบคุม (ไม่เสริมหญ้าหวาน) และสุกรที่เลี้ยงด้วยอาหารเสริมหญ้าหวาน 0.2, 0.4, 0.6 และ 0.8% ของสูตรอาหาร มีอัตราการเจริญเติบโตเฉลี่ย 0.396, 0.478, 0.434, 0.467 และ 0.433 กิโลกรัมต่อวัน ตามลำดับ โดยสุกรที่เลี้ยงด้วยสูตรอาหารที่เสริมหญ้าหวาน 0.2 และ 0.6% มีอัตราการเจริญเติบโตดีกว่าสุกรที่เลี้ยงด้วยอาหารควบคุมแตกต่างกันอย่างมี

ภาพที่ 6 ต้นหญ้าหวาน

นัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) และเมื่อใช้หญ้าหวานถึง 0.8% จะทำให้การเจริญเติบโตลดลง ดังนั้นควรใช้หญ้าหวานในสูตรอาหารลูกสุกรไม่เกิน 0.6% จึงจะได้ผลดี (สมพร, 2540)

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเตรียมสมุนไพรบดแห้ง

สมุนไพรที่เก็บเกี่ยวส่วนใหญ่จะเป็นสมุนไพรสด ดังนั้นเพื่อเป็นการเก็บสมุนไพรไว้ใช้งานๆ จึงมีการแปรรูปเป็นสมุนไพรบดแห้งเพื่อใช้ผสมในอาหารสุกร ในการเตรียมสมุนไพรบดแห้งมีอุปกรณ์ที่ใช้ดังนี้

อุปกรณ์ตากสมุนไพร

ในการทำให้สมุนไพรแห้งสามารถทำได้โดยวิธีการตากแดด ผึ่งลมในที่ร่ม หรือ อบในตู้อบ การตากแดดเป็นวิธีที่ประหยัดค่าใช้จ่ายแต่จะปนเปื้อนฝุ่นละอองได้ง่าย หรือจะต้องคอยเก็บถ้าตากในช่วงที่มีฝนตก ดังนั้นถ้าจะใช้วิธีตากแดดควรทำที่ตากแดดที่ป้องกันฝน และ ฝุ่นละอองได้ง่าย หรืออาจจะเป็นโรงเรือนที่หลังคาบุด้วยพลาสติกก็ได้ การตากแดดจะทำให้สีของสมุนไพรเปลี่ยนได้โดยเฉพะใบฝรั่งถ้าตากแดดนาน ๆ ใบฝรั่งจะเปลี่ยนจากสีเขียวเป็นสีน้ำตาล หรือไหลไม่ควรหั่นเป็นแผ่นแล้วตากแดดเพราะจะทำให้เปลี่ยนจากสีเขียวเป็นสีขาวนวล สำหรับการผึ่งลมในที่ร่มมักใช้กับสมุนไพรที่ใช้ดอกทำยาโดยตากแดดระยะสั้น ๆ แล้วนำมาผึ่งลมในที่ร่มต่อไป

เหมาะสำหรับสมุนไพรที่มีสารระเหยง่าย โครงการวิจัยการใช้สมุนไพรในการเลี้ยงสุกรได้ประดิษฐ์อุปกรณ์ตากแดดที่สามารถป้องกันฝุ่นละอองและฝนได้ ดังแสดงใน ภาพที่ 7 ที่ตากสมุนไพรดังกล่าวมีความกว้าง 98 ซม. ยาว 290 ซม. ที่ตากสูงจากพื้นดิน 60 ซม. และส่วนหน้าจั่วสูง 50 ซม. ตัวโครงทำด้วยเหล็กเป็ชนิดคานเหล็กเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.5 นิ้ว คลุมด้วยพลาสติกใสแบบหนา โดยคลุมให้ห่างจากพื้นดิน 30 ซม. และสามารถเปิดปิดได้ สำหรับส่วนที่ตากสมุนไพรด้วยตาข่ายสีฟ้าช่วยดูดความร้อน และปูทับด้วยตาข่ายสีฟ้าทำให้สมุนไพรชื้นเล็ก ๆ ไม่ร่วงหล่น ที่ตากนี้สามารถเก็บอุณหภูมิได้สูงสุดถึง 57.5 องศาเซลเซียส ขณะที่อุณหภูมิกลางวัน 33 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิในที่ร่มประมาณ 30 องศาเซลเซียส โดยเฉลี่ยตั้งแต่เวลา 8.00-18.00 นาฬิกา ถ้าอุณหภูมิในที่ร่มประมาณ 28 องศาเซลเซียส

ภาพที่ 7 อุปกรณ์ที่ใช้ในการตากสมุนไพร

อุณหภูมิกลางวันประมาณ 30.5 องศาเซลเซียส อุณหภูมิในที่ตากสมุนไพรจะประมาณ 39-40 องศาเซลเซียส โดยเฉลี่ยจะสูงกว่าอุณหภูมิกลางวันประมาณ 10-12 องศาเซลเซียส และการวางที่ตากสมุนไพรในลักษณะตามแนวทิศตะวันตก ตะวันออก จะทำให้อุณหภูมิภายในที่ตากสมุนไพรมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดที่สุด

ตู้อบสมุนไพร

ในการทำสมุนไพรให้แห้งนั้น การตากแดดสามารถลดความชื้นได้ระดับหนึ่ง แต่การที่จะเก็บสมุนไพรไว้ได้นาน ๆ สมุนไพรแห้งที่ได้ควรมีความชื้นไม่เกิน 8% (ยิ่งยง, 2536 และ มาลี, 2536) และในช่วงที่มีฝนตก การใช้ตู้อบจึงเป็นสิ่งจำเป็น โครงการวิจัยการใช้สมุนไพรในการเลี้ยงสุกรได้ประดิษฐ์ตู้อบลมร้อน ขนาดกว้าง 120 ซม. ยาว 120 ซม. และสูง 120 ซม. ดังแสดงใน ภาพที่ 8 ผนังตู้อบเป็นผนัง 2 ชั้น ชั้นนอกทำด้วยสังกะสี

ภาพที่ 8 ตู้อบลมร้อนที่ใช้อบสมุนไพร

แผ่นเรียบ ภายในทำด้วยสแตนเลส ระหว่างสังกะสีกับสแตนเลสจะบุด้วยฉนวนกันความร้อน มีแหล่งความร้อน 2 แบบ คือ แหล่งความร้อนจากขดลวดความร้อนขนาด 5000 วัตต์ และแหล่งความร้อนที่ใช้ถ่านหุงข้าวมีพัดลมดูดอากาศเข้า และ ช่องระบายอากาศออกมีที่ควบคุมอุณหภูมิตั้งแต่ 0-100 องศาเซลเซียส และมีเทอร์โมมิเตอร์สำหรับวัดอุณหภูมิ ภายในทำเป็นช่อง ให้ความร้อนกระจายทั่วตู้ จำนวน 14 แถว และมีชั้นสำหรับวางถาดที่ใช้อบสมุนไพร จำนวน 14 ชั้น สามารถอบสมุนไพรประเภทไหลหรือขมิ้นชั้นได้ครั้งละ 120-150 กก. และถ้าอบใบฝรั่ง หรือฟ้าทะลายโจรจะอบได้ครั้งละประมาณ 20 กก. สมุนไพรที่อบจะแห้งเนื่องจากลมร้อนที่กระจายทั่วตู้อบ ตู้อบลมร้อนที่ประดิษฐ์นี้จะมีราคาประมาณ 30% ของตู้อบที่ซื้อจากต่างประเทศ จากการทดลองอบสมุนไพรที่ตากแดดมาแล้ว 1 วัน จำนวน 5 ชนิด ที่อุณหภูมิ 55 องศาเซลเซียส และจดบันทึกน้ำหนักสมุนไพรทุก ๆ 12 ชั่วโมง ในขณะที่อบแห้งพบว่าสมุนไพรทั้ง 5 ชนิด ใช้เวลาในการอบแห้งในตู้อบนาน 24 ชม. ทำให้สมุนไพรที่ได้มีเปอร์เซ็นต์ความชื้นไม่เกิน 8%

เครื่องอบสมุนไพร

สมุนไพรที่จะนำมาใช้เป็นยา หรือ นำมาผสมอาหารสุกรและไก่จะต้องบดให้ละเอียด เพื่อให้กระจายตัวได้ทั่วเมื่อผสมในอาหารสัตว์ และเมื่อสัตว์กินเข้าไปจะช่วยให้สารออกฤทธิ์ละลายได้เร็วขึ้น สมุนไพรที่จะนำมาบดเป็นผงละเอียด ควรอยู่ในสภาพที่แห้งกรอบจึงจะบดได้ง่าย โดยทดลองหัดดูจะรู้สึกว่าการบดได้ง่าย สมุนไพรที่บดก่อนบดถ้าเป็นไปได้ควรมีความชื้นไม่เกิน 5% หรืออาจทำให้แห้ง โดยนำสมุนไพรที่อบแห้งที่เก็บไว้แล้วมาอบอีกครั้งที่อุณหภูมิ 55 องศาเซลเซียส นาน 30 นาที สมุนไพรจะกรอบและบดได้ง่าย ในการบดสมุนไพรนั้นต้องบดทั้งหมดพร้อมกัน และเมื่อร่อนผ่านตะแกรงเพื่อแรง จะมีส่วนไม่ผ่านแรงให้นำส่วนที่ไม่ผ่านแรงบดรวมกับสมุนไพรใหม่ในจำนวนเท่ากับครั้งแรก เมื่อล่อนผ่านแรงก็จะได้สมุนไพรที่ไม่ผ่านแรงเท่าเดิม ทำให้ได้สมุนไพรที่ผ่านแรงมีส่วนที่บดครั้งแรกผสมมาด้วย ก็จะได้น้ำยาที่มีทุกส่วนครบ การบดสมุนไพรที่บรรจุแคปซูลหรือทำยาเม็ด ต้องทำให้ละเอียดมากๆ อย่างน้อยต้องผ่านแรงขนาดเบอร์ 60 แต่ถ้าบรรจุผงเหมือนน้ำชา ก็บดหยาบโดยผ่านแรงเบอร์ 20 ได้หมด แต่ผ่านแรงเบอร์ 60 ไม่เกิน 40% สำหรับการบดสมุนไพรที่ใช้ในอาหารสุกรและไก่ จะบดผ่านแรงเบอร์ 60 สำหรับสมุนไพรที่บดที่โครงการวิจัยการใช้สมุนไพรในสุกร จะใช้เครื่องบดที่มีตะแกรงในตัว โดยบดครั้งแรกด้วยตะแกรงบดหยาบเบอร์ 0.75 มม. และ บดอีกครั้งด้วยตะแกรงบดละเอียดเบอร์ 0.2 มม. สำหรับเครื่องบดสมุนไพรที่แนะนำให้รู้จักมี 2 ชนิดคือ

1. เครื่องบดแบบรางบด (Roller mills) เป็นเครื่องบดที่มีแผ่นเหล็กกลมหมุนแบน 2 แผ่น หมุนบดสมุนไพรอยู่ในอ่างเหล็ก โดยตรงปลายของแผ่นเหล็กกลมนี้จะบางทำให้บดสมุนไพรให้เป็นชิ้นละเอียด เครื่องบดแบบนี้มีหลายขนาดตั้งแต่ 24-32 นิ้ว ถ้าเป็นขนาด 32 นิ้ว จะบดได้ละเอียดเร็ว เครื่องบดขนาด 32 นิ้วจะใช้มอเตอร์ขนาด 2 แรงม้าจุดให้แผ่นเหล็กกลมหมุนแบนหมุนไปรอบ ๆ อ่างเหล็ก และมีฝาครอบทำให้สมุนไพรไม่ฟุ้งกระจาย ดังแสดงในภาพที่ 9

ภาพที่ 9 เครื่องบดแบบรางบด

2. เครื่องบดแบบค้อน (Hammer mills) เครื่องบดแบบนี้จะมีตะแกรงอยู่ในตัว โดยมีก้าน โลหะเป็นตัวหมุนตีให้สมุนไพรไปกระทบกับตะแกรงหรือด้านข้างของตัวบด ทำให้เกิดการเสียดสีและแตกเป็นชิ้นเล็ก ๆ จนละเอียดผ่านช่องตะแกรงตามขนาดที่ใช้ แต่มีข้อเสียตรงที่เมื่อใช้บดไหลหรือขม้นชั้นนาน ๆ จะมีน้ำมันหอมระเหยเกาะรูตะแกรง ดังนั้นควรบดประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วหยุดพักจะทำให้เครื่องบดไม่ร้อน และไม่เกิดน้ำมันหอมระเหยเกาะรูตะแกรง เครื่องบดแบบนี้มีราคาแพงกว่าแบบแรก ใช้มอเตอร์ขนาด 1 แรงม้าแต่บดได้เร็วกว่า ดังแสดงในภาพที่ 10

ภาพที่ 10 เครื่องบดแบบค้อน

การเตรียมสมุนไพรบดแห้ง

การเตรียมสมุนไพรบดแห้งที่ใช้สำหรับเลี้ยงสัตว์ที่จะกล่าวต่อไปนี้มีทั้งหมด 6 ชนิด ผงสมุนไพรที่ได้จะใช้เป็นยาป้อนให้ลูกสุกรกินและใช้สำหรับผสมในอาหารให้สุกรและไก่กิน โดยมีขั้นตอนการเตรียมดังต่อไปนี้

1. การเตรียมฟ้าทะลายโจรบดแห้ง

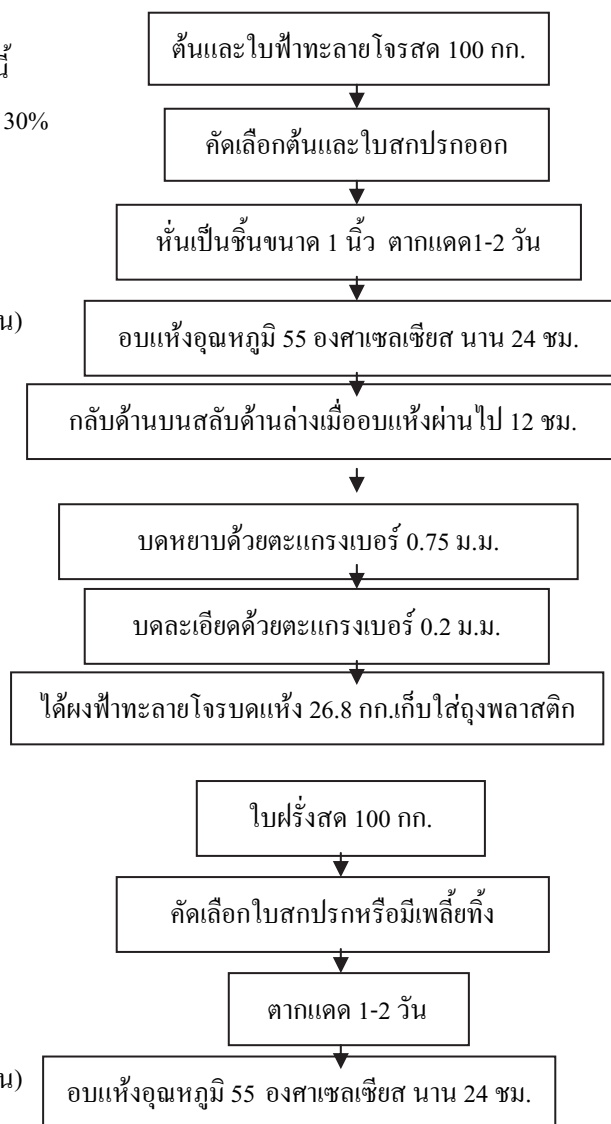
ในการเตรียมผงฟ้าทะลายโจรบดแห้ง มีขั้นตอนดังนี้

- 1) เก็บใบฟ้าทะลายโจรช่วงกำลังดอกบานประมาณ 30% โดยตัดทั้งต้นห่างจากพื้นดินประมาณ 6 นิ้ว
- 2) นำมาคัดเลือกใบและกิ่งที่สกปรกออก
- 3) หั่นเป็นชิ้นเล็กๆ ยาวไม่เกิน 1 นิ้ว
- 4) นำไปตากแดด 1-2 วัน (ถ้าแดดจัดให้ตากแค่ 1 วัน)
- 5) นำเข้าอบแห้งที่อุณหภูมิ 55 องศาเซลเซียส เป็นเวลานาน 24 ชั่วโมง
- 6) ระหว่างอบแห้งผ่านไป 12 ชั่วโมงให้ทำการกลับใบฟ้าทะลายโจรด้านล่างขึ้นด้านบน และด้านบนลงด้านล่าง เพื่อให้แห้งเร็วและสม่ำเสมอ
- 7) นำมาบดหยาบด้วยตะแกรงเบอร์ 0.75 ม.ม. และบดละเอียดอีกครั้งด้วยตะแกรงเบอร์ 0.2 ม.ม.
- 8) เก็บสมุนไพรบดแห้งในถุงพลาสติกผูกให้แน่นไม่ให้อากาศเข้าได้

2. การเตรียมใบฝรั่งบดแห้ง

ในการเตรียมใบฝรั่งบดแห้งมีขั้นตอนดังนี้

- 1) เก็บใบฝรั่งที่อยู่ในช่วงไม่แก่หรืออ่อนเกินไปที่เรียกว่าใบเปสลาด
- 2) คัดเลือกใบสกปรกหรือใบที่มีเพลี้ยทิ้ง
- 3) นำไปตากแดด 1-2 วัน (ถ้าแดดจัดให้ตากแค่ 1 วัน)

- 4) นำเข้าอบแห้งที่อุณหภูมิ 55 องศาเซลเซียส เป็นเวลานาน 24 ชั่วโมง
- 5) ระหว่างอบแห้ง ผ่านไป 12 ชั่วโมง ให้ทำการกลับใบฝรั่งด้านล่างขึ้นด้านบนและด้านบนลงด้านล่าง เพื่อให้แห้งเร็วและสม่ำเสมอ
- 6) หลังอบแห้งนำใบฝรั่งมาฉีกเป็นชิ้นเล็ก ๆ เพื่อเอาเส้นกลางใบทิ้ง
- 7) นำมาบดหยาบด้วยตะแกรงเบอร์ 0.75 ม.ม. และบดละเอียดอีกครั้งด้วยตะแกรงเบอร์ 0.2 ม.ม.
- 8) เก็บสมุนไพrobดแห้งในถุงพลาสติก ผูกให้แน่น ไม่ให้อากาศเข้าได้

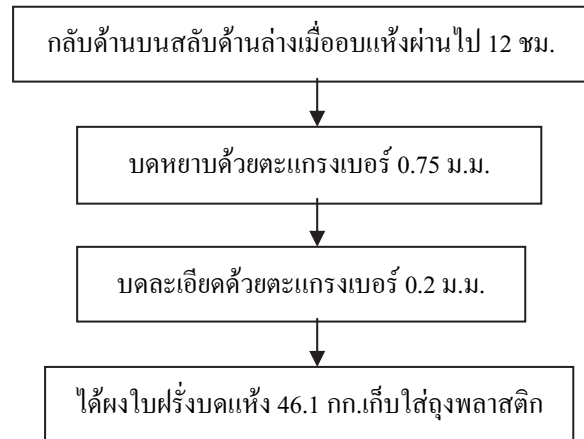
3. การเตรียมไฟลอบแห้ง

ในการเตรียมไฟลอบแห้ง มีขั้นตอนดังนี้

- 1) เก็บรวบรวมเหง้าไฟลที่แก่จัด โดยมีอายุตั้งแต่ 8 เดือนขึ้นไปหรือลำต้นบนดินตายแล้ว
- 2) ทำความสะอาดเหง้าไฟลโดยใช้น้ำล้างดินที่ติดอยู่ออกให้หมด ตัดแต่งส่วนที่ชำหรือเน่าทิ้ง ผึ่งลมให้แห้ง
- 3) นำไปนึ่งที่อุณหภูมิน้ำเดือด นาน 20 นาที เพื่อให้เซลล์ตายและกำจัดเชื้อรา
- 4) นำไปตากแดด 1-2 วัน (ถ้าแดดจัดให้ตากแค่ 1 วัน)
- 5) หั่นเป็นชิ้นบาง ๆ หนาไม่เกิน 2 ม.ม.
- 6) นำเข้าอบแห้งที่อุณหภูมิ 55 องศาเซลเซียส เป็นเวลานาน 24 ชั่วโมงโดยเกลี่ยให้ชิ้นไฟลกระจายทั่วในภาชนะ ไม่ควรให้ชิ้นไฟลซ้อนกันเกิน 2 ชั้น จะช่วยให้แห้งเร็วและไม่เน่าเสียได้
- 7) ระหว่างอบแห้งผ่านไป 12 ชั่วโมง ให้ทำการกลับชิ้นไฟลด้านล่างขึ้นด้านบนและด้านบนลงด้านล่าง เพื่อให้แห้งเร็วและสม่ำเสมอ

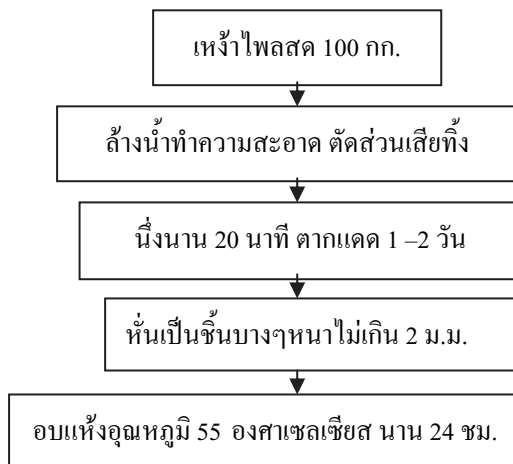
ภาพที่ 13 การตากไฟลทั้งเหง้าหลังจากนึ่ง

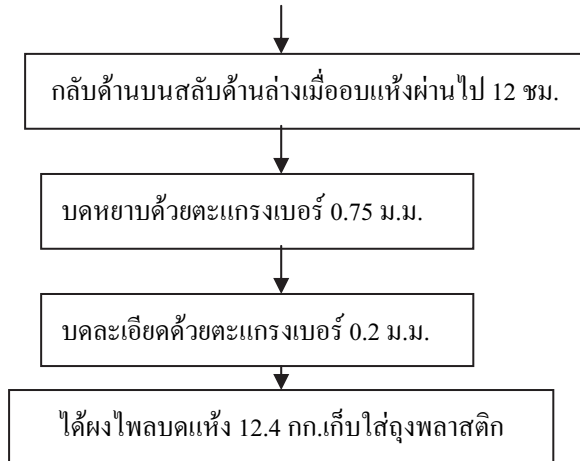
ภาพที่ 11 การล้างทำความสะอาดเหง้าไฟล

ภาพที่ 12 การนึ่งเหง้าไฟล

- 8) นำมาบดหยาบด้วยตะแกรงเบอร์ 0.75 ม.ม.
และบดละเอียดด้วยตะแกรงเบอร์ 0.2 ม.ม.
- 9) เก็บสมุนไพรบดแห้งในถุงพลาสติกผูกให้
แน่นไม่ให้อากาศเข้าได้

ภาพที่ 14 การหั่นแห้งไฟลอบคก่อนนำเข้าอบ

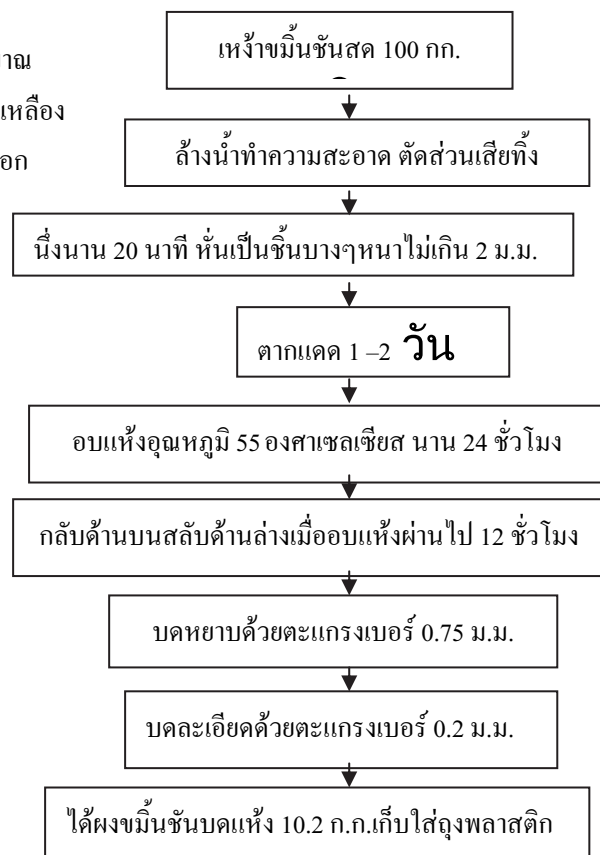
4. การเตรียมขมิ้นชันบดแห้ง

ในการเตรียมขมิ้นชันบดแห้ง มีขั้นตอนดังนี้

- 1) เก็บรวบรวมเหง้าขมิ้นชันสดที่แก่จัดโดยมีอายุประมาณ
9 – 10 เดือน โดยสังเกตจากใบและลำต้นแห้งเป็นสีเหลือง
- 2) ทำความสะอาดเหง้าขมิ้นชันโดยใช้น้ำล้างดินที่ติดออก
ให้หมด ตัดแต่งส่วนที่ชำหรือเน่าทิ้ง ผึ่งลมให้แห้ง
- 3) นำไปนึ่งที่อุณหภูมิน้ำเดือด นาน 20 นาที
เพื่อให้เซลล์ตายและกำจัดเชื้อรา
- 4) หั่นเป็นชิ้นบาง ๆ หนาไม่เกิน 2 ม.ม.
นำไปตากแดด 1-2 วัน (ถ้าแดดจัดให้ตากแค่ 1 วัน)
- 5) นำเข้าอบแห้งที่อุณหภูมิ 55 องศาเซลเซียส เป็น
เวลานาน 24 ชั่วโมง โดยเกลี่ยให้ขมิ้นชันกระจาย
ทั่วในภาชนะ ไม่ควรให้ขมิ้นชันซ้อนกันเกิน
2 – 3 ชั้น จะช่วยทำให้แห้งเร็วและไม่เน่าเสียได้
- 6) ระหว่างอบแห้งผ่านไป 12 ชั่วโมง ให้ทำการกลับ
ชั้นขมิ้นชันด้านล่างขึ้นด้านบนและด้านบนลงด้านล่าง
เพื่อให้แห้งเร็วและสม่ำเสมอ

ภาพที่ 15 การอบไฟลอบคและขมิ้นชัน

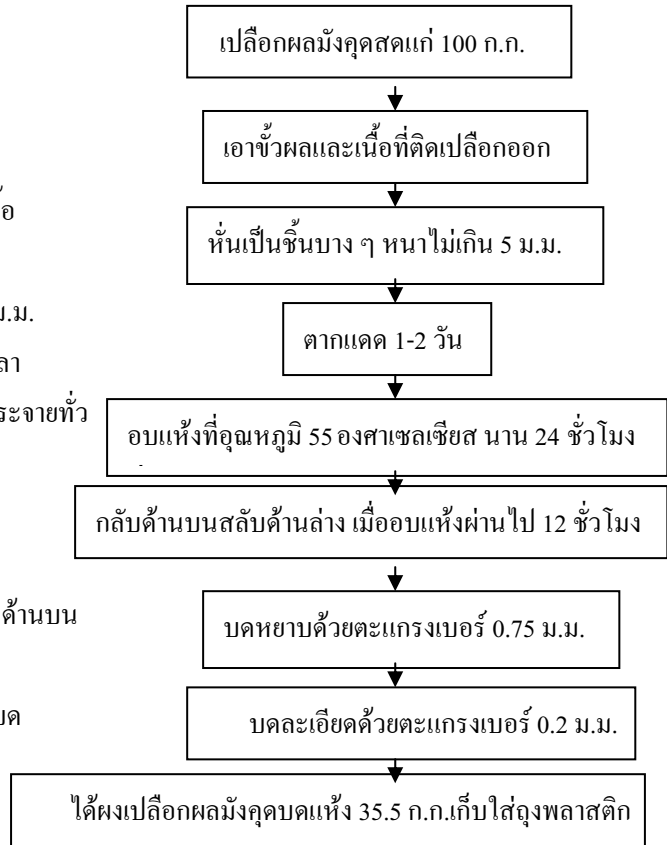

- 7) นำมาบดหยาบด้วยตะแกรงเบอร์ 0.75 ม.ม.
และบดละเอียดด้วยตะแกรงเบอร์ 0.2 ม.ม.
- 8) เก็บสมุนไพรบดแห้งในถุงพลาสติก
ผูกให้แน่นไม่ให้อากาศเข้าได้

5. การเตรียมเปลือกผลมังคุดบดแห้ง

การเตรียมเปลือกผลมังคุดบดแห้ง มีขั้นตอนดังนี้

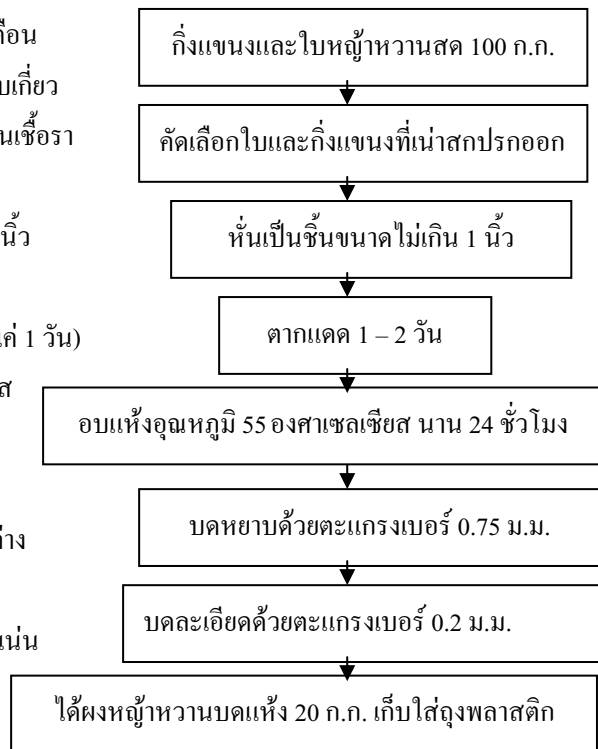
- 1) เก็บรวบรวมเปลือกผลมังคุดจากผลมังคุดที่แก่ โดยเปลือกจะมีสีม่วงแดงหรือม่วง
- 2) ตัดขั้วผลออกและทำความสะอาด โดยไม่ให้มีเนื้อมังคุดติดที่เปลือกด้านในเพราะจะเป็นเชื้อรา
- 3) หั่นเปลือกผลมังคุดเป็นชิ้นบาง ๆ หนาไม่เกิน 5 ม.ม.
- 4) นำเข้าอบแห้งที่อุณหภูมิ 55 องศาเซลเซียสเป็นเวลา นาน 24 ชั่วโมง โดยเกลี่ยให้ชิ้นเปลือกผลมังคุดกระจายทั่ว ไม่ควรให้ชิ้นเปลือกมังคุดซ้อนกันเกิน 2-3 ชิ้น จะช่วยทำให้แห้งเร็วและไม่เน่าเสียได้
- 5) ระหว่างการอบแห้งผ่านไป 12 ชั่วโมง ให้ทำการ กลับชิ้นเปลือกผลมังคุดด้านล่างขึ้นด้านบนและด้านบนลงด้านล่าง เพื่อช่วยให้แห้งเร็วและสม่ำเสมอ
- 6) นำมาบดหยาบด้วยตะแกรงเบอร์ 0.75 ม.ม. และบดละเอียดด้วยตะแกรงเบอร์ 0.2 ม.ม.
- 7) เก็บสมุนไพรบดแห้งในถุงพลาสติก ผูกให้แน่น ไม่ให้อากาศเข้าได้

6. การเตรียมหญ้าหวานบดแห้ง

ในการเตรียมหญ้าหวานบดแห้ง มีขั้นตอนดังนี้

- 1) เก็บใบและกิ่งแขนงเมื่อหญ้าหวานอายุได้ 120 วัน หรือเมื่อเริ่มดอกบาน และจะเก็บได้อีกทุก ๆ 1-2 เดือน จนอายุได้ 3-5 ปี ในการเก็บเกี่ยวหญ้าหวานควรเก็บเกี่ยวหลังน้ำค้างแห้งแล้ว จะทำให้เวลาตากแดดจะไม่เป็นเชื้อรา
- 2) คัดเลือกใบหรือกิ่งที่เน่าเสียหรือสกปรกทิ้ง
- 3) ส่วนของกิ่งแขนง ให้หั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ ยาวไม่เกิน 1 นิ้ว
- 4) นำใบและกิ่งแขนงที่หั่นแล้วตากแดด 1-2 วัน โดยตากให้กระจายจะแห้งทั่วถึง (ถ้าแดดจัดให้ตากแค่ 1 วัน)
- 5) นำเข้าอบในตู้อบลมร้อนที่อุณหภูมิ 55 องศาเซลเซียส เป็นเวลานาน 24 ชั่วโมง
- 6) ระหว่างอบแห้งผ่านไป 12 ชั่วโมง ให้ทำการกลับหญ้าหวานด้านล่างขึ้นด้านบน และด้านบนลงด้านล่าง เพื่อให้แห้งเร็วและสม่ำเสมอ
- 7) หลังอบแห้งถ้ายังไม่บดให้เก็บใส่ถุงพลาสติกผูกให้แน่น ถ้าจะบดให้บดหยาบด้วย ตะแกรงเบอร์ 0.75 ม.ม. และบดละเอียดอีกครั้งด้วย ตะแกรงเบอร์ 0.2 ม.ม.
- 8) เก็บสมุนไพรบดแห้งในถุงพลาสติกที่ผูกแน่น ไม่ให้อากาศเข้าได้ เพื่อเก็บไว้ใช้งานต่อไป

การเก็บรักษาสมุนไพร

สมุนไพรหลังจากอบแห้งแล้ว ถ้ายังไม่บดละเอียดหรือยังไม่นำไปใช้ให้เก็บใส่ถุงพลาสติกที่ผูกปากถุงหรือปิดปากถุงให้แน่น อากาศเข้าไม่ได้ สมุนไพรแต่ละชนิดจะมีระยะเวลาการเก็บไว้ได้นานไม่เท่ากัน ถ้าเป็นสมุนไพรที่มีสารอัลคาลอยด์ จะเก็บได้นาน 3 ปี ถ้าเป็นสมุนไพรที่มีสารพวกน้ำมันหอมระเหยจะเก็บได้นาน 2 ปี และถ้าเป็นสมุนไพรที่มีรสขมจะเก็บได้นาน 1.5 – 3 ปี และถ้ามีการผสมเป็นยาแล้วจะมีอายุการเก็บได้ไม่นาน ถ้าเป็นยาผงจะเก็บได้นาน 3 – 8 เดือน ถ้าเป็นยาต้ม (อุ่นเช้าและเย็น) เก็บได้ 1 – 7 วัน ถ้าทำเป็นยาลูกกลอนจะเก็บได้นาน 6 เดือน ถึง 2 ปี และถ้าเป็นยาผงจะเก็บได้นาน 1 – 2 ปี ในการเก็บสมุนไพรแห้งที่ยังไม่บดควรหมั่นตรวจเช็คทุก ๆ 2 เดือน ว่ามีมดแมลงกัดทำลายหรือไม่ หรือมีเชื้อราหรือไม่ ห้องที่เก็บควรมีอากาศถ่ายเท ไม่ร้อนอบอ้าว ไม่อับชื้น ถ้าทำเป็นชั้น และนำสมุนไพรที่บรรจุใส่ถุงพลาสติกเรียบร้อยแล้ว เก็บใส่กล่องพลาสติกวางบนชั้นจะปลอดภัยจากหนู แมลงสาบ และมดได้ดี สมุนไพรที่บดละเอียด ถ้าปิดปากถุงด้วยเครื่องปิดปากถุง อากาศจะเข้าไม่ได้ ทำให้เก็บได้นานเป็นปี นอกจากนี้สมุนไพรบางชนิด เช่น ไพล ใบฝรั่ง ถ้าถูกแสงสว่างจะทำให้เปลี่ยนสีสารเคมีบางอย่างเปลี่ยนไป ดังนั้นหลังจากเก็บใส่ถุงพลาสติกแล้ว ควรบรรจุไว้ในถุงดำอีกชั้น จะทำให้สีของสมุนไพรไม่เปลี่ยนแปลง สำหรับถุงพลาสติกหรือกล่องพลาสติกที่ใช้บรรจุสมุนไพรควรมีฉลาก บอกชื่อสมุนไพรแหล่งที่มา วันที่บรรจุใส่ถุง และน้ำหนักสมุนไพร และควรเก็บรักษาให้เป็นกลุ่มยา ไม่ปะปนกัน เพราะสมุนไพรบางชนิดจะคล้ายกันยิ่งถ้าบดละเอียดแล้วจะดูไม่ออกว่าเป็นอะไร ฉะนั้นควรเข้มงวดในเรื่องนี้ จะทำให้เก็บรักษาสมุนไพรได้นาน และนำมาใช้ได้ถูกต้อง

ภาพที่ 16 สมุนไพรที่อบแห้งแล้วจะบรรจุใส่ถุงพลาสติก ส่วนที่บดแล้วจะใส่ถุงดำเก็บไว้ในกล่องพลาสติกมีฉลากติดหน้ากล่อง

สรุป

การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพร และวิธีการเตรียมสมุนไพรเพื่อใช้เลี้ยงสุกร เป็นขั้นตอนหนึ่งที่จะทำให้การนำไปใช้มีประสิทธิภาพสูง และปลอดภัยสำหรับผู้บริโภค ถึงเวลาแล้วที่จำเป็นต้องนำสมุนไพรมาใช้ทดแทนการใช้ยาปฏิชีวนะในสุกร ทั้งนี้เพื่อลดสารตกค้างของยาปฏิชีวนะในเนื้อสุกร ลดการดื้อยาของเชื้อโรคในคนและในสุกร ลดต้นทุนการผลิต และเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรที่เลี้ยงสุกร สมุนไพรแต่ละชนิดมีสรรพคุณทางยาแตกต่างกัน มีข้อดีในการยับยั้งเชื้อโรคต่างกัน และมีรสชาติที่แตกต่างกัน การเก็บเกี่ยวสมุนไพร การเตรียมสมุนไพรหลังเก็บเกี่ยว ตลอดจนการเก็บรักษาสมุนไพรและการบรรจุ เป็นสิ่งที่จะต้องใส่ใจเครื่องมือ และเข้าใจถึงวิธีการเตรียม

สมุนไพรแต่ละชนิดอย่างถูกต้อง เพื่อให้ได้สมุนไพรที่มีคุณภาพสูง และสม่ำเสมอตลอดไป การนำสมุนไพรมาใช้ในการเลี้ยงสุกร เพื่อทดแทนยาปฏิชีวนะจะเป็นทางเลือกใหม่สำหรับเกษตรกรผู้เลี้ยงสุกร และเป็นการกระจายรายได้ไปสู่เกษตรกรอย่างมากมาย ลดการสูญเสียเงินตราไปต่างประเทศ และยังผลิตเนื้อสุกรให้ประชาชนในประเทศไทยได้บริโภคอย่างปลอดภัย และในอนาคตไม่ไกล จะมีการส่งเนื้อสุกรที่เลี้ยงด้วยสมุนไพรไปจำหน่ายต่างประเทศ นำเงินตราเข้าสู่ประเทศไทย ด้วยภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยที่ให้ไว้อย่างแน่นอน

บรรณานุกรม

- คณิต สุวรรณบริรักษ์ และชัยโย ชัยชาญทิพยุทธ. 2534. น้ำลายพังพอน, ฟีทาละลายโจร. ว.สมาคมสมุนไพรแห่งประเทศไทย. 7(1): 3 – 9.
- ด้วง พุศุศุกร และยุทธศักดิ์ วัฒนีสอน. 2533. การพัฒนาและผลิตภัณฑ์จากหญ้าหวานของกลุ่มเคมี. การสัมมนาเรื่อง การวิจัยหญ้าหวาน ครั้งที่ 1 ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ วันที่ 9–10 พฤษภาคม 2533. หน้า 23 – 28.
- คิสทัต โรจนาลักษณ์. 2544 ก. ปลูกยารักษาป่า เล่ม 1. มูลนิธิสุขภาพไทย. กรุงเทพมหานคร.
- คิสทัต โรจนาลักษณ์. 2544 ข. ปลูกยารักษาป่า เล่ม 2. มูลนิธิสุขภาพไทย. กรุงเทพมหานคร.
- ธิดารัตน์ ปลื้มใจ. 2543. ฤทธิ์ต้านเชื้อจุลินทรีย์ของฟีทาละลายโจร. กองวิจัยและพัฒนาสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์. กรุงเทพมหานคร. หน้า 14.
- นันทวัน บุญยะประภัสร์. 2529. สารหวานจากพืช. จุลสาร 4:1 – 25.
- นันทวัน บุญยะประภัสร์. 2542. สมุนไพรไม้พื้นบ้าน. บริษัท ประชาชน จำกัด. กรุงเทพมหานคร.
- พิชัย สราธรรมย์, สมพงษ์ ชวดเมืองปัก, วีระชัย อินทรพานิช, ยรรยง เหตานุรักษ์ และ อรวรรณ กิจกรรม. 2525. หญ้าหวาน. ว. ข่าวสารเกษตรศาสตร์ 27 : 38 – 53.
- ภูมิพิชญ์ สุขาวรรณ. 2535. พืชสมุนไพรใช้เป็นยา 1. สำนักพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ. กรุงเทพมหานคร.
- มาลี บรรจบ. 2536. การจัดหาสมุนไพร. เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการควบคุมคุณภาพสมุนไพร. 8 – 11 มิถุนายน 2536. ณ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สาธารณสุขแห่งชาติ กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์. จ. นนทบุรี. หน้า 93 - 97.
- ยิ่งยง ไพบูลย์สานติวัฒนา. 2536. การปลูกและการเก็บเกี่ยวพืชสมุนไพร. เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการควบคุมคุณภาพสมุนไพร. 8 – 11 มิถุนายน 2536. ณ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สาธารณสุขแห่งชาติ. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์. จ. นนทบุรี. หน้า 35 – 44.
- ยุทธนา ศิริวิธนนกุล. 2544. การทดลองป้อนยาสมุนไพรวันละ 1 โด๊ส รักษาสุกรท้องร่วง. รายงานความก้าวหน้าของการวิจัยครั้งที่ 2 เรื่อง การใช้ประโยชน์สมุนไพรไทยและจีนเป็นยาและสารเสริมในอาหารสุกรและไก่. คณะทรัพยากรธรรมชาติ. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ. หาดใหญ่ จ. สงขลา.
- ยุทธนา ศิริวิธนนกุล สุรพล ชลดำรงกุล และสมเกียรติ ทองรักษ์. 2543. การทดสอบฤทธิ์สมุนไพรต้านเชื้อแบคทีเรียในสุกร. รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 2 โครงการวิจัยเรื่อง การใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในการลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตเนื้อสุกรที่มีคุณภาพสูง และปลอดภัยปฏิชีวนะตกค้าง. คณะทรัพยากรธรรมชาติ. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ. สงขลา.
- วนิดา แสงอสังการ, ประสาน ธรรมอุปถัมภ์, อูมา กิตยานี และ ชัยโย ชัยชาญทิพยุทธ. 2533. ผลของ andrographolide, neoandrographolide และ 14 – deoxy – 11, 12 –didehydroandrographolide ต่อการหดเกร็งของกล้ามเนื้อกระเพาะอาหารของหนูขาวนอกร่างกาย. ไทยเภสัชสาร. 15(1): 5 – 16.
- วิทย์ เทียงบูรณธรรม. 2542. พจนานุกรมสมุนไพรไทย. บริษัทรวมสาส์น (1977) จำกัด กรุงเทพมหานคร.

- ศิริมา พรสุวัฒนา, ประสาน ธรรมอุปกรณ์ และอุมา กิตยานี. 2532. ทดสอบฤทธิ์การป้องกันและรักษาแผลกระเพาะอาหารของสมุนไพรฟ้าทะลายโจร และเหง้าน้อย. ไทยเภสัชสาร. 14 (1):35 – 46.
- สมพร เรืองรัมย์. 2540. ผลการเสริมหญ้าหวานในอาหารต่อปริมาณอาหารที่กิน การเจริญเติบโต และประสิทธิภาพการใช้อาหารของสุกรหลังหย่านม. ปัญหาพิเศษ สาขาสัตวศาสตร์ คณะบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา.
- สมพร เรืองรัมย์. 2543. ผลของการเสริมหญ้าหวานในสูตรอาหารต่อปริมาณอาหารที่กิน การเจริญเติบโต และประสิทธิภาพการใช้อาหารของสุกรคุดนมและสุกรหย่านม. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาสัตวศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ. สงขลา.
- สมพร ภูติยานนท์. 2542. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทยว่าด้วยสมุนไพรกับการแพทย์แผนไทย. โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก. กรุงเทพมหานคร.
- สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน. 2541. สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน. โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก. กรุงเทพมหานคร.
- สุนทร ปุณโณทก. 2525. ต้นไม้เพื่อชีวิต 1 ว่าน สมุนไพร และ ยาไทย. สำนักพิมพ์เกษิต กรุงเทพมหานคร.
- อรุณพร อธิรัตน์. 2532. สมุนไพรไทย – เทศ. ภาควิชาเภสัชเวทและเภสัชพฤกษศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ. สงขลา.
- เอมอร โสมนะพันธุ์. 2526. สารหวานจากธรรมชาติ. ว.เภสัชศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหิดล 10:54 – 62.
- Baku, D.M. and Nabney, J. 1975. Identification of novel constituent of the essential oil of *Zingiber cassumunar*. Int. Flavours Food Addit. 6 : 136.
- Chaiyasothi, T. and Rueaksopar, V. 1975. Antibacterial activity of some medicinal plants. Undergraduate special project report. Mahidol University, Bangkok, Thailand : 109 pp.
- Kishore, N. and Dwinedi, R. S. 1992. Zerumbone : A potential fungitoxic agent isolated from *Zingiber cassumunar* Roxb. Mycopathologia. 1203 : 155 – 159.
- Kuroyanagi, M., Fukushima, S., Yoshihira, K., Natori, S., Dechaliwonse, T., Mihashi, K., Nishi, M. and Hara, S. 1980. Thai medicinal plant constituents of a Thai medicinal plant, *Zingiber cassumunar* Roxb. Chem. Pharm. Bull. 28: 2948 – 2959.
- Pongprayoom, U., Soontornsaratune, P., Jarickasemm, S., Sematong, T., Wasuwat, S. and Claeson, P. 1997. Topical antiinflammatory activity of the major lipophilic constituents of the shizome of *Zingiber cassumunar*. Part I : The essential oil. Phytomedicine, 34 : 319 – 322.
- Tuchinda, M., Soimarut, N., Nupanannond, S., Kachanapee, P. and Dejatiwongse, T. 1982. The use of Plai in the treatment of Juvenile bronchial asthma. Seminar on the Development of Drugs from Medicinal Plants. Organized by the Department of Med. Science, Thai Farmer Bank, Bangkok, Thailand. (Abstract –122).
- Yohikawa, M., Harada, E. Miki, A., Tsukamoto, K., Ling, S.Q., Yamahara, J. and Marakami, N. 1994. Antioxidant constituents from the fruit hulls of mangosteen origination in Vietnam. Yakugara Zasshi. 1142: 129 – 133.

การทำกองทุนสวัสดิการ ภาคประชาชน

นายชบ ยอดแก้ว

ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน

38 หมู่ที่ 3 ต.น้ำขาว อ.จะนะ จ.สงขลา 901130

โทร. 074 371103

พระราชดำรัส ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

สมเด็จพระบรมพรหมหฤทัยราชินี

ณ ท้องสนามหลวง

วันจันทร์ที่ 5 เมษายน พุทธศักราช 2525

คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติ มีอยู่ สี่ประการ

- ประการแรก** คือ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตนเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม
- ประการที่สอง** คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ความดีนั้น
- ประการที่สาม** คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์ สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด
- ประการที่สี่** คือ การรู้จักและวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประพฤติล่วงความสัตย์ สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝัง และบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้น โดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุขความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์

ทุนทางสังคมในชุมชนมีอย่างน้อย 7 ทุน

1. ทุนคน
2. ทุนภูมิปัญญา
3. ทุนศาสนาและวัฒนธรรม
4. ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. ทุนแรงงาน
6. ทุนเวลา
7. ทุนเงินตรา

วัตถุประสงค์การพัฒนานคน 3 เรื่อง

1. พัฒนาคคนให้มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ทุกชนิด เน้น อนามัยส่วนบุคคล อนามัยสิ่งแวดล้อม
2. พัฒนาคคนให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เน้นการทำงานพื้นฐานอาชีพ
3. พัฒนาคคนให้เป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

พัฒนาคคนให้มีคุณสมบัติอย่างน้อย 7 ประการ

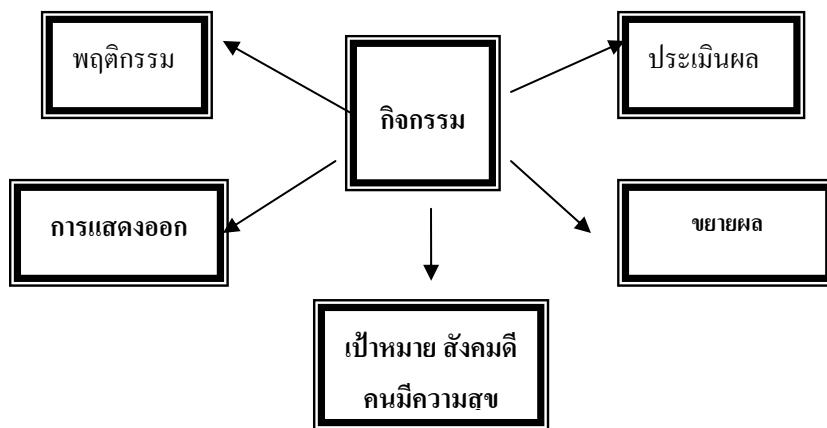
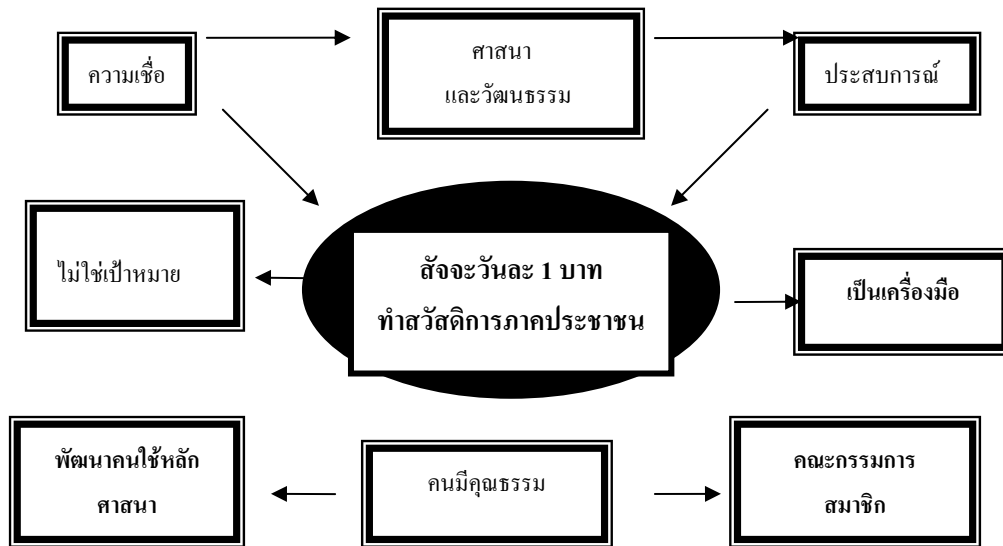
1. พัฒนาคคนให้พึ่งตนเอง มีความเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว
2. พัฒนาคคนให้มีวินัยในตนเอง มุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จ
3. พัฒนาคคนให้มีวินัยในตนเอง ซื่อสัตย์ ประหยัดและอดทน
4. พัฒนาคคนให้รู้จักคิด วิचारณ์ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

5. พัฒนาคนให้มีขั้นตอนธรรมต่อคำวิจารณ์ รู้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล หรือหมู่เหล่า
6. พัฒนาคนให้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักยกย่องผู้อื่น
7. พัฒนาคนให้ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ โดยรู้จักเป็นผู้ให้ ผู้รับ ผู้นำ และเป็นผู้ตามที่ดี

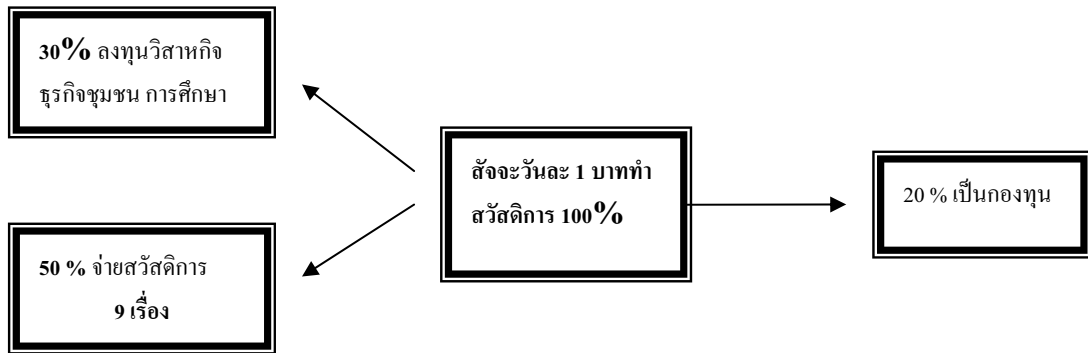
สุภาษิตกล่าวไว้ว่า

จะปลูกพืชต้องเตรียมดิน จะกินต้องเตรียมอาหาร
จะพัฒนาต้องเตรียมประชาชน จะพัฒนาคนต้องพัฒนาจิตใจ
จะพัฒนาใครต้องพัฒนาตัวเองก่อน

แนวคิดใช้สัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ทำสวัสดิการภาคประชาชน เป็นเครื่องมือพัฒนาคน

แนวคิดสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ทำสวัสดิการภาคประชาชน
สัจจะครบ 180 วัน ได้สวัสดิการ 9 เรื่อง

1. เกิด ให้ลูก 500 บาท แม่นอน รพ. ได้คืนละ 100 บาท ไม่เกิน 5 คืน ปีละไม่เกิน 2,000 บาท
2. แก่ สัจจะครบ 15 ปี อายุ 60 ปี ได้บำนาญเดือนละ 300 บาท
สัจจะครบ 20 ปี อายุ 60 ปี ได้บำนาญเดือนละ 400 บาท
สัจจะครบ 25 ปี อายุ 60 ปี ได้บำนาญเดือนละ 500 บาท
สัจจะครบ 30 ปี อายุ 60 ปี ได้บำนาญเดือนละ 600 บาท
สัจจะครบ 35 ปี อายุ 60 ปี ได้บำนาญเดือนละ 700 บาท
สัจจะครบ 40 ปี อายุ 60 ปี ได้บำนาญเดือนละ 800 บาท
สัจจะครบ 45 ปี อายุ 60 ปี ได้บำนาญเดือนละ 900 บาท
สัจจะครบ 50 ปี อายุ 60 ปี ได้บำนาญเดือนละ 1,000 บาท
สัจจะครบ 55 ปี อายุ 60 ปี ได้บำนาญเดือนละ 1,100 บาท
สัจจะครบ 60 ปี อายุ 60 ปี ได้บำนาญเดือนละ 1,200 บาท
3. เจ็บ นอน ร.พ. ได้คืนละ 100 บาท ปีละไม่เกิน 10 คืน
4. ตาย สัจจะ 180 วัน ตาย ได้ค่าทำศพ 2,500 บาท
สัจจะ 365 วัน ตาย ได้ค่าทำศพ 5,000 บาท
สัจจะ 730 วัน ตาย ได้ค่าทำศพ 10,000 บาท
สัจจะ 1,460 วัน ตาย ได้ค่าทำศพ 15,000 บาท
สัจจะ 2,920 วัน ตาย ได้ค่าทำศพ 20,000 บาท
สัจจะ 5,840 วัน ตาย ได้ค่าทำศพ 30,000 บาท
5. ทุนการศึกษา ยืมกองทุน 30 %
6. คนด้อยโอกาส กองทุนจ่ายให้นำไปฝากสัจจะ
7. สวัสดิการคนทำงาน จ่ายให้คนละ 130 บาท ฝากออม 100 บาท 30 บาทฝากสัจจะ
8. สวัสดิการเงินกู้ ตายกองทุนจ่ายในวงเงินไม่เกิน 30,000 บาท และกู้มาแล้วไม่น้อยกว่า 365 วัน มีการผ่อนส่งสม่ำเสมอ
9. สวัสดิการเงินฝาก ตายจ่ายให้ 50 % แต่ไม่เกินวงเงิน 15,000 บาท และมีการฝากสม่ำเสมอ

กติกาของกองทุนสวัสดิการภาคประชาชน

ของตำบล..... อำเภอ จังหวัดสงขลา

1. ต้องสมัครใจที่จะทำสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท เพื่อทำกองทุนสวัสดิการภาคประชาชน
2. ผู้สมัครต้องเป็นคนที่มิภูมิลำเนาอยู่ที่ตำบล..... หรือเป็นลูกเป็นหลาน หรือแต่งงานกับคนตำบล..... หรือที่ปรึกษา
3. ต้องเป็นผู้ไม่มีประวัติเสียทางการเงิน และต้องเสียค่าสมัครเป็นสมาชิก คนละ 20 บาท ค่าสมัครจะไม่คืนให้ไม่ว่าจะกรณีใด ๆ
4. วิธีสัจจะลดรายจ่ายให้สัจจะลดรายจ่ายไว้ที่บ้าน วันละ 1 บาท และทุกวันที่ ของเดือน เวลา ให้นำเงินสัจจะลดรายจ่ายมารวมกัน ณ ที่ทำการที่คณะกรรมการกำหนดไว้
5. การบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิก 50 คน เลือกกรรมการ 1 คน ให้อยู่จนครบเกษียณ หรือ ลาออกหรือมีความผิดให้ออก กรรมการทำงานติดต่อกัน 15 ปี ขึ้นไปอายุ 60 ปี เกษียณรับบำนาญเพิ่มอีก 1 เท่าของสมาชิก
6. การบริหารการเงิน
 - 20 % ตั้งเป็นกองกลาง
 - 30 % ตั้งเป็นกองทุนนิยม ทำวิสาหกิจ ทำธุรกิจ ที่ไม่เอาเปรียบสังคม หรือ ทำอาชีพที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายคุณภาพชีวิต ผลผลิตที่เกิดจากการยืมเงินนี้ ไปลงทุนค้าขายให้สมาชิกต้องมีส่วนลดต่ำกว่าท้องตลาด 1 บาท ยืมเพื่อการศึกษา ให้ตามหลักฐานการจ่าย การยืมกองทุนสวัสดิการนี้ไม่มีดอกเบี้ย
 - 50 % จ่ายสวัสดิการ 9 เรื่อง
7. สมาชิกจะได้รับสวัสดิการทุกเรื่องที่กองทุนจัดขึ้น และผู้รับผลประโยชน์ควรเป็นสมาชิกด้วย
8. สมาชิกขาดสัจจะลดรายจ่ายเมื่อใด หมดสภาพเป็นสมาชิก แต่ได้รับเงินสัจจะลดรายจ่ายคืน เฉพาะคนที่ไม่เคยได้รับสวัสดิการเลย
9. หากมีปัญหาอื่นๆ คณะกรรมการสามารถออกกติกาเพิ่มเติมได้ แต่ต้องไม่ขัดกับกติกาเดิม

เงินหนึ่งบาท

มองค่า

มันน้อยนิด

หลายคนคิด

คุณค่า

ไม่น่าสน

หากหมุนเวียน

เปลี่ยนไป

ให้คนจน

ค่ามากล้น

ผลนั้นต่าง

กลับทางกัน

ใบสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท เพื่อทำกองทุนสวัสดิการภาคประชาชน
ตำบล.....อำเภอ..... จังหวัดสงขลา

ทำเมื่อ วันที่ เดือน พ.ศ.

ข้าพเจ้าชื่อ เกิดวันที่ เดือน..... พ.ศ.อายุ ปี
เลขประจำตัวประชาชน..... - /.../.../.../.../.../.../.../.../.../.../.../... --...../.../... อาชีพ
อยู่บ้านเลขที่..... หมู่ที่ ตำบลอำเภอ..... จังหวัด
รหัสไปรษณีย์ โทรศัพท์.....

ขอทำสัญญาสัจจะกับตัวเอง กับคณะกรรมการกลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ดังนี้

- ข้อ 1 ข้าพเจ้าสมัครใจทำสัญญากับตัวเอง กับคณะกรรมการกลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท เพื่อร่วมทำสวัสดิการภาคประชาชน
- ข้อ 2 ข้าพเจ้าสมัครใจทำสัญญากับตัวเอง กับคณะกรรมการกลุ่มสัจจะลดรายจ่ายที่จะประพฤติปฏิบัติตามกติกาของกลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท เพื่อทำสวัสดิการภาคประชาชนทุกประการ
- ข้อ 3 ข้าพเจ้าไม่เคยมีประวัติเสียหายกับกลุ่มใดมาก่อน (ข้อยกเว้น อนุโลม หากมีประวัติเสียหายกับกลุ่มใดมาก่อนต้องไปประนอมหนี้กับกลุ่มนั้นแล้วขอใบรับรองจากประธานกลุ่ม ตามแบบของกลุ่มสัจจะลดรายจ่ายมาเป็นหลักฐาน)
- ข้อ 4 หากข้าพเจ้าผิดสัญญา ผิดกติกา ข้อหนึ่งข้อใดข้าพเจ้าจะไม่เรียกร้องสิทธิใด ๆ ทั้งสิ้น
- ข้อ 5 เมื่อข้าพเจ้าถึงแก่กรรม ผลประโยชน์ที่เกิดจากกลุ่มจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ให้ตกแก่บุคคลดังต่อไปนี้ โดยมี ส่วนแบ่ง เท่า ๆ กัน

- 1. นาย/นาง/น.ส./ค.ช. /ค.ญ..... อยู่บ้านเลขที่.....
หมู่..... ตำบล อำเภอ..... จังหวัด
- 2.นาย/นาง/น.ส./ค.ช./ค.ญ..... อยู่บ้านเลขที่.....
หมู่..... ตำบล อำเภอ..... จังหวัด
- 3.นาย/นาง/น.ส./ค.ช./ค.ญ..... อยู่บ้านเลขที่.....
หมู่..... ตำบล อำเภอ..... จังหวัด

ลงชื่อ..... ผู้สมัคร ผู้ทำสัญญา

(.....)

ลงชื่อ..... พยาน

(.....)

ลงชื่อ..... พยาน

(.....)

.....

แนวทางพัฒนาธุรกิจชุมชน

การเลี้ยงปลาคุณภาพผสมในท่อซีเมนต์ และ กบคอนโด

นายประยงค์ ธรรมรงค์

ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน
51 หมู่ที่ 9 ต.ไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช 80260

โทร. 081 9560865, 081 8401161

แนวทางพัฒนาธุรกิจชุมชน

1. การพัฒนาอาชีพ ทำสวนยางพารา

แนวคิด สวนยางพาราเป็นอาชีพหลักของคนภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ระยะเวลาอันยาวนานที่ผ่านมา ชาวสวนยางพารายังมีปัญหาความยากจนเหมือนกับเกษตรกรในภาคการผลิตอื่น ๆ ซึ่งแตกต่างจากพ่อค้าที่รับซื้อผลผลิตที่ไม่ก็ปีก็ร้าย เพราะเกษตรกรทำเพียงขั้นตอนการผลิตซึ่งมีความเสี่ยง เนื่องจากผลผลิตขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ ราคาขึ้นอยู่กับตลาดโลก ความมั่นคงขึ้นอยู่กับนโยบายภาครัฐ ซึ่งเกษตรกรไม่สามารถกำหนดอะไรได้เลย

วิธีทำ นำเสนอแนวคิด สรุปรูปแบบ ทบทวนปัญหาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อวิเคราะห์หาค่าที่พบว่าปัญหาอยู่ที่การจัดการ เพราะเกษตรกรได้มอบการจัดการให้ตกอยู่ที่คนอื่นทั้งหมด คือการกำหนดคุณภาพ กำหนดน้ำหนัก กำหนดราคา มอบให้พ่อค้าหรือผู้ซื้อเป็นผู้กำหนด จึงมีปัญหาขาดตลาด

จากข้อสรุปข้างต้น จึงทำให้ชาวสวนยางที่ชุมชนไม้เรียงกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งตัดสินใจร่วมกันที่จะวางแผนสร้างแนวทางแก้ปัญหาให้กับตัวเอง ตั้งแต่ระบบการผลิต การแปรรูป การจัดการด้านการตลาด โดยการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง สร้างโรงงานแปรรูปน้ำยางสด เป็นยางแผ่นอบแห้ง และยางแผ่นรมควัน ตามความต้องการของตลาดตั้งแต่ปี พ.ศ.2527 จนถึงปัจจุบัน

เป้าหมาย เป็นการจัดการทรัพยากรของชุมชน เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม ลดขั้นตอนที่เป็นภาระและค่าใช้จ่ายของเกษตรกรที่เป็นสมาชิก แก้ปัญหาต่าง ๆ ในการประกอบอาชีพ ใช้อองค์กรเป็นเครื่องมือในการจัดการเพื่อการพึ่งตนเอง พึ่งพาอาศัยกันในระบบเครือข่าย

2. การจัดการเรียนรู้ในชุมชน

แนวคิด ชุมชนไม้เรียงได้พัฒนาอาชีพหลัก คือ การทำสวนยางพารา มีความก้าวหน้าจนเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง แต่พบว่ายังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทุกเรื่อง เพราะวิถีชีวิตของคนในชุมชนไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันหลายเรื่อง การแก้ปัญหาเรื่องอย่างใดอย่างหนึ่งไม่สามารถทำให้ปัญหาอื่นหมดไปด้วย ปัญหาหลายเรื่องเกิดจากคนในชุมชนขาดความรู้ จึงไม่มีความสามารถในการแก้ปัญหา ป้องกันปัญหา และพัฒนาสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ การทำในสิ่งที่ตัวเองยังไม่รู้จริง ปัญหาที่ตามมาคือความไม่สำเร็จ การล้มเหลวแต่ละครั้งทำให้เกิดเป็นหนี้เพิ่ม เกิดความท้อแท้ และหมดกำลังใจในที่สุด

วิธีทำ จัดตั้งศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2535 เพื่อต้องการศึกษาวิจัยปัญหาและข้อขัดข้องต่าง ๆ ตลอดถึงสาเหตุ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จัดทำข้อมูลรายละเอียดที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด เพื่อใช้เป็นเครื่องมือวิเคราะห์สถานการณ์ที่มีผลกระทบอยู่ในปัจจุบัน

เป้าหมาย เพื่อให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ในสิ่งที่เขาต้องการจะรู้ และให้เขาได้เรียนรู้ในสิ่งที่ควรจะรู้ เพราะพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นเพราะคนในชุมชนทำในสิ่งที่ตนเองยังไม่มีความรู้ จึงประสบกับปัญหาและขาดวิธีการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม ในที่สุดก็ไม่ประสบความสำเร็จ ศูนย์การศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงจึงเน้นให้

ทุกคนมีโอกาสได้เรียนรู้ในสิ่งที่ต้องการจะรู้ เพราะต้องรู้ในสิ่งที่ต้องการจะทำ และทำในสิ่งที่รู้แล้วเท่านั้นจึงจะสำเร็จ จึงทำให้ศูนย์การศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียงจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ขึ้น มีหลักสูตรที่หลากหลายตามความต้องการของผู้เรียน ด้วยการสร้างความร่วมมือกันหลายฝ่าย โดยศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียงเป็นฐานหลักร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ การศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร เทศบาลตำบลไม่เรียง มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยทักษิณ สำนักงานพลังงานแห่งชาติ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) เป็นต้น จัดการเสริมการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับปริญญาตรี

3. การจัดทำแผนแม่บทชุมชน

แนวคิด จากประสบการณ์ที่ชุมชนได้จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาทางพาราไทย ซึ่งคิดว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง เพราะเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปในกลุ่มอาชีพการทำสวนยาง ซึ่งเป็นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง รู้จริงทำได้จริง จึงมีความมั่นใจมากขึ้น

แผนแม่บทชุมชนจึงเป็นเครื่องมือหนึ่ง ที่ทำให้คนในชุมชนมาเรียนรู้ร่วมกัน เรียนรู้เรื่องตัวเอง เรียนรู้เรื่องผลกระทบจากภายนอก (เรียนรู้โลกภายนอก) ผลของการเรียนรู้ได้ข้อสรุป แล้วนำข้อสรุปมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติเพื่อนำไปสู่เป้าหมายร่วมกัน มีแนวทางในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แนวทางป้องกันปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต มีแนวทางในการพัฒนาให้เกิดขึ้นใหม่ในเวลาเดียวกัน

วิธีทำ เริ่มต้นจากการค้นหาผู้นำ ให้ได้ผู้นำที่ได้รับการยอมรับ อาจจะเป็นผู้นำที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ (ผู้นำตามธรรมชาติ) ที่สำคัญจะต้องเป็นบุคคลที่ชาวบ้านยอมรับนับถือ เป็นที่ปรึกษาของคนในชุมชนอย่างน้อยหมู่บ้านละ 5 คน มาเป็นคณะทำงาน จัดประชุมสัมมนาพูดคุย ทำความเข้าใจร่วมกัน แล้วไปช่วยกันขยายผลในหมู่บ้านของตนเอง พร้อมทั้งทำข้อมูลที่จำเป็นเพื่อนำมาวิเคราะห์ให้ได้ทิศทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายในการแก้ปัญหา ป้องกันปัญหา และการพัฒนาร่วมกัน เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลักภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เป้าหมาย ดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า แผนแม่บทชุมชนคือเครื่องมือของการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ผลของการเรียนรู้ที่ได้ข้อสรุปร่วมกันคือ เป้าหมายของการพัฒนา การมีแผน มีเป้าหมาย มีขั้นตอนที่ชัดเจน เป็นการป้องกันความอยากหรือความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์ ซึ่งเป็นจุดอ่อนของมนุษย์ เพราะความอยากไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีขอบเขต ไม่มีเหตุผล การมีแผนคือมีเป้าหมาย มีเหตุผลรองรับทางความคิด มีเหตุผลของการตัดสินใจได้ข้อสรุปร่วมกัน ยอมรับร่วมกัน เพราะผลที่จะเกิดการพัฒนาส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ต้องอยู่ที่การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ การยอมรับร่วมกันก็จะเกิดความร่วมมือในการปฏิบัติ ผลการปฏิบัติจึงเกิดการแก้ปัญหา ป้องกันปัญหา และเกิดการพัฒนาในที่สุด จากการยอมรับในวงกว้างจึงผลักดันเป็นนโยบายได้

4. การจัดองค์กรที่เหมาะสมของชุมชน

แนวคิด การทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา และสามารถนำไปใช้ได้หลายระดับ เช่น ในระดับครอบครัวก็ให้แต่ละครอบครัวได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ตามกิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในแผนฯ เพื่อนำไปแก้ปัญหาและพัฒนาที่ตรงกับความต้องการของแต่ละครอบครัว แต่ถ้ากิจกรรมใดที่ต้องร่วมกันทำก็มีความจำเป็นที่จะต้องสร้างองค์กรขึ้นมาเป็นเครื่องมือที่ต้องใช้ร่วมกัน เพราะองค์กรของชุมชนที่จัดตั้งขึ้นโดยชุมชนเป็นเครื่องมือที่ดีเพื่อใช้แก้ปัญหาที่ใหญ่เกินกว่าแต่ละครอบครัวจะแก้ได้

วิธีทำ คำว่า “องค์กร” มีหลายระดับ แต่จะขอกล่าวถึงองค์กรของชุมชนไม่เรียงเป็นหลัก เฉพาะองค์กรของชุมชนไม่เรียงมีอยู่ 2 ระดับ คือ 1) องค์กรบริหาร : เป็นองค์กรใหญ่ที่ครอบคลุมกิจกรรมกว้างขวาง ทำหน้าที่

บริหารอย่างเดียว เช่น “ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง” โดยมีกิจกรรมย่อยอยู่ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์ฯ หลายกิจกรรม 2) องค์การการจัดการ : ซึ่งเป็นองค์กรย่อยจัดการเฉพาะกิจกรรมโดยตรง เช่น กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม่เรียง เป็นต้น องค์กรย่อยอาจจะมีรูปแบบการจัดการที่แตกต่างกันตามความเหมาะสม เช่น ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันรับประโยชน์ ร่วมกันรับผิดชอบ หรือบางองค์กรร่วมกันคิด ร่วมกันเรียนรู้ แยกกันทำ ร่วมกันขาย บางองค์กรก็ใช้วิธี ร่วมกันคิด ร่วมกันเรียนรู้ ร่วมกันลงทุน จึงเขาทำ ร่วมกันใช้บริการ เป็นต้น

เป้าหมาย ดังได้กล่าวแล้วว่า องค์กรคือเครื่องมือที่ใช้ในการบริหาร หรือใช้ในการจัดการ ฉะนั้นการจัดตั้ง องค์กรขึ้นมาก็ต้องเป็นองค์กรที่เหมาะสมกับกิจกรรมนั้น ๆ และต้องมีการจัดตั้งขึ้นตามความต้องการของชุมชน แต่ที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการกำหนดมาจากภายนอกให้มีการจัดตั้งขึ้น เพื่อรองรับกิจกรรม หรือรองรับงบประมาณ เมื่อหมดงบประมาณกิจกรรมก็ต้องยกเลิกไป องค์กรก็ไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ ซึ่งไม่ควรจะเป็นอย่างนั้น อีกต่อไป

5. การวางระบบวิสาหกิจชุมชน

แนวคิด จากการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งต้องมีการจัดเก็บข้อมูลที่ครอบคลุมทุกด้านพบว่า เกษตรกรใน ชนบทเป็นผู้ครอบครองทรัพยากรมากมาย ที่เรียกว่าทุนของชุมชน แต่ก่อนคนส่วนใหญ่เข้าใจว่า คำว่า “ทุน” หมายถึง เงินเท่านั้น แท้ที่จริงชุมชนมีทุนที่ไม่ใช่เงิน แต่คุณค่ามากกว่าเงินมากมาย เช่น ทุนที่เป็นทรัพยากร ผลผลิต ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางภูมิปัญญา และทุนทางสังคมอื่น ๆ อีกมากมาย น่าจะเป็นจุดแข็งของชุมชน แต่ปรากฏว่า ชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดส่วนที่สำคัญคือ “ความรู้ในการจัดการทุน” จึงทำให้คนภายนอกชุมชนเป็นผู้เข้ามาจัดการ ทุนของชุมชน ผลประโยชน์ก็อันใหญ่จึง ไปตกอยู่กับคนภายนอกชุมชน คนในชุมชนหรือเกษตรกรจึงเป็นเพียง เครื่องมือทางธุรกิจตลอดมา

วิสาหกิจชุมชน จะเป็นเครื่องมือของชุมชนที่จะใช้จัดการทุนของชุมชน โดยชุมชนเอง เพื่อการเพิ่มมูลค่า ทรัพยากร เพื่อแก้ปัญหา เพื่อการพึ่งพาอาศัยกัน สร้างประโยชน์ให้กับเกษตรกร กับองค์กรของชุมชน อย่าง สร้างสรรค์และเป็นธรรม

วิธีทำ จัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนให้ผู้ที่สนใจ ต้องการทำในระบบวิสาหกิจชุมชน มีความรู้ ความเข้าใจ การทำธุรกิจในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน เรียนรู้การจัดองค์กร การสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน การคิดต้นทุน การวิเคราะห์สถานการณ์ การวิเคราะห์ตลาด การใช้ข้อมูล การใช้ประสบการณ์เสริมด้วยวิชาการ การใช้เทคโนโลยี ที่เหมาะสม เพื่อลดความเสี่ยงและสร้างความมั่นคงของกิจกรรม

เป้าหมาย ความอยู่รอดของชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรหรือทุนทางสังคมอื่น ๆ ร่วมมือกันสร้าง กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการ ร่วมมือกันสร้างเครือข่ายสัมพันธ์กัน ไม่ว่าจะชุมชนชนบทหรือชุมชนเมืองต่างก็มี จุดอ่อนจุดแข็งกันคนละอย่าง การสร้างระบบให้เกิดความร่วมมือกันได้อย่างสร้างสรรค์และเป็นธรรม จะสามารถ พึ่งตนเองได้ พึ่งพาอาศัยกันได้ และอยู่รอดได้ในทุกสถานการณ์

ความรู้ทั้ง 5 เรื่องดังกล่าวข้างต้นซึ่งได้จากประสบการณ์โดยการปฏิบัติจริง ผ่านการทดลองและขยายผลไปสู่ พื้นที่และบุคคลกลุ่มต่าง ๆ แล้วได้รับการยอมรับว่าเป็นความรู้จริงใช้ได้ทั่วไป จึงได้บันทึกไว้เป็นหนังสือเล่มหนึ่ง ชื่อ “รวมความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิด ของชุมชนไม่เรียง” เขียนโดย ประยงค์ ธรรมรงค์ ซึ่งรวมความรู้ทั้ง 5 เรื่อง ไว้ในเล่มเดียวกัน พิมพ์เผยแพร่เมื่อเดือนกันยายน 2546 สนับสนุนการจัดพิมพ์โดย สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) องค์กรมหาชน มอบให้ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียงจำหน่าย เพื่อเป็นทุนดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชนไม่เรียง เล่มที่ 2 ชื่อ “ประยงค์ ธรรมรงค์ แมกไซไซ 2004” จัดพิมพ์โดย สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน มูลนิธิหมู่บ้าน มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ พิมพ์เผยแพร่เมื่อเดือน สิงหาคม 2547 จำนวนหนึ่งมอบให้กับศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน ไม่เรียงจัดจำหน่าย สมทบทุนศูนย์เรียนรู้ชุมชนไม่เรียง

การเลี้ยงปลาอุกอุกผสมในบ่อซีเมนต์

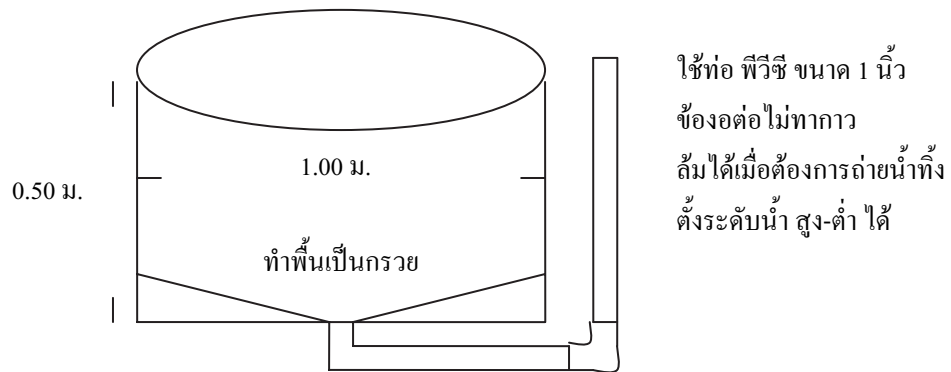
ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง ได้กำหนดกิจกรรมขึ้นในชุมชนหลายอย่างเพื่อให้เป็นทางเลือกของคนในชุมชน ที่จะนำไปใช้เป็นอาชีพรองอาชีพเสริม แทนที่จะฝากชีวิตไว้กับเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว เพราะอาชีพการเกษตรของเกษตรกรรายย่อยต้องเสี่ยงกับกับดินฟ้าอากาศ เสี่ยงกับราคาผลผลิตที่ขึ้นอยู่กับตลาดโลก เสี่ยงกับนโยบายรัฐบาลที่ไม่แน่นอนเปลี่ยนแปลงบ่อยตามความคิดของนักการเมือง ฉะนั้นศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียงจึงได้จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนขึ้น เพื่อให้คนในชุมชนได้ศึกษาเรียนรู้ที่จะทำอาชีพรอง อาชีพเสริมที่เหมาะสมของแต่ละคน เพราะพบว่าการทำอะไรที่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากขาดความรู้ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนไม่เรียงจึงศึกษาทดลอง จนได้ข้อสรุปที่สามารถนำไปใช้ได้ โดยไม่ต้องเสียเวลาไปลองผิดลองถูกอีก และเผยแพร่สู่สาธารณะโดยไม่คิดค่าตอบแทนใด ๆ

การเลี้ยงปลาอุกอุกผสม (บักอูย) ในบ่อซีเมนต์ ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีผู้นิยมนำไปทำเป็นอาชีพรองอาชีพเสริม ทั้งในพื้นที่ใกล้เคียงและต่างจังหวัดหรือต่างภาคก็มี จนบางครั้งมีสื่อต่าง ๆ ไปประชาสัมพันธ์ แต่ไม่มีรายละเอียดประกอบ จึงได้มีผู้สอบถามมายังศูนย์ฯ อยู่บ่อย ๆ ผู้เขียนในฐานะประธานศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง เห็นว่าระยะนี้มีผู้สนใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกันมาก หลายฝ่ายได้เสนอแนวทางการพึ่งตนเองของชุมชน ส่งเสริมการผลิตของกินของใช้เพื่อสนองความต้องการของชุมชน การเลี้ยงปลาไว้กินเอง ปลูกผักกินเอง ทำยาสมุนไพร ทำน้ำยาล้างจาน ทำเพื่อใช้เอง ก็น่าจะสอดคล้องกับคำว่าพึ่งตนเองให้มากที่สุดเท่าที่สามารถทำได้

ไม่ว่าจะทำอะไร ความรู้มีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องกับหมดทุกเรื่อง การเลี้ยงปลาอุกในบ่อซีเมนต์ก็จำเป็นต้องมีความรู้ด้วยเหมือนกัน ผู้เขียนเองก็เคยทำล้มเหลวมาหลายรอบแล้ว แต่ก็ได้พยายามหาทางแก้ในส่วนที่เป็นปัญหา จนพบกับแนวทางแก้ปัญหาได้ จึงเอาประสบการณ์นี้มาเผยแพร่กับผู้สนใจทั่วไปมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีส่วนสำคัญอยู่ 5 เรื่อง คือ

1. การปรับแนวคิด ต้องคิดว่าการเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์เป็นการทำสวนครัว เลี้ยงไว้กินเองก่อน ส่วนที่เลี้ยงไปเลี้ยงมาเหลือกิน และถ้ามีผู้ซื้อจะขายบ้างก็ไม่ห้าม
2. พันธุ์ปลา ถ้าเราไม่สามารถผลิตลูกปลาเองได้ ก็ต้องศึกษาให้ละเอียดกับแหล่งผลิตลูกปลา เพราะถ้าได้พันธุ์ที่ไม่ดี ถึงจะเลี้ยงดีแค่ไหนก็ไม่คุ้ม
3. น้ำที่ใช้เลี้ยงปลา ต้องเป็นน้ำธรรมชาติที่ดีที่สุด แต่ต้องไม่ปนเปื้อนสารเคมี เช่น ยาฆ่าหญ้า หรือยาปราบศัตรูพืช ถ้าจำเป็นต้องใช้น้ำประปาหรือน้ำบาดาล จะต้องมีบ่อพักน้ำ และต้องปรับสภาพน้ำให้เหมาะกับการใช้เลี้ยงปลา คือความเป็นกรดเป็นด่าง (ค่า PH) อยู่ที่ระดับ 6.5 - 7.5 ก็ได้
4. การดูแลเอาใจใส่ ไม่ถึงกับต้องใช้เวลามาก แต่ต้องดูแลดูเขิน ให้เห็นทุกอย่างเป็นปกติ ถ้ามีอะไรเปลี่ยนแปลงจะได้เห็นทันทั่วทั้งที่ และสามารถแก้ไขได้ทันเหตุการณ์ เป็นการเรียนรู้เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง
5. ขั้นตอนการดำเนินการ คู่มือชุดนี้เป็นเพียงเครื่องมือพื้นฐานเบื้องต้นเท่านั้น ความรู้จากการปฏิบัติจริงจะต้องมีการวิเคราะห์ บันทึก ประเมินเป็นระยะ ๆ ตลอดจนการเลี้ยงแต่ละรุ่น ปรับเปลี่ยนวิธีตามที่เห็นสมควร

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนการสร้างบ่อและสถานที่การวางบ่อ ขอแนะนำให้ใช้บ่อซีเมนต์ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1.00 เมตร สูง 0.50 เมตร เพราะกะทัดรัด เคลื่อนย้ายได้ ใช้พื้นที่เพียงเล็กน้อย ไม้รั้วซึม หาซื้อง่ายราคาไม่แพง ฯลฯ แต่ต้องมาทำพื้นเองพร้อมด้วยวางท่อถ่ายน้ำ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 บ่อท่อซีเมนต์สำหรับเลี้ยงปลาดุก

วางในที่ที่เหมาะสม มีร่มเงา ไม่อยู่กลางแดดจ้าเกินไป เพราะจะทำให้อุณหภูมิของน้ำสูง มีตาข่ายปิดปากบ่อกันปลากระโดดออก และป้องกันสัตว์อื่นทำอันตรายปลาด้วย หลังจากการทำพื้นเสร็จใช้น้ำแช่บ่อล้างถ่ายเททิ้งไปสัก 2 ครั้ง ครั้งละ 5 วัน หรือจะใช้น้ำจุลินทรีย์ผสมน้ำล้างด้วยก็จะดี

ขั้นตอนที่ 2 การปล่อยลูกปลาลงเลี้ยง ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่า พันธุ์ปลาเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะมีผลต่อความสำเร็จหรือไม่ เพราะถ้าพันธุ์ไม่ดีจะกระทบต่อต้นทุน และคุณภาพเนื้อปลา ฉะนั้นจึงต้องพิถีพิถันต่อการคัดเลือกแหล่งผลิตลูกปลาที่เชื่อถือได้ เพราะถ้าเราจะผลิตลูกปลาเองในเบื้องต้นก็อาจจะไม่คุ้มทุน

ลูกปลาดุกในชุดทดลองนี้ ขอแนะนำให้ใช้ลูกปลาขนาด 4 - 5 ซม. ตัวโตขนาดเท่าปลายนิ้วก็พอ ราคาประมาณตัวละ 1 บาท เพราะมีความแข็งแรงพอที่จะปรับตัวได้แล้ว แต่ก็ต้องถนอมหน่อย คือเอามาถึงบ่อไม่ควรเทใส่ทันที ใช้ถุงลูกปลาแช่ลงในบ่อลอยถุงไว้สัก 20 นาที เพื่อให้อุณหภูมิของน้ำในบ่อกับน้ำในถุงใกล้เคียงกันก่อนแล้วค่อยๆ ปล่อยลงไปไม่ให้ปลาดุกใจเกินความจำเป็น เริ่มแรกปล่อยบ่อละ 100 ตัว ตั้งระดับน้ำในบ่อประมาณ 25 ซม. ปล่อยเฉยๆ ไว้สัก 3 ซม. สังเกตดูว่าปลาหายใจถี่ คือว่ายวนเวียนเป็นปกติ

ขั้นตอนที่ 3 การให้อาหาร ลูกปลาดุกรุ่นขนาดนี้ กำลังกินอาหารเก่งมาก ๆ และพบว่าต้นทุนการผลิตปลาดุกบักอูย เป็นค่าอาหารประมาณร้อยละ 80 ของต้นทุนการผลิต ผลจากการทดลองพบว่า การควบคุมอาหารเป็นการลดต้นทุนได้ส่วนหนึ่ง และลดการสูญเสียทั้งการรอดของลูกปลา และประหยัดค่าอาหารได้ด้วย โดยใช้การนับเม็ดอาหารสำเร็จรูปจำกัดตัวละ 5 เม็ด บ่อที่ปล่อยลูกปลา 100 ตัว นับอาหารจำนวน 500 เม็ด แล้วตวงหรือชั่งไว้ครึ่งต่อไปไม่ต้องนับอีก ใช้วิธีการตวงหรือชั่งแทน แล้วเอาอาหารไปแช่น้ำให้พองตัวเต็มที่ก่อนที่จะให้ปลากิน เพราะถ้าโปรยอาหารแห้งลงไปเลย จะทำให้ตัวที่แข็งแรงกว่ากินมากเกินไป พออาหารไปพองตัวในท้อง ปลา ก็จะงายหัว บางทีก็ถึงตาย ถ้าจำกัดอาหารตัวอ่อนแอกว่าก็ได้ อาหารไม่พอ การจำกัดอาหารตัวละ 5 เม็ด และแช่ให้พองตัวก่อน จะได้รับอาหารพอเพียงกัน และอาหารไม่สูญเสียด้วย อาหารเหลือตกค้างน้ำก็จะเสียเร็ว

ถึงแม้จะประหยัดด้วยวิธีนี้แล้ว ต้นทุนค่าอาหารก็ยังสูงอยู่ จึงได้ทดลองหาสิ่งทดแทนอาหารสำเร็จรูปโดยฝึกให้ปลากินผักด้วย คือ เมื่อปล่อยลูกปลาลงบ่อและเลี้ยงด้วยอาหารสำเร็จรูปตามที่ได้กล่าวแล้ว ประมาณ 20 วัน จึงเริ่มลดอาหารลงเรื่อย ๆ จนเหลือครึ่งหนึ่งของปกติ และหาผักน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด ผักแพงพวย หรือผักตบชวาใส่ลงไปทั้งต้นทั้งใบทั้งเถา ไม่ต้องทำอะไรมัน แต่ต้องหลายชนิดตามที่ทำได้ และยังคงอาหารสำเร็จรูปลงเรื่อย ๆ ให้เหลือเพียง 20 % ตลอดไป จะทำให้ลดต้นทุนการเลี้ยงปลาดุกบักอูยลงได้เพียงกิโลกรัมละไม่เกิน 20 บาท คุณภาพเนื้อปลาก็ดี ไม่มีกลิ่น ไม่มีไขมัน แต่ต้องอยู่ที่คุณภาพของลูกปลาด้วย เลี้ยง 4 เดือน ได้น้ำหนัก 3 ตัว / 1 กิโลกรัม

ขั้นตอนที่ 4 การเปลี่ยนถ่ายน้ำ เพื่อไม่ให้ปลาอยู่ในน้ำเสียหรือน้ำที่มีกลิ่น ก็ควรเปลี่ยนโดยการเปิดน้ำออกครึ่งหนึ่ง แล้วเติมใหม่ให้เท่าเดิม พร้อมด้วยเติมน้ำหมักจุลินทรีย์ลงไปประมาณ 1 ช้อนแกง การเปลี่ยนครั้งต่อไปก็ต่อเมื่อน้ำมีกลิ่น และควรเปิดให้มากกว่าเดิมเพิ่มขึ้นทุกครั้ง จนถึงเปิดจนแห้งหมด และทำการคัดขนาดลูกปลาเมื่อเลี้ยงไปได้ 1 เดือน ให้ปลาขนาดเดียวกันบ่อละ 70 ตัว เติมน้ำในบ่อเพิ่มขึ้นจนเกือบเต็มบ่อ และควรใช้ยารลดกรดแก่ขนาดเท่าปากบ่อวางซ้อนบนปากบ่อ ก่อนจะปิดตาข่ายกันปลากระโดดหนี เมื่อถึงตอนเติมน้ำเกือบเต็มบ่อ ให้ใช้น้ำหมักจุลินทรีย์เติมลงไปครั้งละ 2 ช้อนแกง จะรักษาคุณภาพน้ำไม่ให้มีกลิ่นได้ถึง 7 วัน และช่วยให้ปลาแข็งแรงโตเร็วด้วย

การทำน้ำหมักจุลินทรีย์ ใช้กล้วยน้ำว้าสุก 3 กก. มะละกอสุก 3 กก. ฟักทองแก่จัด 3 กก. ทั้ง 3 อย่างสับให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ คลุกด้วยกากน้ำตาล 3 กก. (หรือจะใช้น้ำตาลทรายแดง 3 กก. ก็ได้) ใส่ถังพลาสติกชนิดทึบแสง มีฝาปิดวางในที่ร่มไว้ 7 วัน เติมน้ำ 9 ลิตร หมักต่อไป 15 วัน นำมากรองเก็บไว้ใช้ได้นานเป็นปี น้ำหมักสูตรนี้สามารถใช้กับพืชได้ด้วยในอัตราส่วน 1 : 500 - 1 : 1,000

ภาพที่ 2 ท่อซีเมนต์ที่ใช้เลี้ยงปลา

ข้อควรระวัง

1. ไม่ควรทำให้ปลาตกใจ เช่น การใช้สวิงตก เมื่อต้องการจับปลาบางส่วน เมื่อปลาตกใจจะเกิดความเครียด นอกจากไม่กินอาหารอย่างน้อย 2 วันแล้ว อาจจะจับกันเองจนตัวปลาเป็นแผล แล้วจะมีโรคอย่างอื่นตามมาได้
2. เมื่อจับปลาออกมาจากบ่อแล้ว ห้ามปล่อยกลับเข้าบ่อใหม่ เพราะตัวที่ปล่อยกลับไปจะโดนตัวอื่น รุมกัดกินจนเหลือแต่ก้าง และปลาจะเกิดความเครียดทั้งบ่อ

สรุปว่าที่เล่ามาทั้งหมดนี้ เป็นประสบการณ์ที่ทำมาเป็นเวลาอันยาวนาน บางเรื่องอาจจะขัดแย้งกับหลักวิชาการอยู่บ้าง จึงขอให้ท่านผู้ทำเรื่องนี้ถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้กัน หากท่านทำแล้วเกิดความรู้ใหม่ ก้าวหน้ากว่าที่ผมพบ ขอความกรุณาช่วยให้คำแนะนำกลับไป จะขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง และส่วนไหนที่ยังผิดพลาดบกพร่อง ก็ต้องขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

กบคอนโด

กบคอนโด ชื่อแปลก ๆ ที่เรียกความสนใจเบื้องต้นให้คนได้หันมาศึกษา แล้วก็พบว่าน่าศึกษาน่าติดตาม ผู้เขียนก็เริ่มจากวิธีนี้เหมือนกัน คือผู้เขียนมีความเชื่อตามสุภาษิตบทหนึ่งว่า “ชายใดไม่เที่ยวเที่ยวไปทั่วแคว้น แคนไตรก็ไม่ประสบพบสุข” จึงพยายามหาทางได้ท่องเที่ยวไปทุกหนทุกแห่งที่มีโอกาสได้ไป จึงได้ไปพบไปเห็นในสิ่งที่เราไม่เคยรู้เคยเห็น และก็พยายามเรียนรู้กับสิ่งที่ได้เห็น และมองให้เห็นชัดกับสิ่งที่จะแปลงเป็นความรู้ได้ เรื่อง “กบคอนโด” ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่ได้ไปเห็น ผู้นำเกษตรกรก้าวน้ำของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรที่จังหวัดนนทบุรี เกษตรกรท่านนี้ชื่อ คุณยวง เขียวนิล เป็นผู้ทำการเกษตรแบบผสมผสานจนได้เป็นต้นแบบเป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน การทำการเกษตรอย่างอื่นก็เป็นเรื่องปกติธรรมดา ที่มีการทำกันอยู่ทั่วไป คือ การปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ ทำนาเลี้ยงปลา ที่เรียกไร่นาสวนผสมบ้าง เกษตรผสมผสานบ้าง แต่ที่ผู้เขียนสนใจเป็นพิเศษคือการเลี้ยงกบในลึ่อรยนต์ ที่เรียกว่า กบคอนโด นั่นเอง

การเลี้ยงกบก็มีการเลี้ยงกันทั่วประเทศ เลี้ยงเล็กน้อยเป็นสวนครัวบ้าง เลี้ยงเป็นเชิงธุรกิจบ้าง แต่รู้สึกละโม้ไม่ค่อยเจริญก้าวหน้ามากนัก บางคนต้องเลิกกันไปก็มี เพราะการเลี้ยงกบในเชิงธุรกิจก็ต้องมีความรู้พอสมควร ฉะนั้นในบทความชิ้นนี้ก็เป็นการบันทึกประสบการณ์ของผู้เขียนมาเล่าสู่กันฟังเท่านั้นเอง

จากการศึกษาเรื่องการเลี้ยงกบมาเป็นเวลาพอสมควร และพบว่ายังมีอีกหลายเรื่องที่มีผู้ที่จะเลี้ยงกบต้องศึกษาให้จนได้ข้อสรุป สามารถตอบคำถามตัวเองให้ครบทุกข้อจึงจะตัดสินใจ ดังที่จะยกขึ้นมาวิเคราะห์เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

1. พันธุ์กบ คนไทยทั่วประเทศรู้จักและคุ้นเคยกับกบ เพราะกบพันธุ์พื้นเมืองหรือกบธรรมชาติ มีทั่วทุกภาคของประเทศไทย แต่ที่นิยมนำมาเลี้ยงส่วนใหญ่จะเป็นกบลูกผสมจากต่างประเทศ เพราะมีชื่อเป็นฝรั่ง เขาเรียกพันธุ์ ดูฟร็อก เพราะเป็นกบที่เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศในเมืองไทย เลี้ยงง่าย โตเร็ว ไม่ค่อยมีโรค เนื้อดีไม่เหนียวเหมือนกบบ้านเรา แต่ไม่ดีกว่ากบภูเขา ที่ภาคเหนือเรียกว่า เขียดแลว ซึ่งเนื้อจะอร่อยกว่า แต่เลี้ยงยาก เลี้ยงไม่เชิงไม่ยอมกินอาหารสำเร็จรูป จึงไม่สามารถเลี้ยงได้ ก็เห็นแต่พันธุ์ดูฟร็อกนี่แหละ ที่นิยมเลี้ยงกันทั่วไป

2. การจัดสถานที่เลี้ยง หรือบ่อเลี้ยงกบ ก็มีตัวอย่างอยู่หลายแบบ เช่น บ่อดิน คล้ายบ่อเลี้ยงปลา แต่มีตาข่ายเขียวกันรอบบ่อ หรือก่อก้นซีเมนต์รอบบ่อกันกบหนี หรือกันสัตว์อื่นทำอันตรายกบ บางทีก็เป็นบ่อคอนกรีตเทพื้นเพื่อขังน้ำได้ ใช้โฟมหรือไม้ลอยไว้เป็นที่อาศัยของกบ

จะอย่างไรก็ตามปัญหาของผู้เลี้ยงกบก็คือ อัตราการรอดยังค่อนข้างต่ำ คือจะรอดประมาณร้อยละ 60 - 65 เท่านั้น เพราะกบมีนิสัยเสียอยู่อย่างหนึ่งคือ ตัวใหญ่จะกัดตัวเล็ก บางทีพบว่าตัวใหญ่กลืนตัวเล็กแล้วก็ตายทั้ง 2 ตัว ก็มี

3. อาหารกบ ธรรมชาติของกบชอบกินแมลง แต่พอเอามาเลี้ยงก็ต้องหัดให้กินอาหารสำเร็จรูป ซึ่งบริษัทผลิตอาหารสัตว์ผลิตเป็นอาหารกบเล็ก หรืออาหารลูกอ๊อด ส่วนกบรุ่น กบโต ใช้อาหารปลาตุ๊กก็ได้ แต่ธรรมชาติของกบที่กินจำพวกแมลงซึ่งเคลื่อนไหวได้ พอมาหัดให้กินอาหารเม็ดลอยน้ำ แทนที่จะโรยให้กินบนพื้นหรือใส่ภาชนะ ก็มาใช้วิธีหลอกกบ โดยใช้โปรยลงในน้ำ พอน้ำกระเพื่อมก็ทำให้อาหารเคลื่อนไหว กบก็ฉกกินคล้าย ๆ กับฉกกินแมลง แต่แมลงก็ยังเป็นอาหารโปรดของกบอยู่ เช่น ต้นฤดูฝนจะมีแมลงเม่ามาก ก็ใช้หลอกลงไปล่อแมลงเม่าให้กบกิน ทำให้ประหยัดอาหารเม็ดได้ แต่ต้องคอยระวัง ถ้ามากเกินไปกบก็จะกินจนตายได้เหมือนกัน

ที่เล่ามาแล้วทั้งหมดเป็นประสบการณ์และความรู้พื้นฐานของผู้เขียน แต่ต่อไปนี้จะเน้นผลการค้นคว้าทดลอง เพื่อหาทางแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น เพื่อเข้าสู่บทเรียนเรื่อง “กบคอนโด” เสียที

กบอาศัยอยู่ในล่ออ่างแต่ละชั้นซึ่งมีน้ำจืดปนออก

ภาพที่ 3 และ 4 นำยางรถยนต์ที่ไม่ใช้แล้วมาวางเรียงกัน 4 - 5 ชั้น ให้กบอาศัยอยู่

ปัญหาเรื่องกบกัดกัน วิเคราะห์ว่า เกิดจากกบมีความเครียด เนื่องจากบ่อเลี้ยงที่ไม่ใกล้เคียงกับธรรมชาติของกบ เพราะกบชอบอยู่ที่ที่เป็นรู เป็นโพรง หรือที่รกที่มีด พอนำกบมาเลี้ยงในบ่อที่อยู่กลางแจ้ง และอยู่รวมกันหนาแน่นก็เกิดความเครียด จะกัดกัน กินกันเอง และโตช้า

การใช้สื่อรถยนต์มาทำบ่อเลี้ยงกบเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งผู้เขียนเห็นตัวอย่างมาจากคุณชวง เขียวนิต และมาดัดแปลงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เพราะเห็นผลที่ว่าสามารถนำของเหลือใช้

มาทำประโยชน์ โดยไม่ต้องลงทุน เป็นข้อดีประการแรก

ข้อดีประการที่สองคือ การนำสื่อรถมาซ้อนกัน 4 - 5 ชั้น เป็นที่อาศัยของกบที่เหมาะสมกับธรรมชาติของกบ เป็นชั้นเป็นโพรง และมีด กบชอบ ข้อดีประการที่สามคือ กบตัวที่เพิ่งจะมีที่หลบซ่อน คือเวลาให้อาหารก็จะไปรออาหารลงในอ่างน้ำข้างล่าง ทุกตัวกำลังหิวก็ลงไปกินได้พร้อม ๆ กัน แต่พออิ่ม ตัวใหญ่จะไล่กัดตัวเล็กตามนิสัยของกบ ตัวเล็กก็จะซิกแซกขึ้นหลบในสื่อชั้นบน เพราะมีน้ำอยู่ในร่องสื่อทุกชั้นอยู่แล้ว จึงเอาตัวรอด การเลี้ยงด้วยวิธีนี้ทำให้กบมีอัตราการรอดถึง 95% และโตเร็วด้วย ปล่อยลงเลี้ยง 3.5 - 4 เดือน ได้น้ำหนัก 3 ตัว / 1 กิโลกรัม

สรุปว่าการเลี้ยงกบด้วยวิธีนี้ เหมาะที่จะเลี้ยงเป็นสวนครัว คือ เลี้ยงไว้กินเอง เพราะ 1 ชุด สามารถปล่อยลูกกบลงเลี้ยงได้เพียง 100 ตัว ถ้ามีพื้นที่พอจะทำหลาย ๆ ชุดก็ได้ เพราะไม่ต้องลงทุนมากนัก แต่ถ้าทำเหลือกินจะขายก็ได้ แต่ถ้าทำขายอาจจะมีผู้คิดว่า กบตัวดำไม่น่ากินก็สามารถย้อมสีได้ แต่คงจะไม่เสียหายเหมือนย้อมแมวขายนะ ทำง่าย ๆ โดยใช้ฟางข้าวหรือหญ้าแห้งที่มีสีเหลือง ๆ สุมลงไปไว้ในบ่อ ประมาณ 2 วันก่อนจับ กบก็จะปรับสีให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เท่านั้นที่เรียกร้อย

ภาพที่ 5 กบโตเต็มวัยพร้อมจำหน่าย

แร่ดีบุก

นายไชยยุทธ ปิ่นประดับ
ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี
35 หมู่ที่ 2 ต.กะทู้ อ.กะทู้ จ.ภูเก็ต 83120
โทร. 076 321246

แร่ (Minerals)

เป็นสารประกอบ อนินทรีย์ หรือ ธาตุที่เกิดโดยธรรมชาติ รวมทั้งสารประกอบอนินทรีย์บางอย่าง เช่น ถ่านหินและน้ำมันด้วย ถ้าจะให้ละเอียดยิ่งขึ้น ก็กล่าวได้ว่าแร่มีส่วนประกอบทางเคมีซึ่งเขียนสูตรเคมีแทนได้ และมีคุณสมบัติทางเคมี ทางฟิสิกส์ และทางแสงเฉพาะตัว จะเปลี่ยนแปลงบ้างก็อยู่ในขอบเขตจำกัด ลักษณะของแร่ นั้น จะเห็นว่าเป็นสารที่มีเนื้อเดียวกัน (homogeneous substance) แต่ที่กล่าวว่ามี ส่วนประกอบทางเคมีและเขียนสูตรทางเคมีแทนได้นั้น อธิบายได้ง่าย ๆ เช่น ที่เราเรียกตะกั่ว กาลินานั้น ประกอบด้วยธาตุ 2 ธาตุ คือ ธาตุตะกั่ว ใช้สูตรทางเคมี คือ Pb กับธาตุกำมะถัน สัญลักษณ์ทางเคมี คือ S เมื่ออยู่ในสภาพตะกั่วกาลินามีสูตรเป็น PbS ซึ่งต้องนำมาดูลงได้กำมะถันออกไปจึงจะได้โลหะตะกั่ว ดังนั้นถ้าเป็นตัวแร่อื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน อาจจะประกอบด้วยธาตุเพียงธาตุเดียว เช่น แร่ทองแดง (Cu) เพชร (C) ฯลฯ หรือแร่อาจจะประกอบด้วยธาตุ 3 ธาตุก็มี ที่ประกอบด้วยธาตุมากกว่านี้ก็มี อันจะได้กล่าวต่อไป สำหรับคุณสมบัติทางเคมีนั้น หมายถึง การที่มีแร่ปฏิกิริยาเป็นฟองฟู่กับกรดเกลือ เป็นต้น นอกจากนั้น แร่ยังให้สีของเปลวไฟเมื่อถูกกับเปลวไฟ แต่จะเป็นสีอะไรนั้น แล้วแต่ว่าแร่จะมีธาตุอะไรประกอบอยู่ เช่น ถ้ามีแคลเซียมจะให้เปลวสีอิฐ เป็นต้น ส่วนคุณสมบัติทางฟิสิกส์ หมายถึง ลักษณะต่าง ๆ ของแร่ เช่น รูปร่าง สี รอยแตก ความแข็ง ความเหนียว น้ำหนัก ความวาว และอื่น ๆ คุณสมบัติ ทางฟิสิกส์ต่าง ๆ เหล่านี้มีประโยชน์มาก เพราะสามารถนำไปตรวจสอบแร่ได้อย่างง่าย ๆ

การกำเนิดของแร่

แร่มีลักษณะการกำเนิดได้หลายวิธี พอสรุปได้ดังนี้

1. กำเนิดจากแมกมาหรือหินหนืดหรือการหลอมเหลวภายใต้เปลือกโลกที่มีอุณหภูมิและความกดดันสูง ดันตัวขึ้นมาตามรอยแตกของเปลือกโลก เช่น แร่ทองแดง แร่แม่เหล็ก แร่โอลิเมนไนต์ เป็นต้น
2. กำเนิดจากน้ำร้อน เป็นส่วนที่เหลือจากแมกมาที่แข็งตัวแล้ว ซึ่งส่วนที่เหลือเหล่านี้จะเป็นน้ำและแก๊ส ที่ประกอบด้วยแร่ธาตุที่อยู่ในลักษณะเป็นไอปนอยู่ด้วย เช่น พวกแร่เหล็ก แร่ซีไลต์ แร่ดีบุก แร่ทอง แร่สังกะสี แร่ทองแดง แร่ตะกั่ว แร่พลวง แร่ปรอท แร่เงิน แร่ฟลูออไรต์ แร่กำมะถัน
3. กำเนิดจากการตกตะกอนสะสม แบ่งเป็นหลายแบบ เช่น แบบเป็นชั้น ได้แก่ แร่เหล็ก ฟอสเฟต เป็นต้น แบบลานแร่ ได้แก่ ทองคำ ดีบุก เป็นต้น แบบการระเหย ได้แก่ ยิปซัม เกลือหิน เป็นต้น
4. กำเนิดจากแหล่งน้ำใต้ดิน เกิดจากน้ำที่ผิวดินหรือน้ำฝนละลายแร่จากแหล่งเดิม และไปตกตะกอนหรือตกผลึก เช่น แร่ทองแดง แร่เงิน เป็นต้น ถ้าหากน้ำใต้ดินพัดพาเอาเศษแร่ที่กระจัดกระจายมารวมกันตามรอยแตกของหินเป็นลักษณะสายแร่ เช่น แร่ตะกั่ว แร่สังกะสี

แร่ดีบุกในประเทศไทย

ภาพที่ 1 แร่ดีบุกรูปทรงต่าง ๆ

การกำเนิดและคุณสมบัติ

แร่ดีบุกที่พบในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นชนิดแคสซิเทอไรต์ (cassiterite) มีสูตรเคมีเป็น SnO_2 (stannous oxide) ประกอบด้วยธาตุดีบุกและออกซิเจนร้อยละ 78 และ 22 ตามลำดับ แร่มีความแข็งเท่ากับ 7 ค่าความถ่วงจำเพาะ 6.8-7.1 มีสีตั้งแต่สีขาว เหลือง ส้ม แดง น้ำตาล ไปจนถึงสีดำ แต่ที่พบบ่อยคือโทนสีค่อนข้างคล้ำจำพวกสีดำ น้ำตาล และน้ำตาลดำ วิธีทดสอบแร่ชนิดนี้อย่างง่ายทำได้โดย วางเม็ดแร่ลงบนจานสังกะสี หยดกรดเกลือเจือจาง (HCl) ลงไป หากเป็นแร่ดีบุกผิวเม็ดแร่จะเปลี่ยนเป็นสีเทาเงิน

หินที่เป็นต้นกำเนิดแร่ดีบุกคือหินแกรนิต จึงมักพบแหล่งแร่ตามแนวเทือกหินชนิดนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่มีการแทรกดันขึ้นมาสัมผัสกับหินข้างเคียง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพของหิน และมีน้ำแร่หรือสายแร่ เข้ามาประจุอยู่ตามรอยแตกในหิน แหล่งแร่ดีบุกในประเทศไทยมี 2 แบบ คือ แบบปฐมภูมิ (primary deposit) ซึ่งจะพบแร่อยู่ในหินต้นกำเนิดเดิม ที่ยังไม่ผุพัง และแบบทุติยภูมิ (secondary deposit) ซึ่งเป็นแบบที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจมาก เกิดจากแร่ดีบุกผุพังหลุดออกจากต้นกำเนิดเดิมแล้วพัดพาไปสะสมตัวอยู่ ณ ที่แห่งใหม่

แหล่งแร่แบบแรกยังแบ่งย่อยออกไปได้อีกและมีชื่อเรียกตามลักษณะของการกำเนิด เช่น ดีบุกแบบฝังประในหินแกรนิต ซึ่งพบที่ตำบลหาดส้มแป้น อำเภอเมือง จังหวัดระนอง และที่เหมืองทุ่งโพธิ์ จังหวัดสงขลา ดีบุกในสายเพกมาไทต์ (ชาวเหมืองมักเรียกว่า "คลา" หรือ "สายคลา") ที่เหมืองหิมะโตะ จังหวัดชุมพร และเหมืองเหมืองในแอ่งกะทู้ จังหวัดภูเก็ต ดีบุกในสายควอตซ์ ที่เหมืองเหมืองปี่อ็อก-ราชชน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี และดีบุกแบบแปรสภาพโดยการแทนที่ ที่เหมืองปิ่นเขา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา เป็นต้น

ส่วนแร่ดีบุกแบบทุติยภูมิที่ผุพังและพัดไปอยู่ตามไหล่เขาในบริเวณใกล้ต้นกำเนิดเรียกว่าลานแร่พัดไหล่เขา หากถูกพัดพาไกลออกไปอยู่ตามเชิงเขาที่เรียกว่า ลานแร่พัดเชิงเขา หากแร่ถูกพัดพาไปตามทางน้ำ และตกสะสมตัวในท้องน้ำ จะเป็นแร่แบบสะสมตามลำห้วย หรือ ตามหุบเขา ในที่สุดจะถูกพัดพาไปสะสมในลุ่มแอ่งที่ราบทำให้เกิดแหล่งแร่แบบที่เรียกว่า ลานแร่ ชั้นกรวด หิน ดิน ทรายที่มีแร่ดีบุกสะสมตัวอยู่เรียกว่า "กะสะ" โดยปกติจะพบว่ามีต้นกำเนิดแร่ อยู่ใกล้ ๆ หรือรองรับอยู่ทางด้านล่าง ในชั้นกะสะมักพบแร่หนักหลายชนิดเกิดปะปนอยู่กับแร่ดีบุกด้วยเสมอ ที่สำคัญและพบบ่อยได้แก่ แร่อิลเมไนต์ โมนาไซต์ ซิโนไทม์ วุลแฟรมไมต์ เซอร์คอน รูไทล์ อะนา-ทาส และบางบริเวณอาจพบแร่ในตระกูลโคลัมเบียม-แทนทาลัม ได้ด้วย โดยเฉพาะแหล่งที่มีต้นกำเนิดจากสายเพกมาไทต์

ภาพที่ 2 แร่ดีบุกชนิดแคสซิเทอไรต์

การกำเนิดแร่ดีบุก

การกำเนิดแร่ดีบุกมีเพียงแต่เป็นเรื่องที่น่าศึกษาค้นคว้ากันเฉพาะแต่ในเรื่องของการกำเนิดแร่เท่านั้น หากแต่แร่ยังสามารถนำความรู้วันนี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการหาแหล่งแร่ตลอดจนนำมาช่วยพิจารณาวิธีการทำเหมืองแร่ ตลอดจนนำมาช่วยพิจารณาวิธีการทำเหมืองแร่ และวิธีการแต่งแร่ ให้ได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

หินเป็นตัวนำดีบุกขึ้นมาด้วยกัน เดิมที่เป็นหินหลอมเหลว (magma) ซึ่งอยู่ภายในโลก ภายหลังแข็งตัวเป็นแกรนิตหินหลอมเหลว เหล่านี้ถูกบีบเค้นด้วยพลังที่สมดุลภายในโลกหรือจะด้วยสาเหตุอื่นก็ตาม ทำให้ถูกดันตัวสูงขึ้นมาเรื่อย ๆ ในขณะที่มันดันตัวสูงขึ้นมานั้นก็เปลี่ยนแปลงสภาพของตัวเองตามหลักของ (differentiation) คือมีการตกผลึกแยกออกเป็นหินชั้นอื่นๆ หินที่อยู่รอบหินหลอมเหลวที่ขึ้นมาเหล่านี้ อาจจะถูกทำลายตัวให้เข้าไปผสมกับหินหลอมเหลว (assimilation) อีกด้วยเป็นเหตุให้การกำเนิดของแร่ดีบุกมีกรรมวิธีซับซ้อน ฯลฯ

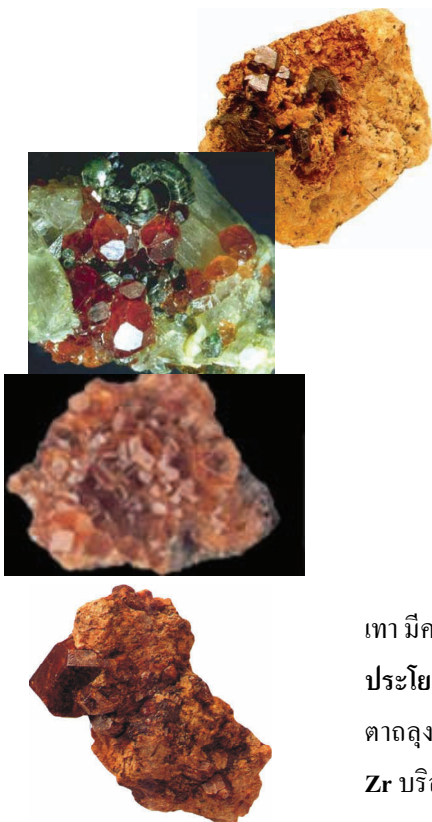
แร่ดีบุกที่เกิดตามส่วนต่าง ๆ ของโลกนั้น ส่วนใหญ่เกิดมาจากหินแกรนิตชนิดเนื้อหยาบหรือเนื้อเป็นดอกเป็นแม่หินที่เกี่ยวข้องกับแร่ดีบุกมากกว่าพวกหินชนิดอื่น ๆ แร่อื่นๆ ที่พบเกี่ยวข้องอยู่กับแร่ดีบุกด้วยเสมอคือ monazite ilmenite fluorite topaz และ gilbertite ฯลฯ

การกำเนิดดีบุก เราจะพบว่า นักธรณีวิทยาส่วนใหญ่ลงความเห็นว่าแหล่งแร่ดีบุกมักจะเกิดโดยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับหินแกรนิต ซึ่งเป็นหินอัคนีชนิดหนึ่งมีส่วนประกอบทางเคมีเป็นกรด ยิ่งไปกว่านั้นถ้าเราได้รู้ว่าหินแกรนิตนั้นมีอยู่ทั่วไปในโลก แต่กระนั้นก็ตีปรากฏว่ามีได้มีแหล่งแร่ดีบุกอยู่ทั่วไป

หินแกรนิตบางพวกบางหมู่เท่านั้นที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งแร่ดีบุกแต่บางพวกก็ไม่มีส่วนให้แหล่งแร่ดีบุกแต่อย่างใด จึงอาจมีข้อคิดขัดที่เข้าใจถึงเรื่องราวของแหล่งแร่ดีบุกได้ ดังนั้นเราจึงควรทำความเข้าใจลักษณะของหินแกรนิตตลอดจนความเป็นมาของหินนี้เป็นพื้นไว้บ้าง

กลุ่มเพื่อนแร่ดีบุกประกอบด้วย

กลุ่มเพื่อนแร่ดีบุกมีหลายชนิด ได้แก่

1. แร่อิลเมนิต์ (Ilmenite) มีสูตรทางเคมี $FeTiO_3$ มีสีดำ หรือสีน้ำตาล มีความวาวแบบโลหะหรือด้านแบบดินและทึบแสง

ประโยชน์ ถลุงเอาโลหะไทเทเนียมใช้ในงานโลหะผสมพิเศษ เช่น อุปกรณ์เครื่องบิน แวนตา สังเคราะห์ทำรูไทล์ สังเคราะห์ใช้ทำแม่สีต่างๆ ถลุงเอาเหล็กชั้นดี

2. การ์เน็ต (Garnet) มีสูตรทางเคมี $(Mg, Ca, Fe^{2+})_3 Al_2 (SiO_4)_2$ มีสีเขียว เหลือง น้ำตาล น้ำตาลแดง ขาว เทาและดำ มีความวาวแบบแก้วหรืออย่างสนโปร่งแสง

ประโยชน์ ใช้เป็นรัตนชาติ ในกรณีผลึกสวยงามเรียกโกเมน(พลอยแดง) ใช้ทำกระดาดทราย หินขัด ฯลฯ ปัจจุบันมีการนำแร่การ์เน็ตสีแดงเข้มที่เรียกว่า “ไฟโรป” และ “เอล มัน ไคด์” มาทำเป็นเครื่องประดับ

3. เซอร์คอน (Zircon) มีสูตรทางเคมี $ZrNaSiO_4$ มีสีใส เหลือง น้ำตาล เขียว เทา มีความวาวแบบแก้วหรืออย่างสน มีความวาวแบบแก้วแบบเพชร โปร่งแสงถึงทึบแสง
ประโยชน์ ผลึกสวยงามใช้เป็นรัตนชาติ เรียกเพทาย ,สกัดเอา ZrO_2 ทำอิฐทนไฟ อิฐตาลสูงหรือเป่าที่ทนความร้อนสูง แร่เซอร์คอนยังใช้ในการร่อนเป่าหล่อโลหะ โลหะ Zr บริสุทธิ์ใช้ในงานก่อสร้างเตาปฏิกรณ์ปรมาณู

4. โมนาไซต์ (Monazite) มีสูตรทางเคมี (Ce, La, Nd, Th) PO₄ มีสีน้ำตาล น้ำตาลเหลือง น้ำตาลแดง น้ำตาลแดง ชมพูเหลือง เขียว มีความวาวแบบยางสน และแบบแก้ว โปร่งใสถึงโปร่งแสง

ประโยชน์ สกัด ThO₂ ทำไส้ตะเกียงเจ้าพายุ ทำ Yellow Cake ทำเชื้อเพลิงเตาปฏิกรณ์ปรมาณู

5. แร่โคลัมไบต์ - แทนทาลไลท์ (Columbite - Tantalite)

สูตรเคมีเปลี่ยนไปตามส่วนประกอบ คือโคลัมไบต์ หรือนิโอเบียม (Fe, Mn) Cb₂O₆ แทนทาลไลท์ (Fe, Mn) Ta₂O₆ ชื่อแร่ Columbite มาจากโคลัมเบีย ในสหรัฐอเมริกา อังกฤษเรียก นิโอเบียม (Niobium) แทนโคลัมเบีย (Columbium) Tantalite มาจากชื่อเทพเจ้า Tantalus ในนิทานกรีก ในความหมายที่แร่นี้ละลายในกรดได้ยาก

คุณสมบัติทางฟิสิกส์ รูปผลึกระบบออร์โธโรมบิก ผลึกเป็นแท่งสั้น ๆ หรือมีลักษณะแบน สีดำแบบเหล็ก สีผงละเอียดสีดำ หรือแดงเข้ม ความวาวกึ่งโลหะ แข็ง 6 ค่าความถ่วงจำเพาะ 5.2-7.9 ซึ่งแปรไปตามส่วนของแทนทาลัม

ประโยชน์ ถลุงเอาโลหะนิโอเบียม และแทนทาลัม ซึ่งเป็นธาตุหายาก โลหะนิโอเบียมใช้ในการทำโลหะผสมในการเชื่อมเหล็กกล้าแข็งแรง และโลหะผสมที่ทนความร้อนสูง เช่น ใช้ในเครื่องยนต์ไอพ่นต่าง ๆ ในโรงงานพลังงานปรมาณู ส่วนโลหะแทนทาลัมนั้นทนทานต่อการกัดกร่อนของกรด จึงใช้ทำอุปกรณ์ และเครื่องมือเครื่องใช้ ในทางเคมี ใช้ทำแผ่นแทนทาลัมและผนังในทางสัณยกรรมและยังใช้ในการทำเครื่องมือเหล็ก และหลอดอิเล็กทรอนิกส์

6. ซีโนไทม์ (Xenotime) สูตรทางเคมี YPO₄

ประโยชน์ สังกะสีเอาธาตุหายาก ใช้ในงานอุตสาหกรรมน้ำมัน งานโลหะวิทยา สารเรืองแสง สารแม่เหล็ก หลอดไฟฟ้า หลอดโทรทัศน์

7. สตูเวร์ไรต์ (Struverte) ส่วนประกอบทางเคมีแร่ตระกูลโคลัมเบีย-แทนทาลัมชนิดหนึ่ง

ประโยชน์ นำไปสกัดเอาโลหะ Ta และ Nb ใช้งาน เช่น แร่โคลัมไบต์แทนทาลัม

8. วุลแฟรมไมต์ (Wolframite) สูตรทางเคมี (Fe Mn) WO₄

ประโยชน์ ถลุงเอาโลหะทั้งสะเตนทำโลหะผสมอาวุธเป็นยุทธปัจจัย ผสมทำสปริง ลีว ตะไบ ทำสารทั้งสะเตนคาบที่ใช้ทำเครื่องมือมีความแข็งแรงสูง เช่น เครื่องตัด หัวเจาะ โลหะใช้ทำไส้หลอดไฟฟ้า สารสังเคราะห์ทำลึอกันไฟ

.....

การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฉบับครูภูมิปัญญาไทย

นายจรูญ ราชนุ้ย

ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5

ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นางจิรภา ราชนุ้ย (ครูผู้ช่วย)

35 หมู่ที่ 1 ต. นาประดู่ อ. โคกโพธิ์ จ. ปัตตานี

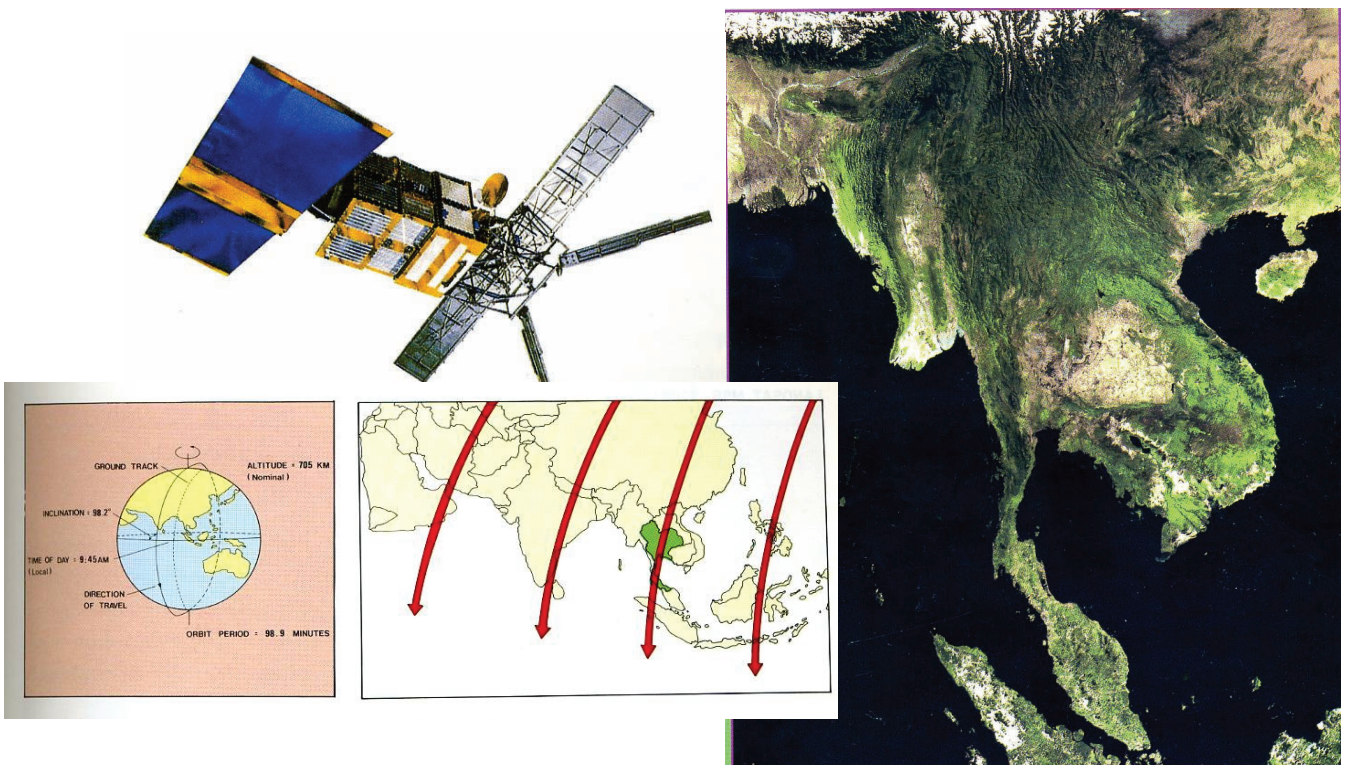
โทร. 073 358326, 089 9758800

การเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องที่น่าสนใจและมีความสำคัญต่อประชาชนหรือพลเมืองของประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเยาวชนที่จะต้องเป็นผู้ดูแลทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนต่อไปในอนาคต

1. ประวัติการเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรับรู้กระแสการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างค่อนข้างถึงแก่เป็นปัจจัยเสริมสร้างแรงจูงใจ เกิดพลังที่เชิญชวนให้คนได้ตระหนักถึงความสำคัญของสังคมที่มีต่อโลกใบเดียวที่ทุกคนต้องใช้ร่วมกัน มากกว่าการแบ่งปันปันส่วน แล้วต่างคนต่างทำลายและตัดทวงเอาผลประโยชน์ โดยมีได้คิดถึงอนาคตว่าจะมีผลอย่างไรต่อตนเองและส่วนรวม

ประวัติการเรียนรู้ ที่ผ่านมาเป็น การนำเอา ประสบการณ์ที่เรียกว่า 4 ภูมิ (และหลัก 1 ว 1 ค 1 ร 1 จ) มาเป็นจุดกำเนิด เป็นองค์ความรู้ นำมาพัฒนาแนวคิดเฉพาะทาง ด้วยการมีพื้นฐานที่ผูกพันกับธรรมชาติที่สมบูรณ์ เมื่อพบเห็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลง หรือเรียนรู้ข้อมูลเพิ่มเติม ทำให้เกิดการเปรียบเทียบ กับ *วุฒิภาวะ ความกลัว แรงดึงดูดใจ* หรือแม้แต่ *จิตระลึก* จึงประยุกต์สร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงานที่ปฏิบัติ เช่น เมื่อเด็กกลัวผี เมื่อเรียนและโตขึ้น รู้สึกกลัวคนหรือสังคมที่ไม่ดี เมื่อรับประสบการณ์จากการเดินทางทำงาน อยู่ร่วมกับสังคม พบเห็นผู้คนใน 4 ภาค ของประเทศที่ต่างวัฒนธรรม เห็นบ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลง ทั้งด้วยน้ำมือของมนุษย์ หรือธรรมชาติ ก็เกิดการสังเคราะห์ วิเคราะห์ ห่องค์ความรู้ที่เรากำลังเผชิญ ว่าควรจะมีทิศทางอย่างไร เปลี่ยนแปลงอย่างไร และตกอยู่ในสภาพใด มีความน่าจะเป็น มากน้อยแค่ไหน หรือที่เราเรียกว่าโอกาสเกิดขึ้น ประการใดบ้าง เมื่อเกิดองค์ความรู้ มีสำนักมีศิษย์ ก็เริ่มถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยคิดค้ำหนึ่งว่า ปัญหาของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่เรื่องของ ผู้ใดผู้หนึ่ง หรือเรื่องบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นเรื่องที่ทุกคนต้องมีส่วนร่วม ในการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญ และขยายผลสู่องค์กร เครือข่าย ในระดับต่าง ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ การนำเอาประสบการณ์ หรือความเชี่ยวชาญ ของแต่ละบุคคล มาแลกเปลี่ยนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มพูนประสบการณ์หรือความเชี่ยวชาญ ที่สอดคล้องและเป็นประโยชน์ ด้วยการประดิษฐ์คิดค้น สร้างนวัตกรรม งานวิจัย การผลิตปุ๋ยอัดแท่งชีวภาพ กระบะปลูกพืชไร้ดินชีวภาพ เปรียบเทียบอัตราการเจริญเติบโต ของต้นลองกอง โดยใช้ปุ๋ยอัดแท่งชีวภาพ สํารวจชีววิทยาของต้นหม้อข้าวหม้อแกงลิง เพื่อการอนุรักษ์ กระตุ้นการวางไข่ของปลาสด โดยวิธีทางธรรมชาติ การปราบวัชพืช โดยลดการสังเคราะห์แสง การถ่ายทอดองค์ความรู้ลงสู่สื่อต่าง ๆ ทั้งหมดเป็นแนวทาง การเกษตรแบบปลอดภัย

สารพิษและสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นในระบบนิเวศน์ แต่ทั้งนี้ ทุกคนต้องร่วมด้วยช่วยกัน เพื่อให้เกิดเป็นตำนาน หรืออุดมการณ์ เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ให้อยู่คู่ผืนแผ่นดินไทย พร้อม ๆ กับ โลกใบเดียวที่ไม่มีอาณาเขตหรือเขตแดน ของใครเมื่อมองออกไปจากยานอวกาศ ลอยอยู่กว้างไกล ไม่มีของกู พวกกู ประเทศกู แต่ต้องอยู่ร่วมกัน มิใช่ แบ่งสรร ปันส่วนต่างคนต่างใช้ ต่างคัดคง ตามสิทธิของกฎหมาย โดยมีคำนึงถึงเสียหายที่เกิดขึ้นในส่วนรวม ดังกรณี วิกฤตการณ์โลกร้อน เพราะคิดแต่ว่า กูทำในประเทศของกู กูขุดกูใช้ ไม่เกี่ยวกับใคร เป็นเขตโรงงาน เป็น เขตลงทุน เป็นเขตสัมปทาน แต่เมื่อปัญหาหรือผลกระทบเกิดขึ้น จะไม่แบ่งแยกว่า เขตไหนของใคร แต่ผลที่ได้รับ กลับมีต่อส่วนรวม จะมากน้อยแค่ไหน อย่างไร รุนแรงหรือไม่ ขึ้นอยู่กับ ต่างกรรม ต่างวาระ หรือเวรกรรมของใคร หรือจะเป็นเพราะ การนับถือหรือใช้สิ่งแวดล้อมของคนในปัจจุบันเปลี่ยนไปจากคนรุ่นโบราณ ที่มองเห็นเป็นเรื่อง ของเทพพระเจ้า พรหม หรือสิ่งที่ตนเองนับถือ ว่าดูแลสิ่งนั้น ๆ อยู่ จึงเกิดความเกรงกลัวการถูกลงโทษ เมื่อจะใช้ก็ขอ ขอแล้วไม่ให้ ก็ไม่เอา ให้แล้วก็บูชา เป็นมาอย่างนี้สืบมา ถ้าดวงอาทิตย์ดับหรือหมดพลังงานลงอะไรจะเกิดขึ้น สิ่ง ที่เรากำลังต้องการอยู่ขณะนี้ หรือแย่งชิงแข่งขันกันอยู่ จะมีเวทีนี้ให้เราได้เล่นกันได้อยู่อีกนานเท่าใด สัญญาณ วิกฤตการณ์โลกร้อน เป็นหนึ่งในปฏิริยา ที่มนุษย์เป็นคะตะลิสต์ (ตัวเร่ง) ให้ถึงวันที่มนุษย์กลัวที่สุดของความตาย คือ วันสิ้นโลก

ภาพที่ 1 แสดงภาพถ่ายดาวเทียมแผนที่ประเทศไทย (สวช. : 2538)

2 องค์ความรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (environmental and resource management) เป็นสาขาที่ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ เป็นหนึ่งในเก้าสาขาของครุ ภูมิปัญญาไทย ประจำปีพุทธศักราช 2549 ของรุ่นที่ห้า เมื่อเปรียบเทียบกับองค์ความรู้ในสาขาอื่น ๆ นับได้ว่ามี

กระบวนการคิดและพัฒนา ตลอดจนรูปแบบวิธีการถ่ายทอด ที่มีแบบฉบับของตนเองที่ค่อนข้างยาวนาน อาทิ ศิลปกรรม ภาษาและวรรณกรรม ปรัชญา ศาสนา และประเพณี การแพทย์แผนไทย เป็นต้น ส่วนรูปแบบด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นับเป็นสาขาหรือองค์ความรู้ที่ได้รับการยกย่องว่า เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาไทย ซึ่งคงจะเป็นเพราะกระแสการตื่นตัว การหวงแหน ความตระหนักถึงพิษภัย ความเสื่อมโทรม ร่อยหรอของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับตนเอง ชุมชน สังคม หรือโลกใบนี้ หลังการเกิดปฏิวัติทางด้านอุตสาหกรรม เพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจด้วยกระบวนการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชากรโลกที่เพิ่มขึ้นและมีความต้องการปัจจัยพื้นฐานเกินกว่าปัจจัยสี่ เพิ่มอัตราการทำลาย ที่ไม่สอดคล้องกับอัตราการฟื้นฟูทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ไม่สมดุลทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ (Qualitative and Quantitative) ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรประเภทต่าง ๆ เกิดเป็นผลต่อเนื่องมายังมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้ก่อให้เกิดปัญหาและรับผลกระทบจากปัญหานั้น ๆ โดยทางตรงและทางอ้อมในลักษณะที่หลากหลายรูปแบบ ระดับของความรุนแรง ระยะเวลาของผลกระทบในแต่ละแห่ง แต่ละพื้นที่ แตกต่างกันไปตามกาลเวลาและสถานที่ (time / space) ดังนั้น การนับเอาองค์ความรู้ เรื่องทรัพยากร (resource) สิ่งแวดล้อม (environmental) และผนวกคำว่าจัดการ (management) เป็นเรื่องที่ยั่งยืนใหม่สำหรับในประเทศไทย เพราะเรื่องของสิ่งแวดล้อมเริ่มได้รับความสำคัญและมีความตระหนัก เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ.2518 นับแต่นั้นมารวมเวลารวม 30 กว่าปี อาจจะมีพระราชบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องดินและน้ำ ป่าไม้ อยู่บ้าง ซึ่งจะเน้นการใช้และการเก็บภาษีอากรบำรุงท้องที่ หรือเป็นการนำมาใช้ประโยชน์หรือสงวนไว้ใช้ในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งไม่กล่าวถึงผลกระทบหรือเกิดความเสียหายต่อคุณภาพชีวิตมากนัก ถ้ามองย้อนกลับไปในอดีตมนุษย์อยู่กับสิ่งแวดล้อมทั้งในแง่การใช้ หรือรับผลกระทบมาแล้วในทุกรูปแบบ อาจกล่าวได้ว่า มนุษย์รู้จักศาสตร์ องค์ความรู้ การอยู่กับสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติมานานนับหลายพันปี ตั้งแต่มนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ หรือยุคหิน ยุคโบราณ ในลักษณะของกฎธรรมชาติ เทพเจ้าลัทธิลัทธิหรือ ประทานมาให้ เรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ ดาราศาสตร์ ระบบสุริยะจักรวาล อวกาศ ดังนั้น ในอดีตมนุษย์ผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในฐานะผู้พึ่งพิงหรือผู้อาศัยที่ได้ประทานมาจากสิ่งที่ตนเองนับถือ ในลักษณะของจิตวิญญาณ ซึ่งมีหน้าที่ใช้และพึ่งพาโดยมีการบูชา บวงสรวงตอบแทน หรือให้ความเคารพต่อสิ่งเหล่านั้นในฐานะผู้ด้อยกว่าหรืออยู่ใต้อิทธิพลในมิติต่าง ๆ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศรัทธา เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย หรือผู้ที่เป็นเจ้าของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ โกรธเคืองลงโทษ หรือกลั่นแกล้ง ให้เกิดอาเพศได้ ดังนั้น การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีการดูแลรักษา จึงถูกกำหนดโดยรูปแบบของความเชื่อและศรัทธา ด้วยการขอประทานหรือบนบาน จากนั้น เมื่อใช้แล้วต้องตอบแทนรักษาด้วยการบูชา ธรรมเนียมดังกล่าวนี้ถูกถ่ายทอดส่งสมมาจากยุคแล้วยุคเล่า เป็นการสืบสานตำนาน ประเพณีที่มีต่อดิน ต่อน้ำ ต่อบ้าน ต่อบ้าน หรือแม้แต่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง เมื่อจะใช้ต้องขอ ขอแล้วถ้าไม่ให้ ก็ไม่เอา เอามาแล้วก็ต้องบูชาหรือดูแลรักษา เพราะทุกคนเชื่อว่าของทุกอย่างที่อยู่บน โลกใบนี้ หรือนอกโลกออกไปมีผู้ดูแลรักษาเป็นเจ้าของพร้อมที่จะให้คุณให้โทษแก่ตนเองได้ตลอดเวลา เมื่อเปรียบเทียบกับกระบวนการทัศน์ในเรื่องการสร้างจิตสำนึกในการใช้รักษา หวงแหน เพราะในปัจจุบันกระแสการอนุรักษ์เรื่องสิ่งแวดล้อม ที่ได้รับการส่งเสริมจากทุกภาคส่วนขององค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรต่างประเทศ จนได้รับการยอมรับและพัฒนา จัดอันดับของคำว่า

จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้น เป็นสาขาที่ได้รับการยกย่องและเชิดชูเกียรติ เป็นครุภูมิปัญญาไทย โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เป็นการกระตุ้นกระแสการให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อม ต่อคนในชาติ และแผ่นดิน แม้แต่โลกทั้งโลก เกิดความรักและห่วงใยในสิ่งที่ตนเองได้พึ่งพาอาศัยขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งสมควรที่จะได้รับการทะนุบำรุงรักษา ถ่ายทอดต่อคนรุ่นต่อ ๆ ไป เช่นเดียวกับองค์ความรู้ด้านสาขาอื่น ๆ ที่นับวันจะหมด และสูญหายไปตามหลักของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ ดังนั้น ศาสตร์และปรัชญาของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บนหลักการพื้นฐานที่จะนำเสนอ จึงเป็นมิติขององค์ความรู้ที่ได้รับการสั่งสมถ่ายทอดในหลากหลายมิติ ตั้งแต่ หลักการพื้นฐาน ระบบของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ผลกระทบที่เกิดขึ้น ตลอดจนแนวทางการบริหารจัดการตามแนวทางการอนุรักษ์แบบยั่งยืน เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยไม่เกิดความรุนแรง จากการแย่งชิง และประเมินคุณค่าของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงสิ่งที่มีมาแล้ว รอวันเวลาให้มนุษย์ นำมาใช้ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ณ เวลานั้นหรือในอนาคต จึงเป็นเรื่องราวของการจัดการสิ่งแวดล้อมตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ของคนในยุคหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งมองทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในแง่ของการนำมาใช้ตอบสนองปัจจัยพื้นฐานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แล้วเกิดภาวะเสื่อมโทรมเป็นมลพิษ ดังนั้น การใช้ ดูแลรักษาเป็นวิธทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิง ในมนุษย์ยุคแรกก่อนปฏิวัติอุตสาหกรรม องค์ความรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแต่ละยุคเป็นองค์ความรู้ที่แตกต่างจากยุคแรกคือ มองเป็นเรื่องหลักการวิทยาศาสตร์ตามแนวของอารยธรรมโลกตะวันตก ส่วนอารยธรรมของโลกตะวันออกในบางส่วนยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าเป็นเรื่องของกฎของเทพเจ้าหรือธรรมชาติ ต่อมา เมื่ออารยธรรมตะวันตกเกิดการผสมผสานกับอารยธรรมตะวันออก แนวความคิดในเรื่องของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปบ้างตามหลักการ เศรษฐกิจและสังคมของกระแสโลก เมื่อเป็นเช่นนี้ การกล่าวถึงเรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ เราสามารถสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาในเรื่องดังกล่าวได้ 3 ยุคใหญ่ ๆ คือ ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุคประวัติศาสตร์ ยุคหลังปฏิวัติอุตสาหกรรมหรือปฏิวัติเขียว ในแต่ละยุค มีการปฏิบัติต่อการใช้ทรัพยากร แนวคิด ตลอดจนการดูแลรักษา มีความเป็นมาแตกต่างกัน ความเป็นพื้นฐานหลักการไม่แตกต่างกันเท่าใด ขึ้นอยู่กับมุมมองหรือมิติของชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ มีแนวคิด ปรัชญา ดังกล่าวมา มาจากส่วนใดของอารยธรรม เช่น บ้างว่ามาจากกลุ่มก๊าซที่รวมตัว หรือเทพเจ้าเป็นผู้สร้างหรือให้มา บ้างก็เชื่อและศรัทธาว่า พระเจ้าเป็นผู้ดูแลรักษา กำหนดความเป็นไป ที่เรามักกล่าวกันว่า ผีसानางไม้ และมีแนวคิดในเรื่องของกฎธรรมชาติ แต่โดยรวมแล้ว ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โลก อารยธรรม สังคม มนุษย์ อวกาศ เทพเจ้า สิ่งเร้นลับ สรรพสิ่ง หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต จะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้นนำมาใช้แล้วหมดไปหรือใช้แล้วไม่มีวันหมด นำมาปรับปรุงแก้ไข นำกลับมาใช้ใหม่ได้ มีขนาดตั้งแต่มองด้วยตาเปล่าเห็น หรือไม่เห็น ต้องใช้กล้องขยาย ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ในน้ำ อากาศ ใต้ดิน ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ มีหน้าที่บทบาทที่แตกต่างหรือเหมือนกันที่สุดแล้วแต่หน้าที่ไหนที่มันรวมกันแล้วเป็นระบบที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งโดยทางตรงหรือทางอ้อมแบบให้ประโยชน์ซึ่งกันและกัน ถ้อยที่ถ้อยอาศัย จะเอาแต่ประโยชน์ฝ่ายเดียวโดยไม่เสียประโยชน์ก็มี ที่สำคัญ ความเป็นพื้นฐานคือการ

แก่งแย่งเพื่อความอยู่รอดของตัวเอง เป็นสิ่งสำคัญเป็นผู้ล่าและผู้ถูกล่า โดยมีปัจจัยที่มีอิทธิพลคือเรื่องของปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมภายนอกกับสิ่งแวดล้อมภายใน เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ทางชีวภาพ ทางเคมี ทางกายภาพ โดยมีการเปลี่ยนแปลง เป็นไปตามกฎของระบบพลวัต (dynamic system) และกฎของการเปลี่ยนแปลงของมวลและพลังงาน ซึ่งระดับของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีหลายระดับคือ มาก น้อย ปานกลาง ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลง เรียกอีกอย่างหนึ่งคือ ผลกระทบในลักษณะลูกโซ่อย่างต่อเนื่อง เพราะเหตุผลที่ว่าสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องของระบบที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ มีข้อจำกัดในการรองรับต่อการเปลี่ยนแปลง มีเรื่องของเวลา และสถานที่ เป็นดัชนีของการเปลี่ยนแปลง ความรุนแรง ผลที่เกิดขึ้นเมื่อการเปลี่ยนแปลงนั้นขาดสมดุล ความรุนแรงจะอยู่ในระดับที่สูง แต่ถ้าความเปลี่ยนแปลงใดเกิดปรับภาวะสมดุลระดับความรุนแรงก็จะน้อยลงหรือไม่มีผลใด ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคำว่า อะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร กับใคร สาเหตุการเปลี่ยนแปลง เกิดจากมนุษย์กระทำหรือภาวะธรรมชาติเปลี่ยนแปลงในตัวเอง กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ พระเจ้าลงโทษ หรือเทพเจ้าทะเลาะวิวาทกัน ทั้งนี้ทั้งนั้น ทุกอย่างอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบสุริยะทั้งสิ้น เพราะมีดวงอาทิตย์เป็นแหล่งกำเนิดของพลังงานทั้งหมด เป็นหม้อไฟดวงใหญ่ ที่ก่อให้เกิดแหล่งผลิตอาหารที่ใหญ่ที่สุด คือ สารสีเขียวจากพืชที่เราเรียกว่าคลอโรฟิลล์ ด้วยปฏิกิริยาสังเคราะห์ด้วยแสงเป็นแหล่งผลิตอาหารระดับต้น เข้าสู่ผู้บริโภค ลำดับต่าง ๆ จนกระทั่งการย่อยสลายเปลี่ยนแปลงสาร และพลังงานในรูปแบบที่หลากหลาย ด้วยขบวนการทางเคมี ชีวะ ฟิสิกส์ เป็นวัฏจักรหากกล่าวว่า ดวงอาทิตย์เป็นแหล่งพลังงานที่สำคัญที่สุดที่กำหนดหน้าที่ของระบบสิ่งแวดล้อมแต่ละประเภท ให้มีบทบาท ที่แตกต่างกันไป รวมความแล้วก็คือ ระบบนิเวศน์ (ecosystem) ดังนั้นการวิเคราะห์เชื่อมโยงระบบของสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศน์ ตามนิยามของกระบวนการวิทยาศาสตร์สมัยใหม่กับนิยามของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม สมัยก่อนประวัติศาสตร์และยุคประวัติศาสตร์ มีโครงสร้าง คือ เทพฯ ทำหน้าที่เฉพาะ มีการถ่ายทอดพลังงาน มีการเปลี่ยนแปลง (วัฏจักร) ปัญหาอยู่ตรงที่ว่ามนุษย์จะอย่างไรไม่ให้ดับไม่ให้หมด ไม่สูญ ไม่สิ้น ไม่เสื่อม ยั่งยืน อดตะ อยู่คู่ฟ้า นิรันดร ไม่มีข้อจำกัด หากมองตามหลักและกระบวนการทางนิเวศน์ก็คือ ทำให้ระบบนิเวศน์สมดุล หรือเราเรียกว่า สมดุลแบบไม่หยุดนิ่งนั่นเอง

องค์ความรู้ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

จึงมีด้วยกันหลายด้าน หลายแง่ และหลายมุม
หลายมิติ ขึ้นอยู่กับว่าเราสัมผัสอยู่ในด้านใด
บางคนพูดเรื่องของสิ่งแวดล้อมทางด้านน้ำเสีย
ป่าไม้ถูกทำลาย องค์การเอกชนพิทักษ์สิ่งแวดล้อม
การจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม สังคมเสื่อมโทรม
ภัยพิบัติต่าง ๆ การระบาดของโรค ภาวะมลพิษ
ที่เกิดขึ้น การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ

ภาวะโลกร้อน ผลกระทบจากสงคราม อาชญากรรม **ภาพที่ 2** แสดงระบบนิเวศลุ่มน้ำ (ที่มา สวล.:2534)
การก่อการร้าย นายทุนบุกรุกที่ทำกิน ภัยจากเทคโนโลยีการสื่อสาร ภาวะศีลธรรมเสื่อม การสูญหายของภูมิปัญญาไทย
วัฒนธรรมเสื่อม การแก่งแย่งทรัพยากร การเป็นสังคมเดี่ยว การสร้างอารยธรรมครอบงำ ความแตกต่างของ

เชื้อชาติ ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี ประวัติศาสตร์ การปลูกฝังค่านิยมตัวของกู พวกกู และปัญหาอื่น ๆ มากมาย จนนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคม ไม่มีสันติสุข ล้วนแต่เป็นเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้นเพราะคำจำกัดความ คำว่า สิ่งแวดล้อมก็คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา อยู่รอบตัวเราอย่างไร รอบในทุกอย่าง ตั้งแต่ มุม 0 องศา จนถึง มุม 360 องศา รวมทั้งตัวเราเองด้วย จะห่างไกลหรือใกล้ตัวเรา จะเกิดในช่วงระยะเวลาสั้น หรือระยะยาว เป็น บริเวณกว้างหรือเฉพาะจุดใดจุดหนึ่ง ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับทั้งสิ้น เพราะมีคุณสมบัติเฉพาะตัวอยู่อย่างหนึ่งคือ กฎของการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเช่นกัน เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม แต่เป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์กำหนดขึ้น เช่น กฎหมาย นโยบาย ลัทธิ คำรา ตัวอักษร ภาษา การเป็นครุภูมิปัญญาไทยด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม นับเป็นเรื่องกว้างขวางมาก จำเป็นต้องระบุด้านใด ด้านหนึ่ง หรือเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ แต่มีใช้ด้านอื่น ๆ จะไม่เกี่ยวข้อง หรือละเลย การเป็นนักสิ่งแวดล้อมที่ดี จะต้องเป็นผู้รอบรู้ในทุกด้าน และหาความชำนาญเฉพาะจุด ดังเช่นนิทานเรื่อง ตาบอดคลำช้าง พรานล่าเนื้อสมัน และแห่นในสระ มาเปรียบเทียบโดยชี้ให้เห็นว่า การวิเคราะห์อย่างเป็นระบบและแยกแยะประเด็นลำดับความสำคัญ ที่เกี่ยวเนื่องบนพื้นฐานข้อมูลที่ถูกต้อง ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์แบบบูรณาการศาสตร์หลากหลายสาขาวิชา และเป็นศาสตร์ที่ไม่ยึดคิดในรูปแบบ วิธีการหรือกระบวนการอย่างใดอย่างหนึ่ง

ภาพที่ 3 แสดงความอุดมสมบูรณ์จากความหลากหลายทางชีวภาพ (ที่มา จริญญา ราชนุ้ย : 2549)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อองค์ความรู้ในแง่ เรียนรู้มาอย่างไร คิดค้น พัฒนา ดัดแปลงประยุกต์ สร้างสรรค์ใหม่ อย่างไร คำตอบที่น่าจะใกล้เคียงและเป็นแบบฉบับของตนเองก็คือ การนำเอา ภูมิ 4 และ 1ว 1ค 1ร 1จ ประกอบด้วยรายละเอียด 4 ภูมิ คือ ภูมิหลัง ภูมิถิ่น ภูมิเรียน ภูมิงาน วุฒิกวาระ (1ว) ความกลัว (1ค) แรงดึงดูดใจ (1ร) จิตระลึก (1จ) เพราะทั้งหมดคือ มิติแห่งการสัมผัส การเรียนรู้ แบ่งออกได้คือ องค์ความรู้พื้นฐาน กับ ความเชี่ยวชาญ การพัฒนาแนวคิด องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับระบบสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง เฉพาะทางแนวคิด องค์ความรู้กระบวนการสร้างความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนา สร้างสรรค์ ด้วยนิทานอุปมาอุปมัย ต่อไปนี้

1. นิทานตาบอดคลำช้าง (ปรับจาก นาท ตัณฑวิรุฬห์ : 2528)

มีชาย 5 คน ตาบอดมาแต่กำเนิด ได้แต่ฟังใครเขาเล่ากันถึงช้าง แต่ไม่เคยเห็นตัวจริงสักทีว่าเป็นอย่างไร จึงชักชวนกันไปที่โรงเลี้ยงช้าง และขออนุญาต ควาญช้างเข้าไปคลำดู คนแรกคลำไปถูกขาช้าง ก็ร้องออกมาว่า ฉันทูแล้ว ช้างมีรูปร่างเหมือนต้นไม้ คนที่สองคลำไปถูกใบหูช้าง เขาก็บอกว่า เหมือนพัดต่างหากคนที่สาม คลำไป

ถูกวงก็บอกว่าเหมือนงูมากกว่า คนที่สี่ล้าไปถูกงาก็ว่าเหมือนกระบอง ส่วนคนที่ห้าล้าไปถูกหางช้างก็บอกว่าเหมือนเชือก จึงเกิดการถกเถียงกันเป็นการใหญ่ว่า ใครถูกกันแน่

ความหมาย สิ่งแวดล้อมมีหลายมิติสัมพันธ์

ภาพที่ 4 แสดงการจัดการเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฉบับครูภูมิปัญญาไทย แนวทาง
ภูมิหลัง ภูมิถิ่น ภูมิเรียน ภูมิงาน

2. การตัดสินใจ

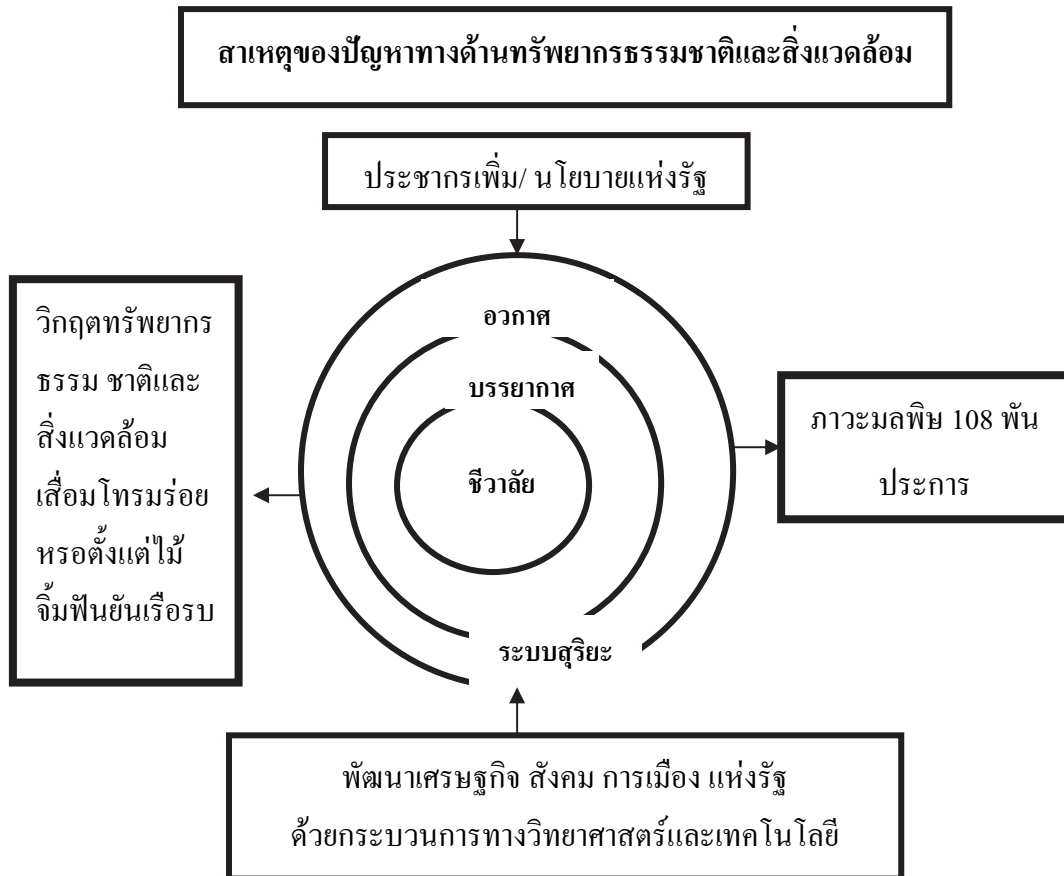
คืนหนึ่งนาย ก เดินมาเห็นนาย ข ก้มลงหาของง่วนอยู่ใต้เสาไฟฟ้าบริเวณปากซอย จึงถามว่า คุณหาอะไร นาย ข ตอบว่า หาแหวน นาย ก ถามว่า คุณทำแหวนตกที่นี่หรือ นาย ข ตอบว่า เปล่า ผมทำตกที่บริเวณท้ายซอย นาย ก ถามต่อไปอีกว่า อ้าว แล้วทำไมคุณไม่ถามหาที่ท้ายซอย นาย ข ตอบว่า ที่ท้ายซอย มันมืด ไม่มีไฟฟ้า ที่ปากซอยสว่างดี มีไฟฟ้า ผมเลยมาที่นี่

ความหมาย แก้ปัญหาไม่ถูกจุด เป็นไปตามกระแสนิยม

3. เนื้อสมัน

สมันน้อยตัวหนึ่ง ถูกนายพรานตามล่ามาอย่างกระชั้นชิด ในขณะที่วิ่งหลบหนีอยู่นั้น ได้หลบเข้าไปอาศัยอยู่ในพุ่มไม้ข้างทาง นายพรานตามมาไม่ทันมองเห็นจึงเดินผ่านไป สมันตัวนั้นเมื่อเห็นนายพรานเดินผ่านไปแล้วคิดว่าพ้นอันตรายจากธนูนายพราน จึงลงมือกัดกินใบไม้ที่ตัวเองหลบซ่อนบังอยู่จนหมด นายพรานหันกลับมาเห็นสมันยืนอยู่ตรงพุ่มไม้ที่ไม่มีอะไรบัง จึงใช้ธนูยิงสมันจนตาย

ความหมาย การทำลายทรัพยากรที่มีประโยชน์ต่อตนเองมีผลต่อชีวิต

ภาพที่ 5 แสดงสาเหตุปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม(ที่มา จรัญ ราชนุ้ย: 2549)

4. แหนในสระ

ชายผู้หนึ่ง ฝึมองแหในสระที่มีอยู่เพียงเล็กน้อย บริเวณสระที่อยู่ตรงหน้าต่างบ้าน ก่อนนอนได้ปิดหน้าต่างตามปกติ เมื่อตื่นเช้าขึ้นมาก็เปิดหน้าต่างออกดู ปรากฏว่าแหในสระเพิ่มจำนวนจนเต็มสระ จึงทำให้นึกแปลกใจยิ่งนัก

ความหมาย ปัญหาบางอย่างเกิดขึ้นเร็วกว่าที่คิด (exponential growth)

5. มุลสัตว์หน้าบ้าน (ปรับจาก จรัญ ราชนุ้ย : 2549)

ชายวัยกลางคนเดินทางกลับจากทำบุญ ผ่านสนามหญ้าของโรงเรียนที่มีเด็ก ๆ กำลังวิ่งเล่นกันสนุกสนาน ใกล้เคียง ๆ บริเวณนั้นมีมุลสัตว์อยู่กองหนึ่งส่งกลิ่นเหม็นมาก ด้วยความซุกซน เด็กเหล่านั้นมิได้สังเกตเห็นและรับกลิ่นที่รุนแรงของมุลสัตว์นั้น ชายดังกล่าวเมื่อเห็นเช่นนั้นก็บ่นพึมพำว่า เด็กอะไร เล่นอยู่ได้ ไม่รู้สึกละเลยหรือ ว่า

แล้วแกก็เดินเลี้ยวไปทางอื่น เมื่อเดินกลับมาถึงหน้าประตูบ้าน พบมูลสัตว์ ลักษณะเช่นเดียวกับที่พบ บริเวณสนามหญ้าหน้าโรงเรียน แกถึงกับตกใจ รวากับพบเสือ และมีอาการโกรธแค้น โหมโหแล้วพูดว่า มาจากไหน ใครเอามาสัตว์ตัวไหนมาถ่ายไว้ พร้อมกับกล่าวโทษยายที่อยู่บ้านว่า ปล่อยให้สัตว์มาถ่ายได้อย่างไร จากนั้นแกก็เดินไปเอาน้ำมาล้างมูลสัตว์นั้นจนสะอาด

ความหมาย ความรับผิดชอบต่อสาธารณประโยชน์ กับของส่วนตัว มีความรู้สึกและปฏิบัติต่างกัน

6. หมดพลังดิน

นาย ก เป็นลูกเศรษฐีชราผู้หนึ่ง ซึ่งมีที่ดิน ที่นา มากมาย แต่ยังไม่ไ้ยกมรดกที่ดินให้ นาย ก ทำให้รู้สึกวิตกกังวลว่า เมื่อไหร่จะได้รับการมรดกที่ดินถูกต้องตามกฎหมายเสียที ต่อมาไม่นาน เศรษฐีไ้ยกและมอบโฉนดที่ดินให้นาย ก มาไว้ในความครอบครอง ส่วนเงินที่เก็บสะสมมา ได้นำไปใช้จนหมด จึงไปปรึกษาเศรษฐีชราว่า จะทำอย่างไรต่อไป แล้วต่างก็ตกลงนำเอาที่ดินซึ่งเป็นโฉนดไปจ้างองไว้กับเพื่อนบ้าน ได้เงินมาก่อนหนึ่ง ก็ใช้จ่ายจนหมดในเวลาต่อมา ที่ดินที่นั้นก็ยังไม่ไ้ไ้ถ่อ่น เศรษฐีชรากับลูกชายก็มานั่งปรึกษากันว่า เราจะทำอย่างไรต่อไป เมื่อโฉนดอยู่กับผู้อื่นแล้ว เหลือแต่ทรัพยากรแผ่นดิน ทั้งคู่เลยตกลงไปขออาศัยเพื่อนบ้านอยู่จนทุกวันนี้ และทิ้งพื้นดินไว้โดยไม่ทำประโยชน์แต่อย่างใด

ความหมาย คนไ้ให้ความสำคัญต่อโฉนดที่ดิน มากกว่าการพัฒนาปรับปรุงรักษาทรัพยากรดินไ้เกิดประโยชน์

คุณสมบัติทางสิ่งแวดล้อมกับคำเปรียบเทียบ (คิดค้นใหม่) อุปมาอุปไมย

1. ตัวใครตัวมัน	หมายถึง	มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว (specification)
2. ขออยู่ด้วยคน	หมายถึง	ต้องการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอื่นเสมอ (symbiosis)
3. ไปไหนไปด้วย	หมายถึง	ต้องมีความเกี่ยวเนื่องผูกพัน (relation)
4. เลือดสุพรรณ	หมายถึง	ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม (community)
5. นันเหลือทนแล้วนั้น	หมายถึง	มีความทนทานและเปราะบาง มีข้อจำกัด (caring capacity)
6. ไม่อยู่ค้ำฟ้า	หมายถึง	มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (dynamic)

การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร (คิดค้นใหม่ สร้างสรรค์ใหม่)

1. ป้องกัน 2. รักษา 3. พัฒนา 4. แก้ไข 5. ลดผลกระทบสิ่งแวดล้อม

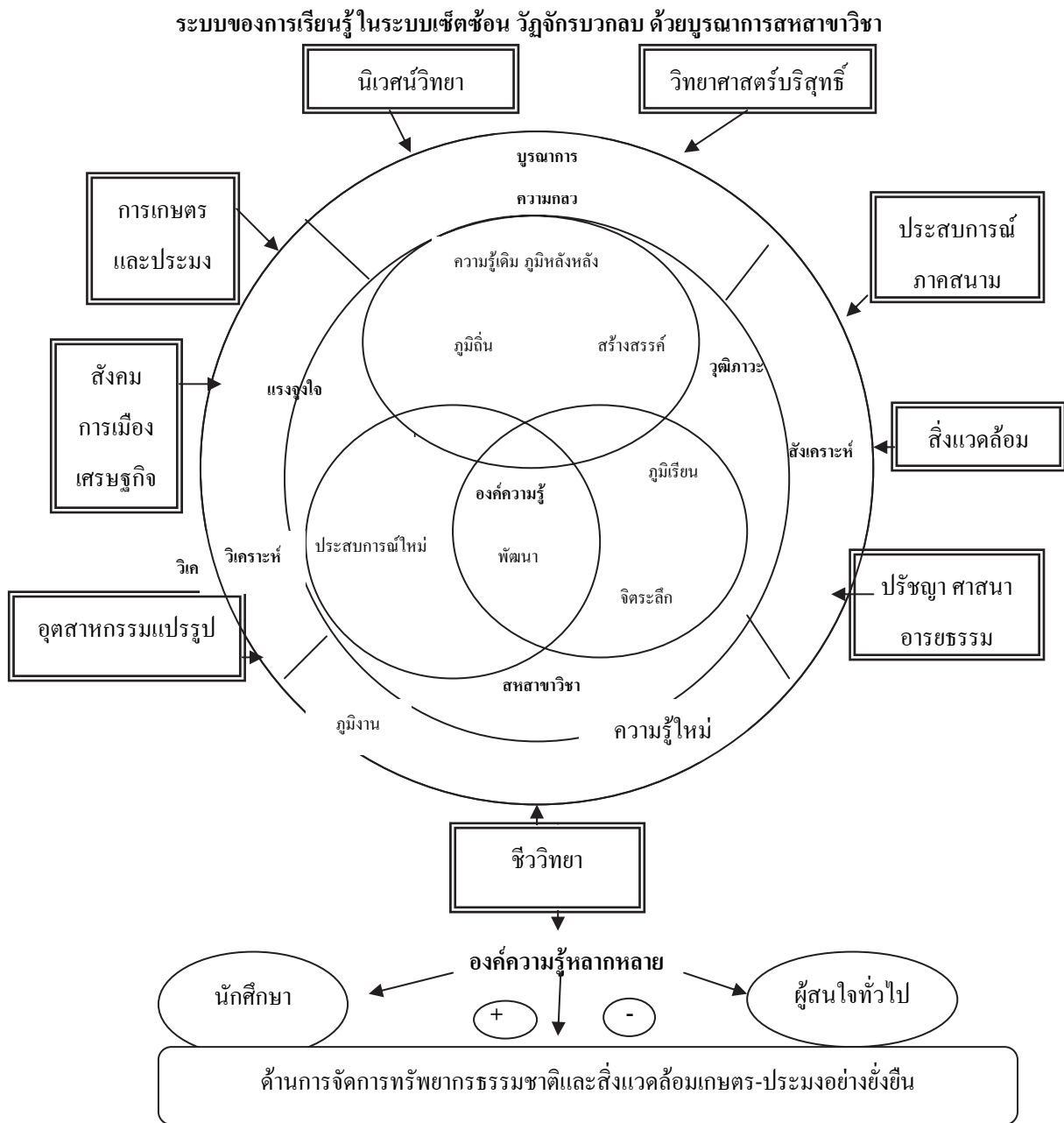
หลักการพื้นฐานทางด้านสิ่งแวดล้อม

เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบ หน้าที่ และรูปแบบของการทำงาน หรือระดับความสัมพันธ์การทำหน้าที่แต่ละองค์ประกอบ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง โดยทฤษฎีของพลวัตร เพื่อปรับสมดุล หรือคืนความสมดุลในรูปแบบของวัฏจักร สร้างสมดุลใหม่ ตามทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของสสารที่มีการอนุรักษ์มวลและพลังงาน ก็เป็นแนวทางของการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน หรือสมดุลด้านสิ่งแวดล้อม ในระบบนิเวศนั่นเอง

การบูรณาการสหสาขาวิชาด้วยระบบเซตซ้อน

แนวความคิดรวบยอดทางด้านสิ่งแวดล้อมที่มีขอบข่ายในเนื้อหาวิชาเกือบทุกสาขามาเชื่อมโยงบูรณาการเพื่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงของระบบสิ่งแวดล้อมในเวลาและสถานการณ์นั้นๆ จะอยู่ในลักษณะของวัฏจักรเซตซ้อนที่พึ่งพาซึ่งกันและกันแบบอินเตอร์เซกชันเซต เช่น ความรู้จะต้องประกอบด้วย

ความรู้เกิดจาก ความกลัว จิตระลึก แรงคึงดูใจ สภาพของวุฒิภาวะ ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางด้านภูมิหลัง ภูมิถิ่น ภูมิเรียน และที่ภูมิจาน ทั้งหมดจะต้องนำไปเป็นฐานรองรับในการบริหารข้อมูลองค์ความรู้ที่หลากหลาย เช่น ด้าน ชีววิทยา ปรัชญา ศาสนา อารยธรรม สังคมเศรษฐกิจการเมือง เกษตรและประมง วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ นิเวศวิทยา อุตสาหกรรมแปรรูป ประสบการณ์ภาคสนาม เป็นต้น เมื่อผู้เรียนรู้หรือวิเคราะห์ด้วยเหตุผลที่เป็นลักษณะการ ตัดสินใจในเรื่องใด โครงการใด จะส่งผลต่อคุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนั้น มีทั้งด้านบวกและด้านลบ ปัญหา ของช่องว่างระหว่างความรู้ก็จะลดน้อยลง ความรุนแรง ปัญหาสิ่งแวดล้อมดำเนินการแบบถูกวิธีมากขึ้น อยู่ในสภาพ ความเป็นจริงมากขึ้น และตรงประเด็น ด้วยการใช้หลักการและบูรณาการสหสาขาวิชาด้วยระบบเซตซ้อนแก่ผู้สนใจ ทั่วไป รวมทั้งนักศึกษา ดังแสดงข้างล่าง

ภาพที่ 6 แสดงระบบการเรียนรู้ในระบบเซตซ้อน (ที่มา จรัญ ราชนุ้ย : 2549)

การทำน้ำบูดู และซีอิ๊วน้ำปลา

นางฉนวน ศิริรักษ์

ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านโภชนาการ

42 หมู่ที่ 4 ต.จะทิ้งพระ อ.สทิงพระ จ.สงขลา 90190

นายไพฑูรย์ ศิริรักษ์ (ครูผู้ช่วย)

วิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ

ต.พนาสูง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง 93150 โทร. 087-3912325

ด้วยในอำเภอถิ่นกำเนิดของแม่ฉนวนอยู่ติดทะเลและมีทุนทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ยามที่ชาวบ้านออกทะเลหาปลาได้มาก ๆ มักนำมาขายให้อยู่เสมอ ชาวบ้านส่วนหนึ่งประกอบอาชีพขึ้นตาล โคนดเพื่อเคี้ยวเป็นน้ำผึ้งเหลว จึงมีทรัพยากรทางการเกษตรในท้องถิ่นที่สามารถนำมาแปรรูปเป็นอาหารและสินค้าการเกษตรได้เป็นอย่างดี และด้วยแรงบันดาลใจในการเริ่มทำ “บูดู” จากคุณสงวน ส่งศรี เล่าให้ฟังถึงครั้งที่ใช้กะปิกุ้งทำ “น้ำบูดูข้าวย่ำ” ถวายพระชาวปักข์ได้ ที่วัดบูรณะศิริ กรุงเทพฯ ทำให้แม่ฉนวน คิดว่าน่าจะทำข้าวย่ำขายเป็นรายได้เสริมหลังจากเลิกงานโรงเรียน เนื่องจากยังไม่มีความรู้จึงไปศึกษากับคุณป้าน่วม กลัดวิภาค ผู้เป็นญาติ ได้รับคำแนะนำให้เอา “จิ้งจิ้งคลุ้ง” (เป็นการนำปลาทะเลตัวเล็ก ๆ เช่น ปลาไส้ตัน ปลาหลังเขียว ปลาลูกเมละ มาหมักกับเกลือ เป็นอาหารพื้นบ้านบนคาบสมุทรสทิงพระอีกอย่างหนึ่ง) ที่คุณป้าน่วมทำเอาไว้ มาทำ น้ำบูดูข้าวย่ำ เพื่อขายในตลาดของหมู่บ้าน

ภาพที่ 1 ครูฉนวน ศิริรักษ์เล่าประสบการณ์ให้เยาวชนฟัง

ต่อมาราว ๆ ปี พ.ศ. 2495 จึงเริ่มทำ บูดู เองโดยรับซื้อปลาจากพี่น้องชาวประมงชายฝั่งแถวบ้านชายคู, บ้านพังจิก ตำบลจะทิ้งพระ และบ้านพังสาย ตำบลกระดังงา และยังทำ บูดู เป็นการช่วยเหลือพี่น้องชาวประมงชายฝั่งดังกล่าวมาจนถึงทุกวันนี้ นอกจากนี้ยังค้นพบสูตรการแปรรูป น้ำบูดูข้าวย่ำ ซึ่งเป็นอาหารพื้นเมืองภาคใต้ ที่เหลือใช้ มาทำเป็น ซีอิ๊ว ซึ่งนับเป็น “ซีอิ๊วปลา” ตัวเดียวและตัวแรกของเมืองไทยก็ว่าได้ เมื่อค้นพบแล้วจากนั้นก็ได้ทดลองปรับปรุงรสชาติและพัฒนาสูตรการปรุงจนได้รสชาติเป็นที่ถูกใจของผู้บริโภค พร้อมทั้งได้ถ่ายทอดเผยแพร่ให้กับผู้ที่สนใจจากชุมชนต่าง ๆ อยู่เสมอเรื่อยมา นับเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ “ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย” เพื่อเผยแพร่และถ่ายทอดให้กับประชาชน กลุ่มอาชีพชุมชนที่สนใจจะเรียนรู้ รวมทั้งเป็นการสร้างรายได้และเสริมสร้างฐานเศรษฐกิจให้กับชุมชน โดยใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่น คือ บูดู และ น้ำผึ้งโหนด หรือ น้ำตาลเข้มข้นมาแปรรูปสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งนับเป็นการทำ น้ำบูดู ให้เอื้อประโยชน์ในการทำ น้ำปลา น้ำบูดูข้าวย่ำ และ ซีอิ๊วปลาแบบทำครั้งเดียวสามารถแตกหน่อต่อยอดออกไปได้ถึง 2-3 ผลิตภัณฑ์

สูตรการทำบุญของแม่ถนอม (เดิม)

ในการทำบุญของแม่ถนอม วัตถุประสงค์หลักที่ใช้คือ ปลาลูกทะเล ปลาหลังเขียว ปลาทราย หรือปลาทะเลขนาดเล็ก ที่ล้างสะอาด มีขั้นตอนการทำดังนี้

สูตรส่วนผสม

ปลาที่ล้างสะอาด 3 ส่วน เกลือเม็ด 1 ส่วน

ขั้นตอนการทำ

คลุกเคล้าให้เข้ากันดีแล้วนำไปหมักในโอ่งมังกรไว้กลางแดด นาน 6-8 เดือน จึงนำมากรองแยกน้ำแยกกาก นำไปบริโภคได้ หลังจากนั้นเมื่อปี พ.ศ.2520 สนใจการทำน้ำปลา และได้ไปศึกษาดูงานการทำน้ำปลาจากถิ่นต่าง ๆ เช่น จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดชลบุรี และจังหวัดระยอง เมื่อได้ความรู้เรื่องการทำน้ำปลาแล้ว แม่ถนอมจึงกลับมาปรับสูตรการทำ “บุญ” เพื่อนำน้ำส่วนหนึ่งจากการทำ “บุญ” ไปหมักทำเป็น น้ำปลา ไว้สำหรับกินเอง ในครอบครัว เนื่องจาก น้ำปลาเกิดขึ้นในขั้นตอนหนึ่งของการทำ บุญ ของชาวบ้านแถบถิ่นริมทะเล หรือแถบถิ่นที่มีปลาอุดมสมบูรณ์ นับเป็นขั้นตอนหนึ่งของภูมิปัญญาในการทำน้ำปลา

ขั้นตอนในการหมักปลาเพื่อทำเป็นบุญ ระยะเวลาที่ต่างกันจะเกิดผลผลิตภูมิปัญญาด้านอาหารต่างกันคือ ในระยะแรกหมักปลา 7-15 วัน จะเป็น “จิ้งจิ้ง” ใช้ปรุงเป็นยา หรือใช้นึ่งกับไข่ (อาหารพื้นบ้านภาคใต้) ถ้าหมักนาน 8-10 เดือน จะเป็น “บุญ” ใช้ปรุง น้ำบุญทรงเครื่อง /หรน และแปรรูปเป็น “น้ำบุญข้าวยา” และถ้าหมักในระยะ 8 เดือน ตักแยกน้ำแยกกาก โดยนำ น้ำปลา ที่ได้ไปหมักต่อในโอ่งเล็ก 3-4 เดือนจะได้ “หัวน้ำปลา” อย่างดีไว้รับประทานดังผึ่งที่แสดงในภาพที่ 2

สูตรการทำบุญของแม่ถนอม (สูตรใหม่สูตรที่ 1)

หลังจากได้ไปศึกษาเรียนรู้การทำน้ำปลาจากโรงงานที่สมุทรสาคร แม่ถนอมจึงได้ปรับสูตรการทำ “บุญ” ให้เอื้อประโยชน์ในการทำน้ำปลาแบบทำครั้งเดียวได้ 2 ผลผลิตทันที โดยใช้ปลาลูกทะเล(มะลิ) ปลาไส้ตัน ปลาหลังเขียว หรือปลาทะเลขนาดเล็กล้างสะอาด 3 ส่วน เกลือเม็ด 2 ส่วน คลุกเคล้าให้เข้ากันแล้วนำลงหมักใน โอ่งเคลือบ ในการหมักจะใช้ สับปะรด หั่นเป็นแว่น หรือ ส้มแขก รองก้นโอ่ง 1 ชั้น เพื่อลดความคาวของปลาและเพื่อเป็นตัวช่วยให้ปลาเปื่อยย่อยสลายตัวเร็วขึ้น โรยด้วยน้ำตาลแว่นหรือน้ำตาลโตนดเล็กน้อยเพื่อลดความเค็มของเกลือเคลือบในการหมักให้ได้บุญคุณภาพดี ในการบรรจุปลาลงโอ่งโดยนำปลาที่เคลือบเกลือเสร็จแล้วใส่ให้ได้ระดับครึ่งโอ่งแล้วจึงใช้สับปะรด หรือส้มแขก รองอีกชั้น และโรยด้วยน้ำตาลแว่นหรือน้ำตาลโตนดอีกครั้ง นำปลาที่เคลือบเกลือเสร็จแล้วใส่ให้เต็มแล้วอัดให้แน่น ในชั้นบนสุดใช้เกลือเม็ดโรยปิดทับให้หนาประมาณ 2 ชั้นนี้ เพื่อป้องกันการเป็นหนอนแมลงวัน แล้วใช้ภาชนะปิดตากไว้กลางแดดนาน 8-10 เดือน จึงตักเอา หัวน้ำปลา นำไปกรองด้วยผ้าขาว เก็บพักไว้ในโอ่งเล็กนาน 15-30 วัน ก็ใช้บริโภคได้ ส่วนปลาที่เหลือจะเป็น “บุญสูตรใหม่” ของแม่ถนอมที่มีรสชาติกลมกล่อม นำไปบริโภค หรือ แปรรูปเป็น “น้ำบุญข้าวยา” ต่อไป

สูตรการทำบุญของแม่ถนอม (สูตรใหม่สูตรที่ 2)

หลังจากทำ บุญสูตรใหม่ (5 : 2) ออกมาแล้ว แม่ถนอมก็ทดสอบรสชาติของ น้ำปลาโดยการเทียบเคียงกับ น้ำปลา หลาย ๆ ตัวหลายยี่ห้อ พร้อมทั้งให้หลายๆคนช่วยกันชิมแล้วชิม จึงได้ปรับมาเป็นสูตรใหม่ที่มีรสชาติดีขึ้น โดยใช้สูตร ปลาลูกทะเล ปลาไส้ตัน ปลาหลังเขียว หรือปลาทะเลขนาดเล็กล้างสะอาด 5 ส่วน เกลือเม็ด 2 ส่วน กรรมวิธีการหมักและระยะเวลาเหมือน สูตรใหม่สูตรที่ 1 สูตรนี้หัวน้ำปลาที่ได้รสชาติที่กลมกล่อมกว่า ดูจากสูตรการทำ “น้ำปลา” ของแม่ถนอมตอนต่อไป

จิ้งจิง : ปลา 3 ส่วน เกลือเม็ด 2 ส่วน (หมักนาน 7-15 วัน)

บุงดู

หมักนาน 8-10 เดือน

แปรรูปเป็นน้ำบุงดูข้าวฮำ

แปรรูปเป็นซีอิ๊วปลา

น้ำปลาจากการหมักบุงดู

นำมาพักในโอ่งเล็ก 15-30 วัน

เป็นหัวน้ำปลาชั้นดี

ภาพที่ 2 ขั้นตอนการทำบุงดู - น้ำปลา

การทำน้ำบดข้าวยา

การทำน้ำบดข้าวยาสูตรเก่า

ในการทำน้ำบดข้าวยาของแม่ถนอมสูตรดั้งเดิมที่ทำมาตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ.2495

เครื่องปรุง ประกอบด้วย

1. น้ำบดกรองสะอาด 4 ส่วน
2. หอมแดง 1 ส่วน
3. ใบมะกรูดทั้งใบ 1/4 ส่วน
4. ข่าทุบ 1/4 ส่วน และ 5. ตะไคร้ทุบพอแหลก 1/2 ส่วน

ขั้นตอนการปรุง

1. นำน้ำบดกรองสะอาด เคี่ยวด้วยไฟกลางพอเดือดแล้วจึงใส่เครื่องปรุงที่เตรียมไว้
2. ใส่น้ำผึ้งเหลว หรือน้ำตาลทราย 2 – 3 ส่วน ชิมให้ได้รสหวานนำเค็มตาม เคี่ยวจนสุก ตั้งทิ้งให้เย็นแล้ว

กรองด้วยผ้าขาวบางบนกระชอน ก็จะได้น้ำบดข้าวยา

การทำน้ำบดข้าวยาสูตรใหม่

ต่อมาเมื่อมีเทคโนโลยีใหม่เข้ามา คือ เครื่องบดไฟฟ้าที่ใช้สำหรับบดเครื่องแกง แม่ถนอมจึงมีความคิดทดลองนำเครื่องปรุงมาบดให้ละเอียดก่อนเพื่อจะได้เครื่องปรุงที่ละเอียดขึ้นจะได้ไม่ต้องกรองเอาเครื่องปรุงทั้งในขั้นสุดท้ายเนื่องจากมีความคิดว่า เครื่องปรุงที่ใช้ปรุงน้ำบดข้าวยาเป็นสมุนไพรสามารถรับประทานได้ทั้งหมด หากไม่ต้องดักเครื่องปรุงทั้งจะได้ น้ำบด “ข้าวยาสมุนไพร” ที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงมีประโยชน์ต่อผู้บริโภคกว่าสูตรเดิม น้ำบดสูตรใหม่ของแม่ถนอม จึงมีขั้นตอนการปรุงดังนี้

เครื่องปรุง ประกอบด้วย

1. น้ำบด 4 ถ้วย
2. หอมแดงซอย 1 ถ้วย
3. มะขามเปียก 1 ถ้วย
4. ตะไคร้หั่น 1/2 ถ้วย
5. ใบมะกรูดหั่นฝอย 1/2 ถ้วย
6. ข่าหั่นฝอย 1/4 ถ้วย และ 7. น้ำตาลทรายหรือน้ำผึ้งเหลว 10 ถ้วย

ขั้นตอนการปรุง

1. นำเครื่องปรุง ซึ่งประกอบด้วย หอมแดงซอย มะขามเปียก ตะไคร้หั่น ใบมะกรูดหั่นฝอย และข่าหั่นฝอย บดด้วยเครื่องบดไฟฟ้าจนละเอียด

2. ต้มเกี่ยวกับน้ำบดด้วยไฟกลาง

3. ใสเครื่องปรุงที่บดเตรียมไว้ เคี่ยวด้วยไฟกลาง

4. เติมน้ำตาลชิมให้ได้รสหวานนำเค็มตามได้ที ก็จะได้ น้ำบดข้าวยาสูตรใหม่สูตรสมุนไพรเข้มข้นที่มีรสชาติกลมกล่อมกว่าสูตรเก่าเนื่องจากใส่มะขามเปียกช่วยป้องกันรสคาว และช่วยแก้ความเค็มทำให้ประหยัดน้ำตาล

ข้าวยาสงขลา นอกจากกรรมวิธีการปรุง **น้ำบดข้าวยา** ให้อร่อยมีรสชาติดีแล้ว วิธีปรุงข้าวยาให้อร่อย ก็ต้องมีขั้นตอน เรียกว่ามีสูตรในการปรุง หากการปรุงข้าวยาเพื่อรับประทาน ปรุงผัดขั้นตอนก็ทำให้รสชาติของข้าวยาอร่อยไม่เท่าที่ควร หากใครไม่สังเกตก็จะไม่รู้

สูตรการปรุงข้าวยาให้อร่อยของแม่ถนอมสทิงพระ ที่เคยลงเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ประชาชาติมุสลิม คอลัมน์ภูมิปัญญา เรื่อง “เส้นทางอาชีพ” เมื่อเดือนมิถุนายน 2542 เป็นดังนี้

ใช้ข้าวสวย 1 งาน โรยด้วยมะม่วงดิบซอย หรือมะขมซอย หรือมะขามอ่อนซอยบาง ๆ หรือส้มโอ แล้วราดด้วยน้ำบดข้าวยาตามต้องการ โรยมะพร้าวคั่วตามด้วยกุ้งแห้งป่น ใสผักหั่นฝอย โรยพริกป่นตาม คลุกเคล้าเข้าด้วยกันดีก็จะได้ “ข้าวยาที่อร่อย”

- บางแหล่งนิยมใส่ข้าวคั่วทอด หรือหมีฮั่นผัดกะทิ ในข้าวยาด้วยก็จะอร่อยไปอีกแบบ

● ผักที่นิยมใช้รับประทานกับข้าวต้ม ประกอบด้วย ใบชะพลู ใบยอ ใบกระพังโหม ถั่วพู ถั่วฝักยาว ถั่วงอก แดงกวา ฯลฯ

การทำน้ำปลา

ความเป็นมา

หลังจากที่ทำบุญอยู่ประมาณ 25 ปี แม่ถนอมได้รับการบอกเล่าจาก ป้าเอื้อน ชารักษ์ ถึงการทำน้ำปลาใช้เองของพี่ชายคือ นายวิชาพร แสงมณี ซึ่งเป็นผู้พิพากษาอยู่ที่จังหวัดหนองคาย จึงมีความคิดว่าจะลองทำน้ำปลาใช้เองบ้าง เนื่องจากว่าปลาที่ซื้อมาทำบุญมีจำนวนมากพอ เมื่อปี พ.ศ.2520 จึงเริ่มลองต้กน้ำจากโองงูมาใส่ขวดบ่มตากแดดทำเป็นหัวน้ำปลาใช้เองโดยบ่มในขวด นาน 6-8 เดือน ได้หัวน้ำปลาที่มีคุณภาพหอมรับประทาน จากนั้นได้รับเงินสนับสนุนจากเหล่ากาชาดสงขลา เป็นเงิน 2,000 บาท สมัยนายเจริญจิตต์ ณ สงขลา เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา นำสมาชิกกลุ่มแม่บ้านฯ ไปศึกษาดูงานการทำน้ำปลาที่โรงงานอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ไปดูแล้วก็ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากเป็นการทำแบบโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ แต่ก็ได้รับความรู้จากการไปศึกษาในครั้งนี้ คือ การที่โรงงานใช้น้ำตาลทรายห่อผ้าขาวห้อยแขวนบ่อหมักน้ำปลา เป็นการ “แขวนน้ำตาล” เพื่อปรุงรสน้ำปลา จึงได้นำความรู้ที่ได้มาปรับสูตรการทำ บุญ เดิม โดยการใช้ สับปะรด หรือ ส้มแขก รองกันโองงูเพื่อลดความคาวของปลา ทำให้น้ำปลา มีรสชาติกลมกล่อม และการโรยด้วย น้ำตาลแว่น หรือ ราดด้วยน้ำผึ้งเหลว เพื่อลดความเค็มของเกลือ และเมื่อนำน้ำปลาจากโองงูมากรองเป็น “หัวน้ำปลา” จึงเกิดเป็น “บุญ” รสกลมกล่อมสูตรแม่ถนอม สูตร 1 และ 2 จนถึงปัจจุบัน

การทำซีอิ๊วปลา

ความเป็นมา

เมื่อประมาณปี พ.ศ.2511 มีเหตุทำให้แม่ถนอมค้นพบการทำ ซีอิ๊วปลา เนื่องจากลูกๆ ไปเรียนหนังสือในตัวเมืองสงขลา เพื่อเป็นการประหยัดทุกสัปดาห์ แม่ถนอมจัดเตรียมเสบียงอาหารให้ลูก ๆ ไปกินที่ในตัวเมืองสงขลา ประกอบด้วย ข้าวสารหอมมือ และที่ขาดเสียไม่ได้คือ น้ำบูดู และ น้ำบูดูข้าวต้ม ที่ทำขึ้นเอง เมื่อตามไปเยี่ยมลูก ๆ ที่ในเมือง ก็พบ น้ำบูดูข้าวต้ม ที่เหลือติดขวดอยู่เล็กน้อยหลาย ๆ ขวดเกิดเสียดายจึงนำมาเทรวมกันแล้วต้มเคี่ยวใหม่ กรองเครื่องปรุงออก ลองชิมดูรสชาติคล้าย ซีอิ๊ว แต่มีรสชาติอร่อยไปอีกแบบ ไม่แพ้ ซีอิ๊ว ที่ทำจากถั่วเหลือง ลองใช้ทำเป็นน้ำจิ้มกินกับ มะม่วงอ่อน สับปะรด ส้มโอ รอร่อยดี จึงลองกลับมาทำโดยเป็นสูตร ซีอิ๊วปลา สูตรของแม่ถนอม ทำจำหน่ายและเผยแพร่ให้กับชุมชน โรงเรียนต่าง ๆ กลุ่มแม่บ้านที่สนใจมาศึกษาดูงาน และเคยส่งเข้าประกวดผลิตภัณฑ์แปรรูปการเกษตรในงานแสดงสินค้าเกษตร ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หาดใหญ่ เมื่อปี พ.ศ.2525 และต่อมาได้พัฒนาสูตรการทำ ซีอิ๊วปลา โดยใช้สัดส่วนดังนี้

เครื่องปรุง ประกอบด้วย

1. น้ำบูดูกรองสะอาด 3 กก.
2. น้ำตาลทรายหรือน้ำผึ้งเหลว 5 กก.

ขั้นตอนการปรุง

1. นำบูดูที่กรองใส่หม้อต้มเคี่ยวด้วยไฟกลาง
2. ใส่ น้ำผึ้ง โหนด หรือน้ำตาลทราย เคี่ยวด้วยไฟกลางจนสุก ชิมดูให้รสหวานนำเค็มเป็นใช้ได้ ก็จะได้อซีอิ๊วปลาเพื่อใช้ หรือจำหน่าย ซึ่งสามารถทำง่าย ๆ ได้ด้วยตนเอง

ส่วนการหมักบูดูก็ให้ใช้ปลาใส่ตัน (ลูกเมละ / มะลิ) หรือปลาหลังเขียวเล็กกับเกลือ อัตราส่วน ปลา 3 ส่วน เกลือ 1 ส่วน เพื่อทำ บูดู และน้ำปลา ในโองงูดินเผาเคลือบ (โองงูมังกร) ปิดฝาปิดชิดหมักกลางแจ้ง เป็นระยะเวลา 10-12 เดือน เหมือนกับสูตรการทำบูดู สูตรเดิม ของ ครูถนอม ศิริรักษ์

.....

บันทึกบรรณาธิการ

หนังสือ “ภูมิปัญญาไทย เพื่อชีวิตสังคมไทย ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ” เป็นหนังสือที่รวบรวมจากความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย ที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศเจตจำนงเป็นครุภูมิปัญญาไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 โดยในระยะแรก สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินการสรรหาบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาในสังคมไทย ทั้งที่เป็นข้าราชการและประชาชนทั่วไป ยกย่องเชิดชูเกียรติ เป็นครุภูมิปัญญาไทย โดยแบ่งเป็น 9 ด้าน ได้แก่ ด้านเกษตรกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญาศาสนาและประเพณี และด้านโภชนาการ ในระยะต่อมาสมาคมครุภูมิปัญญาไทย ได้ร่วมกับสำนักเลขาธิการสภาการศึกษา ดำเนินการสรรหาครุภูมิปัญญาไทยจนถึงปัจจุบัน

ด้วยความรู้ที่ครุภูมิปัญญาไทยแต่ละท่านมีอยู่ ยังไม่ได้มีการเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทยเท่าที่ควร และครุภูมิปัญญาไทยหลายท่านได้จากโลกนี้ไปแล้วเช่นกัน จึงมีความน่าเป็นห่วงว่าความรู้ที่ท่านมีอยู่จะสูญหายไปด้วย ประกอบกับทุก ๆ ปีของวันที่ 16 พฤศจิกายน จะมีการประชุมสัมมนาครุภูมิปัญญาไทยทั่วประเทศ โดยให้ครุภูมิปัญญาไทยแต่ละภาคของประเทศเป็นเจ้าภาพหมุนเวียนกันไปในแต่ละปี โดยในปีที่กำหนดให้ภาคใดเป็นเจ้าภาพในการจัดประชุมสัมมนาครุภูมิปัญญาไทย ด้วยเหตุนี้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา และสมาคมครุภูมิปัญญาไทย จึงได้ดำริในการจัดพิมพ์หนังสือ “ภูมิปัญญาไทย เพื่อชีวิตสังคมไทย ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ” ขึ้น โดยมีเนื้อหาหลายด้านที่เหมาะสมสำหรับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ อ่านได้ และเหมาะสมสำหรับครูทุกระดับชั้น ซึ่งจะประยุกต์นำความรู้ที่มีอยู่ในหนังสือเล่มนี้ ไปใช้ประกอบการสอนให้นักเรียนนักศึกษาได้มีความรู้เพิ่มเติมขึ้น หนังสือ “ภูมิปัญญาไทย เพื่อชีวิตสังคมไทย ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ” เป็นความรู้เพียงร้อยละ 10 ที่ครุภูมิปัญญาไทยมีอยู่ และยังมีความรู้อื่น ๆ อีกมากมายที่จะนำมาเผยแพร่ในเล่มต่อ ๆ ไป

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณครุภูมิปัญญาไทยทุกท่านที่มีส่วนร่วมทำให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จขึ้น และขอขอบพระคุณสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา และสมาคมครุภูมิปัญญาไทย ที่ช่วยสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้มา ณ โอกาสนี้ด้วย หากท่านผู้อ่านมีข้อเสนอแนะ ดิชม ประการใด ข้าพเจ้าน้อมรับไว้เพื่อปรับปรุงในเล่มต่อ ๆ ไปให้ดีขึ้น ด้วยความขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ยุทธนา ศิริวิธนนกุล

ยุพินพรรณ ศิริวิธนนกุล

บรรณาธิการ

ธันวาคม 2551

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษาจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

รองศาสตราจารย์ธงทอง จันทรางศุ	เลขาธิการสภาการศึกษา
นายนพพร สุวรรณรุจิ	รองเลขาธิการสภาการศึกษา
นางสาวสุทธาสินี วัชรบูล	รองเลขาธิการสภาการศึกษา
ดร.จิรพรธม ปุณเกษม	ผู้อำนวยการสำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาระบบเรียนรู้
นายถวัลย์ มาศจรัส	หัวหน้ากลุ่มพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้

ที่ปรึกษาจากสมาคมครูภูมิปัญญาไทย

นายอรุณ ทิพย์วงศ์	นายกสมาคมฯ
นายสมชาย สมานตระกูล	อุปนายกสมาคมฯ
นายกฤษณ์ ฤทธิไคชา	เลขาธิการสมาคมฯ
นายบุญเลิศ ไทยทัตกุล	เหรัญญิกสมาคมฯ
นางมนรัตน์ สารภาพ	ผู้ช่วยเหรัญญิกสมาคมฯ
นายสรณพงษ์ บัวโรย	ปฏิคมฯ
นายประพนธ์ พลอยพุ่ม	ประชาสัมพันธ์
นายสง่า วังทอง	กรรมการ
นายนครินทร์ ชาทอง	กรรมการ
นายสมคิด สอนอาจ	กรรมการ
นายสมเจตน์ วิมลเกษม	กรรมการ
นายนรินทร์ น้อยรักษา	กรรมการ
นายวีระ มีเหมื่อน	กรรมการ
นายประเสริฐ รักษ์วงศ์	ผู้ช่วยครูภูมิปัญญาไทย

บรรณาธิการกิจ

ดร.นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม	นักวิชาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
นางสาวณัฐตรา แทนจำ	นักวิชาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

ผู้เรียบเรียง และบรรณาธิการ

รศ.ดร.ยุทธนา ศิริวิธนนุกูล	รองศาสตราจารย์ คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5 ด้านเกษตรกรรม
รศ.ดร.ยุพินพรรณ ศิริวิธนนุกูล	รองศาสตราจารย์ คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ผู้ช่วยครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5

ประสานการจัดพิมพ์

นางสาวณัฐตรา แทนจำ	นักวิชาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
--------------------	--